

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2013

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě — Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2013.

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.
Spolupráce na redakci Petr Jirák.

Počet stran 200.

Sazba a tisk Miloslav Flašar, Elan spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-87632-09-3
ISSN 1214-4762

Obsah

Zdeněk Schenk – Jan Mikulík Přerov – Na Marku. Archeologický odkryv sboru a domu se školou jednoty bratrské	5
Jiří Lapáček O bratrském sboru a domě aneb jednota bratrská v Přerově ..	25
Jiří Tomešek Hmotová rekonstrukce bratrského centra v lokalitě Na Marku v Přerově	101
Jan Štěpán Návrhy varhan pro farní kostel v Kokorách z roku 1808	111
Zdeňka Mollinová Na staré venkovské faře Z historie farnosti Špičky	115
Jan Jirka Naše třída Osudy oktávy reálného gymnázia v Přerově, ročník narození 1925	143
Petr Jirák Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství 2. část	149
Lenka Pavlíková Násilné ukončení Pražského jara Vojenská intervence do Československa a město Přerov	172
Milada Písková Před dvaceti lety zemřel prof. PhDr. Jiří Daňhelka, CSc.	183
Zdeněk Schenk Vzpomínka na nestora amatérských archeologů z Horního náměstí v Přerově	186
Petr Jirák Hanácké kořeny slavné české herečky Anny Ondrákové	191
Jiří Lapáček Předběžná zpráva o domu Karla staršího ze Žerotína ve Vratislavi	196
O autorech	200

Přerov — Na Marku. Archeologický odkryv sboru a domu se školou jednoty bratrské

V březnu roku 2012 byla zahájena rozsáhlá investiční akce Statutárního města Přerova na úpravách jižního předpolí nově budovaného Tyršova mostu přes řeku Bečvu. Práce rozčleněné do několika stavebních etap spočívaly především v nových úpravách komunikací ulic Mostní, Pivovarské a ulice Na Marku včetně navazujícího náměstí. Do projektu bylo také zahrnuto zřízení nového parkoviště pro osobní automobily na parc. č. 237. Jedná se o parcelu situovanou mezi ulicí Na Marku a levým nábřežím řeky Bečvy, která je pro většinu přerovských pamětníků spojena s budovou kina Jas, k jejíž asanaci došlo na konci 80. let 20. století.

1. Bratrský sbor — pozdější kostel sv. Marka

Souběžně se zahájením zemních prací na úpravách jižního předpolí Tyršova mostu byl také zahájen záchranný archeologický výzkum na skrývaných plochách. Přestože se jednalo o formu záchranného výzkumu, jehož cílem je především dokumentace archeologických situací bezprostředně ohrožených niveletou zemních zásahů, které v našem případě nebyly vedeny pod úroveň jednoho metru od stávajícího povrchu, byly výsledky očekávány s velkým napětím. Je nutné si uvědomit, že v kontextu novověkého vývoje města se jedná o výrazně exponovaný prostor vymezený svažujícím se územím, které se původně rozkládalo mezi Dolní bránou Horního města a strategickým přechodem přes řeku Bečvu. Jedná se o lokalitu na levém břehu řeky Bečvy, kde dosud nebyl realizován žádný rozsáhlejší archeologický výzkum, a která mimo pramenných písemných odkazů zůstávala po několik generací neprobádaným místem pod samotným historickým jádrem města. O podobě historické zástavby této části Přerova si lze udělat poměrně ucelenou představu na základě vedut a dobových vyobrazení (Hýbl 2003), na kterých je předmětné území velmi dobře zachyceno. Na nejstarším vyobrazení města od Jana Willenbergera uveřejněném v knize Zrcadlo slavného markrabství moravského z roku 1593 dominují levému břehu řeky Bečvy objekty tvořící duchovní centrum jednoty bratrské (obr. 1). Především se jedná o stavbu modlitebny, v porekatolizačním období uváděnou jako kostel sv. Marka a od něj východně situovanou stavbu bratrské školy, kde mimo jiné působil Jan Amos Komenský.

V ploše dotčené stavbou tak bylo možno očekávat doklady stavebních aktivit jednoty bratrské ze 16. století a případně další pozůstatky zděných konstrukcí z perněstejnského období souvisejících se stavbou mostní brány a přílehlou měšťanskou zástavbou na pozemku parc. č. 4951/3 v ulici Mostní.

Obr. 1 Detail bratrského domu se třemi štíty, stojícího na levém břehu řeky Bečvy v těsné blízkosti bratrské modlitebny. Výřez z dřevorezu Jana Willenbergera v knize Zrcadlo slavného markrabství moravského z roku 1593

Již první odkryvy na jaře 2012, realizované v ulici Mostní, přinesly zajímavá zjištění. Skryvkou vedenou do hloubky cca 0,60 m pod úroveň původní komunikace byly zachyceny stavební substrukce historických kamenných konstrukcí. K významným objevům lze především přiřadit zdokumentování severovýchodního nároží původní mostní brány, silně narušené stavbou plynovodní šachty z 2. poloviny 20. století. Na toto nároží navazuje linie dochovaného základového pasu probíhajícího souběžně s průběhem zástavby v ulici Mostní. Stavební materiál v obou případech tvoří větší kusy devonského vápence pojené velmi kvalitní vápennou maltou s vysokým obsahem kouskového vápna, do výplně bylo využito menších zlomků vápence. Na základě stratigrafických posouzení a vyhodnocení vyzorkovaných fragmentů keramiky lze tyto stavby datačně zařadit do druhé poloviny 16. století a ztotožnit se stavební činností probíhající v tomto prostoru za Vratislava z Pernštejna. V blízkosti křižovatky ulic Mostní a Na Marku byly odkryty základy hrnčířské pece. Tento v Přerově dosud ojedinělý nález poskytl velké množství dokladů vysoce kvalitní hrnčířské výroby ze závěru 15. století a zcela unikátní ukázky místní produkce pozdně gotických komorových reliéfně zdobených kachlů. Datačně starší objekt pece byl po zániku své funkce stržen a nejdříve okolo první třetiny 16. století byla v těchto místech založena stavba zděná z devonského vápence, jejíž vznik se podařilo blíže datovat na základě nálezů drobné stříbrné mince Ferdinanda I. Habsburského (1526—1564). Poblíž tohoto objektu byly zachyceny odpadní vrstvy obsahující velké množství kožených usní, které indiku-

jí přítomnost koželužské dílny. Tyto objekty řemeslné výroby byly situovány poblíž řeky a před branami města z praktických důvodů, v případě pyrotechnologického zařízení také z hlediska možného nebezpečí vzniku požáru.

V jihovýchodním sektoru parc. č. 4951/3 v ulici Mostní byl zdokumentován průběh stokové sítě renesančního až raně barokního stáří. Kanál stavěný z řádkovaného zdiva ze středně velkých travertinů spojených málo kvalitní vápennou maltou bez zpevněného dna, průřezu $0,90 \times 0,60$ m, byl veden směrem k řece Bečvě. Při zemní skrývce v ulici Pivovarská bylo zachyceno pokračování tohoto kanálu a jeho směřování do prostoru bývalého městského příkopu k areálu přerovského zámku. U křižovatky ulic Mostní a Jateční se na linii tohoto kanálu napojuje odbočná větev vnitřního průřezu $0,70 \times 0,60$ m, směřující k jihozápadnímu nároží náměstí TGM. Záklopy obou kanálů jsou tvořeny velkými travertinovými plotnami, jejichž povrch se nacházel v pochůzí úrovni patrně po celé období novověku, což se projevilo na stavu dochování použitého materiálu.

Koruny dochovaných kamenných konstrukcí novověkého stokového systému v ulici Mostní jsou dnes ukryty v hloubkách cca 0,60 m pod současným povrchem, což dokazuje poměrně ustálenou niveletu povrchu terénu, který nebyl v tomto tradičním komunikačním prostoru víceméně navyšován od pozdního středověku až po současnost.

Ke zcela zásadnímu archeologickému odkryvu došlo v rámci velkoplošné skrývky realizované stavbou na parc. č. 237. Na tuto parcelu bylo projektováno parkoviště osobních automobilů a stavební skrývka zde byla vedena do hloubky cca 0,50–0,60 m pod úroveň stávající travnaté plochy. Postupným mechanickým začišťováním se vyrýsovaly základové linie z kamenného, kamenocihelného a cihelného zdiva protínající celou plochu skrývky. V západní části plochy byly patrné záস্যy původních sklepních prostor. Preparační jednotlivých základových substrukcí a začišťování stavebních spár základových pasů umožnily konkretizovat rozsah jednotlivých staveb a určit jejich časovou posloupnost. V rámci začišťování skryté plochy byl zajištěn movitý archeologický materiál přiřazen k jednotlivým objektům dle stratigrafické situace za účelem datačního zařazení.

S naprostou jistotou lze za nejstarší stavební konstrukci na lokalitě považovat orientovanou stavbu s východně situovaným polygonálním závěrem, (obr. 2) vystavěnou z neopracovaných kusů devonského vápence spojeného velmi kvalitním pojivem z ostrého písku s vysokým obsahem kouskového vápna. Interpretačně se jedná o jednolodní sakrální orientovanou stavbu o celkové délce 29,30 m a šířce lodi 16,20 m (max. šířka presbytáře 7,00 m). Odkryté linie řádkovaného základového zdiva jsou vystavěny z hrubě opracovaných kusů devonských vápenců spojených kvalitním vápenopísčím pojivem. Šířka základů se pohybuje v rozmezí 0,98–1,02 m. Severní průběh základů (od řeky Bečvy) je vyztužen ve vymezení lodi dvěma opěráky o šířce 1,20 m. Při severovýchodním nároží lodi kostela, v úrovni triumfálního oblouku, je umístěn diagonálně situovaný opěrák o šířce zdiva 1,10 m. Základy i opěráky jsou vyzděny v jedné stavební fázi, ale jsou porušeny recentním výkopem kanalizačního vedení. V interiéru kostelní lodi zůstal při jihovýchodní obvodové zdi dochován výsek (cca $2,5 \text{ m}^2$) původní renesanční podlahy z dlaždic rozměrů 18/18 cm. (obr. 3) Z konstrukce dlažby se

Obr. 2 Přerov. Na Marku. Celkový pohled od jihu na odkryté základy bratrského sboru a základy staré sokolovny na levém břehu řeky Bečvy. V pozadí budova nové sokolovny z roku 1936 na pravém břehu (foto. Z. Schenk)

Obr. 3 Přerov. Na Marku. Pohled od severu na část dochované podlahy interiéru bratrského sboru podél vnitřní líce jižní obvodové zdi (foto. Z. Schenk)

místa dále zachovala část maltového lůžka s negativem dlaždic totožných rozměrů. Fragments keramiky vyvzorkované z prostoru tohoto objektu datané spadají do přelomu 16./17. stol. Do tohoto období lze také datovat početný soubor drobných stříbrných mincí získaných na ploše kostela a v jeho okolí detektorovou prospekci.¹ Početný výskyt drobných kovových předmětů nalezených za pomoci detektorů kovů poukázal na nezbytné využití této techniky při archeologických výzkumech, což dříve nebývalo běžným standardem.² Neobvyklým a cenným nálezem je zlatá osmanská mince zvaná *sultáni* ražená Ahmadem I. (AH 1012—1026/ AD 1603—1617) v letech 1603—1617 v mincovně Qustantíniya. V případě nálezu získaného z úrovně podlahy bratrského sboru v lokalitě Na Marku jde o zlatou minci o průměru 20 mm a celkové váze 3,40 g. (obr 4.) Nálezy jednotlivých ztrátových zlatých mincí jsou obecně velmi vzácné, neboť se jednalo o mince se značnou obchodní hodnotou primárně určené k velkým obchodním platbám a nikoliv k běžnému každodennímu oběhu. Struktura nálezů tureckých mincí se v Čechách liší od situace na Moravě a ve Slezsku, což vyplývá z odlišného historického vývoje obou území. Čechy (na rozdíl od Moravy) nebyly nikdy tureckým nebezpečím bezprostředně ohroženy a nálezy zde jsou rovnoměrně rozptýleny po celém území. Naprostá většina nálezů na území Čech, Moravy a Slezska je hromadného charakteru a souvisí s nejistým údobím třicetileté války (1618—1648) a obdobím těsně po ní.³ Shodou okolností pochází z Přerova další dvě zlaté turecké mince ražené v období panování Murada III. (1574—1595) a Mohameda III. (1595—1603), které byly součástí velkého pokladu objeveného v roce 1923 v Bratrské ulici (Chumchal 1994, 129, 143).⁴ Nalezené drobné kovové předměty představují nejpravděpodobněji ztráty, ke kterým došlo, ať již během výstavby bratrského sboru, nebo, jak se ve většině případů jeví, v době trvání funkce objektu. Vedle mincí se podařilo nalézt také drátěný prstýnek stočený do spirály v místě štítku a dále několik barokních církevních medailonů, které jsou spojeny již s rekatolizačním obdobím, kdy prošla původní bratrská modlitebna přeměnou na kostel sv. Marka. V západní části odkrývaného objektu byl patrný poměrně dobře rozlišitelný průběh západního průčelí, částečně narušeného mladšími stavebními zásahy. V tomto prostoru jsou dochovány pouze reliкty původních základů z důvodů stavby sklepních místností v mladších stavebních etapách.

Vyhodnocení nálezové situace potvrzuje, že odkrytou stavbu lze jednoznačně ztotožnit se stavbou kostela jednoty bratrské z roku 1554. Historik Florian Zapletal vykresluje podobu dostavěného sboru dle Willenbergerova dřevorezu takto: „*R. 1593 skládal se nový zbor ze čtvercové věže, umístěné na západní straně lodi a stejně s ní široké, z obdélné lodi a z oblého*

1 Tento početný soubor raně novověkých ražeb se stal předmětem podrobného numismatického vyhodnocení Mgr. Kamila Smíška z numismatického oddělení Národního muzea v Praze.

2 Na tomto místě je třeba zmínit význam využití detektoru kovů v rámci záchranného archeologického výzkumu v Přerově, Na Marku. Do prospekce byli zapojeni uživatelé strojů značek: XP G-Maxx II., XP Deus V2.0, Garrett ACE 250, Garrett ACE 450. Jmenovitě patří díky pracovníkům: O. Vénosovi, L. Dokoupilovi, J. Novotnému, V. Novotnému a E. Vilímcovi, kteří se na detektorové prospekci značnou měrou podíleli.

3 Za předběžné laskavé určení patří poděkování PhDr. Vlastimilu Novákovi Ph. D. z Národního muzea Praha.

4 Tyto dvě zlaté mince byly součástí největšího pokladu zlatých a stříbrných mincí tolarového období, číťajčho 2390 kusů, dosud objeveného na území města Přerova. K jeho nálezu došlo v souvislosti s bouráním domu v Bratrské ulici čp. 114 dne 23. srpna 1923. Dnes je poklad uložen v Muzeu Komenského v Přerově.

Obr. 4 Zlatá osmanská mince zvaná sultání ražená Ahmadem I. (AH 1012—1026/ AD 1603—1617) v letech 1603—1617 v mincovně Qustantíniya (foto. Z. Schenk)

závěru (výklenku), užšího lodi, ale ve zdivu stejně s ní vysokého a obráceného k východu. Kolem zboru táhla se „zídka“, o které se zmiňuje listina z r. 1555. Severní stěna lodi, obrácená celou svou frontou k Bečvě, byla prolomena pěti úzkými a vysokými okny. Střechu obléhá závěru (výklenku) tvořila část kužele, který svým hrotem dosahoval stejné výšky s hřebenem lodní střechy. Obdélnou zeď kryla sedlová střecha, ukončená na západní straně zvonící věže. Na jejím hřebenu seděla uprostřed r. 1579 zřízená vížka se zvonkem v lucerně a s ozdobnou makovicí. Na západním konci lodi stála masivní čtvercová věž, s lodí stejně široká a zbudovaná nedlouho před r. 1593. Měla 4 patra. V přízemí byl vchod do zboru, 4. patro tvořila zvonice, která byla oddělena od spodního věžního zdiva římsou, ležící v téže výši, jako okapová linie lodní střechy. Zvuková okna byla rozmístěna na všech stranách zvonice. Věž byla ukončena ozdobnou renesanční členkou.“ (Zapletal, F.: Pohled z r. 1593 na nový zbor a na bratrský dům v Přerově. Obzor, 28. 4. 1929, č. 101).

Dlužno poznamenat, že závěry archeologického výzkumu se rozcházejí s interpretací Floriana Zapletala ohledně situování věže, která byla přistavěna ke kostelu v pozdější fázi (ale před rokem 1593) a je znázorněna na rytině Jana Willenbergera. Průzkum neprokázal podél západního průčelí kostela ani u jeho jihozápadního nároží přístavbu datačně souvisejícího objektu. Pravděpodobně se jednalo o solitérní stavbu, jejíž základy jsou skryty pod komunikací ulice Na Marku. Výsek původní ohradní zídky v délce cca 3,00 m byl odkryt ve vzdálenosti cca 1,60 m od jižní obvodové zdi lodí kostela.

Zjišťovací sondy položené v roce 2012 v místě původního bratrského sboru neprokázaly žádná hrobová uložení. Snad je to dáno i blízkostí stavby

kostela u řeky Bečvy, kde by výkopy hrobových jam či případné vybudování krypty dosahovalo nivelety řečiště. Pohřby biskupů jednoty jsou písemně doloženy v kapli sv. Jiří na Horním náměstí, v kostele sv. Michala na Šířavě a v kostele sv. Vavřince. Viceméně jediný známý záznam o pohřbu uvnitř kostela se dle volné interpretace Zdeňky Mollinové z Římskokatolické farnosti v Přerově vztahuje ke konkrétnímu datu, kterým byl 23. květen 1742, kdy „zemřel v Přerově Mathias Pientak, mlynář z Podolí, stár 24 let, zaopatřen svátostmi, pohřben jest v kostele sv. Marka u mostu, pochoval vldp. místní děkan František Nedomann...“⁵ Jedná se o záznam v matrice zemřelých k roku 1742.

O tom, jak blízko stál kostel u vody, svědčí zmínka o povodni z roku 1652, kdy na den sv. Eliáše rozvodněná Bečva vystoupila z břehů a voda sahala až k oltářům kostela sv. Marka. Za nejstarší písemný záznam o povodni v Přerově lze považovat údaj z 24. dubna 1575 (Lapáček 2000b, 63; Mollinová 2005a, 15).

Zjišťovací sondy prokázaly založení stavby do úrovně nestabilních štěrkopískových říčních sedimentů. V sondě položené v presbytáři se podařilo zdokumentovat zajímavý stratigrafický záznam několika úrovní povodňových sedimentů, které se střídaly s polohami kulturních vrstev odpadního charakteru. Ty obsahovaly soubor zlomků keramiky z přelomu 15. a 16. století. Máme zde doloženu nejen existenci staršího osídlení, které předcházelo výstavbě bratrského sboru, ale zároveň průkazný archeologický záznam povodňových událostí, k nimž v tomto prostoru pravidelně docházelo. Severní strana stavby se nacházela v bezprostřední blízkosti hrany levého břehu řeky Bečvy. Lícované zdivo základů pod obvodovou zdí kostela u řeky, prokazující realizaci nad úrovní terénu, dosahuje výšky přes 1,00 m a interiér kostela musel být tedy znivelován vyrovnávacím štěrkopískovým zásypem. Založení severozápadního nároží lodi kostela dosahuje účtyhodné mocnosti do 3,00 m.

Dle písemných pramenů byl nový sbor založen na den památky sv. Marka, tj. 25. dubna 1554, a téhož roku bylo započato se stavbou, která byla dokončena následujícího roku. Stavební parcelu získali bratři odkupem chalup soukeníka Jana Malečka za 175 kop, stalo se tak v pondělí po sv. Floriánu roku 1554. U příležitosti jeho vysvěcení v roce 1555 majitel přerovského panství Vratislav z Pernštejna obdaroval tamní bratrský sbor právy a svobodami. V roce 1579 došlo k opravě sboru, která spočívala v jeho zvýšení, pořízení nového krovu a opatření makovice na věž (Lapáček 2000, 28; 2012, 12).

Nesporně zajímavý údaj se váže k roku 1596, kdy získal přerovské panství Fridrich ze Žerotína. Ve dvou listinách je opakovaně zmiňována existence bratrského sboru nového i starého, bratrského domu a školy. Kostel měl mít jeden oltář a dva zvony. Po odchodu bratrských kněží byl sbor po roce 1622 přeměněn na katolický kostel. Zajímavá zmínka spojená s původním, v rámci rekatolizace starším zasvěcením kostela, pochází z roku 1653, kde se psalo o sv. Benediktovi. Teprve v roce 1662 byl kostel na základě obsahu listin nalezených v makovici, snesené z věže původního bratrského sboru, zasvěcen sv. Marku (Lapáček 2003, 186). V roce 1664

5 1742, 23. Mai. Prerovia mortuus est Mathias Pientak molitor Podolecensis, sepultus est in Ecclesia S. Marci ad pontem. ZA Opava, pob. Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7223.

Obr. 5 Pohled na objekty původního bratřského sboru — kostela sv. Marka od západu. Výřez z olejomalby zhotovené Janem Hoffmanem kolem poloviny 18. století. Římskokatolický farní úřad Přerov

byl kostel značně poškozen velkým požárem, který zasáhl skoro celé město. Z farní kroniky vyplývá prodlužování oprav, ale je doloženo, že v době stavebních úprav farního kostela sv. Vavřince v 2. polovině 20. let a začátkem 30. let 18. století se konaly bohoslužby v kostele sv. Marka. (obr. 5) Do stavebních oprav po roce 1664 lze přiřadit stavbu sakristie situovanou při jižní stěně presbytáře, jejíž základy ze smíšeného zdiva byly odkryty archeologickým výzkumem, stejně jako základy pod bočním oltářem. V roce 1749 kostel znovu vyhořel při velkém požáru téměř celého vnitřního města a již nebyl obnoven. Z roku 1788 pochází protokol o prodeji stavebního místa po vyhořelém kostele sv. Marka. To ve veřejné dražbě získal za kupní cenu tři sta šestnáct zlatých rýnských Hyacint svobodný pán Bretton, držitel panství v letech 1780—1795. Od roku 1789 bylo započato s rozebíráním věže a torza kostela sv. Marka a tento stavební materiál byl odvážen na Šířavu k opravě kostela sv. Michala. Podmínkou uloženou faráři a děkanovi Cyrilu Skočovskému bylo zachování nejen ohradní zdi při levém břehu Bečvy, ale zároveň měly zůstat ponechány zdi kostela do výšky dvou střeaviců nad zemí (Mollinová 2005b, 14). Z dnešního pohledu se jednalo

o provizorní protipovodňové opatření. Právě tyto podmínky měly do budoucna podstatný vliv na zachování pozůstatků stavebních konstrukcí.

Skutečnost, že pozůstatky základů kostelních zdí byly zachovány a fyzicky patrné v terénu ještě ve 30. letech 19. století, dokládá litografický pohled na Přerov od A. V. Rohna, který vznikl podle předlohy Františka Domka v letech 1834—1838. Veduta zobrazuje město od severu z pravého břehu řeky Bečvy, přibližně ze stejného místa, jaké zvolil Jan Willenberger v roce 1593. Při detailním pohledu jsou v terénu na levém břehu, východně od mostní brány, patrná torza kamenných konstrukcí. Tyto evidentně dochované reliktů zdí lze interpretovat jako opěráky severní obvodové zdi lodi bratrského sboru, pozdějšího kostela sv. Marka, který stával v tomto prostoru. Existenci základů potvrzuje rovněž zmínka z roku 1857, kdy obec darovala stavivo ze zříceniny kostela na stavbu kláštera na Šířavě (Kreutz 1927, 162).

K roku 1870 je zmiňováno pouze obecní skladiště dříví v místě spáleniště Na Marku (Struschka 1870, 116—117).

Z roku 1880 pochází situační plánec ke zřízení ohradní zdi kolem dvorku před domem čp. 49 W. Kyjovského v Mostní ulici, na kterém je znázorněn průběh zdi označené jako „*Alte Kirchenmauer*“, kterou lze jednoznačně ztotožnit s torzem zdi západního průčelí kostela sv. Marka. Na plánu je tato zeď vzdálena 8 metrů východně od obvodové zdi domu p. Mandla v Mostní ulici (obr. 6). V roce 1893 František Bayer připomíná, že základy kostela sv. Marka jsou posud zachovány a spatřují se (Bayer 1893, 96, 147).

V obecném povědomí obyvatel města Přerova zůstalo nejen samotné místo Na Marku, ale zároveň pozůstatky předchozí zástavby. Relikty sakrální stavby se ve své torzální podobě v lokalitě Na Marku dochovaly až do 90. let 19. století.

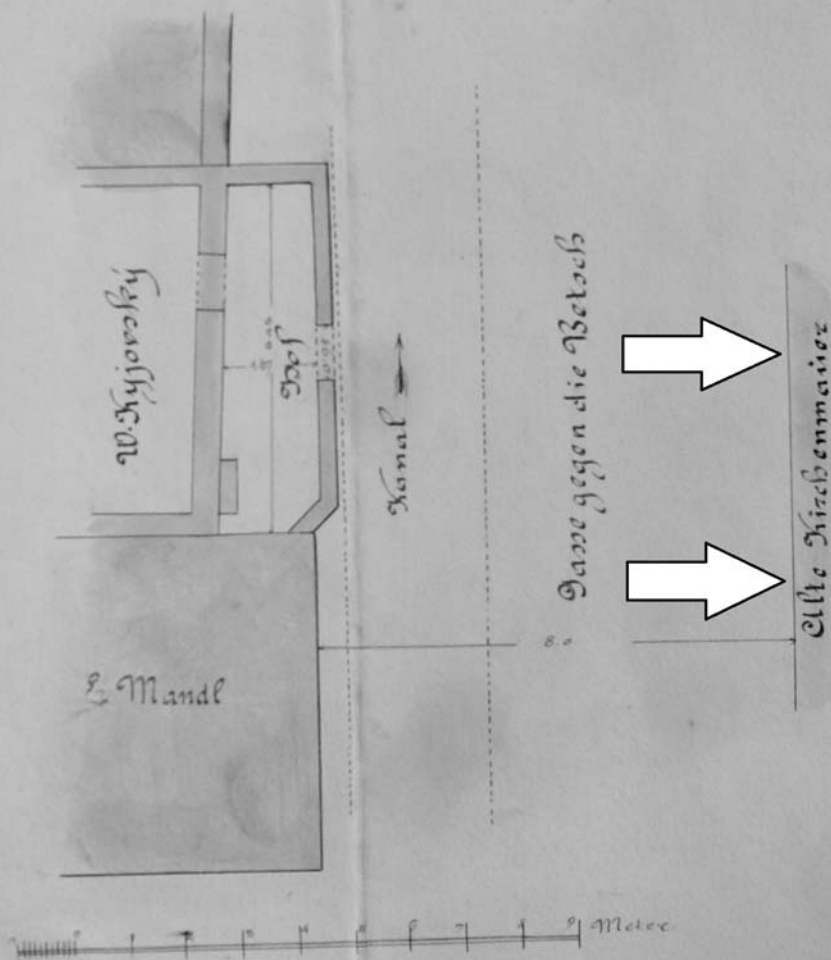
V letech 1896—1897 byla v nezastavěném prostoru Na Marku realizována výstavba nové tělocvičny Sokola. Pozemek získala jednota od města darem. Dne 19. března 1896 byl položen základní kámen a sokolovna byla slavnostně otevřena v srpnu roku následujícího. I když výstavba objektu tělocvičny představovala první velkou příležitost a zároveň výzvu k průzkumu torza stavebních konstrukcí kostela sv. Marka, výraznější výzkum tehdy neproběhl. Na tuto skutečnost upozornil ještě v roce 1930 profesor přerovského gymnázia Richard Kantor.⁶ Na situačním plánu umístěném na nákresu ke stavbě nové tělocvičny „Sokola“ v Přerově z roku 1896, signovaném tehdejší starostou města Františkem Tropperem, jsou částečně zachyceny linie severní obvodové zdi lodi a západního průčelí kostela (obr. 7).

Jak prokázal současný archeologický výzkum, stavba tělocvičny Sokola v podstatě překryla základy kostela sv. Marka, přičemž její provozní objekt částečně porušil západní závěr původního objektu. Stavebník si byl nejspíše dobře vědom existence starší zástavby a do značné míry respektoval linie historického zdiva. O tom, zda tak učinil z ryze praktických důvodů, či se jedná o doklad citlivého přístupu k pozůstatkům sakrální stavby, je otázkou. V průběhu 20. století prošel objekt sokolovny několika stavebními úpravami. V roce 1936 došlo k adaptaci staré sokolovny na „Bio Alfa“.

6 Jest velmi litovatí, že základy tohoto chrámu, na něž se starší Přerované ještě dobře pamatují, nebyly před postavením Sokolovny vědecky propátrány a aspoň přesným nárysem pro historické badání zachráněny.

Situation

zur Herstellung einer Hofmauer im
rückwärtigen Theile des Hauses N° 49
dem Hrⁿ W. Kyjovský gehörig

Obr. 6 Stavební plán z roku 1880 se zachycenou linií základů západního průčelí kostela sv. Marka, označenou jako Alte Kirchenmauer. SOKA Přešov

Občiansky „Sokola“
Přerově.

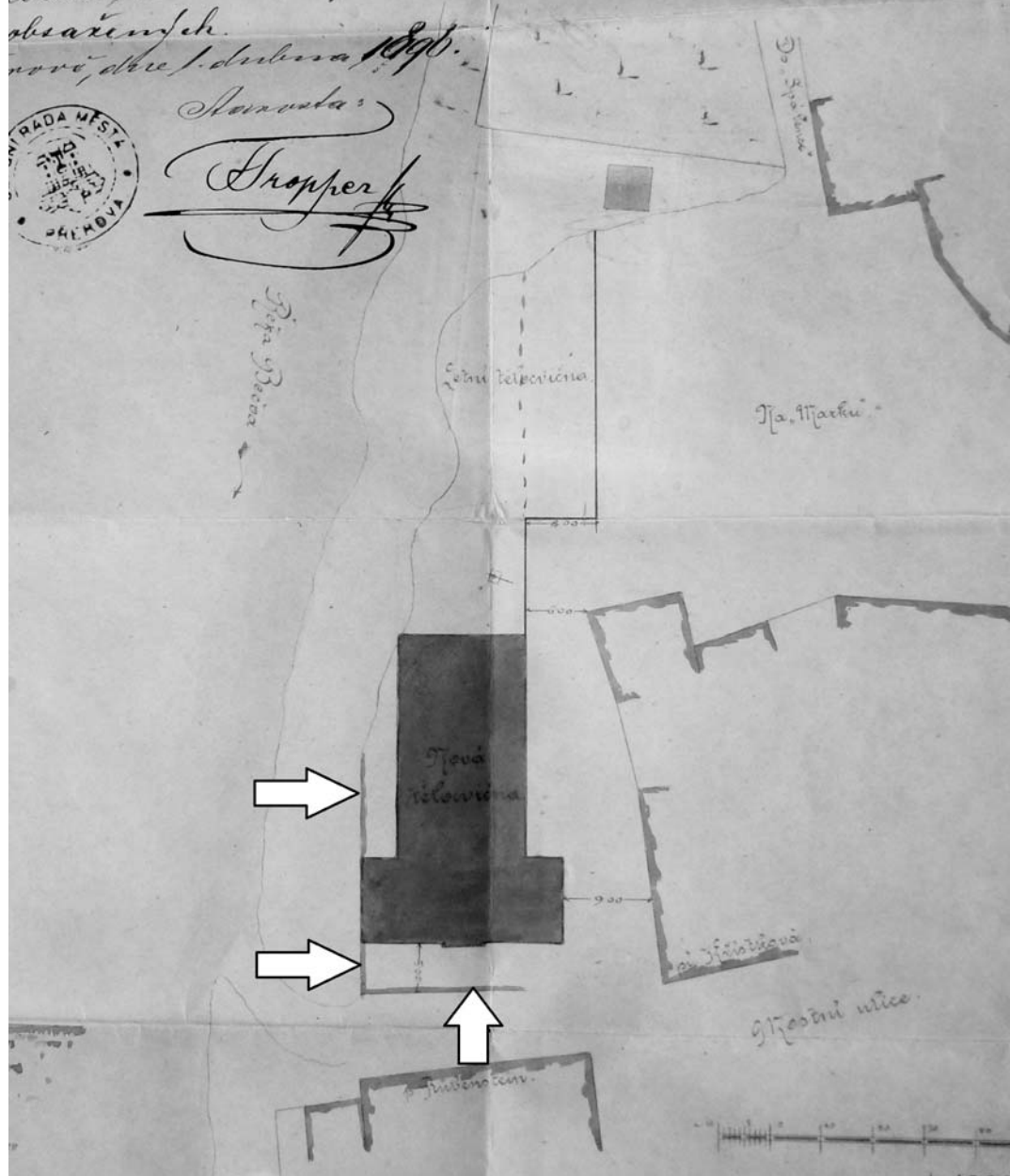
1896
PŘEROV

Polohopis.

podmínkách v povolení
ze dne 1. dubna 1896 číslo
obrátených.
nově, dne 1. dubna 1896.

PRÁDA MĚSTA
PŘEROV
PŘEMIA

Starosta:
Tropper

Obr. 7 Situační plánec umístěný na nákrese ke stavbě nové tělocvičny Sokola v Přerově z roku 1896, signovaný tehdejším starostou města Františkem Tropperem. Částečně zachycené linie severní obvodové zdi lodi a západního průčelí kostela — vyznačeno šipkami. SOKA Přerov

Obr. 8 Přerov. Na Marku. Pohled od jihu na odkryté základy bratrského domu, místo před původním vstupem z dlážděné uličky je osazeno pískovcovou plotnou (foto. Z. Schenk)

Obr. 9 Přerov. Na Marku. Pohled na renesanční dlážděnou cestu ze severní strany od řeky Bečvy (foto. Z. Schenk)

O přestavbu na kinematografickou provozovnu požádal Okresní úřad v Přerově samotný spolek tělocvičná jednota Sokol Přerov spolu s „Družstvem pro postavení a udržování tělocvičny Sokola v Přerově“. Objekt fungoval po znárodnění jako kino Jas. Poslední stavební úpravy bývalé sokolovny spadají do závěru 50. let 20. století, kdy bylo kino adaptováno na široký film. V roce 1985 došlo na základě kolaudačního rozhodnutí ke změně užívání „Náhradní prostory kina Jas“, čp. 1253 v Přerově, Mostní ulice č. 16, na prodejnu obuvi.⁷ V roce 1988 bylo na základě rozhodnutí odboru výstavby MěstNV v Přerově povoleno odstranění domů v ulici nábř. Protifašistických bojovníků pro zabezpečení stavby nábrežní komunikace, jejíž realizace měla být podmiňující pro výstavbu obytného souboru Přerov-centrum.⁸ K realizaci výstavby komunikace nakonec nedošlo a zplanýrovaná plocha parcely č. 237 byla zatravněna, a více než 20 let ukrývala své tajemství. Prakticky až do roku 2012, kdy byly zahájeny stavební práce na plánovaném parkovišti.

2. Bratrský dům se školou

V navazující etapě úprav jižního předpolí Tyršova mostu byl archeologickým výzkumem odkrýván prostor za východním závěrem kostela. Opět s odkazem na rytinu Jana Willenbergera z roku 1593 zde bylo předpokládáno situování objektu bratrské školy (dům s třemi štíty).

Odkryv nejprve prokázal v celé délce podél presbytáře průběh velmi kvalitní prožlabené cesty ze štětového kamene. Zdokumentovaný úsek cesty v délce 11,10 m vykazoval výškový rozdíl 0,75 m a šířka se směrem k řece zužovala ze 2,60 m na šířku 1,70 m. Vydlážděný prostor mezi východním závěrem bratrského sboru a domem se školou vytvářel úzkou uličku mezi těmito dvěma objekty, orientovanou od jihu k severu se spádem k řečišti.

Před vstupní partií do objektu bratrské školy se nacházela pískovcová plotna obdélného tvaru zasazená do dlažby. (obr. 8) Dlažba uličky se skládala z vrstevnatých kamenů kladených do řádků. Podkladní vrstvu tvořil písek. Přibližně střední linií dlažby probíhalo úžlabí zpevněné většími bloky devonského vápence a pískovce, které odvádělo dešťovou vodu do řeky Bečvy z výše položených míst. Cesta je dokladem kvalitní řemeslnické práce v období raného novověku. (obr. 9) V rámci Přerova představuje jednu z nejstarších a zároveň naprosto precizní, jednoznačně nejzachovalejší ukázkou způsobu zpevnění komunikace pro pěší, která kdy byla na území města archeologickým výzkumem zdokumentována. Vznik této zpevněné komunikace lze klást nejpozději k polovině 16. století, přičemž nelze vyloučit, že tato průchozí trasa spojující „Kopec“ s levým břehem řeky Bečvy zde existovala již dříve v jiné podobě. Na hlubší tradici této cesty poukazují i některé zmínky v písemných pramenech. Konkrétně jde o zmínku v přerovské Knize pamětní v souvislosti se zajištěním volného přístupu k vodě: „1350 O upuštění uličky k Bečvě mimo dům bratrský, aby sousedé měli průchod...“ Uváděný letopočet se podle historika Jiřího Lapáčka vztahuje spíše k letům 1550 nebo 1530.

7 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond MěNV Přerov, Stavební úřad Přerov, čp. 1253.

8 SOkA Přerov, tamtéž.

Obr. 10 Přerov. Na Marku. Celkový pohled od východu na odkrytou západní část základů bratrského domu. V pozadí dlážděná cesta a za ní základy bratrského sboru (foto. Z. Schenk)

Zánik funkce dlážděné cesty zřejmě korespondoval s demolicí objektu původního bratrského domu se školou. Tento objekt po odchodu členů jednoty sloužil v období rekatolizace jinému účelu. V úrovni destrukčních a vyrovnávacích planýrek na místě původní stavby bylo nalezeno několik mincí ze 2. poloviny 17. století.

V jarních měsících roku 2013 byly v rámci archeologického výzkumu zahájeny závěrečné odkryvy východní části bratrského domu se školou zasahujícími do výměry parcely č. 238. Postupným snižováním vrstev terénních vyrovnávek a stavebních planýrek byly odkryty základy stavebního objektu lichoběžníkového tvaru o rozměrech 16,20 × 17,00 × 12,70 × 16,40 m, s dochovanými úseky nadzemního zdiva. (obr. 10) Na dělicích příčkách zůstaly dochovány reliktky původních omítek. Vnitřně je objekt stavby členěn na dvě velké místnosti situované v severním sektoru, do kterých se vstupovalo z chodby probíhající příčně objektem, orientované přibližně ve směru západ — východ. Na tuto chodbu navazují jižně situované dvě menší místnosti zasahující již pod komunikaci ul. Na Marku. (obr. 11) V ploše chodby zůstala dochována původní cihelná dlažba a na zbytcích nadzemního zdiva jsou patrné obrysy špalet v místě vstupů i zabudovaná nika. V interiéru větší západní místnosti byl odkryt a zdokumentován relikt původní cihelné dlažby. Pod úrovní cihelné podlahy v místnosti se v písčitém podsypu podařilo zachytit drobnou stříbrnou minci o průměru

17—18 mm. Jde o stříbrný dvou-pfenník z roku 1530, který nechal razit Arnošt Bavorský (1517—1540) v biskupské mincovně v Pasově. S položením podlahy lze tedy počítat nejdříve po datu, kdy byla mince vyražena. Vznik samotného bratrského domu lze dle pramenů archivní povahy datovat do závěru 15. století, přičemž archeologický výzkum potvrdil stavební úpravy prováděné v 1. polovině 16. století. Během preparace terénní vyrovnávky v odkryté části jedné z místností objektu školy se podařilo nad úrovní podlahy nalézt vedle většího množství zlomků glazované kuchyňské keramiky raně novověkého stáří také soubor zlomků zeleně glazovaných komorových kachlů zdobených tapetovým motivem. Tyto fragmenty lze rámcově datovat do poslední třetiny 16. století a pochází z kamen, kterými byly vytápěny jednotlivé místnosti bratrského domu. Z drobných keramických předmětů zaujme vypálená hliněná kulička či zeleně glazovaný zloemek troubele keramické dýmky, která představuje dosud nejstarší archeologický doklad užívání této kuřácké pomůcky na území Přerova. Za pomoci detektoru kovů se podařilo z tohoto prostoru získat několik oděvních přezek a dále knižních kování. Při severozápadním nároží objektu školy byla nalezena olověná plomba, na které je patrné pernštejské heraldické znamení v podobě zubří hlavy s houzví v nozdřích. Kolem hlavy zvířete je perlovec. Opisová páska je až na několik písmen nečitelná. Datačně spadá tento exemplář do 16. století. Plomba byla pravděpodobně umístěna na soukenickém zboží.

Východní a jižní průběhy obvodových zdí bratrského domu byly silně porušeny a částečně i překryty mladšími stavebními aktivitami, zejména úpravami kina Jas ve druhé polovině 20. století. V jižní poloze jsou základy částečně poškozeny vedením inženýrských sítí a revizní šachtou kanalizace. Při jihovýchodním nároží objektu bratrského domu se podařilo zachytit krátký výsek valounkové dlažby ohraničující objekt z východní strany. (obr. 12) Tento chodník vyskládaný z říčních oblázků probíhal nejspíše podél obvodové zdi směrem k řece.

Poloha, rozsah a členění odkrytého objektu, vyhodnocený archeologický materiál nalezený v jednotlivých vrstvách během archeologického výzku-

Obr. 11 Relikt cihelné podlahy v jedné z místností bratrského domu. V pozadí náměstíčko Na Marku a věž přerovského zámku (foto. Z. Schenk)

Obr. 12 Výsek valounkové dlažby odkrytý při jihovýchodním nároží objektu bratrského domu (foto. Z. Schenk)

mu, včetně souboru mincí, potvrzují, že stavbu lze ztotožnit s objektem bratrského domu se školou. Objekt bratrského domu se školou ztratil svoji funkci ve 20. letech 17. století, kdy byli členové jednoty bratrské nuceni odejít z českých zemí do exilu. Stavba přestala sloužit svému původnímu účelu a nejspíše byla v období rekatolizace využita jako objekt fary při kostele sv. Benedikta, posléze sv. Marka. Dva oválné přívěsky s vyobrazením sv. Benedikta nalezené během výzkumu ve východní části objektu jsou výmluvným dokladem původního zasvěcení kostela. Konkrétně by se mělo jednat o Benediktovy feniky vyrobené pomocí kolků („razidel, štočků“) mistra Paula Seela (rytec štočků v letech 1642—1695) v arcibiskupské mincovně v Salcburku a za určení děkuji archiváři PhDr. Martinu Omelkovi z Archivu hlavního města Prahy. Více informací k problematice drobných svátostek připisovaných salcburskému mistru Paulu Seelovi (Omelka — Řebounková 2012, 994—995). (obr. 13) V roce 1664 byl objekt s velkou pravděpodobností poškozen během rozsáhlého požáru Přerova a již nebyl obnoven a postupně chátral.

Zánikový horizont objektu lze poměrně dobře datovat na základě nálezů tří stříbrných mincí, které se podařilo získat za pomoci detektoru kovů v úrovni demoličních planýrek stavby. Na základě nejmladší ražby z roku

Obr. 13 Přerov. Na Marku. Oválný medailon (svátostka) ražený z mosazi s vyobrazením postavy sv. Benedikta na lici a tzv. Benediktovým štítem na rubové straně, který byl nalezen v místě původního bratrského domu. Datace: 17. století

1680 lze uvažovat o zániku po tomto datu. Následně byl terén v místě bývalé stavby znivelován. Společně s objektem bratrského domu se školou zanikla i dlážděná cesta, jež byla překryta, pohřbena stavební sutí z demolicе školy a nebyla již obnovena.

3. Závěr

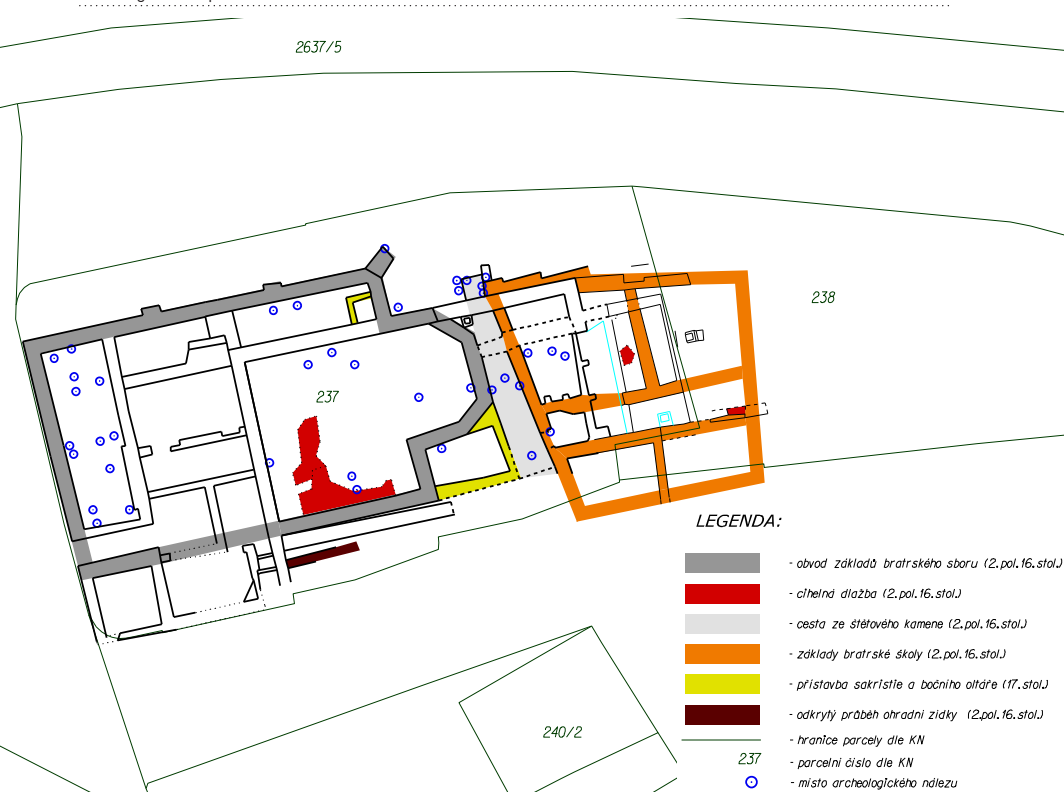
Z pohledu nejnovějších archeologických výzkumů, které byly provedeny v návaznosti na investiční akci města Přerova, jíž byla úprava jižního předpolí Tyršova mostu v letech 2012—2013, vyšly najevo nové zajímavé souvislosti. Více než 20 let zatrávněné parcely č. 237 a 238 v ulici Na Marku odhalily tajemství ukryté nehluboko pod zemí. V místech, kde v roce 1988 došlo na základě demoličního výměru k odstranění objektu bývalé tělocvičny Sokola z roku 1897, v průběhu 20. století upravené na objekt kina, byly odkryty základy dvou staveb. Nejstarší zástavbu na zkoumané ploše tvořily v překvapivě dobrém stavu zachovalé substrukce bratrského domu se školou a dále bratrského sboru (modlitebny) z poloviny 16. století, oddělené uličkou ze štětového kamene. (obr. 14, 15)

Odkryv objektů jednoty bratrské v ul. Na Marku přesahuje svým významem regionální rámec. Výsledky archeologického výzkumu zcela korespondují jak s písemnými prameny, tak s nejstarším vyobrazením zástavby v tomto prostoru zachyceném na veduté města Přerova od Jana Wil-

Obr. 14 **Letecký pohled na plochu archeologického výzkumu v Přerově, Na Marku.** ① — západní část základů bratrského domu se školou, ② — dlážděná ulička, ③ — základy bratrského sboru.

Foto. Mgr. F. Pospíšil

Obr. 15 **Přerov. Na Marku. Parc. č. 237,238. Celkový plán stavebních konstrukcí odkrytých během archeologického výzkumu s barevným vyznačením jednotlivých stavebních etap (GEOKAM)**

lenbergera z roku 1593. Dokládají velký rozmach duchovní i vzdělávací činnosti jednoty bratrské spojené s rozsáhlou stavební činností. Tento rozvoj souvisí s příhodnými podmínkami, které jednotě Přerov skýtal. Již v 90. letech 15. století zde existovalo významné středisko českobratrské církve, později výrazně podporované majiteli přerovského panství Vratislavem z Pernštejna a především Karlem starším ze Žerotína. Základní vzdělání v Přerově, mezi jinými významnými osobnostmi, nabýval přerovský rodák a biskup jednoty bratrské Jan Blahoslav. Poslední biskup jednoty Jan Amos Komenský zde působil v letech 1614—1618 jako správce školy, která se řadila mezi poměrně nejlépe organizované bratrské školy (Floss, 1970).

Vzhledem k svému významu a dějinnému odkazu byla v závěru roku 2012 podána Muzeem Komenského, p. o., žádost o zařazení archeologických objevů učiněných na lokalitě parc. č. 237 a částečně parc. č. 238 do seznamu kulturních památek.

Dne 17. října 2012 došlo k překrytí historických konstrukcí ochrannou vrstvou geotextilie, jejich zasypání separační vrstvou a následnému zarovnání terénu. Z hlediska památkové péče se tento postup jevil jako nejvhodnější způsob primární ochrany před nepříznivým vlivem měnících se klimatických podmínek. Zároveň byla pod záštitou Statutárního města Přerova ustanovena pracovní komise složená ze zástupců archeologů, architektů, historiků a pracovníků památkové péče magistrátu. Cílem pracovní komise bylo zpracování zadávacích podmínek pro architektonické zpracování návrhu realizace důstojné prezentace archeologických objevů s poukazem na důležitou roli, kterou sehrála činnost jednoty bratrské v novodobých dějinách města Přerova.

Dlouho diskutovanou záležitostí byl původní záměr města vybudovat v předmětné lokalitě parkoviště. Původní projekt byl postupně upravován směrem ke zmenšení parkovací plochy s ohledem na výsledky záchranného archeologického výzkumu. Rozhodnutím Zastupitelstva města Přerova po projednání dne 9. září 2013 byla přijata varianta II., která nesouhlasí s realizací parkoviště v upravené variantě 5 na parcele č. 237 v k. ú. Přerov a ukládá odboru správy majetku a komunálních služeb dokončit dlažbu plochy vymezené obrubníky po hranici vytýčenou archeology a v bodě 2 ukládá odboru ekonomiky zajistit finanční prostředky na realizaci návrhů příslušné dokumentace a prezentaci archeologických nálezů na parcelních č. 237, 238, 4954 a 4953 v k. ú. Přerov ve výši 2 000 000 Kč.⁹ K tomuto rozhodnutí nesporně přispěla vyjádření řady respektovaných odborníků z NPÚ Olomouc, Archeologického ústavu Akademie věd v Brně, Muzea Komenského v Přerově či Státního okresního archivu Přerov, kteří se jednoznačně postavili proti vybudování plánovaného parkoviště a potvrdili význam výsledků archeologického výzkumu.

Archeologické objevy uskutečněné v lokalitě Na Marku se postupně staly již v průběhu záchranného archeologického výzkumu centrem pozornosti přerovských občanů, kteří měli jedinečnou možnost seznámit se s výsledky výzkumu přímo v samotném terénu. První velkou příležitostí jak seznámit nejen odborníky, ale především všechny zájemce z řad široké veřejnosti s příběhem historicky cenné lokality v Přerově a zároveň prezentovat aktu-

9 Předloha pro 19. jednání Zastupitelstva města Přerova, které se uskutečnilo 9. 9. 2013. Název materiálu: Jižní předpolí Tyršova mostu — I. etapa — parkoviště.

ální výsledky realizovaného archeologického výzkumu znamenalo uspořádání výstavy s názvem Přerov — Na Marku. Příběh jednoho místa. Svědeckví archeologických pramenů aneb kudy kráčel Komenský. Ta proběhla ve dnech 30. května — 7. července 2013 a byla doplněna komentovanými prohlídkami přímo na lokalitě.¹⁰

I když byla existence bratrského sboru a bratrského domu se školou známa z dobových vedut města Přerova, přesná lokalizace se stala v závěru 20. století spíše předmětem dohadů a četných diskuzí mezi místními patrioty i odborníky. Teprve archeologický výzkum realizovaný v letech 2012—2013 s konečnou platností potvrdil, že místo duchovně vzdělávacího centra se nacházelo v těsné blízkosti levého břehu řeky Bečvy. Budoucnost ukáže, jak dopadne dosud neuchopený, mnohými prozatím nedoceněný potenciál genia loci lokality Na Marku. Jakým směrem se bude ubírat koncepce prezentace, souvisí s aktuální nedořešenou otázkou jak naložit s archeologickými nálezy v místě samotném.

Případná, vhodnou formou pojatá prezentace celorepublikově významného odkryvu základů duchovního centra jednoty bratrské by mohla být významným počinem v dnešní době, kdy tolik chybí zdravý patriotismus, a zároveň by připomínala nejen místo, kde stával v Přerově bratrský dům se školou, ale kde zároveň působil jeden z nejvýznamnějších učenců Evropy 17. století J. A. Komenský.

Literatura

- BAYER, F. 1893: *Přerovsko. Město i hejtmanství*. 1. díl. Přerov.
- CHUMCHAL, M. 1994: *Nález mincí v Přerově v roce 1923*. In: *Minulost Přerovska 1993*. Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského, s. 129—146.
- KANTOR, R. 1930: *Kostely v Přerově*. Přerov.
- KREUTZ, R. 1927: *Vlastivěda moravská*. II. Místopis: Přerovský okres.
- HÝBL, F. 2003: *Dvanáct vedut města Přerova*. Přerov.
- KANTOR, R.: *50 let budovy přerovského gymnázia*. *Obzor*, 4. 12. 1927, 6. 12. 1927.
- LAPÁČEK, J. 2000a: *Jednota bratrská*. In: Přerov. Povídání o městě, s. 27—28.
- 2000b: *Problémy s řekou Bečvou*. In: Přerov. Povídání o městě, s. 62—67.
- 2003: *Náboženské poměry v Přerově do konce 16. století*. In: XXVII. Mikulovské sympozium. Brno, s. 181—190.
- 2012: *Nový sbor byl postaven místo panského dvora*. Seriál jednota bratrská. Nové Přerovsko, 26. října 2012, č. 43, s. 12.
- LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev: Kulturně-histor. příspěv. k dějinám města Přerova*. Přerov: Frant. Levý, 1909. 199 s.
- LEVÝ, F.: *K přerovským záhadám. Pozor: Politický a hospodářský časopis*. Olomouc, 1914, 5. 3. 1914 (úvod), 30. 5. 1914 (dokončení).
- MOLLINOVÁ, Z. 2005a: *Bývalý kostel sv. Marka v Přerově*. Slovo pro každého č. 4, Ročník 11, duben 2005, s. 15.
- 2005b: *Bývalý kostel sv. Marka v Přerově*. Slovo pro každého. Číslo 5, Ročník 11, květen 2005, s. 14.
- OMELKA, M. — REBOUNKOVÁ, O. 2012: Soubor medailonů a feniků se symbolikou sv. Benedikta ze zaniklého hřbitova při kostele sv. Jana v Oboře (Praha — Malá strana). In: *Archeologie ve středních Čechách* 16, 2012, Praha, s. 983—1019.
- RYBIČKA, A.: *Bratrský sbor Přerovský. Památky archeologické*, 10, 1874—77, s. 845—846.
- SCHENK, Z. — MIKULÍK, J. 2013: „Tyršův most Přerov — Jižní předpolí Tyršova mostu“. Předběžná investorská zpráva o provedení archeologického výzkumu, zaměřená na možnost prezentace nalezených archeologických památek, Archaia Olomouc o.p.s.
- ZAPLETAL, F. 1929: *Pohled z r. 1593 na nový sbor a na bratrský dům v Přerově*. *Obzor*, 20, 28. 4. 1929, č. 101, s. (1)—2.

10 Výstava byla uspořádána za finančního příspěvku Olomouckého kraje a ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově a Státním okresním archivem Přerov. Výstava Přerov — Na Marku. Příběh jednoho místa. Svědeckví archeologických pramenů aneb kudy kráčel Komenský proběhla ve dnech 30. května — 7. července 2013 v prostorách Galerie města Přerova pod záštitou ředitelky KIS Přerov Jaroslava Macička.

Jiří Lapáček

O bratrském sboru a domě aneb jednota bratrská v Přerově

Rok 2013 byl pro dějiny Přerova významný mezi jiným tím, že se archeologům podařilo odkrýt základy sboru jednoty bratrské v Přerově a rovněž základy objektu, o kterém se předpokládá, že byl bratrským domem, tedy místem, které využíval správce sboru a ve kterém také byla škola. Tu navštěvoval přerovský rodák Jan Blahoslav, stejně jako později i Jan Amos Komenský, který v ní posléze vyučoval. Dnešní náměstí Na Marku se tak stalo středobodem zájmu odborníků i široké přerovské veřejnosti. K zájemcům o toto místo se řadím i já, tím spíše, že již jako začínající muzejní pracovník v 2. polovině 80. let minulého století jsem si pro sebe zpracoval historii náměstí, včetně ikonografie.

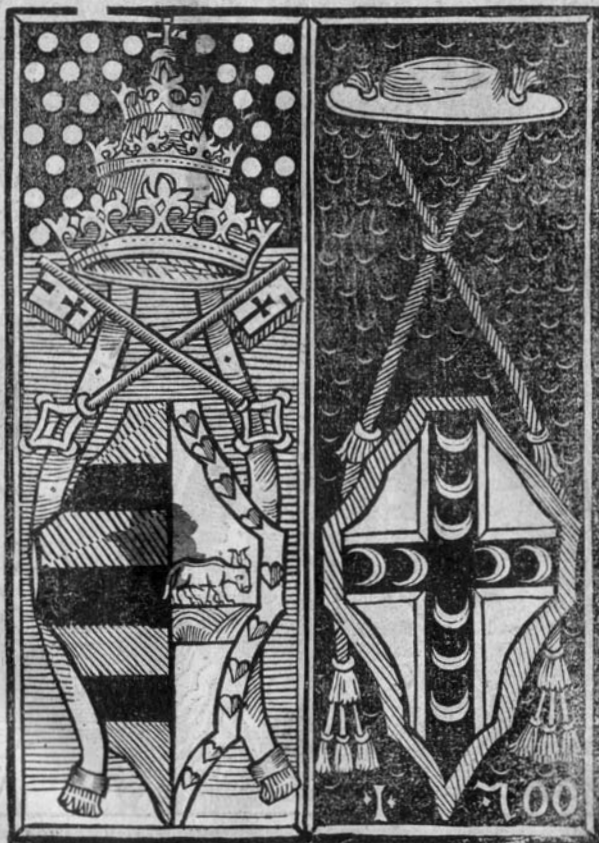
Téma jednoty bratrské bylo již předmětem zájmu starších generací. Zřejmě první přehled podává Gregor Wolny ve svých pracích *Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*, a zvláště pak v *Kirchliche Topographie von Mähren*. Z dalších autorů jmenujme především Františka Levého, Leopolda Calábka, Josefa Kojeckého a Floriana Zapletala. Zvláště je třeba vyzdvihnout práci Františka Levého *Přerovská Česko-bratrská církev z roku 1909*, která je postavena do značné míry na archivních pramenech, které tehdy byly k dispozici, tj. přerovská kniha smluv svatebních, jedna kniha sirotčích register a dvě knihy gruntovní, všechny obsahující údaje od poloviny 16. do poloviny 17. století. Z toho vyplývaly i některé Levého postřehy, které jsou zajímavé a je možné je dále rozvíjet. Souhrn dosavadních znalostí provedli v 1. dílu *Dějin města Přerova z roku 1970* Miloš Kouřil a Pavel Floss.¹

Jednota bratrská působila v Přerově přibližně 150 let. Tehdy přerovské panství vlastnily postupně dva šlechtické rody — Pernštejnové a Žerotínové: 1475—1521 Vilém z Pernštejna, 1521—1548 Jan z Pernštejna, 1548—1552 Jaroslav, Vratislav a Vojtěch z Pernštejna, 1552—1582 Vratislav z Pernštejna, 1582—1585 Jan a Maxmilián z Pernštejna, 1585—1594 Juan Manrique de Lara, 1594—1596 Jan z Pernštejna, 1596—1598 Fridrich ze Žerotína, 1598—1636 Karel starší ze žerotína. Vlivy jednoty bratrské se zákonitě objevují v mnoha oblastech života přerovské společnosti 16. a počínajícího 17. století. Je to hospodářství, náboženský život a vztahy mezi konfesemi, společenské aktivity, školství, výstavba města.

V souvislosti s archeologickými objevy učiněnými na náměstí Na Marku je třeba připomenout to, co vyprávějí archivní prameny o působení členů jednoty bratrské v Přerově.

Sancte Romane ecclesie fidei defensionis
 clipeū aduersus waldēsiū seu pickardorū
 heresim. certas Germanie Bohemieq;
 nationes in odiūz cleri ac eneruatiōez eccle
 siastice potestatis virulēta cōtagiōe spariūz
 inficiētes. Sanctissimi s̄ Alexandri sexti pō
 tificis iussu. nuper per eximiū Sacre pagine
 professorez Fratrē Heinricū institoris he
 retice prauitatis inquisitorē ordinis predi
 catorum. In formam sermonū utilissime
 redactum. *Scolar. Rurum*

Domus
Domus

Lynicensis

1. 5. 22. In die festo ...

Titulní list knižně vydaných polemických spisů *Clypeus* a *Opusculum* Heinricha Institorise, vydání v Olomouci 1502. SOkA Přerov

Počátky jednoty bratrské v Přerově

Ve druhé polovině 15. století se stalo zřetelným společenství, vzniklé z původního hloučku posluchačů kazatele týnského chrámu, arcibiskupa Rokycany. Vznikla autonomní církevní organizace, která navázala na učení a praxi táboritů, valdenských a Petra Chelčického. K jejímu založení došlo působením bratra Řehoře v Kunvaldě ve východních Čechách v roce 1457 na počátku vlády Jiřího z Poděbrad. Byla pro ni charakteristická nespokojenost se stavem církve i společnosti. V roce 1464 jednota formulovala zásady závazné pro své společenství a učinila tak ve Svolení na horách rychnovských a o tři roky později zvolila vlastní kněžstvo roku 1467 ve Lhotce v Rychnově. Losem byli vybráni prvními kněžskými Matěj z Kunvaldu, Eliáš z Křenovic a Tůma Přeloučský, jmenovaný Matěj poslední biskupem.

Jednota bratrská vyhledávala ochranu vyšší i nižší šlechty, která s ní souzněla ve víře, nebo která byla tolerantní, případně natolik pragmatická, že předvíдалa užitek z pracovitých osadníků.²

Přerov byl jedním z prvních míst na Moravě, kde máme doloženo, že se zde usazovali členové jednoty. Vhodné podmínky k tomu vytvořila husitská minulost města. V roce 1436 český král a římský císař Zikmund listinou z 1. října 1436 a po něm i Albrecht, markrabě moravský, 3. října prominuli Vokovi ze Sovince, dřívějšímu držiteli Přerova, odbojné chování

- 1 WOLNY, G.: *Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*. I. Band. Prerauer Kreis. Brünn 1835, s. 404—407, a zvláště pak v *Kirchliche Topographie von Mähren*, Abt. 1. Olmützer Erzdiöcese, Band 5. Brünn 1863, s. 166—178.
BORŠEK, S.: *O přerovských kostelích*. In: Přerov. Přerovsko-Kojetínsko. Brno 1933, s. 35—39.
CALÁBEK, L.: *Církevní poměry v Přerově*. Přerovský Obzor, 29. 6. 1915, s. 2; 30. 6. 1915, s. 2.
CALÁBEK, L.: *Kde byl pohřben br. Matěj Kunvaldský?* Přerovský Obzor, 25. 10. 1916, s. 2—3.
CALÁBEK, L.: *Učení Husova v Přerově*. Přerovský obzor, 25. 10. 1916, s. 2—3.
CALÁBEK, L.: *Tůma Přeloučský*. Přerovský Obzor, 3. 11. 1916, s. 2—4; 4. 11. 1916, s. 2—3.
CALÁBEK, L.: *Fr. Levý: Přerovská česko-bratrská církev*. Přerovský Obzor, 24. 1. 1918, s. 2; 29. 1. 1918, s. 2—3.
CALÁBEK, L.: *Čeští bratři loučí se s Přerovem*. Obzor, 29. 12. 1918, příl., s. 1.
CALÁBEK, L.: *Náboženské poměry v rodišti Blahoslavově*. In: Sborník Blahoslavův. (1523—1923). Přerov 1923, s. 38—49.
KANTOR, R.: *Kostely*. In: Přerov a okolí. Přerov 1929, s. 18—31.
KOJECKÝ, J.: *O školách bratrských*. Obzor, 10. 10. 1920, s. 5.
KOJECKÝ, J.: *Bratrská škola v Přerově*. Vlastivědný sborník pro mládež župy Olomoucké, 1923—1924, příl. k č. 10, s. 1—2.
KOJECKÝ, J.: *Školy v Přerově*. In: Přerov a okolí. Přerov 1929, s. 10—17.
KOUŘIL, M.: *Přerov v období předbělohorském*. In: Dějiny města Přerova. 1. Díl. Přerov 1970, zvl. s. 221—228.
LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909.
LEVÝ, F.: *K přerovským záhadám*. Pozor, 30. 5. 1914.
LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerovský Obzor, 6. 7. 1915, s. 3.
LEVÝ, F.: *Přerovský „kopeček“ a „kopeček“*. Přerovský obzor, 6. 11. 1917, s. 3; 7. 11. 1917, s. 2—3.
FLOSS, P.: *Kulturní a náboženský vývoj Přerova od konce husitství do Bílé hory*. In: Dějiny města Přerova. 1. Díl. Přerov 1970, s. 265—302.
SLAMĚNÍK, F.: *Kde jest přerovský „kopeček“?* Přerovský Obzor, 27. 10. 1916, s. 2—3.
ZAPLETAL, F.: *O původní podobě nynějšího farního kostela v Přerově*. Obzor, 21. 4. 1929, s. 1—3.
ZAPLETAL, F.: *Mlýn u nového zboru a bratrského domu v Přerově*. Obzor, 19. 5. 1929, s. 1—2.
ZAPLETAL, F.: *Ze stavební historie nového zboru Bratří v Přerově*. Obzor, 26. 5. 1929, s. 1—4.
ZAPLETAL, F.: *Renesanční věž nového zboru v Přerově*. Obzor, 2. 6. 1929, s. 1—3.
ZAPLETAL, F.: *O památkách Přerova nad Bečvou*. Přerov 1929.
ZAPLETAL, F.: *Pohled na Přerov z r. 1727*. Vlastivědný věstník moravský, 1960, s. 276—285.
ZAPLETAL, F.: *Po stopách jednoty bratrské v Přerově*. Přerov 1969.
ZAPLETAL, F.: *Po stopách Jednoty bratrské v Přerově*. Kultura Přerova, 1969, s. 158—160, 173—175.
- 2 Obecně k historii jednoty bratrské lze odkázat na práce: GINDELY, A.: *Geschichte der Böhmischen Brüder*, I. 1450—1564, Prag 1857, II. 1565—1609, Prag 1868; MÜLLER, J. Th. — BARTOŠ, F. M.: *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha 1923; MÜLLER, J. Th.: *Geschichte der Böhmischen Brüder* I. 1400—1528, II. 1528—1576, III. Herrnhut 1922—1931; ŘÍČAN, R.: *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha 1957; ŘÍČAN, R.: *Die Böhmische Brüder. Ihr Ursprung und ihre Geschichte*. Berlin 1961.)

a městu Přerovu a Svitavám (pouze v Albrechtově listině) povolili přijímání pod obojí. Toto privilegium na žádost Přerovských jmenovitě potvrdil Vilém z Pernštejna listinou ze 6. února 1513 v Pardubicích.³

Již za Ctibora Tovačovského z Cimburka, který měl přerovské panství v zástavě od roku 1465 do roku 1475, došlo k osazování tzv. Kopce, tj. dnešního Horního náměstí. Celý proces velkoryse dokončil Vilém z Pernštejna, který držel Přerov od roku 1475 v zástavě, ale od roku 1487 vystupoval již jako jeho dědičný pán. Lidé, kteří se zde usazovali, byli na určitou dobu osvobozeni od placení daní a několik desetiletí vytvářeli vlastně druhé samostatně fungující město.

Roku 1479 Vilém z Pernštejna prohlásil, že každý, kdo by se na kopci (v nově budovaném Horním městě) usadil, bude na deset let osvobozen ode všech daní a dávek a pak bude platit z větších domů osm grošů, z menších tolik, kolik se ustanoví. Každý měl mít svobodu a právo v lesích, na pastvách, v řekách, dostal dříví zdarma a pozemek pro zahradu na ostrově, též povolení vařit pivo pro čeleď i k šenku. Roku 1487 Vilém z Pernštejna vyhlásil opět desetiletou lhůtu pro všechny, kteří budou stavět na kopci poblíž hradu. Zprostil obyvatele Horního města povinnosti zastávat úřady v obci, řemeslníci se nemuseli sdružovat v cechy, obyvatelé byli též osvobozeni od hlásek. Měli jen ponůčku ke správě hlásných a jednoho branného k otvírání a zamykání bran, ale jen v případě potřeby. Tyto výsady představovaly tzv. kopecké právo. Roku 1489 purkmistr s radou Dolního města ustanovili, že kdyby se Dolnoměstští všichni dvakrát vystřídali v robotách, budou Hornoměstští (Kopečtí) povinni třetí robotou, až by se i oni všichni vystřídali. Kdyby došlo k válce, měli Dolnoměstským dát pomoc (polovinu součtu povinného platu obou měst). Dále povolili Hornoměstským, aby měli zvláštního pastýře, protože jsou zavřeni v zámku. Mohli také svobodně pást na stejných místech jako se páslo obecní stádo (kromě vymíněných míst). Roku 1498 požádali zástupci obou měst Viléma z Pernštejna, aby město spojil v jeden celek, ten jim částečně vyhověl. Potom se společně projednávaly sirotčí věci, společný byl pronájem luk (z výnosů se vydržovaly hlásky), byla zrušena povinnost Horního města mít ponocného. Týdenní a výroční trhy se konaly vždy v Dolním městě, jenom tzv. vlněný trh měl být vždy jen v Horním městě. V Horním městě byl jeden masný krám. Společné bylo děláni dřeva z obecních lesů i pastva.

Teprve roku 1520 sjednotil Vilém z Pernštejna práva Horního a Dolního města s tím, že radnice na Horním městě začala sloužit i pro Dolní město. Obyvatelé Horního města měli mít branného jen v nepokojné době. Nemuseli jít do vojny, jen platili, podobně jako obyvatelé Dolního města. Řemeslníci (kromě soukeníků) byli osvobozeni od platů z provozování řemesla. Vilém z Pernštejna se v Horním městě zřekl odúmrti a dal obyvatelům právo užívat všech výročních trhů, jako je užívali obyvatelé Dolního města. Ti měšťané, kteří prodávali pivo mimo Přerov a brali ho od vrchnosti, nebo ho u ní vařili, byli osvobozeni od mýta.⁴

I když znění privilegií, která byla postupně pro nové osadníky vydávána, nesvědčí bezprostředně o tom, že by byl brán zřetel na bratrský živel, lze i podle informací odjinud předpokládat, že valnou část nově přichozích, ne-li většinu, představovali členové jednoty bratrské. Známá je odpověď mydláře Filipa, který se usadil po roce 1486 v nově založené městské čás-

ti Litomyšle na Olivetské hoře na vyjádření prvního biskupa jednoty Matěje Kunvaldského, který dával přednost venkovskému životu: „*Nechtí krávy mýdla jísti a také tam* (tj. na venkově) *bývají konšelé ustavování od pánův i rychtářové.*“⁴⁵

Potvrzením přítomnosti členů jednoty v Přerově na základě archivních pramenů je záznam o úmrtí člena úzké rady Jana Chelčického, příbuzného Petra Chelčického, v nekrologiu jednoty k roku 1484.⁶

V Přerově se již v době nejstarší konaly bratrské synody (sjezdy). Ti, kdo z jednoty po předchozích neshodách vystoupili roku 1490, byli požádáni, aby se zase vrátili, k čemuž po delším váhání a odpírání souhlasili na předběžném sněmu, který se v Přerově sešel před samým sněmem, který byl roku 1494 svolán do Rychnova. Na něm zůstal bratr Matěj sice biskupem a příslušelo mu i nadále výlučné právo ordinovat kněžstvo jednoty, avšak, jak bylo napřed v Přerově umluveno, nejvyšší správa jednoty byla vznesena na Prokopa. Bylo mu vykázáno v úzké radě a tím i v jednotě první místo, což bylo vyjádřeno označením „sudí“.

Jinak tyto události líčí Vavřinec Krasonický ve spise „O učeních“. Podle něho se bratr Matěj vzdal na rychnovském sněmu biskupského úřadu a také dosavadní „starší“ nechtěli dále vést správu jednoty. Potom však se dali přemluvit od mladých, mezi nimiž byl i Vavřinec Krasonický, a zase „*vsedli do úzké rady krom br. Tůmy Přeloučského*“. Teprve potom se sešli bratří na Přerově u bratra Tůmy Přeloučského a teprve tam byl bratr Matěj zbaven nejvyšší soudcovské moci v jednotě, jež byla vložena na bratra Prokopa. Zároveň byli ustanoveni Klenovský zpovědníkem v Čechách a na Moravě. Jan Táborský správcem sboru v Litomyšli, Lukáš kazatelem v Boleslavi a Vinařičích, Krasonický „pomocníkem“ jednoty a Eliáš zpovědníkem na Moravě.⁷

- 3 „*A ti lidé všichni v Přerově i jinde, kteříž již vpraveného Voka v držení jsou, mají přitom těla božieho pod obojím způsobem přijímání vedle úmluv a zápisův od nás a poslušou od svatého koncilium na to učiněných a vydaných zůstaveni býti. A také když by nám Přerova zstúpili, tehdy mají kostelové tu v Přerově i jinde takovými knězi, kteří tak rozdávají, osazení býti...*“ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond AM Přerov, listina z. „*Také jsou nás žádali tíž měšťané naši přerovští, abychom jich při jich zvyklostech víry zanechali a jim v to nesahali, než tak, jakož mají zápis a nadání od nejnepřemoženějšího císaře Zigmund, pána a krále českého, markrabí moravského a najiasnějšího knížete, pana Albrechta, knížete rakouského a markrabí moravského, abychom je při tom pozůstavili i k tomu sme jim vůlí stvrzenou dali a napřed daného zápisu tímto listem našim potvrzujem, aby tíž měšťané naši mohli sobě kněze sami jednat i jednati, kterýž by tělo boží a krev boží pod vobojí způsobou rozdával bez všelikteraké překážky naší, erbuov našich i budoucích potomkův našich, pánuov přerovských, jim jiného kněze uvozování přiříkajice, jim sami za se i erby naše i budoucí potomky naše, pány přerovské, bez všelikteraké lsti, že jim v to nikterak vymyšlené nemá saháno býti ani překážino ani dopuščeno překážeti...*“ Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), fond G 13, inv. č. 299, fol. 190 (pernštejnský kodex, 1487, 23. října Moravský Krumlov. Vilém z Pernštejna osvobozuje všechny, kdo budou stavět na kopci v Přerově, od dávek na deset let a dává jim díl ostrova k založení zahrad.
- 4 SOKA Přerov, Archiv města Přerov, inv. č. 7 (1479, srpen 24., v Přerově, Purkmistr a rada města Přerova citují listinu Viléma z Pernštejna o osvobození od poplatků těch, kteří na kopci v Přerově (Horní náměstí) stavějí a stavět budou; tamtéž, inv. č. 9 (1489, duben 22., v Přerově Purkmistr a rada města Přerova citují listinu Viléma z Pernštejna o udělení svobod na 10 let těm, kteří budou stavěti na kopci. Přidávají povinnost konání 1/3 roboty na stavbě); Archiv města Přerov, inv. č. 10 (1498, prosinec 6., na Přerově Vilém z Pernštejna a na Helfenštejně potvrzuje spojení Horního a Dolního Přerova a obnovuje pořádek ve věci držení jarmarku.). MZA Brno, fond G 13, inv. č. 299, fol. 190 (pernštejnský kodex, 1487, 23. října Moravský Krumlov. Vilém z Pernštejna osvobozuje všechny, kdo budou stavět na kopci v Přerově, od dávek na deset let a dává jim díl ostrova k založení zahrad); tamtéž, fol. 194—195 (1520, 19. února Moravský Krumlov Vilém z Pernštejna obnovuje a rozmnožuje obyvatelům Horního Přerova dříve jim udělené svobody.).
- 5 Uvedl Vavřinec Krasonický ve spise „O učeních“ z roku 1530. Otiskl MOLNÁR, A.: *Českokobratráská výchova před Komenským*. Praha 1956, s. 88—89. Též MOLNÁR, A.: *Jednota bratrská na cestě za křesťanstvím. Přednáška ve sboru Jednoty bratrské v Praze 17. 4. 1975*. Viz <http://www.jednotabratrska.cz/spolecnost/molnar1.htm>. Srovnej JELÍNEK, F.: *Historie města Litomyšle*. 2. díl. Litomyšl 1845.)
- 6 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 219.

Počátky bratrského domu v Přerově

Členové jednoty bratrské po určité době opustili praxi setkávání se po soukromých domech a pořídili si tzv. bratrský dům, určený pro správce sboru a další sborové aktivity, jako byla výchova mládeže a příprava učedníků ke kněžskému povolání. V Přerově se tak stalo v roce 1498.

Jak se celá věc sběhla, dokládá papírová listina uložená ve fondu Arcibiskupství olomoucké, který je uložen v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc: „*My purkmistr a rada města Přerova známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdež čten, a nebo čtoucí slyšen bude, že sou předstoupili před nás Martin Zacharyáš, Pavel Nosek, Mikuláš Čapal a Pavel Martínkův na místě jiných všech soudcův bratrských a za to sou nás požádali, abychom jim výpis svědectví o zaplacení domu toho, na kterým bratři sou, z knih našich městských pod pečeti naší městskou vydali. Kteréžto žádosti jejich odeprít nemohouce vejpis z knih našich městských téhož svědectví jim skrze tento list náš vydáváme tak, jakž slovo od slova v knihách našich zapsáno jest.*

Léta Páně 1558 v pondělí po neděli čtvrtý postní /21. 3./, kteráž slove Lethare Jiřík Karthaus z Bystřice pod Hostajnem, Jan Špuch, Jan Měšeček a Jan Koželuh i předstoupíc před pány starší vyznali po přísaze slova tato, že toho dobře povědomí sou, což se domu bratrského dotýče, na kterým bratři sou, že sou bratři ten duom koupili asi před 50 lety od nějakého Šalomauna Koželuha a zaplatili sou jemu jej hotovými penězi. A potom po zaplacení jeho teprau se na něj stěhoval z kopce bratr Tůma. A tak sou jeho bratři užívali od té chvíle až dosavad beze všelijakých překážek.

Tomu na svědomí a pro lepší jistotu my rada svrchupsaná pečeť naši městskou vzkázali sme k tomuto listu přitisknouti k tomu. Jenž dán v Přerově v pondělí před památkou Panny Marie léta 1558“ (1. dubna)⁸

Je zřejmé, že městská rada zde potvrdila bratrské komunitě vlastnictví domu po jeho splacení. Předcházelo tomu místopřísežné prohlášení následujícího znění: „*Léta Páně 1558 v pondělí po neděli postní /21. 3./, kteráž slove Laetare, Jiřík Karthaus z Bystřice pod Hostejnem, Jan Špuch, Jan Měšiček a Jan Koželuh předstoupíc před pány starší vyznali po přísaze slova tato, že toho dobře povědomi jsou, že jsou Bratři ten dům koupili asi před 60 lety od nějakého Šalomouna Koželuha a zaplatili jsou jemu jej hotovými penězi, a potom po zaplacení jeho, teprv se na něj stěhovali z kopce Bratr Tůma.*

A taky jsou jeho Bratři užívali od té chvíle až dosavad beze všelijakých překážek. To jest pro paměť do knih městských vepsáno. Čehož Bratři vejpi pod pečeti mají.

Týž rok v pondělí den památky sv. Prokopa /4. 7./ Bratr Matěj Červenka jsouc hospodářem a správcem zboru přerovského, předstoupíc před pány starší s bratrem Matějem Slížanským z Slížan na místě jiných starších Bratří jednoty bratrské, oznámili jsou, že jakož dům ten Bratrský byl od Bratří správcův koupen i také zaplacen. Pak oni dům ten s zahradami, loukami i jinou rolí, kteroužkoli v užívání drží, sami od sebe i od jiných všech správcův bratrských, že oddávají bratřím soudcům i jiným bratřím obecním, kteříž v Přerově nyní jsou i potom na budoucí časy věčný budou. Toliko pokudž by Bratři správcové a služebníci Boží sloužením lidu služeb-

nostmi toho potřebovati a pan Buoh pokojný čas by dávati ráčil, tehdy aby oni toliko v tomž domu se shromažďovali a v něm bydleli, všeho užívali bez všelijaakej překážky.

A pakli by to jak z dopuštění Božího změněno bylo a pokušení jaký na Bratry správce přišlo, že by se pryč hnouti musili, tehdy ten dům i jiné všec-ky věci pozemské, kteréžkoli Bratří drželi, Bratří soudcovi i jiní Bratří obec-ní téhož zboru přerovského, kteřížkoli v Přerově budou, opatřiti mají jako své vlastní, buď pronájmím aneb prodajem, jakž se jim koli zdáti a líbiti bude.

Kterežto dům i jiné k němu příslušenství od Bratra Matěje Červenky i na místě všech Bratří starších jednoty bratrské, Bratřím soudcům i jiným bra-třím obecním v Přerově podle pořádku městského jest odevzdán. Kterýžto dům a odevzdání všeho, cožkoli v držení měli, přijali od Bratra Matěje etc. Martin Zachariášů, Jakub Kožišník, Staněk Nenadály, Michal Velký, Nosek Jan, Kostelecký Ramejan, Jelito, Jan Bali, Čapal, Pavel Martinků, Vaněk Smejkal, na místě jiných Bratří soudcův z všech Bratří obecních.⁹

Z uvedených dat vyplývá, že koupě byla provedena v roce 1498, a to od Šalamouna Koželuha. Dům měl ještě starší historii, jak to dokládá zápis v přerovské knize památní, která je dnes uložena v Moravském zemském archivu v Brně: „List téhož Viléma na grunt pod kopcem postavený u brá-ny dolní, na kterémž jsou bratři a ten list mají bratři.

Vilém z Pernštejna na Helfenštejně, nejvyšší maršálek království české-ho a nejvyšší komorník cudy brněnské, známo činím tímto listem všem vůbec, kdož jej čísti neb čtoucí slyšeti budou, že sem dal a mocí tohoto listu dávám opatrnému Vojtěchovi Koželuhovi, kterýž se postavil pod Kopcem v Přerově, ukazateli listu tohoto, lhůtu a svobodu plnou, od datum listu tohoto za 10 let pořad zběhlých, tak aby on té lhoty a svobody tak a tím oby-čejem užíval a užívati mohl, jakž jiní naši lidé na Kopci užívali sou a uží-ávají. Také jemu Vojtěchovi surchu psanému i jeho potomkom dali sme a při-dali, aby on i jeho potomci, kteříž by na tom domu byli, na budoucí časy k tomu Kopci příslušeli a s těmi lidmi na Kopci v těch právích, svobodách a poplatcích seděli a s nimi odbývali a těch všech svobod užívali, též jako ti na Kopci. A při tom jej slibujem zanechati i jeho potomky. Tomu na svědo-mí pečeť naši kázali sme přivěsiti k tomuto listu, jenž jest psán a dán na Hranicích v sobotu po svatém Jiří. Léta Božího 1485.“¹⁰

Všemu tomu je třeba rozumět tak, že v uvedeném roce 1485 osvobodil držitel panství Vilém z Pernštejna Vojtěcha Koželuha, který se usadil na

7 Ze spisu V. Krasnického O učených: „A smlouvali se někteří, aby se ještě někde jednou sešli. I uložili na Moravě na Přerově u bratra Tůmy a vždy nějaký konec aby tomu učinili. A Jan Táborský, byv člověk outlý, hubený a neveliký, místo sebe dal cedu-li Bratřím, že cokoli naň vloží, že chce podniknouti všecko. A též všickni jiní kromě Tůmy. A my a zvlášť já fekli: „Jak-li, chce-te na jiné břemena klásti a sami se jich prstem nedotýkati?“ Nu v ničem nic...“ GOLL, J.: *Chelčický a jednota v XV. století*. Praha 1916, s. 208.

8 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké I b 26 (Přerov bratrský dům. 1558.) „V pondělí po neděli postní čtvrté, kteráž slove Letare, svědkové dosvědčili, že bratři koupice ten dům bratrský, zaplatili jej před 60 lety Šalo-maunovi Koželuhu hotovými penězi, po zaplacení jeho, vstěhoval se na něj z kopce bratr Tůma, a tak jeho bratři užívali beze všelijaakých překážek: a to svědomí jest do knih šířeji vepsáno: za tím dostal se B. Matěj Červenka a Bratr Matěj Sležanský a oddali ten dům bratřím soudcím i jiným všechněm toho náboženství k opatrování na budoucí časy. Když se psalo 1650 leto od zaplacení domu bratrského byly 152 léta.“ MZA Brno, G 10, inv. č. 259, fol. 140 (Přerovská kniha památí).

9 ZA Opava, fond ACO G 1, k. č. 4906 (O dům bratrský, fol. 127).

10 Podobného znění je zápis v tzv. pernstejnském kopiáři, kde byly uchovávány opisy listin, které Vilém z Pernštejna a další čle-nové rodu vydali. MZA Brno, fond G 13, inv. č. 290. Srovnej LEVÝ, F.: *K přerovským záhadám*. Přerovský Obzor, 30. 5. 1914, který čerpal ze spisu Apographa Moraviae od J. J. Středovského.

Sermones apostolice sedis cōtra heresim Waldensium marchionatū Moravie regni Bohemie occupārium collecti ex cōmissiōe eiusdem sedis ab inquisitore heretice pravitatis fr̄e Henrico institoris Sacre pagine professore et nuncio pape Alexandri. ordinis predicatorū incipiunt feliciter.

Subscriptio
Dilectis filijs &c.

Brevia destinata a Sanctissimo dño nostro papa Alexandro. vi. inquisitori heretice pravitatis. et primū eidē inquisitori cū Preposito Nūburgen̄

Bulla apostolica &c.

Alexander
Episcopus
servus ser-
vorum dei

Dilectis filijs. Preposito Nūburgen̄ Clostermannburg nūcupato: et Henrico ordinis fratrum predicatorum et theologie professori et heretice pravitatis in Heamonia inquisitori. nūcupatis nostris salutem et apostolicam benedictionem. Quia ad pastorale curam totius christiani gregis meritis vestris merito suffragantibus disponente divina misericordia. assumptos nos fuisse plane intelligimur. ex eo etiam nobis in beato Petro dicto cognoscimus. Nunc oves meas. et illico ulterius. Et tu aliquando cūver sus confirmas fratres tuos. Ex parte ad illa meritis vestris cogitantes intendere conspelliunt. ut que viculis nostri ovilis: quod lupi rapaces intrudere et per fenestras immutatis. discerpere satagant: salutaribus vestris presidiis quantum possimus occurramus. crebris siquidem fidelium relationibus et querelis certiores indies redimur. in multis christiani nominis regionibus presertim in Bohemie regno. ac provincia Moravie. multos nequissimi hostis venentis infectos. pro catholica veritate in christi blasphemie

procurare et in prava hereticorum dogmata impudenter quasi furor quosdam collisos corruere. contra matrem suam sanctam Romanam ecclesiam. que apostolorum Petri et Pauli sanguine consecrata omnium ecclesiarum a domino primatum obtinuit. dolosis artibus et significationibus insurgere. Additur etiam non vanis rumoribus aut levi infamia quod plurimum illarum regionum in damnatas Waldensium hereses plerumque. Et cum damnatis plurimum alijs heresibus. ipsi quod in eterne damnationis baratrum vltro sese immergentes dei ecclesiam super solidam petram Petri a domino sicut promissa fuerat edificatam que vitia colubum. sponsa pulchra sine ruga et macula. ortus coelivus. fons signatus. puteus aque vive. merito appellatur. Dentibus viperarum lacere et rabido morfu dilaniare conatur ipsam sanctam ecclesiam impetunt. que disponente domino semper immaculata firma inobliviscibilis et per mansueti et permanebit. hanc dicere diabolicis versutibus et penis deservere moliantur. Hoc itaque quibus et potestatis officijs necessitas et gregis christiani discrimen. et catholice fidei oppugnationem nullam differentiam dissimilantem aut tacendi locum relinquunt. Quinimo ad clamandum incessanter et imminente cladi obviam dum nos excitant. ut morbos huiusmodi contagiosos et pestiferos a oculis vestris auferamus. ad loca illa Bohemie et Moravie a tanta pestifera infectioe ne et potestate oppugnando

V roce 1498 se na sněmu konaném v Přerově řešila řada otázka, např. „V kterém smysle má býti slouženo?“, o přijímání vůbec a o přijímání bohatých urozených, o nebezpečnosti při přijímání, přijetí kajících, při osobě padlé v hříchu, ale také o domech společného shromáždění učedníků.

První biskup jednoty bratrské Matěj Kunvaldský, který byl zastáncem původních přísných zásad jednoty a představitelem tzv. menší stránky, pobýval koncem 15. století na střední Moravě. K němu se odebrali někteří členové jednoty před Velikonocemi roku 1499 a předložili mu otázku, míní-li správa jednoty i nadále setrvat na svém. Matěj odložil odpověď na pozdější dobu a dal ji někdy po Velikonocích listem vydaným jeho jménem, obsahujícím obranu zásad, ke kterým se jednota původně přihlásila. Ještě téhož roku 1499 se konala schůze v Hranicích, protože na Moravě měla menší strana své přívržence. Pro chorobu se bratr Matěj nedostavil, ale zaslal list, kterým se zastával svých původních zásad.

Roku 1500 se nejdříve v Přerově sešla úzká rada, která navštívila v Lipníku těžce nemocného bratra Matěje Kunvaldského, posléze zde byl konán sjezd kněží, jáhnů a pomocníků.

V bratrském nekrologiu, kam byla zapisována úmrtí významných osob z bratrského prostředí, často s komentářem přibližujícím činnost zesnulého, se k roku 1500 objevil zápis o skonu Matěje Kunvaldského, který zemřel ve čtvrtek před Obrácením sv. Pavla na víru, tj. 23. ledna. Byl to první biskup, „člověk Bohu i lidem milý, svědectví obcování svého výborné maje od svého dětinství, umřel v Lipníku, a do Přerova vyprovozen. A tu pochován v kostelíku bratrském na Kopci, znovu vystaveném, v němž ještě žádný položen nebyl. V 25 letech byl, když ouřad kněžský přijal v prvním řízení s bratrem Tůmou Přeloučským a s B. Eliášem léta 1467.“ Lze z toho vyvodit, že nynější kostelík sv. Jiří byl využíván členy jednoty bratrské. Zatím nelze zcela vysvětlit, co znamenají slova „v kostelíku bratrském na kopci, znovu vystaveném, v němž ještě žádný položen nebyl“.¹²

Na Horním náměstí stála církevní stavba, která byla zasvěcena sv. Vavřinci a je vůbec nejstarší v přerovských pramenech zmiňovanou církevní stavbou s patrociniem, a to k roku 1324. Papež Jan XXII. dal provizi na zvláštní prebendu při pražském kostele pražskému kanovníku Menhartu Mikulášovu, jejíž součástí bylo držení kaple sv. Prokopa na Starém Brně a sv. Vavřince v Přerově a obediencie v blíže neurčeném místě. Patronátní právo k ní měl panovník, jak zjišťujeme podle okolností, za nichž byla dána k užívání pražským mansionářům, poprvé roku 1348, dále 1357 a 1388. V pozdějších pramenech se o ní mluví jako o „capella regia“, královské kapli. V 2. polovině 15. století byla kaple, pravděpodobně zpusťovaná po husitských válkách, obnovena v rámci nové kolonizace Horního náměstí.

11 MZA Brno, G 10, inv. č. 259, fol. 134 (Přerovská kniha památní). O lokalizaci se pokoušel F. LEVÝ, *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 134 a týž K přerovským záhadám. *Přerovský Obzor*, 30. 5. 1914. Jeho závěr byl: „Listina určuje „pod Kopcem u brány“. Je tedy nynější městský chudobinec při mostě pozůstatkem starého sboru, jehož příslušenství sahalo dle Pamětní knihy přerovské k uličce, která dopuštěna byvši z Dolního náměstí mezi domy č. 17 a 18, přetíná ulici Jateční a prodlužuje se rovnou linií k Bečvě.“ Jeho interpretaci popřel CALÁBEK, L.: *K místopisu starého Přerova*. *Přerovský obzor*, 16. 6. 1915: „Dům Šalomouna Koželuha ukazuje, že stál u vody, neboť v té době bylo zvykem v Přerově, že přijímení brávnáno od zaměstnání, a koželuh nutně potřeboval být u vody. Dům stál tedy u vody a jeho polohu určuje dále privilegium Vilémovo, které praví, že dům stál pod kopcem u brány dolní a určen: můžeme ještě doplnit, že stál před mlynem. Víme tedy, kde dům stál, a víme také, že ulička měla být vpusťována, aby sousedě, a to kopečtí, měli průchod k Bečvě. Ulička mohla tedy jediné jíti od dolní brány kopecké k Bečvě, a to kolem domu bratrského.“

12 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 220.

1
Drozeň panu panu Albre
chtovi z Šternberka a na
Lukově panu mje přezm
wennu / Drozeň pa
pane wjez dobre žádost
wv. yakož jsem wceduli po
ložil / že bych wásie milost
napsati opowodu beate
stem / že gt zboa a nezledi.

To tiemto psaním oznamu
gi / Eto přidano družby kus
neb artykul / wědati ty to
časy welmi potřebny / A
zvláště wáším milostivým
panom. o chudých lidech nad
ěterýmiž panujete / Dot
ižliť wásie milost yakým
odrem nelibým / neb pre
menow wásijch / racte zagle
ne meti / a odpusati / A wde
řimbi zhlucha / yao sedlak pa.

Nemáme jistotu, zda kaple stála vždy na stejném místě, nebo zda došlo k přesunu na jiné místo. Slova „znovu vystaveném“ mohou znamenat, že byla opět vystavěna, tj. opravena, ale také, že na tom místě byla postavena nová stavba. Slova „*v němž ještě žádný položen nebyl*“ mohou znamenat, že skutečně na tom místě nebyl dosud nikdo pohřben, ale tomu odporují archeologické nálezy kosterních pozůstatků. Jisté je, že členové jednoty bratrské zde měli svůj sbor, tedy místo shromáždění ke společným modlitbám.¹³

Po Velikonocích v roce 1500 sněm v Rychnově dle návrhu úzké rady schválil, aby byli zvoleni čtyři biskupové, při čemž nanovo prohlášeno, že „nejvyšší místo“ v jednotě nebude náležet ani některému z nich, ani všem, nýbrž celé radě. Při volbě podle pořádku byli biskupy zvoleni vedle Tůmy Přeloučského a Eliáše Křenovského Lukáš Pražský a Ambrož Skutečský. U dvou prvních k plné moci, kterou již prve obdrželi od bratra Matěje, přistoupila nyní dodatečná volba, u Lukáše a Ambrože následovalo po volbě „potvrzení“ prostřednictvím obou starších spolubiskupů.

Roku 1501 sněm neznámo kde konaný schválil k návrhu úzké rady, aby funkce sudího byly spojeny zase s biskupským úřadem, a sice tak, aby biskup v úřadě nejstarší byl zároveň sudím. Příslušelo mu řídit jednání úzké rady. Za nejstaršího biskupa platil Tůma Přeloučský, jemu ustoupil roku 1501 dosavadní sudí bratr Prokop. Ačkoliv první místo v jednotě bylo přisouzeno celé úzké radě, přece bylo její vrchní řízení vloženo do rukou čtyř biskupů, kteří se také místně podělili o správu jednoty. Každému byl totiž ustanoven zvláštní kraj. Výslovně se v pramenech uvádí jen Prácheňský se sídlem ve Štěkni, jenž zůstal Ambrožovi Skutečskému, co se k němu nepočítalo, bylo ve správě bratra Lukáše Pražského, který měl sídlo v Mladé Boleslavi. Tůma Přeloučský se usadil v Přerově, Eliáš v Prostějově. Rozhodující vliv připadl Lukášovi oproti Tůmovi, což dokazuje převahu mladší generace nad starší.

Jak z výše uvedeného vyplývá, na přelomu 15. a 16. století patřil k nejvýznamnějším osobnostem jednoty Tůma Přeloučský, narozený pravděpodobně v 2. polovině 30. let 15. století. Dochovalo se nám jen velmi málo zpráv z jeho života. Podle Blahoslavova spisu O původu jednoty bratrské vstoupil do jednoty v roce 1454. Patřil mezi první bratry, kteří se shromažďovali pod kazatelnou kališnického arcibiskupa Jana Rokycany. Důležitým datem v jeho životě byl rok 1467, kdy přijal spolu s Matějem Kunvaldským a Eliášem Křenovským kněžské svěcení.

Tůma Přeloučský se osvědčil jako spisovatel a zapojil se do různých polemik. Již v té první známé se stal jeho protivníkem Heinrich Institoris, člen dominikánského řádu, spoluautor nechvalně proslulé knihy Kladivo na čarodějnice (*Malleus maleficarum*). Koncem 15. století byl vyslán jako inkvizitor do českých zemí, po seznámení se s poměry vedl v roce 1500 disputaci v Olomouci se starším (biskupem) jednoty bratrské Vavřincem Krasonickým, které se zúčastnil i tehdejší správce bratrského sboru v Přerově Tůma Přeloučský. Své poznatky shrnul Institoris ve dvou spiscích, vydaných vždy v jednom svazku dvakrát za sebou v Olomouci v letech 1501 a 1502. Zamýšlel se tu mimo jiné nad roztržitostí náboženských pomě-

¹³ O této problematice viz LAPÁČEK, J.: *Náboženské poměry v Přerově do konce 16. století*. Mikulovská symposia, 27/2002. Vývoj církevní správy na Moravě. Brno 2003, s. 181—190.

rů a položil si otázku, kde je třeba hledat náboženská centra, zda v Praze, nebo v Litomyšli, kterou mylně kladl na Moravu, nebo Římě či Přerově. V poměrech posledně jmenovaného města viděl velké nebezpečí, protože tu dle jeho slov ševci čtou tzv. knihu Kopyt, tj. cyklus Petra Chelčického „O šelmě a obrazu jejím“. Pro Institorise bylo velmi nepatřičné, aby se obyčejní lidé zabývali četbou, natož četbou náboženské literatury, a ještě z jeho pohledu nanejvýš kacířské. Tuto výraznou charakteristiku si Přerov udržel po celé 16. století.¹⁴

Z roku 1502 pochází spis Tůmy Přeloučského panu Albrechtu ze Šternberka a na Lukově, nazvaný příznačně O původu Jednoty a chudých lidech, podnícený činností katolického faráře v Holešově. V roce 1507 došlo v Hranicích na Moravě ke sporu mezi hranickým farářem podobojí Tomášem a hranickým knězem Šimonem v záležitosti přistěhovalého člena jednoty, povoláním soukeníka ze Šternberka, kterého hranický cech nechtěl mezi sebe přijmout, protože byl sice oddán, ale před knězem bratrským, a nikoli podobojím. Faráře podobojí se ujal lipnický učený farář Jindřich a Šimona bratrský sudí Tůma Přeloučský. Polemika vyšla tiskem 1507 jako Cedula B. Šimona, největší Tůmovo dílo.

V roce 1508 byl vydán královský mandát namířený proti jednotě bratrské. To vedlo místy ke stíhání bratří, mezi jiným i v Litomyšli a Prostějově. Tehdy napsal Tůma Přeloučský jako sudí jednoty dva dopisy litomyšlskému pánu Janu Kostkovi z Postupic. V téže záležitosti psal Tůma rovněž Vilému z Pernštejna.

Některé Tůmovy spisy se ztratily. Sem patří Tůmovo psaní jakémusi panu Zikmundovi z roku 1502 a dále Psaní B. Tůmy Přeloučského B. Vavřinci Krasonickému z roku 1506. Víme také, že roku 1503 vydal lipnický farář Jan proti jednotě dnes nedochovaný leták. Bratr Šimon odpověděl, ale lipnický farář nemlčel a ozval se znovu letákem Psaní kněze Jana panu Václavovi z Dobřenic na Brtnice roku 1503. Celou věc převzal Tůma, který odpověděl tištěnými letáky, dnes nedochovanými. Spory na čas utichly, ale znovu byly obnoveny po roce 1511. Tehdy předal Tůma spor Lukášovi Pražskému, jenž odpověděl roku 1513.

Bratrský kancionál z roku 1561 uvádí i jednu píseň Tůmy Přeloučského. To by ukazovalo na něho jako na básníka a pěvce. Nedlouho před svou smrtí, snad roku 1515, měl Tůma ještě disputaci o přijímání podobojí s holešovským farářem před jeho vrchností Albrechtem ze Šternberka a na Holešově.¹⁵

Bratrské nekrologium píše o smrti Tůmy Přeloučského následující. „*L. P. 1518 umřel B. Tůma Přeloučský na Přerově v vilji svatého Matěje a na zejtří na s. Matěje pochován tu, kdež potom páni Šiškové slavkovští koupili místo na X. zl. a kladli se tu i bratrské správce klásti poručili, jakož jich tu několik leží. Muž dosti učený za svého věku po mnohá léta slavným byl v jednotě.*

Jednota z těch tří, kteříž ponějpru losem byli na kněžství zvoleni (léta 1467). Byl potom biskupem, a naposledy i sudím, starším biskupem byl než b. Lukáš. S bratrem Lukášem nevelmi dobře byli k poslechu. Mládenec za ním klečívaje slejchával jej modliti se: Pane, překážel-li bych tvému dílu, vezmi mne. I tak se potom brzy stalo. Prostostí byl milovník a B. Lukáš vele-

bil služby, že z pěkných nádobek sloužil, ubrusův, svěc a t. d. Pracoval v kněžství 51 let.

(In marg. *Et haec simplicitas commendanda et in posterum obseruanda. GN.*) “ /v poznámce a tato prostota má být převzata a v budoucnu dodržována/.¹⁶

Jak vyplývá z pozdějších záznamů, Tůma byl pohřben na hřbitově rozkládajícím se kolem kostela sv. Michala na Šířavě, který v té době měl farní funkci.

Zprávy o členech jednoty bratrské v Přerově

Důležitým pramenem informací o jednotě bratrské v Přerově je tzv. bratrské nekrologium, kam byly při datu úmrtí zaznamenány údaje o významných osobnostech v bratrské církvi. Dochovalo se nám několik rukopisů, z nichž se dá usuzovat, že předlohou byly materiály, které pořídil při své historiografické práci Jan Blahoslav, dále záznamy Matěje Červenky. Tyto podklady zpracoval do ucelené podoby Vavřinec Orlik, po jehož smrti pak bylo v záznamech pokračováno, takže postihují období vymezené roky 1467 a 1741.¹⁷

Dovídáme se například o tragickém osudu přerovského lékaře Víta, vzešlého z řad jednoty, který umřel roku 1531: „*Byl muž čistý, veliký, tlustý, kadeřavý. Kantor v zboru přerovském za mnoho let. Byl jáhnem u bratří, potom se oženil, v lékařství se dal, dařilo se mu velmi. Potom v Přerově rozmohly se čarodějnice, kteréž mnohé lidi připravily o životy, a mezi jinými i toho lékaře otrávil, nepomohlo ani privilegium a zemanství, kteréž mu byl daroval polský král. Rod jeho, synové a dcery všickni zemřeli, žádného z jeho rodu nezůstalo živého.*“¹⁸

Jde o první zprávu o lékařské osobě v Přerově. Přitom není od věci připomenout, že první zmínku o špitálu, který byl ovšem především určen k zaopatření nemohoucích a sociálně slabých, máme z roku 1511. Vilém z Pernštejna dal tehdy přerovskému špitálu horní louku od vinnarského dvora, která se nacházela v Žebračce. Městský špitál stál zřejmě již v té době na levé straně Mostní ulice těsně před mostem. Také jednota měla určitou dobu svůj vlastní špitál, alespoň tomu nasvědčuje zápis v přerovské knize památní: „*1533 O oddání kusu nivy od Jana Věrného k špitálu slove bratrskému, a ta jest za Koňským k Bochoři, bejvala orána a ta jest také obecní k Trávníku.*“ Později ale využívali bratři špitál obecní. Teprve dle dekretů jednoty bratrské se na synodu konaném roku 1592 v Lipníku radil přerovský bratrský správce Daniel Strážnický ohledně nějaké chalupy, měla-li by být koupěna na špitál, poněvadž jiné menší zboru měly své špi-

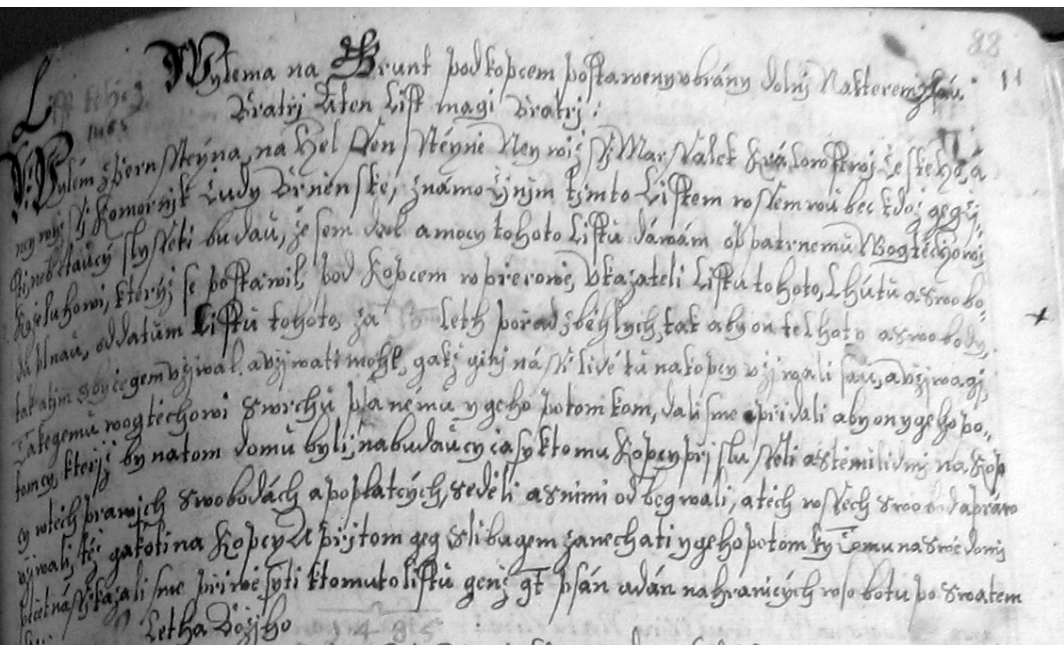
14 MOLNÁR, A.: *Protivaldenská polemika na úsvitu 16. století*. In: Historická Olomouc a její současné problémy. III. Olomouc 1980, s. 153—174; CHADRABA, R.: *Olomoucký sborník*. Petra Chelčického, olomoucký Clipeus a soudobá ikonografie. Sborník Krajského vlastivědného muzea Olomouc. IV. 1956—1958, s. 229—235. KUBÍČEK, A.: *Jindřich Inšitoris, pap. inkvizitor v Čechách a na Moravě*. Časopis katolického duchovenstva, 1902/1, s. 20—26, 1902/2, str. 115—121, 1902/4, s. 222—226.

15 O Tůmovy Přeloučském viz CALÁBEK, L.: *Tůma Přeloučský*. Přerovský obzor, 3. 11. 1916, s. 2—4; 4. 11. 1916, s. 2—3; JUSTOVÁ, K.: *Tůma Přeloučský*. Praha 2011; KROFTA, K.: *O bratrském dějepisectví*. Praha 1946; *Tůmy Přeloučského spis o původu jednoty bratrské a o chudých lidech*. Praha b. d.

16 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 222—223.

17 Vydáno podle rukopisu uloženého ve Státním archivu ve Vídni. FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863. Jiný exemplář uložený v knihovně Raczyrských v Poznani byl vydán F. Spurným a M. Zemkem ve sborníku Jižní Morava 1985, s. 157—203.

18 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 226—227.

Záznam v přerovské knize památní o privilegiu pro osadníka pod přerovským kopcem, kde pak měli bratři svůj dům. MZA Brno

tály. Bylo mu to dovoleno, že když mají zač a místo je příhodné, ale aby s tím kvapeno nebylo. Měl se ještě vyptat ve městě, zda by radní neměli nic proti samostatnému bratrskému špitálu a také zda by na špitál připadly nějaké důchody z obecního.¹⁹

V záznamu o lékaři Vítu zároveň dostáváme informaci o víře v čarodějnice, která tehdy panovala v Přerově, a v 2. polovině 16. století jí za obět padlo minimálně sedm údajných čarodějnic, které skončily na hranici. Zmínuje se o tom i Jan Blahoslav ve své Gramatice: „*Můj přesladký domove, který mám teď z různých příčin téměř v nenávisti, především pro hříšné umění magie, jež Bůh nechť rychle vykoření, amen.*“²⁰

Dalším známým správcem sboru po bratru Tůmovi a zároveň nejvýznamnějším svým postavením byl Martin Škoda, který tu pobyl v rozmezí let 1528—1532, kdy v Přerově zemřel a píše se o něm: „*Ten po br. Lukášovi byl sudím jednoty, tj. prvním mezi biskupy, velmi zbožný člověk a prostoty milovník.*“²¹

Po ročním působení Ondřeje Pluhaře (Vrbetského) přišel do Přerova Jan Volf, který musel reagovat na přísný mandát proti jednotě bratrské, vyvolaný neúspěšným stavovským odporem proti císaři Ferdinandovi I. v roce 1547. Korespondoval za tím účelem s tehdejší majitelem přerovského panství Janem z Pernštejna.

Jan Volf zemřel roku 1548 a Jan Blahoslav o něm napsal slova, která se stala součástí nekrolgia: „*Toho roku zemřel br. Volf v Přerově v pátek před sv. Šimonem a Judou /26. 10/ po 15. hodině. Bohu i všem lidem, kteří ho znali, velmi milý, a tu na Šířavě byl pohřben. Br. Daniel Starý při jeho*

pohřbu kázal. O tom muži velmi mnoho by bylo možno mluvit, býval jsem s ním od svého dětství a kdykoliv se rozpomenu na jeho činy, vždy se mu obdivuji, neboť nikdy jsem jemu podobného neviděl, aniž bych věděl, že by nyní jednota měla jemu podobného. A to v jeho promluvách, v ochotě, v lidskosti, rozvážné řeči, pobožnosti, příkladnosti, vážnosti, jak si získával lidi láskou. Ačkoliv byl prostým žákem, byl zato přijemným kazatelem, písařem, Němcem, dobrým hospodářem. Býval vozkou starého bratra Lukáše, složil nemálo písní, z nichž je řada v novém kancionálu. Při žádném z bratrských správců jsem nenalezl tak málo škodlivých vášní, taková byla muze toho bdělost a sebeovládání. Byl lidský, však takový člověk, jakých je velmi málo. Latinsky sice nic neuměl, a přece byl učeným a vynikal opravdovými znalostmi, znal i fyziku. Na kaplanství vysvěcen 1527. Byl jedním z úzké rady.“²²

Již jsme naznačili, že členové jednoty byli pochováni na Šířavě, kde kolem kostela sv. Michala, který měl do roku 1525 farní funkci, se rozkládal hřbitov. Velmi konkrétní je svědectví k roku 1556, kdy umřel Matěj Berounský (Beranský) a „*pochován u svatého Michala pod kopkou, kde B. Volf i mnoho jiných správců odpočívá*“. Roku 1580 zemřel v Přerově 28. srpna Ondřej Sylván, ministr, pomocník bratra Zachariáše, „*pochován v Šířavě v kostelíku pod kopkou*“. Roku 1588 umřel B. Jan Abdyáš v Přerově na den svatého Jana Křtitele Páně ve 13 hodin, poctivý pohřeb vykonán byl v pondělí po 2. neděli po svatě Trojici „*v Šířavě u kostelíka, kdež mnoho služebníků bratrských leží. Bylo starších a kněží na tom pohřbu 36 kromě jáhnův a učedníkův*“. Lokace místa pohřbu není jednoznačná, zdá se, že vedle hrobky v kostele existovalo i místo na hřbitově, vyhrazené pro bratrské kněží.²³

Dalšími kněžími, kteří zemřeli v Přerově a zde byli pochováni, jsou roku 1513 B. Ambrož Malý, 1516. B. Martin příjímí Kréma, 1561 B. Kliment, „*muž letní, učedník B. Wolfův a B. Danyhelův, na svatého Prokopa v X hodin IIII. dne měsíce července. A téhož dne pohřben tu v Přerově, poetické hned právě měl přirození. Mnoho písní naskládal. Neposlední člověk, mně známý ad XXX let a více, summou pobožný a vtipný muž byl*“. Roku 1564 zemřel B. Pavel Paulin, „*měl velmi slavný pohřeb, zpěvákův a lidu až s podivením. Byl správcem v Hranicích, potom v nemoc těžkou upadl za dlouhý čas, až i šlak ho porazil. Tu potom v Přerově, nedlouho ležel, nemaje žádného soudu ani paměti*“. Léta 1565 umřel B. Marek Sychrovský, „*vytržen a vychvácen jest pro velmi rozpustilý život, neb měl téměř vyhnán býti. Ač sic zprvu dosti pobožný byl*“. Roku 1567 „*zemřel v Přerově B. Jan Moravec dne 6. června a nazítří byl pohřben. Před léty byl správcem ve Strážnici. Tam se oženil. Po mnoho let — asi 14 — byl vyloučen, potom roku 1550 navrácen na úřad kaplanský. Vpravdě kajícím byl člověkem a mnoha pokoušení přetrpěl. Před smrtí byl několik let u br. Matěje Červenky*“. Téhož roku zemřel B. Jan Charvát, „*velmi podivuhodný, smělý a všetečný člověk, pro což ho potkalo mnoho dosti nemalých útrap*“. O rok později zemřel B. Venc

19 MZA Brno, fond G 10, inv. č. , fol. 134 (přerovská kniha památní).

20 O čarodějnictví v Přerově naposledy ŠTĚPÁN, J.: *Přerovské čarodějnice v 16. století*. In: Sborník SOKA Přerov. Přerov 2012, s. 5—10.

21 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 227

22 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 234—235.

23 FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der boehmischen Brueder*. Wien 1863, s. 240, 272, 282—283.

Smíšek, „člověk podivuhodné mysli, velmi veliký sám u sebe, však nic se mu nechtělo dařit podle něho“. B. Eliáš Segeš umřel v Přerově roku 1571, „mladý kněz, 31 dní knězem byl, k nově mši se strožil a Pán Bůh mu ji vykonalí nedal. Proč? Divní Boží soudové“. Téhož léta umřel v Přerově Daniel Vůle, jináč Lucius, jáhen. Naposledy roku 1576 zemřel B. Pavel Bartoslav v Přerově u B. Akvina.²⁴

Jan Blahoslav a Přerov

Nejvýznamnější osobností, která vyrostla z přerovského bratrského prostředí, byl Jan Blahoslav, který se narodil 20. února 1523 v Přerově, pravděpodobně v některém z domů na Horním náměstí, přesné místo se ovšem doposud nepodařilo zjistit. Jeho otec se jmenoval Blažek, syn se v mládí za studií podepisoval Joannes Blasius Przeroviensis, později na diplomatických listech polatinštěným Macarius (= Blažek) a od toho je odvozeno i příjmení Blahoslav. Matka Kateřina pocházela z kožišnické rodiny Bezperů usazené v Přerově i blízkém Lipníku nad Bečvou. Blahoslav její jméno používal v polatinštěné podobě Apterix. Obě poměrně zámožné rodiny patřily k jednotě bratrské. Blahoslavova matka byla jednou z nejhrolivějších členek přerovského sboru. Když zemřela v roce 1562, v nekrologiu jednoty bratrské se uvádělo, že zemřela matka sboru. Tyto religiózně vyhraněné rodinné poměry poznamenaly Blahoslava na celý život. Projevilo se to přísností v mravních zásadách a pochopením pro soužití členů jednoty s měšťanským živlem.

Jeho mladší bratr Martin Abdon se narodil v Přerově 1. února 1529, v roce 1557 byl vysvěcen na kněžství a zemřel v Praze 8. března 1561, krátce po návratu ze studií v Německu, kde navázal přátelství se samotným Philippem Melanchthonem. Sestře Zuzaně, manželce měšťana Bernarta, postoupil Blahoslav „v listu pod pečeti městskou z Evančic“ svůj podíl po rodičích a bratru Martinu Abdonovi. Podíl vázl na domě, který prodala v roce 1561 matka Kateřina za 550 zl. svému zeti Bernardovi, který však hotově splatil jenom 100 zl.²⁵

Zápis v gruntovní knize města Přerova zněl: „Bernart duom na Kopci. Léta Páně 1561 v pondělí po památce mistra Jana Husi. Blažková na Kopci prodala ten dům na Kopci Bernartovi, muži Zuzaninu za 550 zl., zavadla ihned 100 zl., zůstává 450 zl. Ty platiti má při svatém Janě přicházejícím po 20 zl. do vyplnění. Jakub Trubač, Matha Pavel, Bílého bratr, Červenka švec, Šváb Lanškrounskej, Jiřík Kozák, Lacek Lacino, Šimek Ceditlo, Ocásek, Vaněk Bílej, Jan Kosteleckej, Kovářka, Vaněk Sindel, Bartoš Bílej, Vašek Kosteleckej, ... Léta 65. v pondělí před svatým Filipem a Jakubem. Jakož zpráva o tom trhu v knihách starých purkrechtních ... podle svrchu psaného zápisu Bernart zůstával za dům 450 zl., v kterýchžto Jan Blahoslav, syn nebožky Blažkové spravedlnost všecku, kteráž jemu tu po rodičích cožkolivěk i po nebožtíku Martinovi Abdonovi, bratru jeho, jakž jemu tu koli /přeškrtnuto/ náleželo jest Zuzaně, sestře své vlastní, manželce Bernartově, mocně oddal a dal a jí ani žádného z toho nenapominati ani se na tou spravedlnost natahovati odřekl a nemíní. Což všecko šire v listu pod pečeti městskou z Evančic, kterýmž se táž spravedlnost prisvědčuje Zuzaně, obsahuje a zavírá. A Bernart, muž Zuzanin, tejj list v moci své má.“²⁶

Snad z rodiny Bernartů pocházel i Jan Bernart, mistr svobodných umění, člen oxfordské univerzity, který zemřel jako hospodář a správce sboru v Boskovicích roku 1600. Mohlo by se jednat o Blahoslavova synovce.

Blahoslavovými strýci byli Daniel a Tobiáš Bezpero. Posledně jmenovaný byl jáhnem v Lipníku, osedlý zde již před rokem 1535. Byl majetným a váženým, často sborovým hospodářem a roku 1552 starším purkmistrem města. Zemřel v roce 1565, bratrské nekrologium o něm píše jako o muži bohabojném, rozumném a starověkém, jemuž byl původ jednoty (bratr Matěj a vrstevníci) výborně znám.

V Přerově strávil Jan Blahoslav své mládí, navštěvoval bratrskou školu u správce bratra Wolfa. V roce 1540 Přerov opustil a nastoupil dlouhou dráhu ke službě boží. Do rodného města se vracel jen na kratší dobu, při jedné takové příležitosti zde v roce 1550 napsal Spis o zraku, jak člověk zrakem, tj. viděním a hleděním, sobě nebo jiným škodití může. Motto knížky naznačuje obsah: „*Odvrať oči tvé ať nepatří na Marnosti.*“ V letech 1550—1551 v Přerově zpracoval důležité pojednání O původu jednoty a řádu v ní.

Ve své v rukopisu zachované Gramatice české, kterou sepisoval v letech 1551—1571, nám zanechal velmi důležitou poznámku o starších dějinách Přerova, kterou bude třeba ještě správně interpretovat: „*Rov, staroslovanské slovece, hrob my říkáme, odtud Přerov, u Bečvy řeky, jako by řekl první hrob. Slavný hrob byl u města, tu nad Předmostím, a Předmostí sloulo Staré město. Za Bečví pak bylo veliké město, šestnáct klášterů v něm bylo, pohřbové slavní. Ještě veliké kosti obrův v vršku pod skalkou předmostskou vykopávají; zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí etc.; žebra jako břevence; i rohy veliké, též nalézali. Veliké někdy to město bylo. Dulcissima patria mea; nunc mihi varias ob causas fere invisā, maxime propter scele- ratum magiae artificium, imo beneficium, quod exstirpet Deus cito amen.*“ (Můj přesladký domove, který mám teď z různých příčin téměř v nenávisti, především pro umění magie, či spíše travičské umění, jež Bůh nechť rychle vykoření, amen.)

V roce 1553 byl Jan Blahoslav v Přerově vysvěcen na kněžství. Do úzké rady byl povolán roku 1557 a zároveň se stal biskupem. O rok později přišel do Ivančic, kde působil po 14 let. Stal se uznávaným teologem, historikem, projevoval se jako jazykovědec, muzikolog a humanistický spisovatel. Zemřel 24. listopadu 1571 v Moravském Krumlově.

Nový bratrský sbor

V polovině 16. století nastala zřejmě díky vzrůstajícímu počtu v Přerově usedlých členů jednoty bratrské potřeba postavit větší a také reprezentativnější modlitebnu — sbor. Vyžádalo si to nutně velké náklady. V pondělí po sv. Florianu roku 1554 zakoupili bratří chalupy soukeníka Jana Malečka za 170 zl. ke stavbě „sboru nového“. Zaplatili mu hned 30 zl.,

24 Viz FIEDLER, J.: cit. dílo. Spurný, J. — Zemek, M.: Archiv českých bratří a českobratrské nekrologium. In: Jižní Morava 1985, s. 157—203.

25 O Blahoslavovi existuje četná literatura, z níž je možné uvést následující. Jan Blahoslav Přerovský. Přerov 1971; Jan Blahoslav — předchůdce J. A. Komenského 1571—1971. Uherský Brod 1972; JANÁČEK, J.: Jan Blahoslav. Praha 1966; Sborník Blahoslavův. Přerov 1923.

26 SOKA Přerov, fond AM Perov, nezpracovaná část (gruntovní kniha, fol. 37).

zůstávali dlužni 140 zl. Ty mu měli splácet po 10 zl. do vyplnění od následujícího roku v termínu při svátku svatého Matěje. Poslední peníze za místo dali bratří hospodářové, jak je psáno v gruntovních registrech, podle poručení nebožtíka Jana Malečka správci sboru bratru Matěji Červenkovvi v pondělí po sv. Stanislavu roku 1568.²⁷ Ke stavebnímu místu se pravděpodobně vztahuje poznámka v knize památní k roku 1508: „*O hájení břehu při gruntě Hodinářovým pod kopcem v tom místě slove na dvoře panským, tu kde Maleček býval a jsou tři grunty pořád. Má sám opatrovat.*“²⁸ Podle toho by byl bratrský sbor postaven na místě bývalého panského dvora, který jeho majitel postupně rozprodával, jak se dělo i v případě jiných dvorů na jiných místech po městě.

Víme, že Vilém z Pernštejna k podnícení stavebních aktivit na uvedeném místě udělil roku 1510 lhůtu deseti let těm, kteří stavějí nebo budou stavět pod Kopcem, a to v místech od mlýna k panskému dvoru. Po uplynutí této lhůty platili čtyři groše bílé starším Dolního města. Poskytl jim právo vařit pivo pro sebe i pro čeleď, ale nedal jim právo šenku. Práva a svobody měli mít stejné, jako obyvatelé na Kopci. Byli osvobozeni od robotních povinností, toliko jestliže by šli Kopečtí na robotu k mlýnu, museli se připojit. Navíc každému daroval pozemek (tzv. „zahradu“) z vrchnostenské půdy, aby se jim lépe dařilo. V listině z 9. října 1513 je uvedena jeho poloha pod hradbami Horního města jako „*dvůr náš k zámku Přerovu pod valem postavený*“. Tehdy jej prodal jej se všemi staveními i se štěpnicí městu Přerovu za 110 zl. grošů. Dvůr měla rada rozdělit na purkrechty a osadit nejméně šesti hospodáři.²⁹

Po dostavění sboru jej tehdejší majitel panství Vratislav z Pernštejna obdaroval, což bylo zapsáno v přerovské knize památní: „*Vratislav z Pernštejna a na Židlochovicích etc. pán a pravý dědic panství přerovského, známo činí tímto listem, obecně přede všemi, kdežkoli čten nebo čtoucí slyšán bude, že od poddaných svých bratří, obyvatelův v městě a při městě Přerově bydlících, předešle prošen, abych jim k stavění zboru dům k tomu příležitý od Jana Malčika, soukeníka nad Bečvou ležící skupiti, a na tom místě zbor postaviti dopustil. Kdež povolivše jim, k takové ponížené prosbě jich, a oni postavivše dotčený zbor, snažně jsou mě za to dále žádali, abych jej milostmi náležitými obdařil, kdež já prohlédaje k značné jich žádosti a k věrné poddanosti a prosbám jich, milostivě jsa nakloněn, zbor vejš dotčený v mezech jeho, jak nyní postaven, a zídskou vůkol obklíčen, jim k již dotčenému užívání a náboženství jich vysazují, osvobozují, přiděluji a tímto listem mocně stvrzuji (v Confirmatii J. M. jest 21 Artikul), aby jeho beze vší překážky mé, dědicův a erbův mých, potomkův a budoucích pánův přerovských, svobodně užívali jako místa a domu zádušního beze všeho umenšení, v těch všech právech a svobodách, jakž se místa zádušní užívají, tak aby z něho všech platův a jiných povinností prázdni byli, nyní i na budoucí časy.*

A poněvadž týž zbor, ne obecným, ale jejich vlastním nákladem z dobrovolného poddaných mých bratří přerovských i jiných lidí nákladem postaven jest, aby jim žádným vymyšleným obyčejem odjímán nebyl a k jinému obracen, než kde jich vlastnímu, v jednotě bratrské obecnému náboženství.

Na jistotu toho, a mocně stvrzuji, všech věcí svrchu psanejch, já svrchupsanej Vratislav z Pernštejna svou vlastní přirozenou pečeť, s jistým mým vědomím a vůlí, dal jsem k tomuto listu přivěsiti. Jenž jest dán a psán

ve Vídni v pátek před hodem slavným seslání Ducha svatého léta od narození syna Božího 1555.“³⁰

Za Ondřeje Štefana došlo k úpravě sboru: „Aby se sboru dostalo větší volnosti a zjednan byl při něm volnější vchod a východ, koupili Bratři obecní v pátek před ned. Smrtnou r. 1570., s dovolením pánů regentů na místě vrchnosti, chalupy Vojtěcha Červenky, ševce, při sboru, za 430 zl.“ Zavdali hned 50 kop a doplatili celou sumu roku 1602. Kromě pravidelných splátek vypořádali bratří roku 1588 Vyletěla z Kroměříže 56 zl. 20 gr., které mu na tom gruntě náležely po jeho manželce. Pak činil zbytek ještě 113 zl. 10 gr. O rok později „v pondělí před svatým Stanislavem bratři soudcové spolu s bratřími hospodáři“ a jinými spolubratřími, „jakož sou při páních regentích na místě jeho milosti pána objednali ty chylupy od Červenky ševce, že sou k zboru koupený pro volnější platz a vchod do zboru i zase vejchod ze zboru“, koupili místo toho jiný grunt na druhém břehu Bečvy od Jehňátky a hned mu dali 10 zl. a dále mu platili od nového roku 1572 o sv. Jiří po 5 zl. do zaplacení.³¹

Podle záznamu v gruntovní knize na gruntu kdysi Valenty Pekaře roku 1564 „v pondělí před svatým Prokopem páni starší s Janem Vrzalovým a Vrzalků prodali chalupy pozůstalý po nebožtíku Vrzalovi Valentovi pekaři za 420 zl. ... do peněz špitálských na chudinu podle poručení Vrzalova dal 2 zl., na stavení věže při zboru podle poručení dal 2 zl.“ Je to první informace o věži. Nelze tuto zprávu zcela jasně interpretovat v tom smyslu, že v té době se začala věž stavět, ale je to pravděpodobné. Potvrzuje to ale pozdější údaj v děkanské matrice z roku 1691 o tom, že věž stála samostatně.³²

Roku 1579 došlo k opravě sboru, jak o tom svědčí listina, vyjmutá z makovice roku 1662: „Léta Páně 1554 tento zbor jest založen v den památky sv. Marka evangelisty Páně za správce bratra Matěje Berounského a ted pak nově léta Páně 1579 tenž zbor jest povýšen i krov jeden na něm ostaven a tato makovice na něj postavena za správce biskupa bratra Zachariáše Litomyšlského a bratra Matěje Hažeka nákladem bratří přerovských.“ Soudci tehdy byli Pavel Nosek, Jan Křížek, písař radní, Martin Kulhánek, Václav Bílý, Jan Mírka, Václav Žamberk, Václav Zaryleyta, Pavel Vaňkův, Ondřej Ondrouš, Jan Prušák, Václav Šindel, Pavel Bílý, bratr Martina Mošfenského, Jan Hošek a Jan Prokopův, hospodáři nad dílem ustanovení Bartoš Bílý, Jan Capotův, Jan Koblížkův a Martin Bozek. V čele městské správy stál purkmistr Marše Lukášův, Jan Škoda, Václav Bílý a konšelé Martin Ujcův, Melichar Kožešník, Jakub Zvoleňský, Jan Pekař, Jiřík Zajun,

27 SOKA Přerov, AM Přerov, fol. 19a (gruntovní kniha).

28 MZA Brno, G 10, inv. č. 259, fol. 134 (přerovská kniha památní).

29 Srovnaj *Dějiny města Přerova*. Přerov 1970, s. 174—175, s. 191—192.

30 Jedná se o opis listiny vydané Vratislavem z Pernštejna 31. května 1555 ve Vídni ve 2. perňštejnském kodexu v MZA, fol. 193a. Opis ze 17. stol. v přerovské knize památní, tamtéž, fol. 103a. Fr. Levý v článku K přerovským záhadám cituje tutéž listinu z *Apographa Moraviae* J. J. Středovského. Pozor, 30. 5. 1914.

31 SOKA Přerov, AM Přerov, fol. 124 (gruntovní kniha).

32 SOKA Přerov, AM Přerov, gruntovní kniha, fol. 136. Zpochybněna je tak domněnka Floriana Zapletala, že věž, na které byl zvon umístěn, byla vystavěna na začátku 90. let 16. století, patrně dle vzoru lipnického sboru, vystavěného v letech 1590—1591 italským stavitelem. V Lipniku nad Bečvou se jedná o nynější kostel sv. Františka Serafinského mezi zámek a bývalou kolejí piaristů, který je v původní podobě zobrazen na jednom z Willenbergerových dřevorezů uveřejněných v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého z Hlohov v roce 1593. ZAPLETAL, F.: *Rezasání věž nového zboru v Přerově*. Obzor, 2. 6. 1929, s. 1—3.

Musiel Pekař, Martin Postrk, Andrlé Kožešník a Jan Stejný, městským rychtářem byl Tomáš Bělkovský. Závěr listiny zní: „Což všecko nákladem surchu psaných Bratří přerovských oslaveno jest ke cti Pánu Bohu všemohoucímu a k službám božím. A pro budoucí památku tuto poznamenáno a do makovice vloženo léta surchu psaného při zvýšení tohoto zboru.“³³

V 13. svazku Akt Jednoty bratrské se nalézá tato zpráva: „R. 1580 v neděli květnou chumelice sněžná a vítr náramně hrozný byl, že místy stavení nemálo pobořeno. V zboru přerovském i od Pašije se rozběhli, a na nešpor zas nesměli, bojíce se, aby se na ně zbor nesbořil.“

Florian Zapletal popsal na základě dřevorezu Jana Willenbergera z roku 1593 bratrský sbor, ale jeho popis je třeba na základě archeologických objevů a nových informací z pramenů revidovat.³⁴

František Levý ve své práci o jednotě bratrské v Přerově uvedl, že v den zahájení synodu roku 1594 bylo poprvé zvoněno zvonem, pořízeným z odkazu Matěje Valného na jeho domě, který páni ve středu po Narození Panny Marie roku 1593 prodali za 700 zl. Pavlu Karákovi. Při tom byl pořízen gruntovní zápis, dle něž „podle poručení Valného na zvon k zboru přerovskému i na opravy zboru 482,5 zl. po 17 zl., až vyjde sumy 362 zl., potom půjdou po 8,5 zl. Na opravy kostela nového přerovského 121 zl.“. Kromě toho upsal Valný na opravy nového přerovského kostela 121 zl., splatných po 6 zl. Od Pavla Karáka přešel dům roku 1598 na Daniele Pekaře. Po jeho smrti roku 1607 zůstávalo za Danielkou na sbor ještě 382 zl.

Je třeba ale uvést to, že o prvním zvonění novým zvonem v den zahájení synodu 14. července není v zápisu ani zmínka. Lze se domnívat, že si to Levý vydedukoval a nemusí se to tak zakládat na pravdě.³⁵

Zprávy o zvonění máme zachovány ze začátku 17. století. Při pohřbu Davida Ponka roku 1606 bylo utraceno „od zvonění na kostele 24 gr. a za spropitné 5 kr., od zvonění na zboru 15 gr. a za spropitné 3 kr., od zvonění v Šířavě 6 kr., od zvonění na starém zboru 2 gr.“. Při pohřbu Tomáše Zvolenského, syna Jakubova, utraceno roku 1623 „od zvonění na kostele dáno 2 zl., od zvonění na zboru 1 zl., od zvonění na Šířavě 15 gr. 3 den.“³⁶

Roku 1569 koupil chalupy při mostě na pravém břehu Bečvy urozený Kunata Kurovský z Vrchlabí a na Čekyni od panny Anny z Fulštejna za 700 zl. Bydlel tam tehdy Jan Šerý, nožíř. Kunata zaplatil část hotově, ostatní splátkami. V roce 1572 převzal grunt podle pořádku prostřednictvím svého zástupce, který oznámil na radnici před pány, že je zplnomocněn o gruntě naříditi a dát zapsat: „Kdyby koli pana Kunatu Pán Bůh z tohoto světa povolal, tehdy ten grunt s tím, což na něj p. Kunata za žití svého dal a na něj vynaložil, aby byl uroz. paní Alině z Kaunic, a což by dluhu po zemřelém za ten grunt zůstávalo, to paní doplatiti má. Po smrti pak pí. Aliny z Kaunic ten grunt s tím vším, což na něj naloženo a zapláceno, aby byl vlastně a dědičně všem Bratřím bydlejícím v městě Přerově jim všem společně k sboru Přerovskému beze všeljaké překážky páně Kunatových nebo pí. Alininych erbův neb budoucích potomkův, tak, aby Bratří toho domu užívali neb jakžby rozuměli s ním činili jako svým vlastním.“

Odkaz byl asi příčinou domněnky, že tu Bratří později zřídili svou školu. V letech, kdy byl Jan Amos Komenský na přerovské bratrské škole žákem, seděl na statku Zikmund Barský z Baště. Když zde byl Komenský učitelem, vedla statek vdova po Zikmundovi, paní Barbora Wolframská.

Jejich syn Jan byl tehdy na fulnecké bratrské škole, aby se naučil německy a dostudoval pak v Přerově.³⁷

Soužití konfesí v Přerově

V českých zemích působily od vyhlášení kompaktát (1436) až do Rudolfova Majestátu (1609) legálně pouze dvě církve, podobojí (utrakvisté), ke které se hlásila větší část obyvatel, a menší obec věřících církve římskokatolické. Nekatolíci, hlásící se k některé z konfesí evropské reformace, se kryli za utrakvistickou církevní organizace. Míra samostatnosti záležela na konfesijní příslušnosti vrchnosti a její míře tolerance vůči jiným církvím.

Novoutrakvismus je termín, jehož autorem je Ferdinand Hrejsa, který jím označoval ty utrakvisty, kteří se inspirovali wittenberskou i jinou reformací. Díky ní se totiž český církevně-politický systém, vycházející z tzv. Kutnohorského míru (1485), od roku 1530 stále zřetelněji rozpadal.

Kališníci se vyznačovali podáváním kalicha při Večeři Páně i laikům. Kalich, představující hlavní téma druhého ze čtyř pražských artikulů, sjednocujícího programového prohlášení všech husitů, se stal také jejich symbolem. V jednání s basilejským koncilem dokázali uhájit své požadavky a ty byly jako tzv. kompaktáta slavnostně vyhlášeny a císařem Zikmundem potvrzeny 5. července 1436 v Jihlavě. Jejich platnost ve funkci zemského zákona se vztahovala pouze na Čechy a Moravu a ve své podstatě navracela husity do lůna obecné církve. Znakem luterství bylo v 2. polovině 16. století přihlášení se k augsburské konfesi.

V předbělohorském období nebyly hlavní české konfesijní směry, s výjimkou jednoty bratrské, od sebe organizačně zřetelně oddělené, ať se jednalo o novoutrakvisty luterské i kalvinistické orientace, staroutrakvisty a římské katolíky, spolu sdíleli jednotnou organizační strukturu založenou na předhusitském uspořádání české církevní správy. Konfesijní příslušnost každé jednotlivé farnosti byla určována postojí faráře, patrona i samotné obce, z toho důvodu mohla být nevýrazná a docházelo k jejím změnám v čase.

Na Moravě se náboženský život vyvíjel podobně jako v Čechách, ale postrádal vyhocenost sporů mezi jednotlivými stranami. Početní poměr mezi katolíky a kališníky byl při mírné převaze druhé skupiny vyrovnanější. Katolická církev si udržela většinu svého majetku, v oblasti střední Moravy zůstala její pozemková držba víceméně nedotčena. Olomoucké biskupství přečkalo bouřlivé období téměř bez úhony.³⁸

33 SOKA Přerov, fond AM Přerov, nezpracovaná část (Sbírka přepisů, kart. II 4, opis dr. V. Hrubého z r. 1914). Poté co byla v roce 1662 snáta makovice z věžičky nad hlavní lodí sboru, snad kvůli opravě po ničivém požáru, byly z ní vyňaty dokumenty, které se dostaly k nejvyššímu soudu ve Vídni, kde je dvorní rada Antonín Rybička opsal pro Muzeum království českého. Zde ji archivář dr. Václav Hrubý opsal a poslal Františku Levému do Přerova s přípisem: „*Král. Vinohrady 24. 4. 1914. P. T. Po dlouhém hledání jsem konečně našel opis Vámi žádaný a posílám jej v opise. Odměnu za opsání stanovte laskavě sami. S úctou Dr. V. Hrubý. Král. Vinohrady, Manesova 80. Archiv Musea král. Českého: A. Rybičky, Šlechta zemí koruny České. Přerov.*“ František Levý ji využil ve svém článku v olomouckém Pozoru, 30. 5. 1914.

34 ZAPLETAL, F.: *Ze stavební historie nového zboru Bratří v Přerově*. Obzor, 26. 5. 1929, s. 1—4.

35 LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 76—77.

36 Srovnej LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 44—45. Zde uvedené odkazy na síroťčí registra jsou chybné. Pravděpodobně měl Levý k dispozici účetní záznamy, které dnes nejsou známy.

37 Srovnej Kultura Přerov, únor 1968, s. 23.

38 Z nových prací na téma luterství a utrakvismus viz JUST, J. — NEŠPOR, Z. R. — MATĚJKA, O.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009; MIKULEC, J., a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013.

Wydání Zemské Statuty.

Kazlavskai Spisovai podle voronizuski Durbry Ambrosky dano — 10
 Zivoti Slavjani go spicivati prosodivost Mstovaj podle voronizuski
 in Durbry dano go spicivati go 118 na Durbry dano i lag,
 lasevsi Durbry vasi in go spicivati go 118 do toho dano dvanadzi
 dano gani go spicivati go 118 —

Kazlavskai vrbolgozai podle voronizuski Durbry dano — 3
 Kuzo Durbry Sartoria in go spicivati go 118 dano go 159

Item podle voronizuski Durbry dano Durbry dano
 ciolsi dano go spicivati go 118 dano go 159
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159

Zalavskai do Durbry in go spicivati go 118 dano go 159
 Za go spicivati go 118 dano go 159
 Za go spicivati go 118 dano go 159

Item Nadobroiti Durbry podle voronizuski Durbry
 aby bylo — 1500 na Durbry dano go spicivati go 118
 Zalavskai Durbry — 400
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159

Item matory durbry in go spicivati go 118 dano go 159
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159
 Nadobroiti pat se spicivati go 118 dano go 159

Ustav 19 aj 620 Wagle Ambrosky dano go spicivati go 118
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159
 Durbry dano go spicivati go 118 dano go 159

Prinos cestaly platezi

Záznam v registrech sirotčích s odkazem pro bratra Amose (Komenského) 1618. SOKA Přerov

Konfesijsní příslušnost toho kterého faráře lze určit pro období pozdního středověku a raného novověku na Moravě pouze v některých případech. Olomouckému biskupovi bylo podřízeno jak katolické kněžstvo, tak i na základě basilejských kompaktát utrakvistické kněžstvo. Z toho důvodu je obtížné rozhodnout, zda ten či onen farář podával pod obojí či pod jednou. Málo známé jsou i organizační formy utrakvistické církevní správy na Moravě. Pouze v naléhavých případech se některé záležitosti daly řešit i před utrakvistickou konzistoří v Praze. Hlavními oporami utrakvismu na Moravě byla poddanská města (Hranice, Lipník nad Bečvou, Přerov, Prostějov, Náměšť nad Oslavou, Bystrice nad Pernštejnem, Strážnice, Veselí, Veliká nad Veličkou, Lipov, Uherský Brod, Kyjov atd.).³⁹

Projevem rostoucího sebevědomí přerovských měšťanů, kteří byli ve své většině utrakvisty, byla stavba nového farního kostela u Dolního náměstí, dnešní farní kostel sv. Vavřince. Máme o tom záznam z roku 1525 ve třech pramenech, z nichž zde uvádím ten nejpodrobnější: „*Léta Božieho tisícího pětistého dvacátého pátého ve štvrtek den svatých Crhy a Strachoty, dědicův moravských, za vysoce urozeného pana a pana Jana z Pernštejna a na Helfenštejně, jeho milosti pána a držitele města Přerova, a za faráře ty časy kněze Mikuláše z Skuče, za purgmistrův toho času Stražnitskeho, Jiříka Rybky; konšelův Martina Mikulášova, syna Jana Kokorského, Prokopa Soukeníka z Rájce, Valenty Soukeníka, Pavla Sladovníka, Matěje Lamiše, Bartoně Sladovníka, Šimka Hodináře z Záběčví, Jiříka Koblasova z Šířavy Ondruše, za fojta Jiříka Karáska, za písaře Jana Stajana, stal se základ kostela nového, kterýž jest založen ve jméno Pana Ježíše Krista ukřižovaného.*“ Po jeho dostavění byla sem přenesena fara od kostela sv. Michala na Šířavě, který byl původním velkofarním a arcijáhenským kostelem, zmiňovaným poprvé v roce 1141.⁴⁰

Aby nebylo pochybností, co se myslí starým a novým kostelem, na které byly po celý zbytek 16. století činěny zbožné odkazy, uvádíme zápisy v gruntovní knize. Z gruntu Jana Uničovského „*u pátek před nedělí misericordia 1575 páni starší prodali chalupy po smrti Jana Mejtného pozůstalé na Trávníku proti kostelu starýmu*“. Podobně z grunt Adama Sládka prodal roku 1569 Matouš Stolař „*ten grunt na Trávníku za starejm kostelem*“.⁴¹

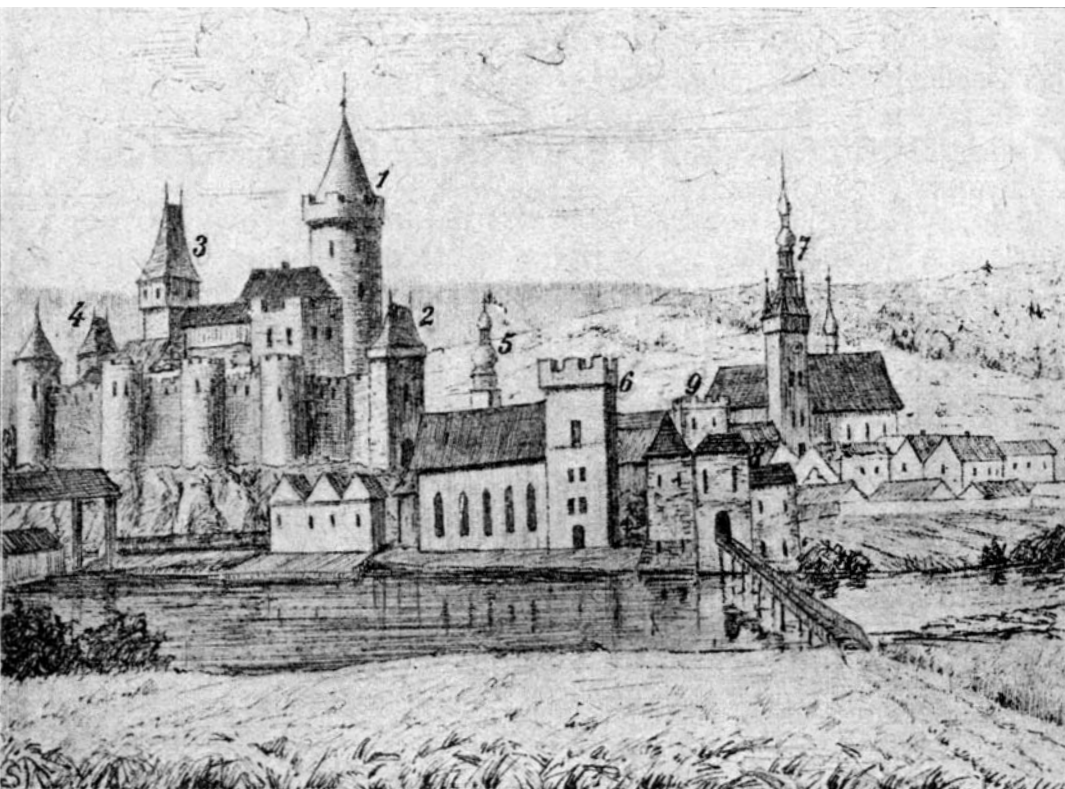
Jan Věrný oddal například v roce 1533 na zvon k „*novému kostelu*“ 100 zl. V roce 1565 byla věnována částka z odkazu Kaplana „*na opravu kostela nového*“, 1572 dal Havel Divůček pánům starším „*od Kašpara poručenejch na přikrytí kostela novýho 8 zl.*“. Roku 1579 dal kněz Stanislav pánům starším podle Sejkorova poručení na opravy kostela 2 zl., 1582—1585 na kostel, 1585—1588 na špitál. V roce 1600 „*podle přípovědi N. Bartka*

39 BALETKA, T.: *Morava a nástup reformace. Obrazy a postřehy ze života kněžstva olomoucké diecéze v 1. polovině 16. století*. In: Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.—17. století. Praha 2009, s. 294—307.

40 ZA Opava, pob. Olomouc, fond Vs Přerov, inv. č. 1 (pamětní kniha), fol. 122. Další záznamy: „1525. Paměť založení kostela nového, ve čtvrtek den památky svatých Crhy a Strachoty, dědicův moravských, když se psalo 1650 léta, bylo na sv. Crhy a Strachoty od založení nového kostela 125 let.“ Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno), fond G 10, inv. č. 259 (Přerovská kniha památní), fol. 140a.

„1525 ve štvrtek den Svatých Crhy a Strachoty, stal se základ kostela nového, který jest založen, ve jméno pana Ježíše Krista ukřižovaného. K vynalezení v knize s puklami folio 119.“ SOKA Přerov, fond Farní úřad Přerov, inv. č. 288, kart. č. 32 (pamětní zápisy).

41 SOKA Přerov, nezpracovaná část, gruntovní kniha 1, fol. 61 b, 99.

Kresba S. Macháčka podle Willenbergerova dřevorezu z roku 1593. SOKA Přerov

Pivovárníka vzato a dáno, jakž on to v svém poručení nařídil, na kostel zdejší nový 10 zl.“.

Daleko více je odkazů, kde se odkazovalo jak na kostel, tak na sbor. Podle poručení Vítkovy dáno roku 1556 bratřím na stavení sboru 2 zl, na opravy cest dáno 3 zl.

V letech 1563—1565 Jan Malců dal na špitál 1 zl. a na sbor rovněž 1 zl. Roku 1565 prodal kněz Jan Spěvák dům. Páni starší dali z toho závdanku za Spěvákův dluh poručeny od bratra Matěje Červenky na opravy hřbitova 14 zl. 17 gr. 1 d. Léta 1567 v pondělí po svatém Lukáši páni starší s Jurou Vandulkovejmi prodali čtyřicet ovcí po nebožtíku Janu Netopilovi Podolánovi za 23 zl. Zavdal hned na poručení Netopilova na stavění sboru skrze Pavla 4 zl. Roku 1575 ze statku Vaňka Škodova za sladovnu dáno a co více Vaňkovi náleželo 2 zl. 8 gr. 4 d. po 12 gr., ty dány na opravy sboru, a co Martinovi zůstávalo 2 zl. 8 gr. 4 d. a Janovi tolikéž. Martin svůj díl oddal na opravy přerovského sboru a kněz Jan oddal svůj díl na nový kostel. Z domu kdysi Jakuba Kožišníka v roce 1571 náleželo na opravy sboru a domu bratrského podle poručení Markové 94 zl., v roce 1584 na tom od Ambrože na špitál odkázaných bylo 38 zl. po 18 zl., Ambrožových 30 zl. po vyjití peněz špitálských po 18 zl. Po těch sirotku Jana Lékaře 210 zl.

20 gr. Z těch peněz předně jít mělo na špitál 3 zl, protože bylo půjčeno z almužních peněz na šatky tomu sirotku, když měl být vypraven k bratřím. Z Božkova gruntu, co tu roku 1578 Matoušovi Trubačovi na tom gruntě náleželo, z těch odkázal na opravy sboru od nebožky Trubačky poručených 50 rýnských po 6 rýnských a na špitál týž od ní poručených 10 rýnských. Roku 1579 dal Martin Božků Janovi Škodovi 2 zl., na opravy sboru 6 zl. Léta Páně 1579 ve středu po svatém Lukáši, co tu bratřím k přerovskému sboru na tom gruntě náleželo podle poručení nebožky Trubačky 44 rýnských, za ty jim k stavení přerovského sboru dali páni starší hotové peníze v téže sumě. Roku 1578 ve středu před Božím tělem Jiříček řezník před pány staršími na radnici oznámil, že co jemu ještě na tom gruntě Pavla Špuchů pozůstávalo 32 zl., ty jest dobrovolně odkázal polovici na opravy sboru a polovici na mosazný svícen do nového kostela.

Na gruntu Jana Bateye roku 1584 zůstával Nebesáček za ten grunt na poručení Jana Bateho a Kateřiny Batey 200 zl. Z těch měl předně vyjít B. Štefanovi 10 zl., po těch B. Vavřincovi a B. Eliášovi Segešovi 10 zl., po těch na přerovský špitál 5 zl. a na kostel 5 zl. Po těch podle poručení Kateřiny Batej bratřím na dům všem společně 20 zl. Po těch na sbor 5 zl., na špitál 5 zl. 1585 dal Martin Nebesáček podle poručení Batyho bratru Štěpánovi 5 zl. Roku 1588 dala Nebesáčková pánům starším podle poručení Bateho bratru Vavřincovi a bratru Segešovi 10 zl. dvouletých a loňských. Dáno na špitál 5 zl. a na kostel 5 zl. V letech 1596—1597 dala Nebesáčková na bratrský dům bratřím 10 zl., 1598 dala Nebesáčková pánům na sbor 5 zl. a na špitál 5 zl., 1599 dala Nebesáčková pánům na kostel 5 zl. a na opravy cest 5 zl. V letech 1590—1599 šlo od Eliáše podle Žambochova poručení bratřím na bratrský dům každý rok 20 zl. a roku 1600 celých 40 zl. Z odkazu Michala Zimostráda v roce 1599 dáno bratřím 10 zl., na sbor dáno 10 zl., na kostel dáno 10 zl., na špitál dáno 10 zl. V odkazu Martina Maršálka z roku 1605 bylo pamatováno na kostel 10 zl., na špitál 5 zl., na bratrské kněží 10 zl. a na luterského kněze Jiřího Sartoria 5 zl. Věřoucné dělísko procházelo i celými rodinami, ale zřejmě bez konfliktů. Martin Škoda, který zemřel roku 1574, odkázal část dědictví na opravu bratrského sboru, jeho bratr Jan Škoda roku 1612 věnoval peníze na městský kostel.⁴²

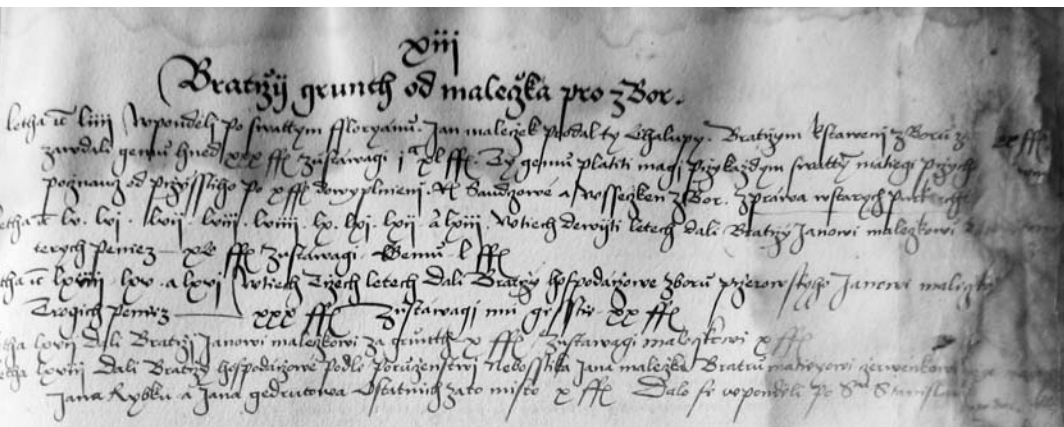
Velmi zajímavý je odkaz Doroty Čapalkové, již po bitvě na Bílé hoře: *„Léta Páně 1622 ve středu po památce sv. Jakuba apoštola Páně Dorota Čapalka, jsouce v trestání Božím a paměť dobrou i rozum mírný maje, učinila jest poručení o statku svém podle pořádku města tohoto v přítomnosti Jana Provazníka, Martina Šindelového z purkmistrov, Jiříka Rožka z konšelův a Václava Kotníka písaře radního.*

Testamentum

Na kostel nový zdejší z té sumy, kterouž mám za obcí zdejší, poručím 600 zl. Na kostel šířavský, abyste dal dobře opraviti, tolikéž z tejš sumy, kterouž mám za obcí zdejší, poručím 500 zl.

Z peněz področních, kteréž mám na gruntech, pokudž by vystačovaly, poručím, aby na kaplana po 15 zl. a na opravy kostela nového zdejšího též po 15 zl. vycházelo každoročně.

42 SOKA Přerov, AM Přerov, kniha gruntovní, fol. 148, 169a, 73a, 221a, 234b, 236a.

Znám v gruntní knize o zakoupení pozemku pro stavbu sboru, 1554. SOKA Přerov

Všecky peníze, kteréž mně na domě Martinovi Koničkovi prodaném náležejí, aby každého roku na rathauz zdejší pokládány byly a za ty peníze aby do školy žákům šaty zjednaný byly, poručím.

Koničkovi závdavku na týž dům nic nespouštím. Mládencům do domu bratrského poručím na šaty 300 zl.

Nejbližším přátelům mým bratrancům však, kteříž by přátelství prokázali, po 20 zl. a dalším krevním přátelům po 10 zl. toliko poručím, poněvadž mi žádný z přátel mých nic dobrého neučinil.

Částka jest mně dlužen 200 zl., z těch jemu 100 odpouštím a Petrovi Kavkovi z týchž 200 zl. též 100 zl. poručím.

U Bernátků mám 6 truhel, zápisy mám u Čechatkův.

Těž u Čechatkův mám stříbra tato: Lžic stříbrných s pozlacenými střenkami 12, jiných lžic stříbrných 12, více lžic stříbrných 3, konvičku stříbrnou jednu, stříberek z té zvonci, 8 prstýnků, také něco dukátův, pět dukátů jest jeden, tripl dukátů 5, dukátův jest 67 1/2 kusův, tolarův 82 kusy, ... grošův 55, parget jeden. Troníkův jest za 50 zl.

Ty všecky vejš psané stříbra aby se stloukly a konvice jedna stříbrná veliká a druhá menší aby udělána byla a ty aby dány byly do kostela na oltář, aby se z nich nalivalo do kalichův.

Pěti štvrtin orných podle roli Václava Ambrožka faře zdejší, aby jich každý kněz užíval, poručím.

Knězi Pavlovi půl louky orné, při které jest štvrtina, poručím. Tolikéž dala-mán liščí s stříbrnými knoflíky knězi Pavlovi poručím.

Manželce kněze Pavla kožich karmazínový a černou sukni s aksamitovým životem poručím.

Pohřeb poctivý aby mně udělán byl, aby na něj 200 zl. naloženo bylo, poručím. Pánům literátům aby mně k hrobu doprovodili 40 zl., kteréž jest mně Štemberský za vlnu dlužen poručím.

Jiříkovi Kusýmu čtvrtinu pod rokytským lesem vedle té půl louky knězi Pavlovi poručené poručím. Tolikéž tomuž Jiříkovi, co jest mně dlužen, odpouštím.

Martinovi Machanovu co jest mně dlužen, odpouštím.

Jeden kus roli největší na obec zdejší poroučím.

Syn Kavkův dlužen jest mně 100 zl., s těch poroučím Hájkovi 50, druhých 50 Petrovi Kavkovi poroučím.

Kubovi co mně hlídal, 100 zl. a ženě jeho kožich šamlatový s aksamitovým životkem poroučím. Václavovi příteli Jana Krejčího nový plášť černý poroučím. Děvčátku malýmu, co u mne jest, 10 zl. poroučím. Raškovi poroučím 100 zl. a zahradu na Novosadech.

Ostatek co by koliv mimo toho rozporučený mý zůstávalo, to všechno k obci zdejší poroučím.

*Datum poručenství v městě Přerově v markrabství Moravském léta a dne napřed psaného.*⁴³

V odkazech bylo pamatováno často i na kněží. Roku 1607 zemřela

z bratrské rodiny Pekařů Anna, stará Pekařka. Zůstaly po ní vnučky: Anežka Pavlova dcerka a Anička dcery Zuzany v Tovačově. Mezi legáty čteme: bratru Janovi Laneciovi 15 zl., bratru Janovi Záhorovi 20, mládencům bratrským 28 a na sbor nový hospodářům sboru 15 zl. Jan Škop Bydžovský ustanovil ve své poslední vůli roku 1617: bratru Laneciovi 5 dukátů (učinilo 10 zl. 21 gr. 3 den.), bratru Lukášovi (Dadanu Horažďovskému), jeho pomocníku 5 zl., bratru Amosovi 8, bratřím kněžím a jiným pomocníkům dvěma 6 zl. Z toho můžeme si učinit představu o značném počtu bratrských duchovních, kteří biskupovi v Přerově vždy byli ku pomoci jak v záležitostech církevních, tak i školských.⁴⁴

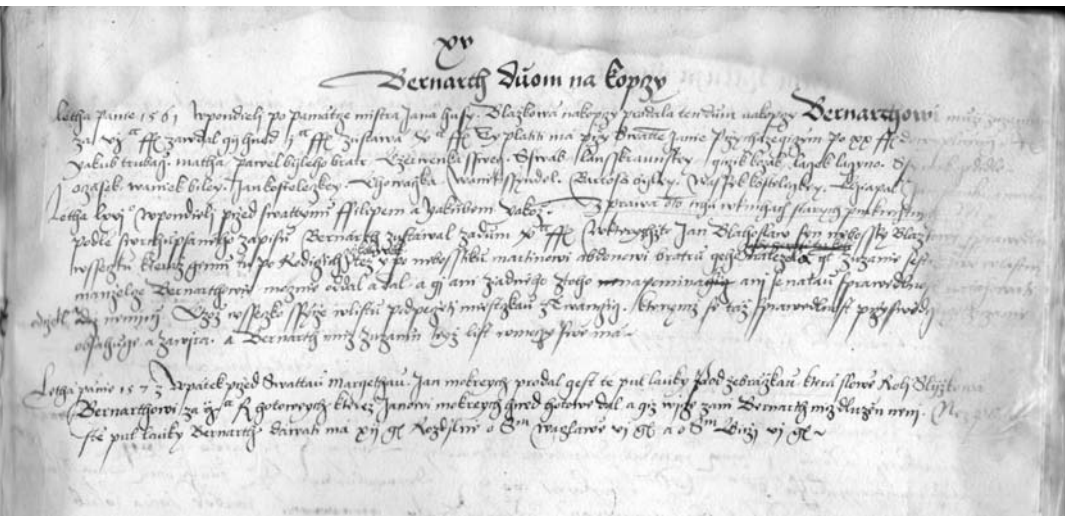
Ve fondu Archiv městečka Dřevohostic se nachází opis s odkazem, který pořídila dne 25. ledna 1622 Anna Bobálka (Bobálová), vdova po Janu Bobálovi, který vlastnil v Uherském Brodě „Světizubovský dům“. Anna Bobálka předně rozdělila tři sta dukátů, které byly dány do opatrování pomocníku při přerovském sboru Bratru Ondřeji Turýnovi, ovšem za podmínky, že se v těch pohnutých časech najdou. Pěči o to svěřila Bobálka Janu Laneciovi. Prvou stovku věnovala svým přátelům. Druhou stovku rozdělila mezi bratrské kněží, předně pro Bratra Jana Lanecia 20 dukátů, Bratru Janu Záhorovi 20, Bratru Matyáši Polidorovi 20, stejně jako Bratru Janu Amosovi a Bratru Ondřeji Turinovi. O biskupu Janu Laneciovi bude zmínka v dalším textu. Bratr Jan Záhora byl roku 1604 jmenován do rady, v 1. desetiletí 17. století pomáhal Janu Láneckému při sboru v Přerově, od roku 1610 byl správcem sboru v Lipníku, kde také roku 1622 zemřel. Byl znamenitý hudebník a skladatel písní. Pocházel ze Záhorovic a jmenoval se vlastně Jan Klimšů. Matyáš Polydor je postavou méně známou. V roce

Výřez z bratrského kancionálu se skupinou zpěváků, muž s brýlemi Jan Blahoslav. SOKA Přerov

43 ZA Opava, pracoviště Olomouc, matřika č. 7189.

44 SOKA Přerov, fond AM Přerov, Registra sirotčů 372—375, 479—487.

Záznam v gruntovní knize o domě, který patřil rodině Jana Blahoslava. SOKA Přerov

1629 mu psal Karel starší ze Žerotína z Třebíče dopis (pravděpodobně do Přerova), v němž uvedl: „A poněvadž porozumívám, že se do Uher strojíte, Vám na takovou cestu štěstí a průvodce božího, aby se Vám při všem dobře vedlo, vinšuji.“ O pomocníku při přerovském sboru Ondřeji Turýnovi se nám nepodařilo zjistit nic bližšího, v psaných dějinách Přerova tohoto období se vůbec neobjevuje.

Poslední stovku dukátů určila Bobálka pro děti správce uherskobrodského sboru Pavla Dubína, zvláště si vymínila, aby se pamatovalo na jeho dceru Dorotku. Jí bylo též určeno čtyři sta zlatých u přerovského úřadu, ovšem za podmínky, že se najdou, neboť paní Bobálová nevěděla, komu je dal její zesnulý manžel uschovat. Jiným velkým obdarováním byl vinohrad i s boudou na Blatnicku, na hoře Floriánce. Dorota měla též převzít růženec, veliký stříbrný pás, jeden koflíček a do něho penízky, nové písne a jeden žok ložního prádla uloženého v bratrském domě. Samotnému správci uherskobrodského sboru Pavlu Dubínovi byl odpuštěn dluh za jednu bečku vína v ceně 43 zl., odkázána čepice z liščí kožešiny, dva soudky vařených trnek a suché ovoce spolu se šrůtkem slaniny, které byly u paní Etzdorfové, půl měrice jahelné kaše u paní Slavíkovcové a kbel másla u Eliáše Hyry. Pavel Dubín pocházel z Valašského Meziříčí, studoval roku 1603 v Herbornu a 1607 v Heidelbergu, v letech 1617—1623, kdy zemřel, byl správcem sboru v Uherském Brodu. Jeho bratr Tomáš pobýval též na zahraničních studiích, od roku 1608 působil v Přerově, kde byl učitelem Jana Amose Komenkého.⁴⁵

Pražská kapitula prosila 13. června 1563 arciknížete, aby olomouckému biskupu a kolátorům nařídil, aby poběhli a rozpustili kněží byli vyzdvízeni a trestáni: „Nemůžeme než na V. A. K. M. vznést, kterak někteří neposlušní, nevážení a rozpustilí kněží, když obesláni bejavají pro své výstupky

a zlé činy, do Moravy nám utíkají, a tam rozpustilejší a zhovadilejší život vedú, hněv Boží větší na lid uvozujíc, a to tím hustěji se děje, čím méněji se k tomu přihlídá a trestáním přikročuje.

I pro přetržení neřádův a nepobožnosti takových kněží V. A. K. M. pokorně prosíme, že panu biskupu Olomúckému milostivě psáti a poručiti ráčíte, aby k tomu dal přihlídati, a takové kněží poběhlé vyzdvihovati a trestati, a zvláště jakéhos Jeronyma, který z Plzně utekl, a nyní jest v Přerově pod pánem z Pernštejna, o kterémž i J. M. C. p. biskupu ráčila poručiti, aby byl vyzdvižen a trestán, kdež by se koli našel.“⁴⁶

Roku 1581 vyšly z okruhu olomouckého biskupa Pavlovského na sněmu olomouckém roku 1581 dohady o tom, zda nedošlo uvnitř jednoty k rozkladu, způsobenému různým výkladem učení o večeri Páně. Za tři různá střediska byly jmenovány Ivančice, kde se jednota bratrská působením Esroma Rüdingera sblížovala s kalvinismem, Mladá Boleslav a Přerov, který je prý z nich snad nejlepším.

Jednota bratrská v Přerově vycítila velmi záhy, že ze strany olomouckého biskupství se děje snaha o revizi poměrů. Vypravuje o tom bratrský list na biskupa, jehož datum je v úterý po sv. Trojici 1582: „*Ještě u nás díky Pánu Bohu i v Přerově, i tu vůkol pokojně, Pánu Bohu chvála, zdraví jsouc, sloužíme. Než u nás, a tu na panství perňštejnském pohrůžky jdou, že teď jakž bude po sněmu olomouckém, kterýž se nyní drží, hned biskup kněží vyzdvihnouti chce, kteříže nechťeli ku Papistům přistoupiti, a jiné své na ta místa dávatí. Má na to list mocný od Pána z Pernštejna: a již to ve třech městech udělal. Co dále bude, Pán Bůh ví. V Místku pak a tam vůkolí, teď v hody Svatodušní, mocí naše do kostela hnali, tatory mrskali, a dva pacholci k tomu nastrojeni, před oltář přitáhše každého z našich drželi, až jim kněz posloužil. Jistě veliké mají na tom statku biskupském, i tam v Místku i jinde soužení. Můj Otče, prosím, pamatujte na svých modlitbách na ně i na nás. Pána Fridricha z Žerotína bojím se, že tak zpraviti. Jako pána brčlavskeho, dobré paměti, otrávilí ho teď na den sv. Duchu, když počal obědvati. Jakž první neb druhý truňk udělal vína, tak hned za stolem se na něm vymítala jakási místa, a neštovice jedovaté a všecken zapálen byl. Kázal se služebníkům drápati, a z zastolí vyskočiv běhal, právě, že všudy pálí, vnitř i zevnitř. I maje u sebe Pána Jana Hrubčického (z Čechtína), i ten srozuměl, co se stalo. Ptal se pána, má-li jaké lékařství proti jedu, i měl jakési, výborné. Toho mu rychle dali a uložili ho do šatu. A takž ta místa se na něm schovávala, a v tom přišlo vomitum, a on se velmi potil. Zatím přišel D. Jordan, a již potom lékařství jemu proti tomu dělal, i trošku mu lépe bylo. Jakž se od toho času má, nevím.“*

Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský získal v pondělí po sv. Trojici 1581 právo, „*aby neřády všecky mezi kněžími, jakž nejvíce může, přerhoval a v dobrý řád Bohu a dobrým lidem líbezný, visitováním a jakž rozumí uvozoval“*. Již od roku 1580 měl od Vratislava z Pernštejna právo, že směl na jeho statcích osazovat uprázdněné fary podle své vůle. Není tedy divu,

45 LAPÁČEK, J.: *Neznámý pramen k životopisu Komenského*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. 5. Přerov, stát. okr. archiv 1997, s. 9—8.

46 BOROVÝ, K.: *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*. II. díl. Akta konsistoře katolické. Praha 1869, s. 360. Srovnaj Dějiny města Přerova. Přerov 1970, s. 222, kde se uvádí, že tento kněz je doložen v Přerově již roku 1561 pod jménem Jeronym. Viz ZA Opava, pob. Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, inv. č. 51 (biskupský kopiář).

Archaismus.

t. Plunder. Robiti Slovaco vskaj, Cze-
nari Delahi Nictlo, Janj Gaj, Borsy Zfj,
wawali, Robyruku zezzy zemie ne rka,
Dez fymj ome zene: robynku. t. Mludone.

Kow, Jarow, Lowan, ke, Lowce. Hrob
my inkame. odtud frowow, v Ricivoy
wěby, gako by wěbe, Lowoj Grob. Ola,
winy Grob byl v megra, tu nad frowmof,
a frowmof j taulo Staré megra, gabi,
w j fob bylo, welike megra, Nejwěstka
frowu wnim bylo, fob frowow, Lowoj.
Gestje welike byli obwin w woyfku
frow, falkau frowmof, frow woyfowajj.
Zuby tab welike gako fob, gako gla-
wa ilowicij is: zebra gako brenwene.
w woyf welike, tej nalezawali. Welike
wěby to megra bylo. Dulizijma pan-
tria mea: nunc mihi uarias obcau-
fas fere mufa, maxime propter fca-
lcratum magia osticium, jmo uene-
ficiu, quod extirpat Deus ubi Amen.
Rikawali take frow, Hrubka neb,
Hrubka neb Hrobimow: obledla uoiabu-
la. v hromijfe gestje je mēn, Rawema
frowka, na frowmone Grobic -

**Blahoslavův rukopis Gramatiky české se záznamem
o nálezu kostí v Předmostí. SOKA Přerov**

že hned roku 1582 nechtěl vydat potvrzení volby přerovského faráře Martina Boleslavského. Městská rada se však faráře zastala, dokládajíc, že na to má obdarování, aby město samo sobě kněze volilo a na faru dosazovalo a že se nemíní toho práva z obdarování plynoucího zříci. V dopise tovačovskému úředníku v pátek po proměnění Pána Krista, tj. 9. srpna 1582, v části Post Scripta psal olomoucký biskup: „... že pak Přerovští na svém předsevzetí přece stojí a nějakým nadáním se zastírají, záslužné jest, že jim o tom poručíte, aby vám takového nadání hodnověrný přepis dali. A nám jej potom pro vyrozumění toho a delší zprávy té věci, jak sama v sobě jest, pánu vašemu dáni odešlete. Jestliže by pak ani toho učiniti nechtěli, museli bychom již na to pomysliti, kterak by se ten farář jejich odtud přece vybyl a voni Přerovští pro takové neposlušství a pána svého jistého nařízení zlehčení náležitě trestáni byli. Než nesmejšlíme, aby k tomu přijíti dáti dopustiti měli. Nemajíce žádné takové příčiny, aby pána svého v tom hněvati a ne tak slušné a křesťanské věci, kteráž se k jejich dobrému a spasitelnému vztahuje, jistému nařízení a poručení panskému na odpor stavěti o to se pokusiti směli. Odpověď žádajíc vám se dobře mi tví vinšujeme.“⁴⁷

Nejvyššímu kancléři Království českého psal olomoucký biskup 19. října téhož roku z Kroměříže: „... Co se pak Prostějovských, Přerovských a Kosteckých dotýče, ti těch svých praedicantů a farářů vybití se zbraňují, zastírajíce se nějakými privilejemi, že by sobě sami faráře jednati

a dosazovati, o čemž bychom i o jiné potřebné věci Vaší milosti mnoho psáti měli. Ale nevědouce v jistotě, jestli že již Vídní bejti a dlouho-li tam zuostati, že nás o tom po tomto poslu našem oznámiti ráčíte. Chtěli bychom na místě našem velebného kněze Erharda, probošta brněnského, kanclíře našeho

*k Vaší milosti vypraviti, aby Vaší milosti ty věci předložil a o ně podle potřeby rozmluvil.*⁴⁸

Prostějovským, Kosteleckým, Plumlovským a Přerovským dovolil v dubnu 1583, aby si vzali řádné kněze, třeba pod obojí, ale jiné nikoli, po případě se nabídl sám, že jim opatří řádné duchovní. Janovi z Pernštejna důrazně domlouval, aby dle příkladu otce chránil katolickou víru i kněze, které biskup dosadil na jeho fary.⁴⁹

O podílu bratrského živlu na celkovém počtu obyvatel Přerova nelze říci nic určitějšího. Odhaduje se, že na začátku druhé poloviny 16. století žilo ve městě okolo 1100 až 1300 obyvatel, přitom odhady podílu bratrského na celkovém počtu obyvatel v českých zemích se pohybují mezi 2—10 %. I přes některé konflikty, o nichž se psalo v předchozích částech, bylo soužití s většinovým obyvatelstvem, hlásícím se od dob husitských k přijímání podobojí (utrakvisté) v zásadě pokojné. Lze to doložit řadou odkazů, v nichž bylo pamatováno na obě konfese.

Přerov se v 16. století stal důležitým místem k setkávání členů jednoty z Čech, Moravy a v polovině století i z Polska na tzv. synodech. Dnes bychom řekli, že byl důležitým kongresovým centrem. V přehledu uvádíme roky, v nichž se setkání konala: 1494 na tzv. předběžném sjezdu byli ti členové jednoty, kteří z ní po brandýském sjezdu v r. 1490 vystoupili, požádání, aby zase se vrátili; 1498 již v novém bratrském domě, bylo jednáno mj. právě o domech společného shromáždění učedníků; 1500 se nejdříve v Přerově sešla úzká rada, která navštívila v Lipníku těžce nemocného bratra Matěje Kunvaldského, posléze zde konán sjezd kněží, jáhnů a pomocníků; 1515 22. dubna úzká rada — o vylučování ze sboru; 1550 — zřízeno několik kněží; 1553 — volení biskupové; 1556 3. srpna — o věcech disciplinárních; 1557 9. května — o nebezpečí nového pronásledování; 1561 červen — vyhoštěn B. Augusta; 1562 13. dubna vyměřena působnost správců; 1563 3. května, za účasti členů z Polska — o mravní nápravě duchovních; 1566; 1567 24. června — o připojení k reformovaným protestantským církvím; 1568 před 1. zářím — o jednomyslnosti, o nedostatku čeládky; 1572 14. února — o křtu dítek, o neřádných ženitbách, rady členům v Polsku; 1577 zasvěcení laiků do tajností; 1594 14. července — volba biskupů.

Početně nejslabší skupinou byli v té době katolíci. Souviselo to též s celkovými poměry na Moravě i s dosti dlouhou sedisvakancí na olomouckém biskupském stolci. Biskup Stanislav Thurzo (1496—1540) po své volbě biskupem olomouckým nařídil mistru Tomáši Rothanslovi, olomouckému a přerovskému arcijáhnů, aby se dvěma kněžími provedl vizitaci přerovského arcijáhenství, protože se dozvěděl, že někteří plebáni, rektori, kaplani, oltářníci a klerikové přerovského arcijáhenství nejsou pamětlivi své důstojnosti, odloživše bázeň Boží, žijí pohoršlivě a neřádně.⁵⁰

Komplexní situaci v olomoucké diecézi známe až z doby biskupa Ditrichštejna, který nechal v roce 1606 provést soupis farností podle patronátní-

47 ZA Opava, pob. Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, inv. č. 92, fol. 102. Viz Levý, F.: Přerovská Česko-bratrská-církev. Přerov 1909, s. 62. Srovnej Dějiny města Přerova. Přerov 1970, s. 223. Farář Martin Boleslavský zůstal v městě do roku 1586.

48 ZA Opava, pob. Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, inv. č. 92.

49 KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. 3. díl. Brno 1905, s. 378

50 ZA v Opavě, pob. Olomouc, Sběrka rukopisů kapitulní knihovny CO (Collectio formarum consistorii Olomucensis), inv. č. 293, fol. 351b—352a.

ho práva v jednotlivých správních obvodech. Obvody Přerov, Lipník, Hranice a Jičín byly vykázány kromě katolických Všechovic jako jakási „terra incognita“, neboť byly čistě heretické.⁵¹

Za připomenutí stojí pronásledování sekty mikulášenců čili bratří pecinovských, která vznikla v 15. století působením sedláka Mikuláše z Vlášence u Proseče nedaleko Pelhřimova. Na Moravě byli pokládáni za české bratry. První zmínka o nich z roku 1508 se děje na obecném olomouckém sněmu, kde stavové ujednali, aby byli pronásledováni. Vít Batelovský, bratr lulečský a člen rady bratří habrovanských, který se k nim hlásil, byl z neznámé příčiny zajat s devíti tovaryši a vězněn na přerovském zámku, kde také zahynul.⁵²

Spory jednoty bratrské s protestanty

Václav Křížek z Přerova, který se hlásil původně k jednotě, již roku 1531 při vyjednávání s Habrovanskými vystoupil jako prostředník bratřím nepřátelský. V roce 1540 byl městským písařem v Přerově a prý tehdy psával listy proti B. Martinu Škodovi a jiným bratřím, „o čemž se jemu líbilo“. Asi v roce 1542 vydal proti jednotě knížku pod titulem „Čech valdenský“ současně se spisem kněze Václava Řezníka. Bratr Adam Šturm, který se zabýval oběma spisy ve svém Dialogu, Křížka, narážeje na titul knížky, nazval „*novým Čechem, prvé v tom smyslu neslýchaným*“, který prý činí totéž, co kněz Václav, a bratřím nadává do kacírů. „*Svého prý nic gruntovanějšího nemajíc, než jakousi rozprávku napsal, z své hlavy vytaženou, beze všeho gruntu a základu písma sv.*“ Křížkovým společníkem v útocích proti bratřím v Přerově byl podle Šturma Vít Zedník, jenž je nepochybně totožný s Mikulášencem Vítem Batelovským.⁵³

Proti Křížkovi vystoupil B. Jan Augusta, ale za tak rozjitřených poměrů byly bratřím na Přerovsku uloženy zdrženlivost a sebeovládání. Křížek se stále snažil očerňovat Přerovské a obzvláště obyvatele Horního města, „*že rozpustilosti a všelikých svobod pro užitky své a jiných obchody se dopouštějí a všelijací lotři v domech jejich své chování mají*“. Jan z Pernštejna vydat z toho důvodu Přerovským roku 1543 přísné napomenutí k vedení mravného a spořádaného života, v jehož úvodu uvedl: „*Poněvadž to všickni znáti můžeme, že Pán Bůh Všemohoucí pro hříchy naše trestání na nás k tomu přibližuje, že nás i ukrutným nepřitelem trestati ráčí, tak jakž i sousedé naši jsou již trestáni. A toho jiné příčiny není, než abychom se v svých hříších a nešlechtnostech mírnili.*“ Na další Křížkovo sočení a podněcování ustanovil Jan z Pernštejna roku 1545, listem na Tovačově vydaným, jisté pokuty na různé přestupky druhu uvedeného. Avšak z příčin svrchu vylíčených nastalo brzy potom i v Přerově, kde byl t. č. hejtmanem Matyáš Lvovský z Lvovic, jako vůbec na statcích perňštejnských, v životě veřejném utišení.⁵⁴

Roku 1547 byl obnoven vladislavský mandát proti bratřím z roku 1508. Bratří v Čechách prosili o jeho odvolání, a posílali suppliky císaři Ferdinandovi a současně císaři. Učinili tak i jménem moravských bratří. Jan z Pernštejna tím byl velice popuzen, přijel do Tovačova a osm osob z tamního sboru a osm osob sboru kojetínského povolal k sobě a v přítomnosti zemského hejtmana je vyslyšal. Odpověděl jménem všech Sobotka z Koje-

tína, „že se jim nikdy nijaká úzkost a křivda pod pánem a na jeho panství nečinila a že o suplikaci nevěděli“.

Prerovským učinil Jan z Pernštejna v té záležitosti psaní následujícího znění: „Bratru Wolfevi, správci sboru přerovského, příteli milému.

Bratře Wolfe milý, přálť bych, aby se dobře měl, poněvadž ten nedostatek při tvém zdraví byl, když sem na Přerov přijel, s tebou sem nemohl se rozmluviti. Avšak nevidělo mi se toho mlčením pominouti, poněvadž bezpochyby víš, jaké jest psaní císaři a králi Jich Milostem učiněno od jednoty vaší. V kterémžto psaní podepsáni jsou i té jednoty ti, kteříž jsou v Markrabství moravském, kdež obeslal sem k sobě přední osoby té jednoty z Prostějova, z Tovačova i z Kojetína, a skrz zaneprázdnění a zapomenutí, v Přerově jsa, zmínky jsem o to neučinili, chyba Ranciana. S tím sem o to mluvil a tak se všemi, kudy jest to přišlo, že sou se v takový podpis dali, poněvadž mandáti královští na Moravu se nic nevztahují. I dána jest mi odpověď jednostejná, že oni k takovému psaní se neznají, aby s vědomostí a s vůlí jejich jaké šlo, a děti se mělo. Pak, ač sem já tomu místa nedal, aby od vás správci bez jejich vůle mělo učiněno bejti, poněvadž písmo jest: z úst kněze ptej se na zákon Boží. I poněvadž kněží a správci mají lidi učiti zákonu Božímu, a v zákoně postaveno jest: Nepovíš křivého svědectví, tolikéž sem o vás smejšlel, že na lid obecní tej těžkosti vzkládati nebudete, a od nich jménem jejich křivě rozpisovati a svědectví vykládati, k čemuž se neznají, pomnějíc též na písmo, že lživá ústa duši zabíjejí. Pak, jestli takové psaní bez vědomostí lidí tej jednoty, kteříž sou pode mnou, činěno, žádostiv jsem toho, abyste mi to oznámili po tomto poslu. A s tím mějte se dobře.

Datum na Tovačově v neděli na den svaté Maří Magdaleny 1548. Jan z Pernštejna a na Helfenštejně.“

Bratr Wolf nemohl pánu ovšem nic jiného sdělit, než řekli ostatní, že o psaní nic nevěděli a podpisy se staly bez vědomí moravských kněží.⁵⁵

V roce 1557 byla vydána v Prostějově kniha pod názvem „Příčiny některé nesrovnání mého s Bratřími jenž Valdenští slovau“, jejímž vydavatelem byl sám Vojtěch z Pernštejna. Následujícího roku 1558 vydala jednota obširnou obranu pod názvem „Osvědčení a očištění se Jednoty Bratrské zákona Kristova (kterauž mnozí z omylu Valdenskau, jiní z nenávisti Pikhartskau a někteří i Boleslavskau nazývají) proti nářkům nestřídým a nedůvodným knížky v nově vydané od Uroz. p. Vojtěcha z Pernšteina a na Plumlově“. Jejím autorem byl Matěj Červenka, v té době správce přerovského sboru.

Jedním ze sporných bodů byla věroučná otázka, týkající se učení o Kristových klíích. Zjednodušeně řečeno šlo o to, kdo byl povolán ke správě lidských duší, k posilňování proti všelijakým pokušením a k poskytování útechy a odpouštění hříchů, k naději na spasení. Matěj Červenka proti narčecním v knize, jistě také na základě svých zkušeností z pobytu v Přerově uve-

51 ŠTĚPÁN, J.: *Konfesní prostředí biskupského dvora na příkladu roku 1584 na dvoře biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic*. In: Střední Morava, 2008, s. 102—103.

52 KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. 3. díl. Brno 1905, s. 498. Pokud nejde o dnešní Přerov nad Labem.

53 JIREČEK, J.: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Sv. 1. Praha 1875, s. 422.

54 LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 24—25.

55 LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 26—27.

Iniciály z bratrských kancionálů zachycujících svatbu a křest. Přetištěno z knihy *Jednota bratrská* v obrazech

dl: „*Tak na Moravě říkali prý v některých městech: „Tam za fortnou klíče mají, tam u mostu (ve sborech bratrských) klíče mají, my jich nemáme.“*“

Pan Vojtěch z Pernštejna uváděl, že to, čím se jednota bratrská nejvíce honosí, ve skutečnosti vypadá jinak, a měl na mysli to, že v jednotě se mluví o trestání všem stejně, ale nechovají se podle toho, protože „*prý nedávno v Tovačově dva měšťany, Michala a Jiříka, jen pro tanc ze své společnosti vyobcovali, a Jiříka Kosteláčka též, protože v domě tančiti dovolil. Ale Zajdovi v Kojetíně, Matoušovi Budišalovi v Lipníku, Kalivodovi v Přerově uměli se na cizoložstvo skrze prsty dívati. A jiné mnohé neřády zjevné přehlížejí. Také mezi nimi dosti prý rozšířeno opilství. Když Bratr v Přerově víno načne, dává je i v chvíli, kdy se slovo Boží káže.*“

Červenka ve své odpovědi uvedl: „... *Neb o těch osobách, jež jmenuje (Zajdovi v Kojetíně, Budišalovi v Lipníku, Kalivodovi v Přerově), známo, že hned potrestáni a posud zůstávají tak, krom Budišála, jenž opět přijat za předního zpěváka... Co se týče lichvy, odírání chudých a kuběn, těch zajisté nikomu netrpí, ač ovšem tomu zcela odolati nemohou, zvláště strany opilství, rozmnožování živnosti, nádherných rouch. Co se výtčky sboru Přerovskému týče, o tom prý všichni vědí, že jináč jim nedopuštěno šenkovati, než aby v služby Boží nedávali, a to naprosto...“⁵⁶*

František Lismanin, františkán a zpovědník polské královny, později stoupenec reformačního hnutí, vzpomínal v rozhovoru s členem jednoty bratrské Jiřím Izraelem roku 1566 na zastávku během jedné ze svých cest: „*V Přerově seznámil jsem se s Bratřími, náboženství i mnoho zpráv sem viděl, které se mi ve všem dobře líbily, a byl bych tam zůstal s nimi, kdy bych byl jazyk uměl, ale sem neuměl.*“⁵⁷

Biskup Matěj Červenka se narodil 21. února v Čelákovcích, 1533 na Nové léto byl přijat za bratra v Mladé Boleslavi, 1540 ve čtvrtek po Hromnicích se stal učedníkem v Litomyšli, tamtéž byl roku 1544 přijat k jáhensství, 1549 v pátek na svatou Lucii a Otýlii byl v Sležanech po svém návra-

Iničialy z bratrských kancionálů zachycující bratrskou výuku a shromáždění ve sboru

tu z Prus zřízen na kněžství od Macha Sionského. Roku 1550 na Nové léto byl povolán do dvanáctičlenné úzké rady a 7. června 1553 byl losem zvolen v Přerově za biskupa a následující den potvrzen, zároveň ustanoven písařem jednoty. Zemřel v Přerově 14. prosince 1569 na svatou Lucii jako správce přerovského kraje, písař jednoty, učený člověk, výmluvný, příkladný, historik, suma sumarum veliký a znamenitý člověk, jehož měla proč jednota litovat, neboť byl jejím drahým klenotem.⁵⁸

Jak jsme již viděli, spory byly v zásadě ekonomického rázu. Ještě více to vynikne v aféře, která se rozpoutala v roce 1570. Tehdy způsobil pozdvižení rektor městské školy Blažej Oravecký, který, když přišel jednoho úterňního večera do šenkovního domu „k Martinovi Machovu na kopci na truňk piva“, pohádal se s ostatními hosty. O členech jednoty bratrské totiž povídal, že jsou nepořádnými manželi a jejich děti že nejsou zplozeny se ctí. Dokládal to příklady na „Lackovi soukenníku, který z Přerova do Kroměříže se stěhoval a znovu knězem musil se oddávati: rovněž Mikuláš Nenadálejch v Olomouci“. Za to dostal pohlavek a ještě byl za nactiutrhání ve středu obviněn před úředníkem. Jeho jednání dosvědčili svědkové Mikluš Čapal, Bartoš Bílý, Jan Mírka, Jiřík Rezný, takže byl trestán vězením. V pátek byl znovu postaven před soud, odprosil přede všemi „*stojícími i sedícími*“, a bylo mu odpuštěno. Měl za sebe dát záruku, ale nikdo se za něj nechtěl zaručit, „*že jest z země jiný, a aby je nezavedl*“. Byl tedy dále ponechán ve vězení v Tovačově „*na témž místě v šatlavě, kdež na hrdle sedaj*“. Proto požádal o milost majitele panství Vratislava z Pernštejna a přimlouval se za něj rovněž tehdejší přerovský farář, který o něm podal svě-

56 NOVÁK, J. V.: *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558*. Časopis českého musea 65 (1891), s. 43—56, 197—208.

57 CVRČEK, J.: *Paměti ze stol. XVI. o městech moravských*. Časopis Matice moravské 22 (1898), s. 150.

58 FIEDLER, J.: cit. dílo, s. 251—252.

dectví v tom smyslu, „že se ctně, mravně a poctivě chová, žádný kolejce ani hráč není, ani ožralec: ale toto se jemu za mne napítí přihodilo jednu“. ⁵⁹

Prerovský bratrský správce sboru a zároveň biskup jednoty Ondřej Štefan musel řešit i další neshody, které o rok později vznikly mezi prerovským farářem a městským úřadem o rozšíření širavského hřbitova a pohřbívání členů jednoty bratrské na něm.

Farář Adolf, který byl dříve v Předmostí, se obrátil na prerovský úřad, zda k tomu má dovolení a od které své vrchnosti? Pokládal to za potupu a zlehčení své osoby i svého úřadu, neboť byl vystaven za faráře a správce obou kostelů a vyhlášen byl nejen od pánů regentů a vrchnosti, „*všelijaké cti hodného kněze Řehoře, pana děkana obojího panství*“, ale i od města. Chtěl, aby bratři „*těla svá tu, kdež předkové jejich leží, kladou, ode mne v tom žádné překážky nemajíc. Nechať v tom trvají a žádných zdí tu, kdež začali kopati na kerchově, nečiní, vědouc o tom, že jest prve dosti těsný a malý kerchov k pochovávání těl mrtvých. Nelíbí-li se pak jim tu ten pohřeb, však sobě v zboru dosti veliký a prostranný dali udělati, nechť se tam, aneb ve zboře pochovávají.*“

Purkmistr a rada města Prerova odpověděli, že „*ničeho tu není a nebylo, aby takovou stížnost na Bratří vésti mohl*“. Úřad sám rozkázal na hřbitově kopat kvůli zvýšení hřbitovní zdi a rozšíření místa, kam se kladly máry. „*Z strany pak kladení se bratřím na kerchově neb jinde, čehož sou bez překážek od starodávna užívali, že to měněno bohdá nebude.*“

Brzy po této hádce začal týž kněz nový spor, k němuž podnět dal pohřeb dcerky pana Zdenka Kavky z Řičan v roce 1571, kam nebyl pozván, a kde členové jednoty během pohřbu zpívali v kostele. Nejvíce mu ale vadilo, že musel panu Kavkovi z Řičan vrátit aksamitový pokrov (roucho, jímž se přikrývala rakve). Kvůli tomu vzbouřil část obce a dožadoval se náhrady.

Ondřeje Štefana mu napsal na vysvětlenou dopis, ve kterém uvedl: „*Což my sme učinili, ne z nějaké drzosti to předsevzali sme, ale na žádost uroz. p. z Řičan. Jemu to odepřiti jako člověku znamenitému, s pánem naším spřízněnému, jakž jsme mohli? Vás pak že pomínil a v práci tu nepodrobil, proč se tak stalo? To panská věc jest, jemu nejlép vědomá: může na ní odpověděti, bude-li tázán.*“ Podle Štefana zpívání bratří při pohřbech bylo již starým zvykem, který byl prováděn již před více než 20 lety. „*Neb před těmi lety zde sem mládenečkem, poctivě se chovaje, bejval a v kostelích předmostském, šejřavském, ano i prerovském, posléz s jinými na pohřbích sem bejvával: a netoliko zde, ale i ve vůkolí. A což více doložím: i v kostelích a klášteřích římských naši na žádost pánů dobrých s kněžstvi i bez kněžstvi pohřby mívali bez všelijaké překážky duchovních i světských lidí.*“

Spor nakonec byl vyřešen tím, že městský úřad prerovskému faráři za pokrov zaplatil na přímluvu věřících, kteří chodili do farního kostela. ⁶⁰

Ondřej Štefan byl rodákem z Prostějova, na kněžství byl zřízen v Slezanech roku 1557. Téhož roku měl v Prerově v 2. neděli adventní mši, v Lipníku na sv. Marka byl vzat do rady. V Ivančicích roku 1564 byl zvolen biskupem, ale trápily ho časté nemoci. Byl od mládí mužem velice pobožným, pracovitým, výborný kazatel, výmluvný a velice příjemný. Zemřel roku 1577 v Jaroměřicích ve věku okolo 48 neb 49 let, pohřben byl v Prostějově. ⁶¹

Bratr Zachariáš Litomyšlský, dle nekrologia muž svatý, byl mezi bratry velmi oblíben a vážen. Knězem byl zřízen roku 1553, byl v letech 1557—1559 správcem sboru v Prostějově, kde měl velké nesnáze se stranou Vojtěcha z Pernštejna. Roku 1577 byl ustanoven v Holešově biskupem pro Přerov. Pravděpodobně roku 1586 postoupil místo bratru Janu Abdyášovi. Zemřel ve Sležanech roku 1590 ve věku okolo 68 let.⁶²

Jan Abdyáš byl knězem od roku 1567, muž přívětivý a dobrý, ale neduživý, který v biskupském úřadě pracoval necelý rok. Zemřel na sv. Jana Křtitele 1588.

V muzejním rukopisu koupeném roku 1893 na Moravě je zaznamenán zvyk, jaký při hodování mívali v Přerově, od Viléma Paděry Žiželovského roku 1607, reagující na zprávy o „rozepři při smyslu o večeri Páně“ z roku 1592. Po výkladu o svátosti oltářní dá kněz rozhřešení, říká: „*Vám, kteří se se tak zkušovali, zvěstujeme ve jménu božím hříchů odpuštění, spravedlnosti Kristovy přičtení, Ducha svatého, věčný a blahoslavený život podle slov Kristových, což rozvážete na zemi, rozvázáno bude na nebi.*“ Po těch slovech se „zví a ponoukají“ ke stolu. K těm, které nechtěl kněz k přijímání pustit, na druhou stranu pravil: „*Zvěstujeme ve jménu božím všechněm pokrytcům, kteří v nevěře a v hříších proti Bohu a bližnímu zůstávají, dobrovolně pokrytství užíváte, zvěstujeme hrozný zjev boží, pokudž se koli nenapravíte. Napomínáme, abyste se od stolu Páně zdrželi!*“ Na to lámán chléb a rozdáván slovy: „*Vezměte a jezte a věřte o pravé společnosti a účastenství těla Kristova, kteréž za vás na kříži obětováno jest na odpuštění hříchů.*“ Při kalicha podávání říkal kněz podobně. Lidé přistupovali nesouce s sebou již také almužnu. Mezi přijímáním ostatní lid zpíval. Na konec dal kněz požehnání.⁶³

Přerovští si zvolili vlastní vrchnost

Šestnácté století znamenalo pro Přerov období hospodářského růstu, k němuž položil základy Vilém z Pernštejna svou cílevědomou činností. Po roce 1487, kdy dostal přerovské panství do dědičného držení, vydal celou řadu privilegií ekonomického rázu. Jeho syn Jan (1521—1548) a pak i vnuk Vratislav (1548—1552 společně s bratry, 1552—1582 sám) v tom pokračovali, i když již ne v takové míře. Jejich obdarování se týkala především cechů.

Hospodářská síla měšťanstva se projevila i tím, že půjčili v roce 1545 tehdejšímu majiteli panství Janovi z Pernštejna k jeho naléhavé potřebě sedm tisíc zl. proti zástavě všech důchodů ze zámku Přerova, Dolního i Horního města a ze vsí, dokud jim půjčenou sumu neodvede. V listině dané v Tovačově 7. ledna se zavázal spolu se syny Jaroslavem, Vratislavem a Vojtěchem: „*Také já napřed psaný Jan z Pernštajna i za dědice své svrchu psaným měšťanuóm přerovským i vsí obci za takovou jich lásku, kterouž k sobě od nich poznávám, tímto listem mým připovídám, že jich žádnému jinému prodávati, v moc uvozovati ani nikterak vyfremarčovati žádným*

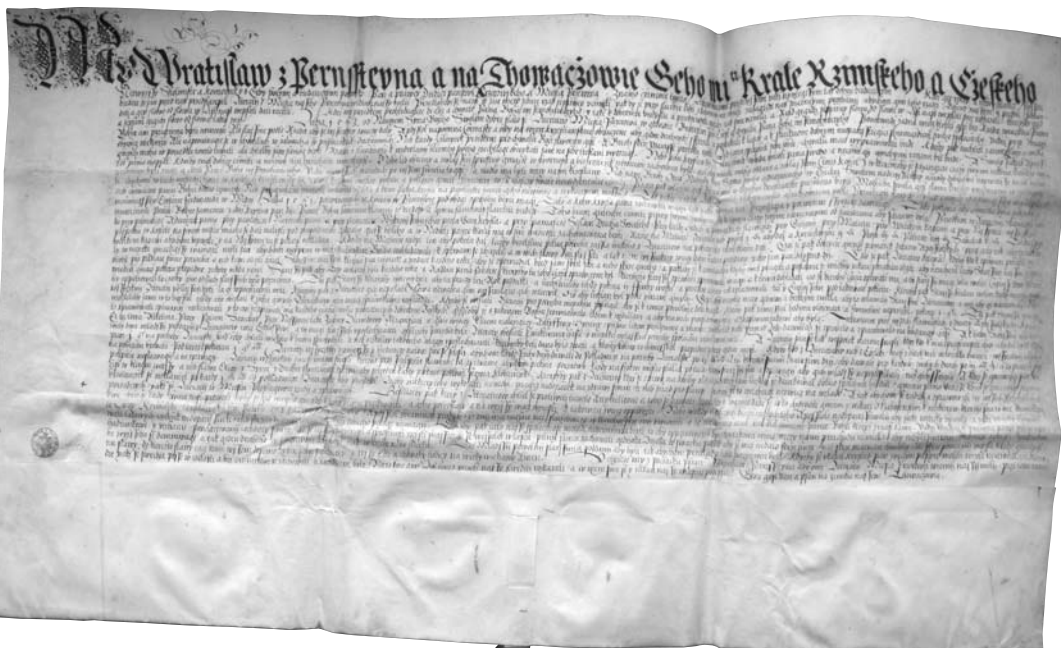
59 Cvrček, Josef: Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XV. Časopis Matice moravské 23 (1899), s. 120—123.

60 Tamtéž.

61 FIEDLER, J.: cit. dílo, s. 269—270.

62 FIEDLER, J.: cit. dílo, s. 286.

63 *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století.* I—II. Praha 1895—1896, s. 831—832

Privilegium pro přerovské literáty. ZA Opava, pob. Olomouc

vymyšleným způsobem nemám, než při sobě je míti, i je držeti a ochraňovati mám jako své věrné poddané.

Pakli by pán buoh na mne jakéžkolivěk těžkosti dopustiti ráčil aneb na dědice mé, že bychom to museli udělati a je prodati, čehož pán buoh uchovati rač, tehdy to napřed psaným měšťanuóm i vsí obci, nynějším i budoucím, oznámiti máme. Mohli-li by oni tu sumu shledati, s nimi o to raději srovnati, nežli s jinými tak, aby oni pro tu lásku, kterouž ke mně a k dědicuóm mým mají, z držení našeho nevycházeli.“ Dluh byl roku 1554 rozmnožen o nových 1000 zl. Vratislav z Pernštejna potvrdil Přerovským privilegia 31. května 1555, obnovil jim také otcovy dluhopisy na půjčky u nich učiněné, se všemi dávnými závazky, přičemž půjčky roku 1561 činily 8000 zl.⁶⁴

Posledním z perněštejnských majitelů byl Vratislavův syn Jan, který držel Přerov v letech 1582—1585. Roku 1583 potvrdil na místě nezletilého bratra Maxmiliána Přerovským všechna privilegia, hned příštího roku 1584 si půjčil od měšťanů 15 000 zl. a zároveň se zavázal, že v případě odprodeje přerovského panství včas měšťany uvědomí, aby se obec mohla vykoupit.

Když se roku 1594 Dorota z Felsu, pozůstalá vdova po Juanu Manrique de Lara, měla ujmout Přerova jako dědictví ve prospěch sirotek, „pro veli-

kou sumu dluhův a jiných mnohých závad“ se nechtěla v jeho držení uvázat. Proto byl Jan z Pernštejna přinucen převzít opět přerovský statek v mezích, právech a povinnostech, jak jej prodal před několika lety. Věřitelé dostali se tím z bláta do louže, protože Pernštejn je odbýval sliby, ale sliby neplnil.

Protože nebylo jiné zbyetí, „pro splacení některých obtížných dluhů a uvarování velkých škod a těžkostí, které se na něho od věřitelů a rukojmí hrnul“, začal své statky jednotlivě prodávat. Přerovští byli první na řadě. V Brně ve čtvrtek po sv. Václavu 1596 (3. října) koupili od něho přerovské panství za 52 500 zl. s výhradou, že se kupujícím ponechává právo volit a vzít si za vrchnost toho, kdo by se jim zdál. Přáteli od obou stran dožádanými, tj. svědky, byli Karel ze Žerotína na Rosicích a Dřevohosticích, Václav Morkovský ze Zástřizl a na Boskovicích, Adam Věžník z Věžník a na Trnávce, Jindřich Blekta z Outěchovic na Kyselovicích a svobodném dvoře v Oplocanech, prodávajícího zastupovali Václav z Gáje a Galení a na Chudobíně, Jan Kokorský z Kokor a na Láskově a Matyáš z Hartůnkova a na Čechách i na místě pana Jakuba Vojky z Bogdunčovic na Veselí a Količíně. Přerovské měšťany zastupovali Martin Bernart, Martin Ujců, Pavel Vaněk, Mikuláš Petruše, Jan Čížek, Adam Simonides, Martin Maršálek, Matěj Kožišník.

V kupní smlouvě mezi Přerovem a Janem z Pernštejna byly tyto důležité body:

1. částka, kterou Jan z Pernštejna dlužil (totiž proti zástavě různých platů a důchodů přerovského panství, města i vesnic, po odečtení sumy 848 zl. 12 gr., kterou Jan Manrique de Lara roku 1591 a 1592 s některými úroky uhradil a z hlavní sumy 15 000 zl. srazil) činila 14 101 zl. Podle druhého zápisu dlužil 6 200 zl. bez úroků, takže celková suma obnášela 20 301 zl. 11 gr., které si mohli Přerovští z tržové sumy odečíst.
2. Přerovští se zřekli svého dávného práva dostávat svobodně z tovačovských luhů a lesů všelijaké dříví k valchám, mostům a stavům. Za tu „obtížnou závalu“ si měli z tržové sumy srazit 2000 zl..
3. Naposledy se zavázali složit do třech neděl Janu z Pernštejna anebo jeho zástupcům, Jindřichu Blektovi z Outěchovic a Petrovi Tarnovskému z Tarnůvky, 20 000 zl. Ze zbytku tržové sumy měla přerovská obec uplácat Janovy dluhy, za které ručila.⁶⁵

Přerovští dobře věděli, že jako poddanské město, které neužívalo práv městského stavu, nemohli podle zemského zřízení vložit do zemských desek žádný statek ani jej užívat. Velmi rychle si našli novou vrchnost, v níž kladli naději v materiální i duchovní rozkvet svého města. Byl to zemský hejtman Fridrich ze Žerotína. Smlouva byla sepsána na Židlochovicích v neděli před sv. Havlem 13. října 1596 mezi Fridrichem ze Žerotína a zástupci obce Michalem Markem, Pavlem Vaňkovým, Tomášem Solníkem, Janem Bilejch, Mikulášem Petruší, Janem Opočanským, Martinem Maršálkem, Janem Bulovským, svědky byli Karel ze Žerotína, Jan Sak z Bohuňovic na Čechách, Pavel Katarýn z Kataru a na Dalečíně, místodržící nejvyššího písařství a zemského purkrabího Markrabství morav-

64 SOKA Přerov, fond AM Přerov, listina z 7. 1. 1545.

65 SOKA Přerov, fond AM Přerov, listina z 3. 10. 1596.

ského, Matyáš Matuška z Topolčan, na svobodném domě v Židlochovicích: „I vědouce často psaní Přerovští, že by jim statek ten napřed psanej od pana z Pernštejna koupený za příčinou, že stavu neužívají, do desk zemských ujítí nemohl, a oni že by jeho v držení bejtí ani pokojně a svobodně bez mnohých překážek užívati nikoli nemohli, z tej příčiny, majíce obzvláštní lásku, náchylnost a duóvĕrnost k Jeho Milosti, napřed psanému panu Fridrichovi staršímu z Žerotína, z svejm dobrejm rozmyslem a jednostejné jich všech, jak purgmistra a rady, tak i vši obce města Přerova, dobré a svobodné vuóle a jsouce toho podle smlouvy napřed psané dobře moci, Jeho Milosti vejš psaného pána erby a budoucí potomky Jeho Milosti páně za pána dědičného sou vzali...“⁶⁶

Přerovští složili v pondělí po sv. Martině (18. listopadu) 1596 v Olomouci Janu z Pernštejna částku podle smlouvy, a ten jim vydal kvitanci na celou trhovou sumu 52 500 zl. V roce 1597 byl do zemských desek zanesen vklad listu správního na Přerov.⁶⁷

Fridrich ze Žerotína po dobu tří let 1596—1598, kdy držel Přerov, potvrdil Přerovu městská privilegia a také je rozšířil. Dne 28. září 1597 vydal hned dvě listiny ve prospěch Přerova. V první bylo přivěšeno šest pečetí (dochováno pět) svědků, jimiž byli Karel ze Žerotína na Rosicích a Dřevohosticích, Jan Jetřich ze Žerotína na Strážnici, Viktorín ze Žerotína na Starém Jičíně a Holešově, Jetřich Potstatský z Prusinovic na Potštátě, Arkleb z Víckova na Prusinovicích a Bernart Potstatský z Prusinovic na Veselíčku.

Fridrich potvrdil všechna privilegia, zvláště pak to Jana z Pernštejna o předkupním právu přerovských měšťanů. Sám Fridrich slíbil, že kdyby chtěl Přerov prodat, že o tom uvědomí měšťany, kteří budou mít možnost po dobu nejméně čtvrt léta sehnat peníze a sami sebe vykoupit.

V druhé listině z téhož dne se stejnými svědky potvrdil na žádost měšťanů a rozmnožil privilegia týkající se konkrétně svobodného užívání kostelů (zmiňováno již ve smlouvě o převzetí panství v roce 1596) a majetku k nim patřících, samostatného jednání v záležitostech sirotků a vdov a svobodného stěhování. Citujeme v úplnosti zvláště jednu pasáž, neboť je v ní obsaženo několik důležitých skutečností: „... kostel jejich na náklad obecní v městě předešlých let vystavenej, jakž nyní v mezích svých i s domem farním a z školou při něm postavenými jest, i kostelík v Šejřavě, při němž pohřeb svůj mají se všemi případnostmi k tomu náležejícími mocně sám od sebe, erbů a budoucích potomkův mejch, pánův přerovskejch osvobozují a přidělují, tak aby oni v těch kostelích služby Boží svobodně konati a kněží řádné, učitele příkladné učení evangelického confessi augspurské se přidržují, kteříž by jim v čistotě jakž slovem Božím, tak i svátosti večere Páně pod obojí způsobou sloužili (na čež se tolikéž obdarování od slavné paměti Zikmunda, císaře římského etc., a Albrechta, markrabí moravského, jich milostí, jim Přerovským nadaná vztahují), sobě jednati a na faru při kostele městském jakožto kolaturu svou dosazovati a žáky příkladné, kteříž by v škole dítky neb mládež umění liternímu učili, chovati právo jako i prve jmiti mohli a měli. A ti kostelové aby k žádnému jinému náboženství mimo již oznámené od kohokoliv z lidí žádným vymyšleným obyčejem oddáváníí a přivlastňování, ani kalichové z jakékoli materie udělaní a jiné ozdoby církevní a věci zádušní ani zvonové, kteříž by při městském i šířavském kos-

tele byli, odtud bráni a někam jinam obráčení a dávání nebyli.“ Upozorňujeme zvláště na zmínku o kostele v předešlých letech obecním nákladem vystavěném, protože se jedná zcela určitě o dnešní farní kostel sv. Vavřince a jenom to potvrzuje, že byl vystavěn teprve v roce 1525, jak to zmiňují některé prameny. Další podstatnou informací je to, že zde sloužili kněží augšpurského vyznání, tedy luteráni, kteří si zjednávali do městské školy příkladné učitele.

Fridrich ze Žerotína pamatoval i na druhou náboženskou stránku v obci, totiž jednotu bratrskou: „*Tomu chci, aby se takové osvobození a obdarování k straně druhé, totiž bratřím na zbor jejich starej i nový a při něm duom bratrský a na školu jejich i na všecky i všelijaké k týmž místům náležitě případnosti jedním a týmž způsobem bez jakéhokoliv zmenšování vztahovalo.*“⁶⁸

Dne 19. května 1598 sepsal Fridrich ze Žerotína závěť, v níž mimo jiné odkázal přerovské panství Karlu ze Žerotína: „*Na špitál přerovský týž pět set zlatých v půl lítě po smrti mej vydati a jakož mně Pán Bůh mimo již jmenovaný statky, o kterých jsem již poručení učinil, ještě víceji statků poručiti ráčil; totiž statek přerovský, ten panu Karlovi z Žerotína a na Rosicích a dítkám jeho mužského pohlaví z strejcovské lásky poručím a dávám. Jestliže by pak Pán Bůh téhož pana Karla bez dědicův mužského pohlaví uchovati neráčil, čehož Pán Bůh zachovati račž, téhož statek přerovský po smrti jeho na všechny pány z Žerotína, strýce mé, tím vším způsobem jak o statku židlochovském nahoře psáno a nařízeno jest, připadnout má. A oni to tak opatrovati povinni budou, aby týž statek od rodu našeho neodcházel.*

Sem pak k vejš psanému panu Karlovi z Žerotína, strýci mému, tej naděje, že to ode mě vděčně přijme a pro mě na památku mou, národ svůj, laskav bude, tak jakž jsem já to věrně činit mínil, i podle nejvyšší možnosti vykonával, lásku i věrnost strýcovskou každého času skutkem prokazoval.“

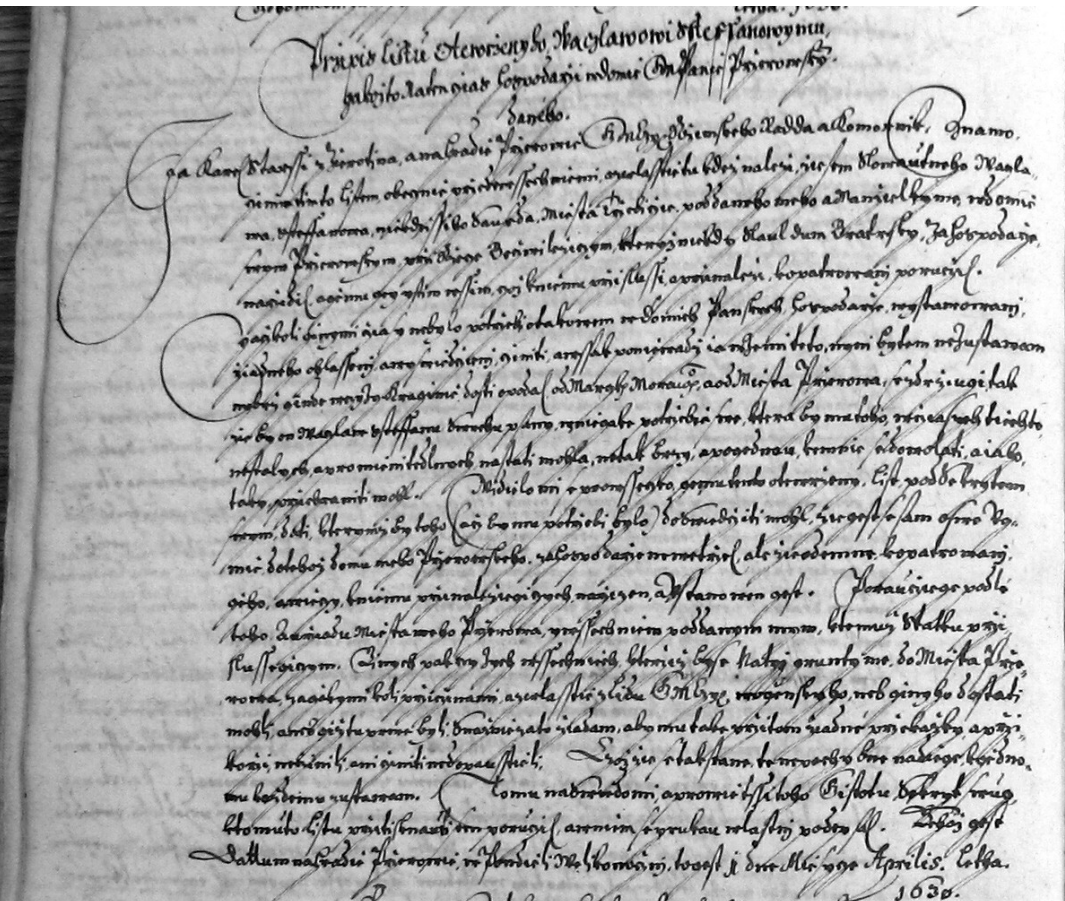
Předpokládáme, že na celé transakci měla velký podíl jednota bratrská, resp. její členové. Známe analogie z Mladé Boleslavi, kde se roku 1595 město vymanilo z poddanství a získalo statut královského města. Tamější bratrský sbor při tom měl značný podíl na finančním krytí celé akce, která zároveň byla pobídkou k přijetí zásad společného soužití bratří s luterány. Naproti tomu v Lipníku, kterému roku 1592 nabídl Petr Vok z Rožmberka odprodej panství, protestanti výkup, a tím i sblížení s jednotou bratrskou, odmítli. Kronikář Václav Břežan v Životě Petra Voka o tom uvádí, že „*kostelní, jenž se farářem zpravovali, nechťeli podnoží zborníkům býti.*“

Prodej Přerova a jeho následné předání vyvolala značnou pozornost, zajímal se o ni samotný císař Rudolf II. Tomu odpovídal 20. srpna 1597 olo-moucký biskup Jan Mezoun po dohodě s Mikulášem z Hrádku, podkomoří, a Jakubem starším Vojskem z Bogdunčovic, prokurátorem Markrabství moravského. Sděloval, že v zemském zřízení není žádný článek, který by řešil situaci, kdyby se poddaní chtěli vyplatit. Existovaly ale příklady některých měst, která se vyplatila z poddanství — Kyjov již roku 1548, Nový Jičín roku 1558, Šumperk roku 1562. Nebylo jim však příznáno stavovské právo, takže zůstala pouze tzv. komorními městy. Jak biskup dodal, „... *ale k tomu podobného příkladu pamatovati nemužeme, ani o tom*

66 SOKA Přerov, fond AM Přerov, listina z 13. 10. 1596.

67 SOKA Přerov, fond AM Přerov, listina z 18. 11. 1596.

68 SOKA Přerov, fond AM Přerov, listiny z 28. 9. 1597.

Potvrzení vystavené Karlem starším ze Žerotína pro Václava Štefana. ZA Opava, pob. Olomouc

nevíme, kdyby který pan, jakž jest se teď nyní z strany statku přerovského stalo, pro potřebu a svedení dluhův svých, jim statek svůj v jisté sumě pustil a je svobodna učinil, aby sobě mohli za pána, kohož by se jim koli libilo a zdálo vzíti a zvoliti tej svobody jim od pána jejich dané užiti nemohli. Ač náleželo by jim raději pána země, nežli koho jiného za pána, ochránce a vrchnost sobě vzíti a voliti.“⁶⁹

Když Václav Pleský ze Slupna oznámil biskupovi, že v kanceláři české nemají dosud zprávy o Přerově ani o kacířích brněnských a hradištských, dostal 2. listopadu 1597 odpověď, že takové věci, zvláště náboženské, často se založí, „potomně pak o tom žádný věděti nechce, majíc tam takové mezi sebou, kteří takovým sektářským a výstudným /sic/ lidem hřbet drží a jich uti suae farinae homines fedrují. Jest ještě s podivením a litostivě, že při tom dvoře věci sv. religij se hyndrují a průchodu svého, jak jinde, nemá /sic/, ješto ti sektáři, et Deo et S. Mti rebelles, majíc dostatečnou o jejich mnohejch vejstupkách a bezbožnosti správu, mohli již dávno strestáni i pokutováni podle zasloužení jich bejti ...“⁷⁰

Je třeba také zmínit úlohu Karla ze Žerotína, který se jednání aktivně účastnil. Dne 18. října 1596 při pobytu v Rosicích psal Fridrichu ze Žerotína, že „*Přerovští až posavad mlčí s svou smlouvou, nevím, dostali-li sou ji již či ne*“. O den později psal panu Zikmundovi Onešovi z Běsovic, že mu posel od něj přinesl krabici, v níž mimo smlouvy na pergamenu vepsané mezi zmocněnými pana z Pernštejna a přerovskými měšťany nalezl jedno psaní od Zikmunda Oneše, druhé od pana podkomořího. Podkomoří nechtěl přivést pečeť k výše zmiňovaným smlouvám, protože 1. se v mnoha slovech nesrovnávají, to znamená, že nebyly porovnány a to je třeba napravit. Za druhé že neviděl přípis smlouvy a neví, co mezi sebou obě strany dohodly. Za třetí že neví, jestli je ti, kterých se smlouvy týkají, totiž ti, kteří prodávali a kteří kupovali, viděli či ne, a jsou-li s nimi spokojeni, či ne? Nakonec na nich nenalezl pečeť Karla ze Žerotína a nechtěl být první, kdo svou pečeť přivěsí.

Proto začal i Karel ze Žerotína ony smlouvy bedlivě číst a nalezl v nich víceró chyb v pravopisu, například, „*kde státi mělo dědiční zboží, že stojí dědičnie adverbialiter pro nominaliter a jiné některé těm podobné chyby, avšak vedle zdání mého neškodné*“. Co ale Žerotínovi nejvíce vadilo, bylo to, že z biskupské titulatury bylo vypuštěno slovíčko „kníže“, protože se píše biskupem olomouckým „knížetem a kaply“ etc., což by bylo třeba opravit. Podle Žerotína bylo třeba, aby smlouvy byly ukázány jak jedné tak druhé straně a zvláště panu biskupovi, tak aby svědci mohli bezpečně přitisknout svou pečeť. „*Protož radím, aby jste neprodlévaje sami s tou smlouvou k JMti sjeli, jestli by se na čem zastavovati ráčil, aby mohl skrze Vás z toho vyveden býti. A když JMt a Přerovští budou s takovými smlouvami spokojeni, pošlete mi je zase, a já od osoby své rád přitisknu. Toliko neprodlívejte, nebo panu z Pernštejna mnoho na tom záleží; Přerovští peněz, dokud smlouvy míti nebudou, nedají a mezi tím škody na pána větší půjdou. Jest potřebí nač mysliti a časné to opatřiti, neb i již dosti pozdě jest a přes příliš se prodlili.*“⁷¹

Celá složitá transakce nemá v historii Moravy obdobu a je zajímavým svědectvím o úsilí přerovských měšťanů, počítaje v to i početnou a hospodářsky silnou komunitu jednoty bratrské, rozhodovat o svých věcech. Ovšem závazek splácet Janovy dluhy přinášel přerovské obci ještě dlouho potom problémy, když byla poháněna od věřitelů. I „obstávkami“ se proti ní postupovalo a jen díky novým držitelům panství nebyly provedeny. Obec ale musela vydat mnohokrát zbytečně peníze. Z dluhů uplácelo město nejdéle půjčku, kterou Vratislav z Pernštejna učinil roku 1556 na pět zápisů (840—250—600—450—300 zl. červ. uherských) na „wiederkauf“ proti zástavě jistých přerovských statků a rukojemství u proboštství kostela P. Marie v Ratiboři. Dluh obnášel ještě roku 1642 celkem 1836 zl., 1651 již jen 1724 zl.⁷²

69 Citováno dle KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. III. Brno 1905, s. 103.

70 KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. III. Brno 1905, s. 384.

71 *Spisy Karla staršího z Žerotína*. Oddělení druhé: Listové psaní jazykem českým. Svazek první. Ed. V. Brandl. Brno 1870, s. 167—168.

72 LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 73—76.

Přerovské školství do Bílé hory

Počátky školy v Přerově jsou zahaleny tajemstvím, i když musíme předpokládat, že v místě, kde stál v roce 1141 jeden ze šesti arcijáhenských kostelů, vznikla škola poměrně brzy. Nedostatek dochovaných pramenů ale zapříčinil, že určité informace o přerovském školství máme až ze 16. století.

Nicméně víme, že z Přerova chodili studenti na zahraniční univerzity, například 17. října 1389 byl Jan, syn Vavřince z Přerova, zapsán na vídeňské universitě. Zaplatil imatrikulační poplatek čtyři groše, což by nasvědčovalo tomu, že pocházel ze sociálně vyššího prostředí, neboť normální taxa činila dva groše, drobná šlechta a bakaláři platili po čtyřech groších. Na lipské univerzitě v roce 1442 byl zapsán Aug. Petri de Prerovia.⁷³

Nový prvek ve vzdělávání představovaly městské školy, jejichž počátky můžeme sledovat v českých zemích od 13. století.

Předpokládáme, že již k roku 1498 či krátce po něm vzniklo na levém břehu Bečvy pod kopcem v bratrském domě, který roku 1498 získali bratři koupí od Šalamouna koželuha, výchovné středisko bratrského dorostu, vyvoleného ke kněžské službě, tak jak o „domech společného shromáždění učedníků“ bylo jednáno na sněmu roku 1498 právě v Přerově. Biskup Wolf roku 1536 „čeládce bratrské, kteráž byla v Přerově“, napsal „Psaní, jak by měla v svém povolání hodně choditi a k svým povinnostem hodně státi“. Tato z praxe zdejšího učiliště vzniklá „učednická knížka“ byla roku 1585 vydána tiskem pod názvem „Naučení mládencům k službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v Jednotě bratrské“.⁷⁴ Svá učednická léta zde například prožili Jan Eneas (1564), Jan Němčanský (1558), Adam Felin (1573), Samuel Benedikt (1564).

Prvou konkrétnější zmínku o přerovském školství máme v korespondenci Matěje Červenky, biskupa jednoty bratrské, z roku 1558, ve které se zmínil o tom, že se bratřím na mnohých místech pro žaloby závistivých kněží zastavuje učení domácích dítek a v některých školách s dítkami nemilostivě nakládají. Jako příklad uvedl že „Simeon jakýsi, kněz Přerovský, který mrskal se s dítkami bratrskými, až mu šatků v rukou nechávali a nazí utíkali, chtě je proti vůli rodičů i dítek samých od sborů k sobě do kostela odvésti“. To ukazuje na to, že ve městě spolu určitým způsobem soutěžily dvě školy, městská a škola vedená jednotou bratrskou.⁷⁵

Roku 1563 potvrdil Vratislav z Pernštejna přerovským literátům řád a někdy mezi tímto a rokem 1566 vydal též nařízení upravující poměr mezi školou městskou (utrakvistickou) spravovanou literáty, a školou bratrskou, která tím, jak se můžeme domnívat, získala právo veřejnosti. Roku 1566 si přerovští literáti stěžovali, že se toto nařízení nedodrzuje.⁷⁶

V Aktech jednoty se na vysvětlenou ještě uvádí: „Kněz Jan Zehule, bratrské dítě, mládencem byv u Bratří, potom se oženil, a nemoha živiti se, náramně se zadlužil, až potom i od ženy na kněžství běžel, ženy se odčetl před biskupem. Ten, takovej apostata, dostav se do Přerova v počátku velmi pěkně k B. Matějovi Červenkovi se ukazoval, takže mu i kolikos tolarů v nouzi jeho (neb marnotrátece veliký byl, nic mu nepostačovalo, co kde měl), půjčil. Ale potom právě zezhulkou se pronesl, za dobrodiní zlým se odměňuje. Nastrojil literáty, aby pánu suplíkovali, a sám také důtklivou suplíkáci odeslal k zkažení školy bratrské a k zošklivení bratří u pána.“

Podstatou stížnosti bylo, že podle literátů „novou školu“ (bratrskou) navštěvuje větší počet žáků, než má, z nejpřednějších rodin, a to spolu s účastí mládeže na pohřbech kratší rektora městské školy spolu s jeho pomocníky na příjmech. Z obhajoby Matěje Červenky, jak se nám o tom dochovala, vyplývá, že bratrská škola stála v určité podřízenosti, že bratří z ní měli platit jistou částku městské škole a směli vychovávat jen omezený počet 20 žáků z rodin v Přerově usedlých a nad to i libovolný počet dětí z okolí. V té době jich školu navštěvovalo čtrnáct. Od učení bratří, na rozdíl od školy městské, většinou nežádali peníze. Je zde zmínka také o dílenské práci bratrské čeládky a o příležitostné účasti na pohřbech. Zajímavá je i zpráva o jakési mateřské škole, tj. „nad to výš sou připsáni i ti, kteříž jsou v katalogu, nic se od nich nebere, ale na žádost rodičů tak jdou při jiných starších, aby doma nehráli a rodičom na péči nebyli“. Docházka těchto maličkých „pro zvykání a po ulicích neběhání“ byla však z rozhodnutí vrchnosti zakázána. Vedle toho se tu zdržovali i ti odrostlejší, kteří měli být vypraveni „do Němec“.

Biskup Červenka také uvedl: „*Pravda jest, že sme některé pohřebovali, když kněz Jeroným se odebral, tento kněz Jeroným /správně Jakub/ nepřibrál, žáků ještě neměl, nemocen byl: ale když dostatek měl a to ohlásil v kostele, pravím, což před Bohem i lidmi jistě jest, že sám sem nejedny oslyšel a tam jim ukazoval. A jaký mi na tom zisk čeládku z verštatů zdvihati a meškati, neb nám odtud ni halíř nepřichází a od žádného sme ho nikdy nežádali. Ale což činíme, z lásky křesťanské, zvlášť chudým, činili sme, za to majíc, že jim to vděk bude, když v té nůzi je zastali bychom. Nadto v Přerově obyčej jest, že sobě zvoní vsudy, tak dobře u zboru jako na kostele. Bývá pak to často, že my svůj funus činíme, a když již nesem a zpíváme, že v tom se jich 2, 3 někdy k nám připojí z oněchno, ani nám co o to prvé říkajíc: i což tu činiti, bychom jich neodehnali v té míře? Necht' oni to při svých spravi a zastaví, mohu-li? Myť jim z srdce těch zisků přejem a toho sobě neosobovali sme nikdy, ale k velkým žádostem lidí to činivati musili.*“⁷⁷

Zdá se, že městská škola tahala, jak se říká, za kratší konec. Soudíme tak alespoň z řeči přerovského kaplana Jana Pražského v roce 1570, že „*malá jest živnost ubohým školastikům ode všech věcí v městě Přerově a zvláště při pacholatech školních: neb jich nepřibejvá, ale ubejvá. Protož i prebendy jim ubejvá, a tak rozumím tomu, že nebudú chtítí zůstávati při škole a držeti se*“.⁷⁸

Městská škola je výslovně zmiňována v potvrzení privilegii Fridrichem ze Žerotína roku 1597 a víme, že učitele na ni konfirmovala pražská univerzita. Roku 1593 povolilo město dávat rektoru na přímluvu kněze Kryštofa mimo dřívějších 5 zl. a mimo 4 grošů na týdenní stravování ještě 2 zl. na kantora. Roku 1599 na přímluvu Karla staršího ze Žerotína se městský

73 *Dějiny města Perova*. 1. díl. Přerov 1970, s. 224; ŠIMÁK, J. V.: *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.—XVIII. století*. Časopis musea Království českého, 1906, s. 537.

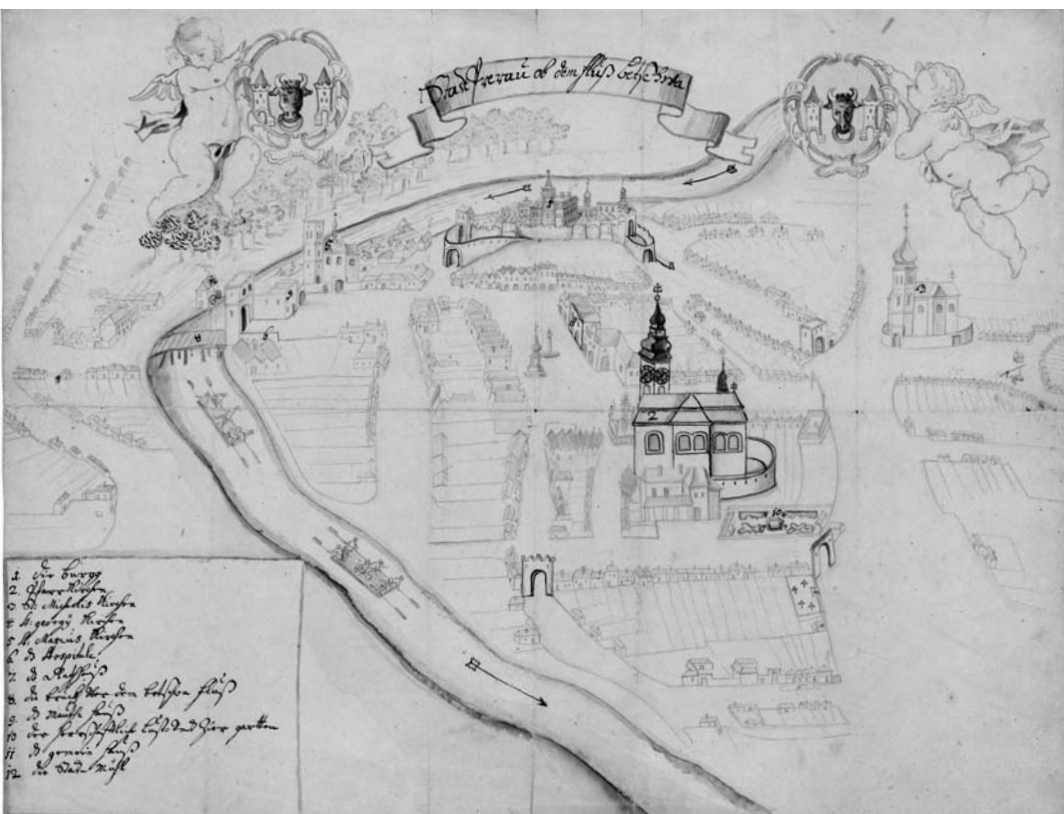
74 MOLNÁR, A.: *Českokobratrská výchova před Komenským*. Praha 1956, s. 23, 222—223.

75 NOVÁK, J. V.: *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558*. Časopis Muzea království českého, 1891, s. 43—56, 197—208. Novoutrakvistický kněz v Sezemicích 10. 4. 1562, starší bratr Pavla Přázy, Pressia. Viz HREJSA, F.: *Česká konfesse, její vznik, podstat a dějiny*. Praha 1912, s. 136.

76 Zveřejnil KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. Brno 1905, s. 619—623.

77 MOLNÁR, A.: *Českokobratrská výchova před Komenským*. Praha 1956, s. 138—147.

78 CVRČEK, J.: *Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XV*. Časopis Matice moravské 23 (1899), s. 120—123.

Veduta Přerova z konce 20. let 18. století. AM Brno

úřad uvolil dávat do školy čtvrtletně fůru dřeva z obecních lesů. Učitelé na této škole jsou doloženi až do začátku 20. let 17. století.⁷⁹

Zápisy, v nichž je zmínka o vydání sirotkům na školu, jsou z let 1596—1624. V zásadě převažují tyto platy — od školy za kvartál 7,5 groše, za půl roku 15 gr., za tři kvartály 22,5 gr., za jeden rok 1 zl., za dříví 7,5 gr., od školy, za dříví, papír a čtení německé 1 zl., 19 gr., 4 den. V zápisech se objevují výše zmiňované částky za školu jak u sirotků z bratrských rodin bezpečně zjištěných, tak i např. u syna po utraktivistickém knězi Bartolomějovi.

Například po smrti Melichara Pekaře roku 1595 se synu Václavovi vyplácelo roku 1596 od školy a od jeho hojení 2 zl., v letech 1599—1601 „dáno za Jana od školy i za drva 1 zl. 6 gr.“⁸⁰

Po smrti Martina Ponka roku 1598 bylo vydáno na díl Davidův „bratru Janovi Laneciovi za to, co jej několik let choval, dáno 15 zl.“. Vydání Jindřichovi: 1605 při Vánocích dáno za něj od školy a za dříví 1 zl. 9 gr.; 1606 při s. Jáně za půl léta dáno 15 gr.; Jírovi Slovákovému dáno, co na něj nakládal 3 zl. 11 gr. 2 den.; Václavovi Koblížkovi dáno od chování jeho a co na pohřeb naložil 12 zl. 1 gr.; od s. Jana až do s. Václava dáno kvartálu za něj 7,5gr.⁸¹

Sirotku po Jana Krajovi roku 1603 v pondělí po s. Vítu dáno od školy a za dříví z dílu jejího 22,5 gr., při Vánocích dáno za sirotka od školy a za dříví 22,5 gr., 1604 dáno kvartálu od školy 1 zl. (mysleno za celý rok).⁸²

Po knězi Bartoloměji zůstal sirotek téhož jména, roku 1600 vydáno staré Bernartce na chování jeho 4 zl., 1607 od školy a za dříví dáno za 2 léta 2 zl. 7,5 gr., 1608 od školy 22,5 gr., od chování 6 zl., 1609 od chování 6 zl., od školy 15 gr., 1610 od školy za půl léta dáno 15 gr. i od chování 6 zl. Dne 24. července 1612 „*smluven jest týž sirotek u Albrechta Krejčího na řemeslo, do roku má se jemu dáti od něho 10 zl., zavdáno jest jemu 5 zl.*“.⁸³ Sirotek Jiřík po Janu Bičanském, dostal roku 1603 při Vánocích od školy a za dříví 22,5 gr., 1604 dáno za rok celý od školy a za dříví 1 zl. 7,5 gr.⁸⁴ Za Václava Vodičkového roku 1605 dáno od školy 15 gr., 1606 za celý rok od školy za dříví a svíčky 1 zl. 7,5 gr., 1607 dáno 1 zl. 7,5 gr., lazebníkovi od hojené synka Soběhrdkového, kterého Václav zranil, 2 zl., 1608 od školy 1 zl. 7,5 gr., 1609 od školy 1 zl. 7,5 gr. Roku 1614 dáno Václavovi skrze matku, když se měl do Ivančic dostat, 6 zl.⁸⁵ Václavovi po Janu Mikuláškově Formanu, jinak Marhoše, od školy dáno roku 1613 za půl léta 15 gr., od školy za Václava po mládenci jednom ze školy posláno dalších 15 gr., roku 1614 od školy za čtvrt léta dáno 7,5 gr.⁸⁶ Pavlovi Bělkovskému 29. března 1621 dáno od jednoho kvartálu za školu 15 gr., 3. května dáno rektorovi jednoho kvartálu do školy 15 gr., 19. července dáno rektorovi jednoho kvartálu do školy 15 gr. Téhož roku na den Máří Magdalény, tj. 22. července, „*smluven jest Pavel sirotek Janovi Koblížkovi, aby jemu do roka stravu dával, a má se jemu dáti hotových peněz 16 zl. A k tomu má užiti roli týž čtvrtin v lukách troubleckých do roku bez uplacování.*“ Dne 13. prosince 1621 posláno do Uherského Brodu od vyjednání téhož Pavla od Uhrů 2 zl. Dne 14. února 1622 dáno Janovi Čapatýmu od chování toho sirotka, když byl od Turků v Uherském Brodě vyplacen, za stravu za 15 neděl 18 zl. a na zjednání košilí, střeviců a punčoch tomu sirotku dáno 3 zl. Téhož léta 29. ledna dáno do Hranic 5 gr. 1 den. daných poslu k pánu břeclavskému strany peněz za téhož sirotka. Dne 19. prosince za tři kvartály od školy dáno Janu Koblížkovi 1 zl., za dříví do školy dáno 10 gr.

Zuzaně, dceři po nebožtiku Václavu Bělkovském, 29. března 1621 dáno kvartálu do školy 7,5 gr., 3. května dáno kvartálu rektorovi 7,5 gr., 19. července dáno kvartálu rektorovi 7,5 gr.⁸⁷

Pro zajímavost uvedme, že při návštěvě školy v Olomouci Pavlovi Štěrbovi roku 1603 dáno na knížky skrze Jana Špuchova 1 zl. Též dáno od chování jeho na stravě v Olomouci Jiříkovi Provazníkovi za celý rok 11 zl. I co na potřeby Jiřík Provazník jemu půjčoval, rovněž za dříví a od školy i s vejpisným dáno 1 zl. 25,5 gr. Roku 1604 smluven zase Pavel u Jiříka Provazníka v Olomouci na stravu, mělo se mu dát 13 zl., zavdány mu na to 3 zl.

79 MZA Brno, G 10, inv. č. 259, fol. 137.

80 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 8—9.

81 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 236—237.

82 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 268—271.

83 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 398—400.

84 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 401.

85 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 414.

86 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 436—440.

87 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčí, fol. 441—445

Skrze Mikuláše Kavku naloženo jemu na šatky a vydáno i od školy 2 zl. 20 gr. 5 den. Roku 1605 dáno od jeho chování za stravu Jiříkovi Provazníkovi do Olomouce 10 zl., a co jemu Jiřík Provazník půjčoval na potřeby a na dříví 19 gr. Též od školy mistrovi jeho dáno 2 zl. 7,5 gr.

V sobotu po sv. Filipu a Jakubu smluven zase Pavel u Jiříka Provazníka v Olomouci na stravu, mělo se mu dát 13 zl., zavdáno jemu na to 6 zl., v pondělí před s. Petrem a Pavlem dáno od školy za Pavla za čtvrt léta a jemu na potřeby 1 zl. 7,5 gr. Při Vánocích dáno zaň od školy 1 zl. Roku 1606 v jarmark postní dáno mu na školu a na šatky 2 zl., v pondělí po sv. Janě dáno Jírovi Provazníkovi od chování toho sirotka 7 zl. a za potřeby i od školy jemu půjčeného navráceno 4 zl. 8 gr.⁸⁸

Víme, že roku 1570 zde působil kantor Martinus Hřeblo, ordinovaný ve Wittenbergu 1570, z Mladé Boleslavi, 1580 Matouš Kolarii, kantor a organista, později kolega, ordinován ve Wittenbergu 1590, ze Zniovského Podhradí ze župy Turčanské, 1589—1592 Christophorus Mazurkius, rektor, ordinován ve Wittenbergu 1590, pak pastor, z Liptova na Slovensku, po roce 1590 Ondřej Moravecus, rektor. 1594 Jiří Facilis, rektor, ordinován ve Wittenbergu 1594, 1595—1597 Jiří Sartorius, rektor, ordinován ve Wittenbergu, z Oravy na Slovensku, 1596 Jan Chrysostomus, kolega, ordinován ve Wittenbergu 1596, z Litoměřic, 1597 Jiří Campeterus, rektor, ordinován ve Wittenbergu, z Lipníka nad Bečvou, 1601 Jan Skasicki, kantor, ordinován ve Wittenbergu 1601, z Trachenbergu (Žmigród) ve Slezsku, 1619—1622 Jiří Libocenus, rektor, studoval v Praze, bakalář, z Trenčína.⁸⁹

Probošt a mistři kolegiáti koleje císaře Karla IV. se přimlouvali 28. srpna 1610 k purkmistru a radě města Přerova na Moravě za „*poctivého mládence Jana Thomaidesa, Přerovského, na ten čas služebníka pana Mistra Petra Fradelia, Štávnického, aby jeho jakožto mládence potřebného laskavě přichrániti a žádosti jeho mu užtiti dali*“.

Dle usnesení synodu z roku 1584 měly být v sídlech biskupů jednoty bratrské zřízeny vyšší latinské školy, zřejmě dle vzoru školy ivančické. Poté, co Přerov získal dědictvím po svém strýci Fridrichu ze Žerotína roku 1598 Karel starší ze Žerotína, se objevily nové informace o přerovském školství.⁹⁰

V roce 1584 se Karel ze Žerotína setkal v Ženevě s Amandem Polanem, který od té doby působil v jeho službách. Tento rodák z Opavy se stal významným kalvínským teologem a spisovatelem. Od roku 1596 do smrti byl profesorem biblické exegeze na univerzitě v Basileji. Jeho nejvýznamnějším dílem je *Syntagma theologiae Christianae* (1609), které věnoval Karlu staršímu ze Žerotína.

V dopisu z 1. září 1596 psal Žerotín J. J. Grynaeovi, že počítal s Polanem při výchově bratrské mládeže a za tím účelem spolu začali před několika týdny uvažovat o zřízení jakési školy, ve které by byla vzdělávána mládež jak k církevní službě, tak připravována k světským úřadům. Povzdechl si také, že chybí k tomu vhodní doktoři, schopní učitelé, protože je těžké najít lidi souhlasící s řádem bratrské církve, která se od jiných liší. Je pravděpodobné, že Žerotín s Polanem o věci jednal v lednu a únoru 1596, kdy se Polanus zdržoval na zámku v Rosicích.

Domníváme se, že k těmto úvahám Žerotína vedl i nedobrá stav školy v Ivančicích, kde po krátkém rozkvětu za Esroma Rüdingeru, kterého znal

osobně, úroveň vyučování klesala, takže roku 1597 psal starší jednoty Jan Narcis z Ivančic Theodoru Bezovi, že již předešlého podzimu, přes různé obavy, uprostřed rozbouřeného světa začali po Esromově neštěstí zřizovat hnízdečka škol, aby mimo semena zbožnosti pojala mládež do sebe i jazyk a počátky věd. V Ivančicích k tomu účelu byl vybrán Mikuláš Albrecht z Kaménka. Jeho působení, jak se dovídáme z jednání bratrských starších 3. června 1598, však nepřineslo kýžený výsledek. Vzhledem k tomu, že Karel starší ze Žerotína se po smrti Jana z Lipého 23. ledna 1598 stal poručníkem jeho nazletilého syna Pertolda Bohobuda, a tím i správcem paství, na němž se nacházaly Ivančice, lze předpokládat, že o situaci byl dobře informován.

Karel ze Žerotína napsal 3. února 1599 Amandu Polanovi do Basileje dopis, v němž podal zprávu o moru na Moravě, jemuž za obět padl i církevní správce slavkovského sboru Adam Felinus. Válku s Turky na Moravě příliš nepocitovali, a jenom platili na válečné výpravy. *„Tak díky naší netečnosti a lenosti zadržujeme vnějšího nepřítele u našich hranic našimi penězi, nadto živíme strašnějšího domácího nepřítele v našich vnitřnostech. K tomu nás vede autorita těch, jejichž rady, jakkoliv vychvalovány mezi lidmi, nejsou přece vždy blahodárné naší vlasti. Ale budeme se snažit odpomoci si od toho nejbližšího zla, jak se tomu nadějí.*

Jinak ale klidně prospíváme, ačkoliv po smrti Fridricha ze Žerotína se ve věcech veřejných mnoho změnilo. V soukromí ale bezpochyby jeho odkaz působí mnoho zmatků, ježto právě matka a opatrovníci dcery jeho bratra vyvolali spor s námi, za podpory a tichého potlesku všech nepřátel pravého náboženství a jména Žerotínova. Doufám však, jestliže bude spravedlnost na místě, že náš spor vyhraje k plné spokojenosti, když celý testament, byl zapsán do zemských desek s vůlí testátora, která, pokud ještě byl na živu, byla mnohokrát vyjevena. Přesto nejsme proti znechucení.

Já, kdybych si byl jist výsledkem sporu, uvažoval bych, potce co by mi připadlo konečně místo vhodné a tolik žádané, o otevření literátské školy na způsob školy založené Zollikofery v Sankt Gallen. Ale dokud je výsledek na vázkách, po nějakou dobu spíše budu váhat, dokud se poměry v místě neurovnají, neboť nepřátelé pravdy všemi způsoby to podněcují, aby mi městečko Přerov, které mně má z odkazu zemského hejtmána připadnout a které nazývají sídlem kacířství, všemi silami vyrvali.

Mezitím přece velmi toužím a žádám, abys mě jednotlivě určitěji informoval o řádu školy zřízené obchodníky, o doktorech, nákladech a výdajích k jejich vyživení, abych se, když se to jedná s naší žalobkyní buď srovná, nebo soudně rozhodne, já mezitím rozhodl.“

Škola v Sankt Gallen vznikla z podnětu tří urozených měšťanů Georga a Jacoba Zollikoferů a Heinricha Kellera, kteří v listopadu roku 1597 podali městské radě ve Svatém Havlu návrh na zřízení jediné partikulární školy pro celé město, vedeni snahou vyřešit nedobrou stav městského školství, trvající celou poslední čtvrtinu 16. století. Po některých průtazích byl návrh

88 SOKA Přerov, fond AM Přerov, registra sirotčů, fol. 211—218.

89 Zpracováno na základě studie HOLINKOVÁ, J.: *Městská škola na Moravě v předbělohorském období*. Praha 1967.

90 Zpracováno dle LAPÁČEK, J.: *Přerov, Karel starší ze Žerotína a škola ve švýcarském Svatém Havlu*. Vlastivědný věstník moravský, 1993, s. 117—130. Žerotín se zúčastňoval bohoslužeb ve sboru, v r. 1605 dal udělat druhou stolicí ve sboru pro služebníky za stolicí, kde sedává sám s členy své rodiny. Viz Spisy Karla staršího z Žerotína. Brno 1871, s. 676.

začátkem roku 1598 přijat. Nadace byla svým způsobem jedinečnou, neboť zakladatelé na sebe přebrali veškeré krytí nákladů na školství, osobovali si ale řadu práv, z nichž nejvýznamnější byl požadavek, aby v sedmičlenné školní radě, určené k řízení školy, měli natrvalo pro sebe i své potomky vyhrazena tři místa. Pro potřeby školy byl vyklizen klášter svaté Kateřiny a zřízeno v něm pět tříd a pět učitelských bytů.

Na podzim roku 1599 dostoupily přípravy tak daleko, že škola mohla být otevřena. V knihovně Vadiana v Sankt Gallen se dochoval v rukopisu řád „Leges Gymnasii Sangallensis“ opatřený poznámkami samotného jeho autora, jímž byl právě Amandus Polanus. Žákům měly být v nové škole vštípeny základy svobodných umění a cizích jazyků, a to do té míry, aby uměli stejně německy jako latinsky číst, psát a rozumět. Kdo navštěvoval pouze německou školu, musel při psaní a počítání postoupit tak daleko, jak bylo žádoucí pro obchod a řemeslo. Samotné gymnázium sloužilo hlavně k výchově dorostu pro křesťanskou církev a také těch měšťanských synků, kteří hledali uplatnění jako lékaři a městští písaři, nebo bylo průpravou pro výkon městských úřadů. Škola vedle výchovných a církevních cílů měla, jak bylo zdůrazněno, přispívat k zachování všeobecného blahobytu města. Tak mohl každý, ať chudý nebo bohatý, navštěvovat školu bez jakýchkoliv poplatků, pouze školní knihy si museli žáci kupovat.

V Přerově ovšem zůstalo jen u úvah, hlavně v důsledku neustávajících snah Žerotínových nepřátel očernit jej u císaře a vyřadit z politického života, na které musel vynakládat značnou část svých sil a prostředků. Habsburská dynastie se všemi silami snažila omezit zemské svobody na Moravě. Jejich velkým obráncem byl právě Žerotín, proto i na něj se obrátila pozornost. Nepřekvapí, že Žerotínovy úmysly nezůstaly utajeny.

Císař ve svém dopisu Popelovi z Lobkovic 8. května 1599 zmiňuje, že byl vícekrát upozorněn na to, že na Moravě se objevují různé škodlivé novinky v náboženství a další věci a že tomu vydatně napomáhá Karel starší ze Žerotína. Úkolem Lobkovic bylo tajně zjistit spolu s českým komorním prokurátorem, jak se věci mají, a také to, jak by se císař dostal k přerovskému panství. Papežský nuncius v Praze Filip Spinelli referoval 23. srpna 1599 do Říma, že císař nařídil předním zástupcům nekatolického panstva, jmenovitě Ferdinandu Hofmannovi z Grünbüchlu, prezidentu dvorské kanceláře, Petru Vokovi z Rožmberka, Vilému z Lobkovic a Karlu ze Žerotína, aby nedovolili více činnost kazatelů na svých zámcích a ve městech, nařídil rovněž, aby v Olomouci a v Brně byly zavřeny kalvínské školy a výslovně Žerotínovi přikázal neotvírat podobnou školu na některém svém zámku.

Ani Polanus se zasláním řádu nespěchal, teprve 1. května 1600 Žerotínovi napsal, že doufá, že vbrzku dostane vytištěný Leges a pošle je Karlovi.

Škola podle vzoru vzdělávací instituce ze Sankt Gallen v Přerově nakonec nevznikla z důvodů, které jsem výše rozvedli, nehledě na to, že samotné držení Přerova Žerotínem bylo zpochybňováno a v té době se vedl i soudní spor o samotné dědictví po Fridrichu ze Žerotína.

Žerotínův záměr se mohl odrazit v činnosti stávající bratrské školy, tím spíše, že jejím správcem se stal někdy v druhé polovině roku 1600 nebo na začátku roku následujícího po Zachariáši Aristonovi Jan Lánecký. Studo-

val v zahraničí, v ženevské Le Livre du Recteur byl zapsán roku 1579. Setkal se zde s pozdějším žerotínským lékařem Václavem Lavinem. Ze studií si zpět domů přinesl spolu se sklonem k církvi reformované i řadu spisů, které rozšiřoval dále, např. anglické apologie, o rozmnožování papežstva, o antikristu, Bullingerův spis o protivenstvích církve a o školách křesťanských.

Ze zápisů v sirotčích knihách je možné říci, že v rozmezí let 1603—1617 pobývalo ve Fulneku v bratrském domě deset mladíků ze sedmi přerovských rodin. O jejich výchovu se postupně starali bratr Eliáš, Václav Kopecký a Tomáš Dubín.

Prvým byl **Jan Podhorský**, z jehož dílu bylo 28. února 1603 vyplaceno Janu Láneckému za stravu u bratří ve Fulneku 15 zl. Roku 1609 byl dán na řemeslo. Z téže rodiny pocházel **Daněk**. Dne 12. prosince 1611 mu byly dány skrze otčíma, když byl od bratra Václava z Fulneku přiveden, 2 zl. Roku 1614, 29. října, dostal na šaty a na školu 3 zl. Roku 1618 se začal učit řemeslu. Za třetího syna Jíru bylo 8. června 1601 vyplaceno od školy a za dříví 1 zl. 7,5 gr., 21. června 1602 táž částka, 20. června o rok později od školy, za dříví, papír a čtení německé 1 zl., 19 gr., 4 den. Roku 1609 šel na vandr. Také jejich sestra Dorota navštěvovala školu, 18. června 1601 bylo z jejího dílu dáno od školy a za dříví 1 zl. 7,5 gr. 21. června 1602 bylo dáno od školy 15 gr.

Z rodiny **Špuchů** spolu pobývali ve Fulneku bratří **Jan** a **Mikuláš**. Roku 1603 bylo dáno bratru Eliášovi, správci fulneckého sboru, za stravu a od učení každého po 20 zl. a též roku následujícího. Roku 1605 dostal Jan, když byl do Fulneku za vlastního vypraven, 2 zl. Za Mikuláše bylo o Vánocích téhož roku dáno za školu, zřejmě již v Přerově, 15 gr. V následujícím roce 19. června od školy za půl roku 15 gr., 24. prosince od školy, za dříví a svíčky 23 gr. Roku 1607 byl dán do učení. O jeho bratru Janovi víme, že roku 1608, 1. prosince, mu bylo dáno 12 zl., „*když se zase z světa k Bratřím navracoval*“. Asi roku 1616 byl vysvěcen na kněze a pod jménem Jan Spiridon žil v Čechách.

Dne 21. srpna 1606, když měl být dán do Fulneku, dostal **Tomáš Zvolenský** 3 zl. Dne 12. května 1608 dostal prostřednictvím matky na učení 16 zl., 19 gr., 2 den., 22. června o rok později na výplatu ze školy 18 zl., 11 gr., 4 den. Ve studiu pokračoval dále, dne 30. května 1611 dostal na školu 10 zl., 23. listopadu dalších 10 zl. Dle výše částky se mohlo jednat o pobyt u Jana Láneckého v Přerově. V roce 1614, 27. ledna, když měl jít na studia do Německa, dostal 70 zl. Dne 28. února bylo Janu Láneckému dáno za stravu 20 zl. a 10. října na jeho přání bylo studentu posláno 7,5 zl. Rovněž roku 1615, 4. května, dostal Tomáš Zvolenský prostřednictvím Láneckého 71 zl. 15 gr. a 7. prosince dalších 100 zl. Dne 24. srpna 1616 zasláno opět do Německa 71 zl. 15 gr. Celý rok 1618 byl Tomáš nemocný, choval se však tak násilnický, že mimo jiné pobodal pacholka a dostal se do vězení. Roku 1623 zemřel.

Z rodiny Maršálků pobýval ve Fulneku nejdříve **Jan**, za kterého dostal bratr Eliáš 7. července 1606 za stravu a za potřeby za dvacet nedělí 10 zl. 11 gr. a 4 den. Dne 3. listopadu 1607 obdržel Václav Kopecký za celý rok 14 zl. Dne 3. září 1612 dostal Jan, „*když z Boleslavi přišel a do Frankrejchu chtěl*“ 20 zl. Dne 27. června 1614 dostal Jan Lánecký zpět 79 zl. 20 gr.,

Výřez z plánu separace židů v Přerově 6. 5. 1727.

MZA Brno

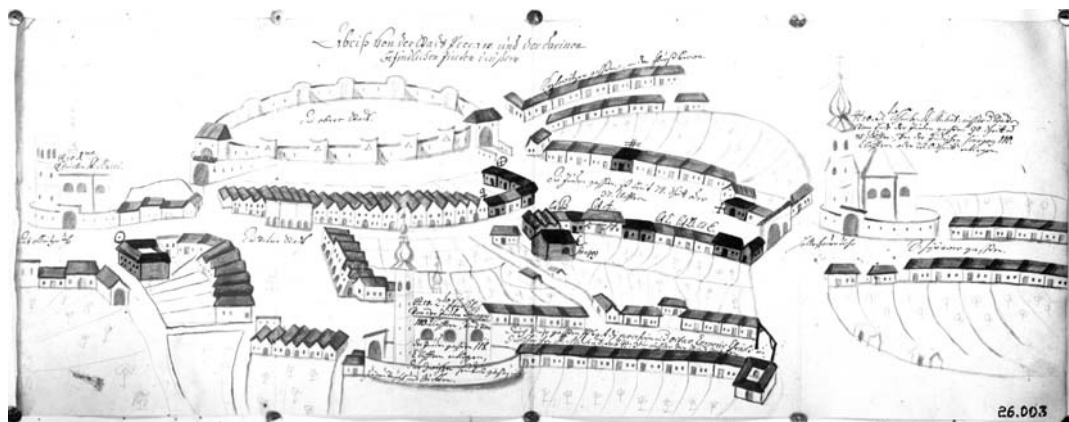
1 den., které si Jan vypůjčil, když šel do Německa. V témže roce 7. srpna dostal Jan po návratu z Německa na zaplacení dluhu, který udělal v Brémách, v Zábřehu a v Boleslavi, 60 zl., 23 gr., 4 den. Také on měl roku 1614 co do činění s vězením, roku 1615 se oženil, roku 1617 končí o něm zprávy. Za jeho bratra **Jíru** dostal bratr Václav Kopecký vyplaceno od chování roku 1608 v termínech 10. srpna, 31. října, 26. listopadu vždy po 5 zl. Roku 1612, 3. února, na přímlovu Jana Láneckého dáno mu skrze matku 14 zl. Dne 21. ledna 1614, když měl jít na studium, dostal 70 zl. Téhož roku 10. října bylo mu na přání Jana Láneckého posláno do Německa 71,5 zl. a podobně v následujících dvou letech. Roku 1617, 24. dubna, mu bylo vydáno po návratu z Německa 50 zl. Po vysvěcení na kněze byl jmenován Jiřím Laurinem, působil v Přerově po J. A. Komenském, roku 1612 si vzal dceru biskupa Jana Cyrila, po odchodu z Moravy se usadil v Püchově.

Školní vzdělání **Jana Bezuchovského** probíhalo dle záznamů v knize sirotčí následovně. Dne 1. července 1602 byl za něj od školy dán 1 zl., v roce následujícím 8. října od školy a na šaty 2 zl., podobně 18. listopadu 1605 a v roce 1606. Roku 1608 dlel ve Fulneku, ve dnech 13. září a 31. října bylo Václavu Kopeckému dáno „od chování jeho na stravě“ vždy po 5 zl. Taktéž 13. března roku následujícího. Roku 1611 bylo dáno sirotku na přímlovu Jana Láneckého 8 zl., 17. dubna 1612 dostal na cestu do Wittenberku 6 zl. Po roce 1615 žil v Čechách.

Za **Jana Barského z Baště** bylo vydáno 6. března 1613, když měl být poslán do Fulneku, 12 zl. a dalších 12 zl. za stravu. Pobýval zde ještě další rok, ale již z 23. června 1615 je zápis o tom, že od jeho chování dostal Jan Lánecký 15 zl., rovněž 19. listopadu. K 9. ledna byl Láneckému dáno „za čtvrt léta od stolu za toho sirotka“ 7,5 zl. V roce 1620 odešel ke knížeti krnovskému.

Poslední mládenec **Václav Bernart** dostal 7. června 1617 „na cestu, když pro své věci do Fulneku jezdil k bratru Tomášovi“ 5 zl., 10 gr. Dán na řemeslo.

Shrneme-li výše uvedené, z těchto deseti pět studovalo přičiněním biskupa Jana Láneckého v zahraničí, jmenováno je Německo a Francie a města Brémy a Wittenberk. O dvou z uvedených pěti studentů víme, že byli

Plán separace židů v Přerově 19. 6. 1727. SOKA Přerov

ordinováni na kněze. Ze zbývající pětice se čtyři vyučili řemeslu a Jan Bártský z Barště pobýval od roku 1620 u dvora krnovského knížete. Zápisy neobsahují souvislou řadu let, jsou zde mezery a začíná se vždy až pobytem ve Fulneku. Výjimkou je pouze Jan Bezuchovský, který v letech 1602—1606 navštěvoval dle výše částky zřejmě školu v Přerově, roku 1602 od školy dán 1 zl., roku následujícího a v letech 1605—1606 od školy a na šaty 2 zl. V letech 1608 a 1609 pobýval u bratra Václava ve Fulneku, roku 1611 mu bylo dáno na přímluvu Jana Láneckého 8 zl. Roku 1612 odešel do Wittenberku. Ze zápisů též vyplývá, že částka za stravu a učení ve Fulneku se pohybovala mezi 14—20 zl. ročně.

Skupina deseti uvedených mladíků zřejmě patřila do okruhu kolem biskupa Láneckého, u nějž byli vychováváni pro potřeby jednoty, ale ne všichni se museli stát kněžími. Zdá se, že i pro Přerov platila několikrát současněky vyslovená myšlenka o podobnosti bratrských škol se školami klášterními s jejich částí vnější pro laiky docházející zvenku a s částí vnitřní pro zasvěcené. Tak se nám může jevit vzpomínka Šimona Bohumila Turnovského na pobyt v Ivančicích a v Mladé Boleslavi roku 1570. Jezuita Alexandr při návštěvě mladoboleslavské školy roku 1590 nalezl mládež při práci knihařské a kožešnické a o způsobu výchovy se vyjádřil kladně, protože pokud nejsou mládenci zaměstnáni duchovní prací, nezahálejí; tak prý bývalo i ve staré církvi. Z roku 1611 pochází dopis Ondřeje Reje z Naglovic příteli Karla staršího ze Žerotína Filipu du Plessis Mornay o poměrech na Moravě. Zmiňoval se o čtyřech bratrských seniorech, kteří mají ve svých sídlech školy. Každý vyživuje mnoho mláďenců a vychovává je k úřadu kněžskému. Žijí tak jako ve starých klášterech přísně v největší skromnosti a zbožnosti. Ale ku své obživě se věnují rukodělné práci, tkají, vážou knihy. Jen velmi malá část dne je věnována odpočinku, zbytek pak studiu. Rej sám se divil ne tak tomu, že takový život snášejí a mládež neodstrašuje choduba od přípravy, ale tomu, že bratřští šlechtici, velmi zámožní, nevěnují své církvi větší péči.

Jestliže při bratrském domě existovala škola pro laickou mládež, a lze to předpokládat, představovala onu vnější část. Žák z ní mohl být přijat po pro-

Výřez z plánu separece židů v Pířerově 28. 6. 1727. MZA Brno

jevení svých schopností a vůle oddat se jednotě kdykoliv do oddělení „učedlnického“. Výuka mohla být v některých předmětech společná pro obě oddělení, ale ta v žádném případě na sebe nenavazovala. Není prokázané, že by k pobytu u biskupa Láneckého měla být podmínkou znalost němčiny.

Pro srovnání uvádíme údaje zaznamenané v sirotčí knize města Lipníka nad Bečvou. Za chování Václava, syna Martina Kvasnického, písaře, za čtyři léta od chování, co chodil do školy, na rok po 6 zl., dostal Mikuláš Spirytá roku 1566 24 zl. Roku 1572 dáno Václavovi na přimluvu kněze Jiřka, když se do Hlubčic do Německa odebral, aby se učil německy, 10 zl. Martinu, sirotku po Martinu Motyčkovu, byla dána roku 1573 v pátek po Třech králích na školní učení 1 hřivna, 1574 v pondělí před sv. Pavlem na víru obrácení dány jemu na školu a knížky 2 hřivny, 1575 totéž, 1585, když do Německa měl jít na učení, dostal Martin na přimluvu kněze Valentina 12 hřiven 7 gr. 3 den. Po Vavřinci Červenkovu zůstal syn Jan, za kterého bylo roku 1574 placeno rektorovi kvartálního platu 7,5 gr. a na vychování byl u kněze Václava.⁹¹

J. A. Komenský a přerovská bratrská škola

Nejslavnějším absolventem přerovské bratrské školy je dozajista Jan Amos Komenský (1592—1670). Dle dochovaného záznamu v purkrechtní knize dědiny Komňa o vyplácení podílu 50 zlatých, patřících tehdy již zemřelému Martinu Komenskému, Janovu otci, byly splátky po osmi zlatých ročně určeny v letech 1605—1606 do Nivnice, roku 1607 „*sirotku na učení Janovi*“, roku následujícího „*na sirotka, který se učí*“. Lze z toho usuzovat, že od roku 1607 byl mladý Jan Amos Komenský poslán za vzděláním, mohl jít již o Přerov, kde se s ním, dle jeho pozdějších poznámek, setkáváme od roku 1608. K tomu roku kladl Komenský svou vzpomínku, otištěnou v roce 1659, o tom, jak Přerovem procházeli do Rakouska lidé, kteří se vydávali za polské šlechtice. Po dva dny rozmlouvali s tehdejší učitelem na bratrské škole Tomášem Dubinem a při odchodu mu zanechali Moskorzowského katechismus, který, když to zjistil správce sboru Jan Lánecký, hodil do ohně, protože se jednalo o členy tehdy v Polsku rozšířené náboženské sekty sociniánů. Událost je ale třeba posunout až do roku 1609, kdy totiž byl v Rakově tiskem vydán onen zmiňovaný katechismus.⁹²

Předpokládáme, že Komenského pobyt v Přerově zařídil právě biskup jednoty bratrské Jan Lánecký, strážnický rodák. Jan Lanecius se narodil ve Strážnici roku 1554, na kněze byl ordinován roku 1587, poté působil v Drahotuších. V roce 1589 se v Lipníku oženil s Dorotou Trnkovou. K roku 1592 je o něm zmínka v Dekretech Jednoty bratrské, že chodí na zámek, pravděpodobně hranický. Byl zřejmě v úzkém kontaktu se správcem bratrského sboru bratrem Jiřím Strejcem, jehož kalvinistické stanovisko bylo známo. V roce 1590 získal dědictvím dům v Lipníku, který obratem následujícího roku prodal. Na synodu v Mladé Boleslavi 4. června 1598 byl odkázán do Valašského Meziříčí. Někdy v druhé polovině roku 1600 či v první polovině roku následujícího v souvislosti s vysvěcením na biskupa byl přesazen do Přerova. Po smrti Zachariáše Aristona se stal prvním moravským biskupem, od roku 1611 až do své smrti v Kralicích roku 1626 byl nejvýznamnějším biskupem jednoty vůbec.

91 SOKA Přerov, Archiv města Lipníka nad Bečvou, inv. č. 108, fol. 27, 73, 143.

92 LAPÁČEK, J.: *Komenský a Přerov*. Přerov 1992. O společnosti v Přerově viz JURK, J.: Jan Amos Komenský a přerovská a fulnecká městská společnost kolem r. 1618. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 1991, s. 133—147; týž: J. A. Komenský a českobratrsko-kalvínská feudální společnost Moravy (Přerov, Fulnek a Hranice). Časopis Slezského zemského muzea, série B, s. 97—119.

Výřez z plánu separace židů v Přerově 15. 4. 1728.

MZA Brno

Biskupu Láneckému se zřejmě zalíbil osířelý chlapec, pro něhož vybral cestu služebníka božího, jak o tom mluvil Řád jednoty: „*Správcové bratrští bydlení mají na větším díle v domích svých, kteříž Bratrští slovou. Do nichž přijímají mládenečky neb pacholátka taková, kteráž z poctivých rodičů rádně zplození jsou a mají milost, chuť k Božím, církevním věcem, a tu při nich pilnou práci vedou, vyučující je Písmům svatým, známosti Boha, pobožnosti pravé, pokoře, poslušnosti, mravům lidským dobrým i umění literárnímu, zvláště tu, kdež jaké školy jsou. Časem i do práce tělesné je zavozují pro uvarování hříšné zahálky i pro vlastní potřebu, též i v ochotné sloužení...*“ Po nějakém čase stráveném v bratr-

ském domě se z takových mládenců stávali po přezkoušení učedníci (akolutové) a přitom jim byla dávána biblická jména. V případě Jana Komenského to bylo biblické Amos. Oproti ostatní mládeži měli být akolutové pobožnější a vážnější, měli se připravovat k posluhování Bohu a církvi. Cvičili se v začátcích teologie čtením a učením z paměti katechismu, evangeliím a epistolám, žalmům a duchovním písním. Též si již připravovali krátké promluvy na texty z bible, pomáhali při bohoslužbách a při vyučování katechismu ve školách. Chodili se staršími na cesty, pozorovali jejich chování a tak se učili dobrým řádům.

Profesor Tomáš Knoz soudí, že na Komenského příchodu do Přerova měl podíl tehdejší majitel přerovského panství, šlechtický předák jednoty bratrské na Moravě Karel starší ze Žerotína. Mohlo se tak stát během některé z jeho cest, protože roku 1605 moravský šlechtic ve jménu sirotků pozůstalých po Janu Jetřichovi ze Žerotína spravoval strážnické dominium.

Jak také docházelo k výběru, ukazuje málo známý, ale poučný případ Jana Mathaeidesa, narozeného roku 1590 v Hranicích, jeho rodiči byli Matouš Leštenský a Estera, dcera Pavla Kučery. Do roku 1607 navštěvoval školu ve svém rodišti, po smrti svých rodičů se dostal do Přerova. Na svůj pobyt v Přerově vzpomínal takto: „... roku 1607 osiřev, byl jsem pozván přítelem Laneciem, seniorem pikartské sekty, do Přerova, kde jsem žil tři roky, ale poznav jejich pokrytectví, dal jsem vale pikartským domněnkám...“ Jeho další životní osudy byly přepestré, protože dále studoval na školách v Čechách, roku 1617 byl ordinován na kněze a působil pak v Kamenici nad Lipou a v nedalekém Mnichu. Později se vrátil na Moravu a celých 16 let žil v Leskovci na Vsetínsku. Roku 1644 byl zajat císařským vojskem, vězněn, přinucen přestoupit ke katolictví, ale při první příležitosti uprchl s rodinou na Slovensko a zde svůj přestupek odvolal. Roku 1648 byl pastorem v Koprivnici, později se usadil v Brezovičke. Zemřel asi roku 1663.⁹³

Komenský studoval na vysoké škole v Herbornu, kde byl zapsán 30. března 1611 spolu s dalšími pěti studenty z českých zemí, a v Heidelbergu v roce 1613. Takový studijní pobyt v zahraničí byl obvyklou součástí přípravy budoucích kněží a finančně jej zajišťoval zřejmě Jan Lánecký, kterému patří věnování druhé Komenského herborské disputace z roku 1613. „*Ctihodnému a vynikajícímu muži panu Janu Laneciovi, váženému biskupu pravověrných církví na Moravě, veledůstojnému, laskavému příznivci pozdravení a službu. Pohled, ušlechtilý mecenáši, na znamení vděčné duše, na důkaz věčné úcty. Staré přísloví praví, že dobrodincům má býti prokazována úcta. Však co ti mohu vrátit já, kterého jsi vedl dříve, nyní těž vedeš, miluješ, opatruješ a který se i v budoucnu budeš starat o mé studium? Mimo slov nic. Nejen však prostá slova, ale se slovy duši, a tak sebe samého ti nabízím...*“

Po návratu ze studií v roce 1614 začal J. A. Komenský působit jako učitel v přerovské bratrské škole. Vzpomínal na to roku 1657 v úvodu k dílu *Opera didactica omnia*: „*Počátek svých didaktických studií kladu do roku 1627, ačkoli bych mohl začít dříve. Neboť sotvaže roku 1612 vyšla Wolfganga Ratkeho Rada k nápravě metody studií, veřejně schválená prohlášením akademie v Jeně a Giessenu, doslechl jsem se o tom i já v nassauském Herbornu, kde jsem se věnoval studiu, s tím, že když jsem se roku 1614 vrátil na Moravu a stal se představeným školy v Přerově, začal jsem usilovat o příjemnější metodu vzdělávání dětí a sepsal jsem Pravidla snadnější mluvnice, která byla později roku 1616 vytištěna v Praze.*“

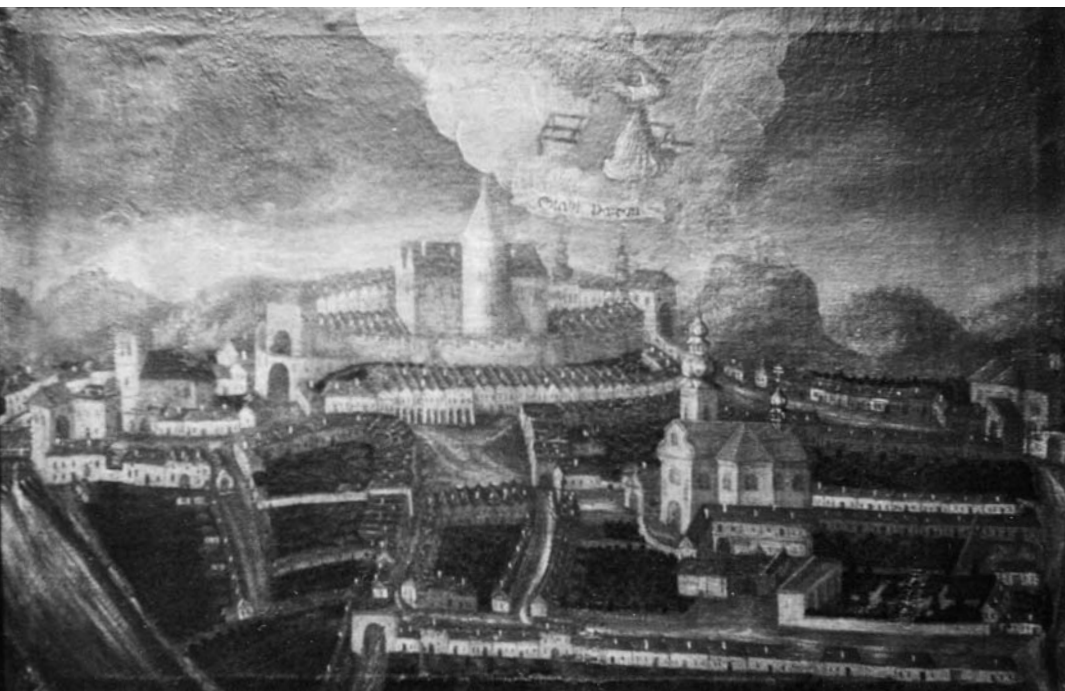
Ve svém úsilí vycházel z kritiky dosavadního školství, v čemž se zároveň může odrážet jeho vlastní negativní zkušenost. V české Didaktice z let 1628—1630 napsal: „*Nebo z našich škol (hanba se přiznati, pravdu však vyznati i svědomí, i přítomné předsevzetí nutí!) řídko kdo začátky nějaké podstatné vynášel: na čtenářství a pisařství mládež naše vynakládala svá školská léta, a na koustěk při tom vokální muziky a aritmetiky. Uchýtil-li kdo drobet latiny neb němčiny, to za zvláštní kořist měl: a v tom věk mladosti strávě, dále a výše někam jíti neměl kdy a nevěděl kudy: ba ani nerozuměl, že se jíti může někam výše.*“

V latinské *Didactica magna* ze 30. let 17. století uvedl: „*Tolik je nás mezi námi, kolik nás vyšlo ze škol a z akademií sotva se stínem nějakého opravdovějšího vzdělání! Jedním z mnohých tisíců jsem také já, ubohý človíček, jemuž nejpříjemnější jaro celého života, kvetoucí léta mládí, strávená školskými tlachy, byla bídně zmařena.*“

V Nejnovější metodě jazyků z roku 1649: „*Pamatuji si, jaká muka jsme kdysi pocítovali nad slovníky, když nám byla předkládána slova, vazby a úsloví, všecko naházeno na jednu hromadu, a při řecké mluvnici, když nám byly předváděny rozdíly nářečí hned po abecedě, nám ubožákům, kteří jsme vězeli cíli zaraženi v rozpacích a vůbec nevěděli, co se děje...*“

Roku 1616 byl v Žeravicích ordinován na kněze a začal se více věnovat po boku Jana Lanecia správě přerovského sboru. V době svého druhého přerovského pobytu v letech 1614—1618 promýšlel a připravoval některá svá díla, např. Poklad jazyka českého (*Thesaurus linguae bohemicae*), sbírku přísloví (*Moudrost starých Čechů*), encyklopedické dílo *Divadlo veškerenstva věcí* (*Theatrum universitatis rerum*). Tehdy také začal sbírat

93 LAPÁČEK, J.: *Jan Mathaeides, spolužák Komenského na přerovské bratrské škole*. In: J. A. Komenský a slovenská kultura. Bratislava 1993, s. 132—133.

Olejomalba s pohledem na Přerov z poloviny 18. století. Římskokatolická farnost Přerov

materiál k mapě Moravy a sepisovat díla, která vyšla o několik let později, nebo zůstala v rukopisech — Listové do nebe, Retuňk proti Antikristu, O vycházení a zapadání přednějších hvězd oblohy osmé, Labyrint světa a ráj srdce.

Majitel přerovského panství Karel starší ze Žerotína se intenzivně zajímal o dějiny svého rodu a za tím účelem pověřoval své dvorské zaměstnance studiem na různých zámcích a v archivech. Je možné, že podobné specializované práce po návratu z Německa neminuly ani Jana Amose Komenského. Komenský, tehdy dvaadvacetiletý, mohl mít dostatečný přístup k nejrůznějším rodovým materiálům i k samotnému Žerotínovi. Výsledkem bylo sepsání latinského spisu O starožitnostech Moravy, k němuž se přiřazuje spis O původu a činech rodu pánů z Žerotína. Sám Komenský je nikde nezmiňuje, ale používali je s odkazem na Komenského autorství barokní historiografové, především Tomáš Pešina z Čechorodu.

J. A. Komenský si Karla staršího ze Žerotína velmi vážil, věnoval mu své dílo Labyrint světa a ráj srdce. Ve své Obecné poradě o nápravě věcí lidských v kapitole O lidech výjimečně nadaných uvedl příklad Žerotína: „Všem lidem byl vtištěn trojí charakter nekonečnosti obsažené v člověku, některým však velmi zřetelně a ti touží vše vědět, chtít (mít) a dělat. A protože toho nemohou dosáhnout najednou, tedy usilují o to postupně, jedno po druhém, téměř bez konce. Ale jsou i lidé, kteří mají podivuhodnou obratnost dělat současně různé věci, např. dvěma, třem, čtyřem i pěti tajemníkům současně diktovat, byť o různých předmětech v různých jazycích.

Je známo, že to dovedl Julius Caesar, Karel V. a Karel ze Žerotína, bývalý hejtman markrabství moravského.“

Přerov bratrským Hebronem

Při rekonstrukci v areálu budovaného vysokoškolského komplexu firmy Volkswagen, který se nachází v místech, kde stály objekty bývalého bratrského komplexu na Karmeli v Mladé Boleslavi, objevili polští stavební dělníci v polovině srpna 2006 dvě truhličky s řadou vzácných písemností z počátku 17. století. Pracovníci Muzea Mladoboleslavska zjistili, že je to osobní archiv biskupa jednoty bratrské Matouše Konečného († 8. 2. 1622 v Brandýse nad Orlicí) ze zdejšího sboru jednoty bratrské.

Převážná část písemného materiálu tzv. boleslavského nálezu pochází z doby, kdy Matouš Konečný vykonával biskupský úřad, tedy z období po vydání Majestátu v roce 1609. Dokumenty staršího data představují pouze malou část nálezu, totéž lze říci o písemnostech, vzniklých po vypuknutí stavovského povstání. Tuto časovou hranici překračuje oběma směry několik inventářů majetku bratrských sborů či rejstříků jejich členů. Nejmladší z těchto soupisů pochází z května 1620. Z toho vyplývá, že Konečný svůj archiv ukryl s velkou pravděpodobností po bitvě na Bílé hoře, bezprostředně před odchodem na bezpečnější Žerotínovo panství do Brandýsa nad Orlicí.

Největší objem nálezu zaujímá korespondence. Celkem 523 listů, určených z velké části úřadu jmenovaného biskupa, lze dle jejich původců rozdělit do několika skupin. Skladbou, množstvím i charakterem informací tvoří nejvýznamnější část souboru listy biskupů jiných bratrských diecézí: Jana Laneckého (76 ks) v Přerově, Jana Crucigera (12 ks), Jana Cyrilla Třebíčského (13 ks), Matěje Cyra (70 ks), Jiřího Erasta (13 ks), Martina Gratiana Gerticha (17 ks), Jakuba Narcise Vrchopolského (2 ks), Jana Turnovského (3 ks), ale také sedm konceptů listů Matouše Konečného, z nichž jeden měl být určen Petru Vokovi z Rožmberka. K této skupině lze přiřadit přes dvě desítky listů bratrských kněží.

Další skupinu v rámci korespondence Konečného archivu představují listy bratrských studentů, respektive vychovatelů, zasílané bratrskému biskupovi z míst, kam odcházeli budoucí kněží jednoty za vzděláním. Korespondenci bratrských studentů lze doplnit sedmatřiceti dopisy pedagogů zejména zahraničních protestantských akademií.

Třetí velkou část korespondence představují listy, jejichž původci jsou příslušníci zemské stavovské obce z řad šlechty i měšťanstva, hlásící se zejména k bratrskému vyznání.

Vedle korespondence velká část nalezeného materiálu seznamuje se životem místních bratrských obcí. Do tohoto souboru náleží přes tři desítky rejstříků, obsahujících jména členů jednotlivých sborů, uspořádaných podle místa bydliště.

V roce 2011 připravil Jiří Just ve spolupráci s Markétou Klosovou a Martinem Steinerem edici Kněžská korespondence jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610—1618. Obsahuje řadu zajímavých údajů se vztahem k Přerovu.

Nejzajímavější je informace v dopise z 11. ledna 1617, Praha, v níž Matěj Cyrus st. informuje Matouše Konečného o svém špatném zdravotním sta-

Mapa čtyř židovských svatých měst pocházející z 9. století, s Jeruzalémem zabírajícím pravý horní roh, Hebron se nachází pod ním a souběžně s nimi teče řeka Jordán. Safed se nachází v levém horním rohu a Tiberias je dole pod ním. Každé ze čtyř měst obsahuje vylíčení posvátných míst, stejně jako posvátná pohřebiště rabínů a jiných svatých mužů. Zdroj internet

vu a soudí, že je třeba vyjasnit některé záležitosti přerovského sboru: „*Dále pak oznamuji Vám, v Pánu nejmilejší B. Matouši, že sem de statu ecclesiae Hebronensis, de nostro antesignano ibidem degente et id genus aliis, quae in isto fiunt tractu, edoceri cupidissimus, utpote rerum ignoratum a longo jam tempore ignarus.*“ Přerovský sbor je označován biblickým jménem Hebron, podobně byl mladoboleslavský sbor nazýván Karmel, v Litomyšli horou Olivetskou, Dřevohostice Sareptou.

Můžeme spekulovat o tom, proč si jednota vybrala pro pojmenování Přerova právě toto jméno. Zájem jednoty o bibli a její překlad a výklad, přístupný nejširším vrstvám, je všeobecně znám. První zmínky o Hebronu jsou v bibli (v posvátném textu je uvedeno jméno Chebrón) v příběhu, který líčí, kterak praotec Abraham koupil pozemky s jeskyní, která měla sloužit jako pohřebiště pro jeho ženu, pro něj a jeho potomky: „*Sára byla živa sto dvacet sedm let; to jsou léta Sářina života. Zemřela v Kirjatarbě, což je Chebrón v kenaanské zemi. Abraham přišel, aby nad Sárou nařikal a oplakával ji. Pak od zemřelé vstal a promluvil k Chetejcům: `Jsem tu u vás host a přistěhovalec. Dejte mi u vás do vlastnictví hrob, kam bych zemřelou pohřbil. Abraham potom svou ženu Sáru pohřbil v té jeskyni na poli v Mak-*

pele naproti Mamre, jež je u Chebrónu v kenaanské zemi. Tak připadlo pole Chetejců i s jeskyní na něm Abrahamovi, aby měl vlastní hrob.“

Na místě jeskyně byla postavena svatyně (Arabové ji nazývají Haram el Chalil, svatyně Božího přítele, což je arabské pojmenování Abrahama), která byla mnohokrát přestavována. Pro židy je to druhé nejposvátnější místo po jeruzalémské Zdi nářků, což je zbytek západní zdi Šalamounova chrámu, a pro muslimy je to druhé nejposvátnější místo v Izraeli po jeruzalémském Chrámovém pahorku (arabsky Haram es Šarif). Další významnou událostí pro toto místo bylo, když si král David na sedm roků zvolil město za metropoli své říše, než dobyl Jeruzalém, kam poté přesídlil.

Jan Lánecký v jednom ze svých listů podává velmi zajímavou informaci o frekvenci písemného kontaktu mezi biskupy českých a moravských diecézí: „*Tak otcové naši činivali, že téměř v každých dvou nedělích sobě se ohlašovali. I za mých dnů nynější práce mé tak se dalo mezi bratrem Bartolomějem Němčanským a též B. Narcisem a mnou. B. Narcisus hned vrkotal, když se jemu déle trošku nepsal, tím mne honě, že proti řádu a obyčejům předků našich činím.*“

Zajímavým vhladem do radostí „privátní“ stránky života bratrského biskupa je zpráva přerovského správce biskupa Jana Láneckého z 3. srpna 1615, v níž sděloval očekávání narození svého potomka, přičemž si byl zároveň vědom rizik, vyplývajících ze svého vysokého věku: „*Naposledy netajím toho před Vámi, nejmilejší B. Matouši, co mně Pán Bůh v mé starosti 61. léta učinil mimo mou nadalost. Kateřině mé život otevřel, takže plod nosí v životě svém již 6 měsíců. Těším se z toho i Pánu Bohu děkuji, ač i na to hledím, že na sirobu, cokoli Pán Bůh dá, brzo přijíti musí.*“ V dopise ze 17. listopadu 1615 pak Lánecký Konečnému oznámil narození dcerky.⁹⁴

Jednota bratrská v Přerově po bitvě na Bílé hoře

Prohra stavů v bitvě na Bílé hoře roku 1620 znamenala pro jednotu bratrskou katastrofu. Dne 30. listopadu 1624 vydal kardinál František z Ditrichštejna, gubernátor Moravy, dekret, dle něž měli všichni predikanti bez výjimky opustit do dvou týdnů zemi. Veškerá činnost jim byla zakázána, nemělo jim být v žádném městě uděleno městské právo.

Karel starší ze Žerotína, který se povstání v roce 1618 nezúčastnil, naopak patřil k jeho odpůrcům a dokonce byl vzbouřenými moravskými stavy nějaký čas zdržován ve svém domě v Brně, se snažil na svých panstvích zmírnit dopady rekatolizace, kterou prováděli dle pokynů kardinála Františka z Ditrichštejna jím pověřeni kněží Arnošt Platejs z Platenštejna a Jakub de Magno. Biskup Jan Lánecký zemřel 17. listopadu 1626 v Kralicích, v Přerově byl správcem Třebíččan Pavel Hladík, kněz od roku 1618, od roku 1626 konsenior. Žil tu také od roku 1625 Petr Kostický, sedmdesátiletý správce dřevohostického sboru v Dřevohosticích, který ale již tři roky služby boží nekonal. Dopisem ze 7. února 1625 prosil kanovníka Platejse, aby směl s nemocnou manželkou zůstat v Přerově až do smrti. Kardinál Ditrichštejn naláhal na kanovníka Platejse, aby mu podával zprávy o vypovídání predikantů a o poměrech na žerotínských panstvích, protože si to vyžádal sám císař Ferdinand II.

94 JUST, J.: *Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610—1618*. Praha 2011.

Pohled na náměstí Na Marku, 1834. SOKA Písek

Mandátem císaře z 9. března 1628 bylo všem obyvatelům na Moravě nařízeno srovnat se ve víře s panovníkem, v záporném případě se museli vystěhovat, čímž bylo dovršeno rekatolizační úsilí. Bratrství kněží se usazovali především na blízkém Slovensku v Lednici a Púchově, do německé Pirny odešel Mikuláš Molitor se svou manželkou Johankou Láneckou, dcerou bývalého biskupa jednoty v Přerově.

Sám Karel starší ze Žerotína, dosavadní majitel přerovského panství, již od roku 1628 podnikal kroky k tomu, aby se mohl vystěhovat ze země, byť mu byla ze strany císaře i kardinála Ditrichštejna dána možnost zůstat v zemi. Dne 6. března 1629 Karel starší ze Žerotína v odpovědi na tři smutné dopisy Erastovi psal o tom, co zařídil pro své přesídlení do Vratislavy. Uváděl, že i s věcmi jednoty, na Náměstí zůstávajícími, se „*již počíná hejbat. Dnes odtud deset fůr se odpravuje, a když se z Přerova navrátí, ostatek se tam dodá*“. Dne 9. dubna oznámil, že všechny náměšťské věci jsou již v Přerově. Tiskárna zůstala na přerovském hradě až do podzimu. Dne 23. července ve svém dopisu odpovídal Erastovi, jak mají být opatřeny věci jednoty, dosud složené v Přerově. Dne 21. září kardinál František z Ditrichštejna vyzval přerovskou městskou radu, aby do čtrnácti dní prezentovala „*pořádného a jistého kněze*“, neučiní-li tak, udělá to sám. Dne 2. října Karel

starší z Žerotína, v době svého pobytu na přerovském zámku s paní Kateřinou, pronajal svému synovci Baltazaru z Žerotína přerovské panství. Po několika dnech strávených ve svém domě v Olomouci, se 23. října Karel starší z Žerotína vydal přes Krnov, Břeh a Olavu do svého nového domova ve Vratislavi.⁹⁵

Teprve v závěru roku 1629 se podařilo kardinálu Dietrichštejnovi dosadit na přerovskou faru katolického faráře Jana Tančíka, který dříve působil v Lipníku nad Bečvou, kde s ním nebyli příliš spokojeni. Jan Tančík měl ze svého pohledu velmi nelehké postavení. V prvé řadě se setkal s otevřeným nepřátelstvím obyvatel i zástupců města, které se mu po celou dobu jeho působení nepodařilo překonat. Měl potíže s vymáháním desátků, obec mu neplatila obvyklý plat faráře ve výši 300 zl. moravských ročně, spory se vedly o štolové poplatky (za provádění náboženských úkonů). V neposlední řadě ve špatném stavu shledal i církevní majetek včetně budov. Ze zápisu v jím založené matrice narozených vyplývá, že se jen velmi těžko orientoval v předchozích náboženských poměrech v Přerově a z toho vyplývající majetkových a právních vztazích.

Bratrský sbor v té době dostal nového patrona, jímž byl sv. Benedikt, a teprve při opravě střechy v roce 1662, když při té příležitosti byl v makovici objeven pamětní zápis o založení sboru v roce 1554 na den památky sv. Marka evangelisty Páně, bylo zasvěcení kostela změněno ve prospěch sv. Marka.

Jestliže zaznamenáváme odchod bratrské elity do zahraničí, nejbohatší přerovská měšťanská vrstva se k tomu neodhodlala. Karel starší ze Žerotína psal v tom smyslu 30. listopadu 1629 biskupu Janu Cyrilovi do Lešna: *„Do Přerova že jest již kněz římský uveden, jakož i v Brandejse že se reformácie začíná, nevíte-li prve o tom, nyní oznamuji. Přerovští, jak se správa činí, dabunt manus, o Brandejských, že tolikéž učiní, nepochybuji. Radí se teprv, když jim již voda do hrdla teče: prvý, dokud čas měli sobě pomoci, žádný z nich nechtěl se z místa hejbat, ale sprostá nic jiného není v tom, než že každý bojí se nouzí, neb sice dobře rozumějí tomu, že zůstávajíce na místě, nebudou se moci tomu gvaltu obrániti. A tak i to žádání rady a pomoci jest toliko praetext, kterým chtějí obarviti své dobrovolné od pravdy odstoupení. Já sem jim ukázal na Pána Boha, na předešlé služby jim konané a na vlastní svědomí jejich...“*⁹⁶

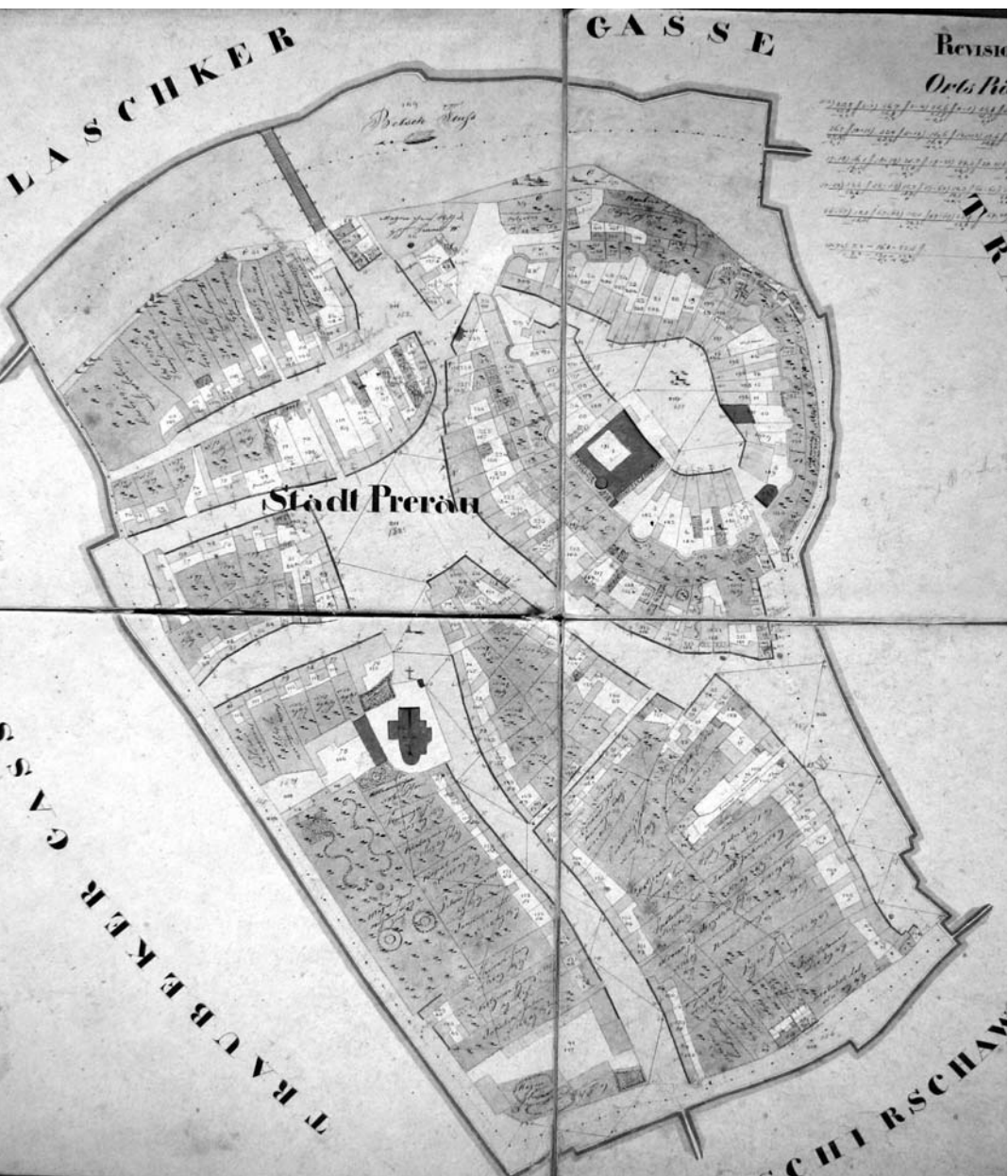
Zajímavým způsobem tuto skutečnost reflektuje ve svých viděních Mikuláš Drabík. Byl spolužákem J. A. Komenského ve strážnické škole a spolu byli roku 1616 ordinováni na kněze. Drabík pak působil ve Valašském Meziříčí, Měrovicích u Kojetína, Drahotuších a Hranicích. Roku 1628 musel opustit rodnou Moravu a usadil se nejdříve v Púchově, od roku 1630 v Lednici, jejímž majitelem byl knížecí rod Rákocziů. V dosavadním životě netrpěl nouzí, naopak. Po otci, zámožném a váženém strážnickém měšťanu, získal značné jmění a také jeho manželka pocházela z bohaté valašsko-

Mikuláš Drabík. Přetištěno z knihy Jan Amos Komenský

95 Citováno dle Hrubý, F.: Moravské korespondence a akta z let 1620—1636. 2. díl. Brno 1937, s. 180—181, 217—219, 228, 230—232.

96 Tamtéž, s. 248—248.

Indikační skica, 1848. MZA Brno

meziříčské rodiny. Válečná strádání jej však uvrhla do značné finanční nouze, kterou se snažil vyřešit obchodem s plátnem, suknem a vínem, což mu měli bratrští duchovní velmi za zlé. Když nad to ještě začal vést pohoršlivý život, opíjel se a tropil výtržnosti, byl po čase zbaven kněžského úřadu.

Původce všeho svého neštěstí začal Drabík spatřovat v habsburském rodu a v činnosti katolické církve.

Roku 1638 měl poprvé vidění. Není nezajímavé, že se tu zmiňuje o Přerovu a jeho obyvatelích. Stalo se to takto. Toho roku, 23. února, se vrátil ze Strážnice, kde se snažil prodat zděděnou vinici. Byl však prozrazen a jen tak tak, že se zachránil před zatčením. Jeho žena v Lednici svým bédováním jen zvyšovala bolest, takže nemohl usnout. Tu uprostřed noci, jako v extázi, viděl přicházet od severu a od východu ohromná vojska, o nichž mu hlas vyprávěl, že mají potříti utlačovatele. Drabík se zeptal: „*Zdalipak jsou však připraveni N. N. N. osvobodit se? (Přerovští a jiní mně známi. Nedávno předtím totiž vyšel poslední císařský diplom k vystěhování se těch, kteří nechtějí změnit náboženství.)*“ Odpověď zněla: „*N. N. N. nejsou připraveni. Ne totiž je jsem vybral, aby trpěli pro mé jméno.*“ Drabík dodával, že tak se i stalo, protože nikdo z nich již neopustil své výnosné statky pro evangelium, Komenský v komentáři k tomu uvádí, že Drabík uvedl konkrétní jména přerovských rodin, on Komenský je však jako nedůležitá vynechal.

Není nic zvláštního, že si Drabík k ilustraci poměrů ve vlasti vybral Přerov. Měl k němu blízko jednak tím, že zde uzavřel sňatek, město bylo sídlem bratrského biskupa a především velká část vyhnanců usazených v Púchově a Lednici byla z Přerova. V pozdějších letech Drabík svými proroctvími, ve kterých předpovídal brzký konec Habsburků a návrat exulantů do vlasti, natolik ovlivnil Komenského, že ten neváhal stát se jeho „příručím“ (adiunctus) a poslušně plnil jeho příkazy, týkající se vydávání proroctví a jejich propagace. Tuto angažovanost mu vyčítaly pozdější generace osvícenského 18. století. Např. J. H. Adelung Komenského zařadil do své Historie lidského bláznovství z roku 1785.

Dne 16. července 1671 byl Mikuláš Drabík v Bratislavě popraven. Nejdříve mu byla useknuta pravá ruka, vytrhnut jazyk a potom bylo tělo spáleno s výtiskem knihy Lux e tenebris (Světlo z temnot), kterou sestavil J. A. Komenský z Drabíkových vidění (revelací).⁹⁷

Bratrský dům po Bílé hoře

K osudům bratrského domu, ve kterém se nacházela i bratrská škola, po Bílé hoře lze uvést několik skutečností. Karel starší ze Žerotína se ještě před svým odjezdem do Vratislavi domluvil s posledním bratrským správcem přerovského sboru Pavlem Hladíkem ohledně nakládání s bratrským majetkem, protože tušil, co bude následovat. Víme o tom z dopisu Martinu Cratovi, Žerotínovu služebníku, z 23. července 1629. Žerotín tehdy pobýval v Třebíči a psal, že Václav Štefan dostal od Pavla Hladíka povolení užívat pole, zahrady a louky, které patřily k bratrskému majetku. Sám Žerotín neměl ve věci jasno, protože se již chystal ven ze země, ale chtěl se při nejbližší návštěvě Přerova s Hladíkem na něčem „mistrným“ ohledně držení a užívání toho majetku domluvit.

Již 3. ledna 1630 odpovídal Žerotín na stížnosti Přerovských na nového katolického kněze, který nechtěl povolit pohřbívání mrtvých těl a zakazoval kopání hrobů a zvonění. Při svém pobytu v Přerově na přelomu března a dubna 1630 vydal Žerotín Václavu Štefanovi 1. dubna 1630 potvrze-

97 Srovnej LAPÁČEK, J.: *Mikuláš Drabík o obyvatelích města Přerova*. Přerovsko, 9. 8. 1991, s. 5.

Výřez z olejomalby s pohledem na náměstí Na Marku, 1851. SOKA Přerov

ní o tom, že jej jmenoval správcem v domě, který kdysi patřil bratřím: „*Že sem slovoutného Václava Štefanova, někdejšího souseda města Třebíče, podaného mého a manželky mé, v domě svým přerovským při řece Bečvě ležícím, kterýž někdy sloužil dům bratrský, za hospodáře nařídil a jemu jej i s tím vším, což k němu přísluší a přináleží, k opatrování poručil.*“ Zdůvodnil to tím, že se již nezdržuje na Moravě. Potvrzení se nám dochovalo jak v kopiích Žerotínových listů, tak i v archivu arcibiskupství, což svědčí o tom, že Václav Štefan se jím prokazoval před zástupci katolické církve.

Jakmile ale Žerotín odejel z města, „*kněz po mém odjezdu odtud počal bouřiti a mne ledajakými slovy dosti urážlivými dotejkati, i těm, kterých sem tam zanechal, pohrůžky činiti; ale nyní jest čas trpělivosti, však mním předce o to psáti, aby mu huba trochu zapána byla.*“ Farář Tančík totiž přišel do bratrského domu hned dvakrát „se svým tovaryštvem“ a hrozil hospodáři jako nekatolíkovi. Žerotín proto napsal do Olomouce biskupskému oficiálovi, aby trpěli Štefana v Přerově do Žerotínova nejbližšího příjezdu do Přerova. Samotnému Štefanovi pak Žerotín radil, pokud by se situace neuklidnila, aby hledal nějaké klidnější místo na vsetínském panství, než by ho vzal Žerotín s sebou do Vratislavi.

Podobně se dělo Václavu Bejňovskému, hospodáři na přerovském zámku, kterého také farář Tančík spolu s jezuitou navštívil. Měl především

zájem o majetek bývalého sboru, zvláště o pozemky: „*Co se pak těch rolí bratrských dotěje, budeliť dále kdo a zvláště kněz co o ně říkati, můžeš taky pověděti, že sem já tobě dovolil, aby jich toliko za tento přítomný rok užívati mohl, potom že pan Balcar se jich ujíti chce, a tak soudím, že od ně pokoj míti budeš.*“ Po opakovaných stížnostech se rozhodl Žerotín žalovat v té věci samotnému kardinálu Františkovi z Ditrichštejna. Bejňovskému ale Žerotín nařídil, aby majetek dále držel a za žádných okolností nepouštěl.

Farář Tančík nicméně ve svém úsilí nepolevoval, na začátku prosince opět psal Žerotín správci Štefanovi, ať jej neprodleně informuje o všem nepřístupnostech, které se budou ze strany kněze dít.⁹⁸

Je pravděpodobné, že údaj o příjmech z přerovského panství, příslušející do poloviny 17. století, se týká budovy bratrského sboru. „*Z chalup na dvoře panským, ty jsou pod kopcem*“ se odvádělo ve dvou termínech po 12 groších.

Podle Řehoře Volného vypukl v roce 1664 v Přerově ohromný požár, který poničil celé město i s předměstími, kostel sv. Marka a vedlejší budovu a k ní patřící pozemky, které pak vrchnost prodala. Protože již nemáme další informace o existenci bratrského domu, lze toto považovat za datum jeho zániku.

Nemovitý majetek patřící původně přerovské jednotě bratrské byl i nadále předmětem zájmu zdejších farářů. Ještě v roce 1672 se vedlo jednání mezi konsistoří a přerovskou vrchností o užitky ze zcizených polí. Tehdejší majitel panství Karel Jindřich ze Žerotína projevil ochotu obnovit původní stav a vrátit je přerovskému kostelu či platit z nich desátky, „*jestliže tak učiní ostatní páni na Moravě, kteří drží podobná pole predikantů*“. Později došlo k dohodě a v roce 1691 odváděla již vrchnost faráři 47 zlatých nájmu, ale pozemky zůstaly trvale majetkem vrchnosti.⁹⁹

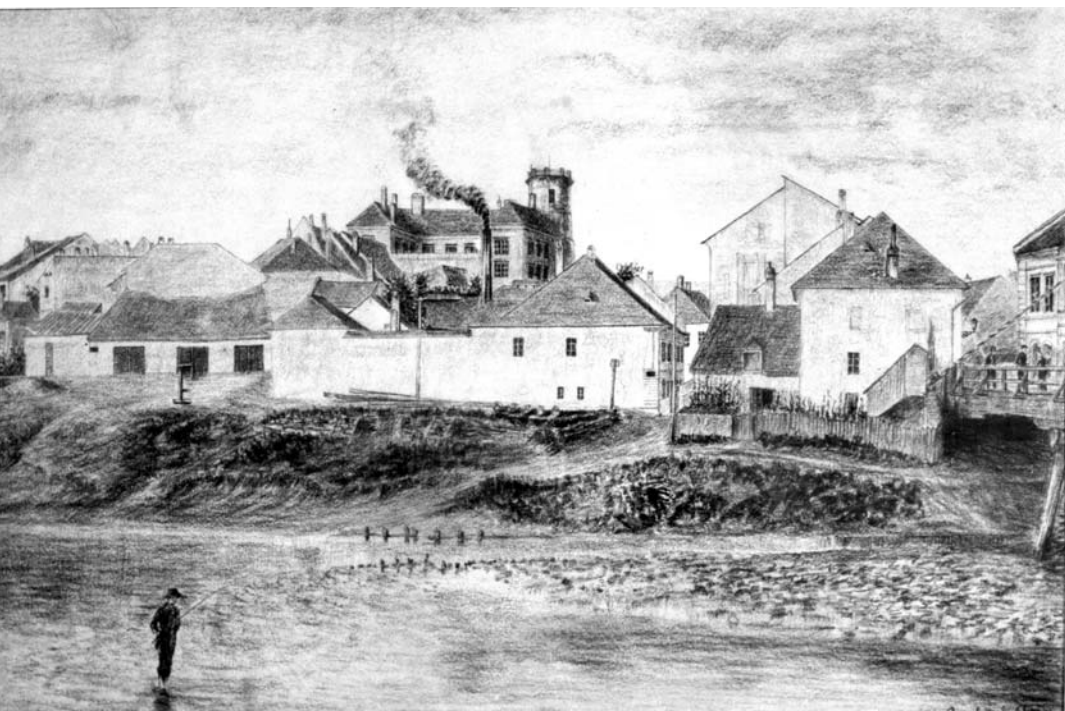
Osudy kostela sv. Marka do jeho zrušení

V roce 1653 psal tehdejší přerovský farář Bartoloměj Czeglai olomouckému generálnímu vikáři, přičemž v dopise připomněl dosazení faráře Tančíka do Přerova, který měl dostat beneficium 1. k přerovskému farnímu kostelu ve jméno sv. Vavřince, jehož kazatelé byli od Přerovských vydržováni vedle příjmů jdoucích z šířavského kostela ještě 300 zl., 2. ke katolickému kostelu, před mnoha lety před přerovským farním kostelem v šířavské ulici vystavěnému a zasvěcenému sv. Michalu archandělovi, který měl faru, jež byla nekatolíky zcizena a prodána, tři pole, vesnice ze dvou panství dávající desátky, totiž půl Bochoře, Újezdec, Želatovice, Šířavu. Tento kostel se svými farními příjmy byl začleněn za utrakvistů do přerovského farního kostela a tento stav trvá, 3. k pikartskému kostelu podél Bečvy u mostu ve městě, nyní sv. Benedikta, který má dvě zahrady, pole, 4. k farnímu kostelu v Předmostí a 5. ke kapli v Horním městě, bez příjmů, v níž konali pikardité své bohoslužby německy.¹⁰⁰

98 ZA Opava, fond ACO G 1, k. č. 4906.

99 Dějiny města Přerova. 2. díl. Přerov 1971, s. 203.

100 „*ad Ecclesiam Picartitarum, iacentem iuxta Beczvam ad pontem in Civitate, nunc Sancti Benedicti dictam, habentem duos hortos, agros...*“, „*ad unam Capellam in Superiori foro sitam, canentem omni proventus, in qua, Picartitae Idiomatice germanico sua exercebant*“. ZA Opava, pob. Olomouc, fond ACO, kart. č. 3465.

Kresba s pohledem na náměstí Na Marku, 1892. SOKA Přerov

V téměř roce se rozvinula korespondence mezi konsistoří a inspektorem přerovského panství, panem Alexandrem Rittnerem. Důvodem bylo právě Bartoloměj Czeglai, farář v Přerově a Předmostí, který si stěžoval, že byly uzavřeny kostel sv. Benedikta v Přerově (původní bratrský sbor, později kostel sv. Marka) a farní kostel v Předmostí, že od vrchnosti a Přerovanů, kteří měli právo kolatury, nedostal náležitý roční plat a desátek a nechtěli jej uznat za faráře. Konsistoř nabádala inspektora, aby se v té věci obrátil na poručníky mladého Žerotína.¹⁰¹

Dle děkanské vizitace v roce 1672 stál třetí přerovský kostel u mostu, byl zasvěcen sv. Marku, lidově zván zbor, a pikardité (kacíři) v něm činili ohavnosti. Měl dva zvony ve zvonici a jeden zvon na kostele.¹⁰²

O generální vizitaci, konané v srpnu 1682, má informace topograf Řehoř Volný. Uvedl, že kolem kostela sv. Marka byl hřbitov obehnaný zídkou, kde se ale nepochovávalo. V lodi byl jeden oltář, na věži dva zvony a patřily k němu mnohé polnosti a louky (kdysi patřily jednotě bratrské), které užíval majitel panství, aniž by z nich platil činži.¹⁰³

Podstatně obsáhlejší je záznam z děkanské vizitace roku 1691, který nese nadpis Třetí přerovský kostel, řečený zbor, a jeho příjmy. Byl položen u mostu a brány do vnitřního města, říkalo se o něm, že byl kdysi zasvěcen sv. Marku Evangelistovi. Pikardité v něm jako ve své svatyni před dávnými časy konali bohoslužby. Nyní byl zcela v dezolátním stavu, kromě střechy, na které byla solidní krytina. Neměl žádný oltář, mimo lešení, kte-

ré zbylo po stržení oltáře, rozbitá okna, takže byl zázrak, že tam dřívější katoličtí kněží konali před 30 nebo 40 lety bohoslužby. Ve zvonici stojící v sousedství byly dva velké zvony, za jejichž zvonění při pohřbech se vybíraly čtyři groše. Třetí zvon byl umístěn ve věžičce nad kostelem, ale pak byl snesen.

Jistá pole za městem směrem ke Kozlovicím, patřící ke kostelu, která užívali kacířští kazatelé, byla před mnoha lety odcizena, přešla do užívání toho, kdo koupil panství. Také je jako majitel panství v době děkanské vizitace užíval Karel Julius Sedlnický z Choltic, který z nich platí 47 zl., které kdysi složil na obnovení toho kostela zemřelý František ze Žerotína, a tyto peníze byly příjmem farního kostela.¹⁰⁴

V době oprav farního kostela sv. Vavřince v 2. polovině 20. let 18. století se konaly bohoslužby v kostele sv. Marka. Svědčí o tom legenda na plánu města Přerova z 1. června 1727, který zachycuje rozmístění židovských domů v Mostní a Židovské (dnešní Žerotínovo náměstí) ulici. Uvádí se tu, přeloženo z latiny, že „*kostel sv. Marka u paty mostu, opuštěný, opravený, v němž se kvůli opravám farního kostela sv. Vavřince konají každodenní služby Boží...*“¹⁰⁵

Potvrzení této skutečnosti máme i odjinud. V cechovní knize přerovského řeznického cechu se uvádí k roku 1727, že nově zvolení cechmistry přijali stříbrnou pečeť a korouhev při svatém Marku, zatímco ještě roku 1726 byla v kostele sv. Vavřince. Tento stav trval do roku 1733, kdy byla korouhev přijata novými cechmistry již opět v kostele sv. Vavřince. Podobně v cechovní knize pekařské byla k roku 1726 zaznamenána útrata „*při přenášení stolice k sv. Marku*“ na trunk piva a za hřebíky dáno 15 kr.¹⁰⁶

O podobě kostela sv. Marka v 18. století máme několik soudobých dokladů. Je to čtveřice plánů města Přerova, které vznikly při pokusu o tzv. translokaci (přemístění) Židů, jejímž výsledkem mělo být soustředění židovských rodin na uzavřeném a odlehklém místě, kde by nenarušovali katolické bohoslužby a jinak nerušili obyvatele většinového římskokatolického vyznání. Jedná se o plány z 6. května, 19. a 28. června 1727 a 14. dubna 1728. Z doby

101 ZA Opava, pob. Olomouc, ACO, inv. č. 276.

102 „*Tertia ad pontem sub Tituli Sancti Marci vulgo Zbor in qua abominaoes picardidicae exercebantur. Campanas habet in campanili 2. Supra ecclesiam 1.*“ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ACO, inv. č. 217 (1654).

103 WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*, Abt. 1. Olmützer Erzdiöcese, Band 5. Brünn 1863, s. 170.

104 „*Tertia ecclesia praeoviensis, Zbor dicta, eiusque proventus*

Sita est haec ecclesia ad ipsum pontem et portam civitatis inferioris, diciturque dicata olim S. Marco Evangelista, in qua antiquitas tanquam in fano suo Pikarditae sua munia peragebant. Nunc ex cepto tecto ileus, quo est solide stratum lapide, tota quanta dessolata est, nullumque altare, praeter tabularum hinc inde deiectum et fenestras fractas in se continet, ita ut mirum his, komodo ibidem diuina per agere potuerint eidam antecessores mei catholici, ante annos 30 fortasse acit 40. Habet in turri sibi vicina campanas maiores 2, ex quibus, si quandoque in funere pulsentur, accipit 4 gr. Tertia campana supra ecclesiae turriculam posita, ante neum adventum, sub praedecessori meo furto est ablata.

Agri certi, post civitatem, versus Kozlowitz siti (quibus etiam praedicantii sectariorum utebantur) olim ad ecclesiam hanc spectantes, a multis annis abalienati, in usum cesserunt loci Domino, manentque usque nunc in possessione etiam moderni Illustrissimo Domini Domini Baronis, qui eosdem una cum dominio praeoviensi coemit ac persoluit, retentu penes se 47 zl. quos olim legaverat in restaurationem eiusdem ecclesiae defunctus Illustrissimus Dominus DŌminus Franciscus de Zerotin, quae peculia iam etiam est extradita, manetque penes pecuniam ecclesiae parochialis praeoviensis.“ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ACO, inv. č. 218 (1691)

105 „*Lit. 1. Est Ecclesia S. Marci ad pedem pontis, vasta restaurata et reconciliata, in qua his annis ob rectificationem Parochialii Eccleae S. Laurentii Marty ordinaria quotidiana Divina peroguntur. Cui Ecclesiae Hebraea Domus proxima est, ob parvam distantiam ab Haebreis, observari, et audiri omnia possunt. Penes hanc Eccleam tres domus Crematariae sitatae sunt, sub signo o.“ MZA Brno, fond D 22, inv. č. 1200, sign. 1347.*

106 ROŠICKÝ, V. L.: *Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí a rozvoj živností na Moravě*. Přerov 1898, s. 107—108, 234.

Vojenské snímkování, 1936. SOKA Pířerov

o něco pozdější (kolem roku 1730) je barevná veduta Pířerova, která vznikla pro potřeby Dismase Josepha Ignaze Hoffera, menšího písaře při moravských zemských deskách, který hodlal sepsat dějiny Moravy a za tím účelem oslovoval jednotlivá města s žádostí o zaslání vlastní historie a také vyobrazení. Nakonec nám podobu Pířerova těsně před požárem z 15. června 1749 (kostel sv. Marka dosud stál nedotčen ohněm) přibližuje olejomalba od malíře Jana Hoffmanna, vzniklá v letech 1748—1749 na zakázku pířerovského faráře Františka Antonína Nedomanna, která je v majetku Římskokatolické farnosti v Pířerově.¹⁰⁷

V zápise z děkanské vizitace v roce 1764 se o filiálním kostelu sv. Marka píše, že o všechn svůj mobiliár i čtyři oltáře a varhany přišel při požáru v roce 1749 a zůstává vypálený. Zbyly jenom zdi s věží, v níž za starých dob bývaly dva velké zvony, a třetí zvon ve věžičce, nyní zrušené. Jednalo se o Poláškovský požár, při němž shořelo skoro celé vnitřní město. Byl zničen také velký mlýn na levém břehu Bečvy pod velkou baštou Horního náměstí i s jezem položeným šikmo přes Bečvu. Ještě v roce 1870 bylo možné vidět zbývající sloupy této vodní stavby, které byly nejbližšími sousedy pomalu zpracovávány na topné dříví.¹⁰⁸

Naposledy v roce 1771 podle záznamu v děkanské matrice kostel sv. Marka u mostu shořel roku 1749, od té doby doposud stály pouze zdi

bez klenby, neboť ze jmění kostela spolu s příslušenstvím dlouho nebyla možná obnova. Nadto byl kostel zcela zaplavován. Odtud plynulo, že dle příkazu konzistoře měl být kostel spíše stržen a nahrazen nějakou kaplí sv. Marka. Majetek měl přejít ve prospěch farního kostela (neboť ten měl za úkol mnohé opravy a potřebné věci, na něž chyběly peníze). Nábytek z kostela shořel rovněž, kromě dvou pozlacených kalichů, které s patenami vážily 31,5 lotu. Byly tu dva zvony, z nichž měď shořela v ohni, a v roce 1767 na příkaz konzistoře byly prodány a zisk ve výši 950 zl. byl pronajat přerovským měšťanům.¹⁰⁹

V roce 1777 poslal přerovský řeznický cech stížnost krajskému hejtmánovi na žida Joachima Heršla, který si v domě hned na rohu vedle měšťanských krámů nedaleko shořelého kostela sv. Marka zřídil masný krám a v něm vysekával maso. Kostel měl být ale dle olomouckého arcibiskupského konzistoriálního dekretu adresovaného zdejšímu děkanovi opět znovu vystaven.¹¹⁰

Dle nařízení moravskoslezského gubernia z 22. října 1788 byla za přítomnosti krajského školního komisaře Jakoba Aloise Praktische a děkana Cyrila Skočovského provedena 19. listopadu dražba místa, kde stál z části již stržený kostel sv. Marka spolu s hřbitovem. Nemovitost získal majitel panství svobodný pán Bretton, který nabídl nejvíce, totiž 316 zlatých rýnských. Stalo se tak s podmínkou, že nový majitel umožní po celý další rok děkanovi odvážet zbylý stavební materiál ze zdi a věže k použití na přestavbu kostela sv. Michala na Šířavě. Děkan ale musel ponechat zdi ze strany od Bečvy ve výšce dvou stop, stejně jako ve vodní uličce, aby byla zadržena zvedající se voda z Bečvy.¹¹¹

Následně 11. ledna 1794 bylo uzavřeno porovnání mezi městem Přerovem a vrchností, baronem Hyacintem z Brettonu, jehož předmětem bylo místo po bývalém kostelu sv. Marka.

Vrchnost měla na náměstí pivovar, který ale byl již dlouhou dobu nečinný a zpustl. Vrchnost se rozhodla postavit nový pivovar, ale na sousedním obecním pozemku postavil Martin Wagner stavbu z vepřovic, která ome-

107 MZA Brno, fond D 22, inv. č. 1200, sign. 1347. Archiv města Brna, knihovna Mitrovského, sb. Hofferiana, 30/90 a. Srovnej Zapletal, F.: Pohled na Přerov z r. 1727. Vlastivědný věstník moravský, 1960, s. 276—285.

108 ACO, 219 (1764) „De Ecclesia Filiali S. Marci. Hac Ecclesia omnia sua mobilia et apparamenta uti et altaria 4, organum per magnum incendium Anno 1749 amisit, et tota Ecclesia incinerata existit; Solum muri restant cum turri, in qua dua campana magno antiquissimo, et tertia in turricula dissolutae sunt.

De Argentario. Habet Calices inauratos, cum patent 2 — 36,5 loth.

Magna Candelabra 4 — 31 — 6 loth; Minora 2 — 9 — 16 loth; Crucem 1 — 8 — 24 loth.

De fundo ecclesiae 0.

De peculio ecclesiae. Hac ecclesia habuit sub finem anni 1763 in capitalibus 982 zl. 54 kr. 2 den. In parata 27 zl. 54 gr. 2,5 den.“ ZA Opava, pob. Olomouc, fond ACO 219 (1764).

109 „Ecclesia S. Marci ad pontem conflavit A. 1749, extunc hactenus non nisi muri extant sine fornice, nam peculium hujus Ecclesiae longe impar est redintigrandae fabricae unacum appertinentibus; Insuper hac Ecclesia Preroviae prorsus superflua est; Unde plane causa agitur, quatenus implorato altissimo annuato Reverendissimi Episcopalis Consistorii haec Ecclesia potius cassaretur, et eidem quapiam capella honoris S. Marci dicanda substitueretur. Peculium vero ad perficiendam Ecclesiam Parochialem (utpoti qua pluribus reparationibus et necessariis opus habet et pecula defectu laborat) utilius transferretur.

Mobilia hujus Ecclesiae pariter concremata fuere praeter 2 calices inauratos, qui cum Patentis ponderant 31,5 loth

Campanae olim fuere duae, quarum Aes per incendium dissolutum A. 1767 cum annuato Reverendissimi Episcopalis Consistorii venditum, et pretium inercatum in 950 R. inter Cives Prerovienses secure elocatum fuit.“ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond ACO, inv. č. 220 (1771).

110 ROŠICKÝ, V. L.: Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí a rozvoj živností na Moravě. Přerov 1898, s. 119—120.

111 SOKA Přerov, fond Římskokatolický farní úřad Přerov, nezpracovaná část.

Pohled na náměstí Na Marku s tělocvičnou Sokola, po roce 1945. SOka Písek

zila příjezd k pivovaru. Obec se uvolila odstoupit vrchnosti k svobodnému užívání jiné místo, počínající od rohu Wagnerovy stavby k chodníku v délce 3 a 5/6 sáhu, což umožní vrchnosti průjezd vozem k vodě. Martin Wagner musel vzdát vstup do domu proti Bečvě a udělat dveře na straně k Franzi Furchovi. Za to dostala obec od vrchnosti k užívání pozemek mezi pustým pivovarským pozemkem, kostelem sv. Marka a řekou Bečvou. Kdyby řeka při povodni vytvořila naplaveniny, měly patřit vrchnosti.¹¹²

Na litografickém pohledu na Písek z 30. let 19. století (1833—1838), přibližně z těch míst, odkud Písek zobrazil i Jan Willenberger v roce 1593, jsou patrně zachyceny ještě základy opěrných pilířů. Partii, která nás zajímá, popsal František Zapletal následovně: „Z veřejných budov nás zajímá Mostní brána na levém břehu Bečvy. Z přilehlého městského špitálu (chudobince) vidíme pouze spáleniště po velikém ohni ze dne 2. září r. 1831. Uprostřed obrazu tyčí svou věž a svůj sanktusník nad kněžištěm farní kostel. Dolní brána Horního města nemá už předbraní. Stojí beze střechy. Krčí se k ní přízemní domek branného se sedlovou střechou a zděným štítem. Po obou stranách Dolní brány vidíme na obraze kamennou zeď Horního města. Na levém okraji je zakreslena jedna z četných polokruhových bašt, která se zřítily r. 1856 při stavbě sklepu a lednice k pivovaru Na Marku.“¹¹³

Velice zajímavý je popis náměstí Na Marku z pera Ladislava Hudečka, který líčí jeho vzhled v 80. letech 19. století: „Marek byl úplně pustý, rozrytý hlubokými zmolami, do nichž se vynášely střepy a různé odpadky, ba i mrtvolé koček, psů a podob. V jednom místě levého břehu Bečvy byly ještě zachovalé pilíře základů zaniklého chrámu sv. Marka, původně bratrského zboru. Někteří občané se o tato památná místa zajímali, lékárník Psota a stavitel Mráček, i kopali na nich, ale ničeho se nedokopali, ani ostatních základů zdíva.

Tenkrát bývalo tam živo. Hasiči konávali „na Marku“ cvičení před velkým klukovským publikem, které bývalo velmi často postříkáno a za hurónského křiku se na chvíli rozprchávalo. Hasičské skladiště stávalo přilepené na městské hradby tam, kde nyní máme parčík s topoly — až bylo bleskem rozbito. Večer zúčastňovalo se dětské publikum loutkových divadel při čadících petrolejkách a za zvuku rozladěného kolovrátku. Tak bylo tehdy ještě nenáročné. Jinak to bylo hřiště „hornoměšťanů“ a jaksi první náznak sportu. Dorostlejší kluci závodili v házení ne diskem, ale kamením až na střechy mlýnských budov. My menší měl jsme tam často zajímavou podívanou. Blízký tzv. měšťanský pivovar (stával tam, kde je dům Tšponův a sousední), jehož nájemcem a později majitelem byl Josef Šilhavý, vypaloval tam smolou bečky. (Přerovák říkal bečka ne sud. „Přerovak chodil na sud, aby se tam sudil.“) A to bylo něco pro nás kluky, ať si to sebevíce smrdělo. O Božím těle a o císařských svátcích střílelo se tam z hmoždířů. Na to jsme se mohli zpovzdálí dívat. Jen o císařských narozeninách v srpnu mohli jsme vidět, jak městský ohňostrůjce hmoždíře nabíjí, staví do řady na salvu, dává na mističky prach a železnou tyčí, na dřevěném uhlí rozpálenou, na znamení chrámového zvonku salvy vypaluje.

Samo sebou se rozumí, že Marek vždycky smíchem nehlaholil, ale také nárek a pláč se tam ozýval. To když tatínek nebo maminka tam přišli s kočárem a hned prováděli exekuci, protože se děťátko zapomnělo podívatí na hodiny.

Ale stranou žerty. Jednou při kteréi komediantské produkci poslali si nějací padouši staršího bratra, hlídajícího mladšího, pro tabák, než se vrátil, s mladším zmizeli. Dodnes se neví o něm, ač starší bratr dal se najati mnohými potulnými společnostmi, v naději, že přece bratra najde. Dodnes nebyl nalezen.“¹¹⁴

Také další poznámky svědčí o tom, že ještě koncem 19. století byly patrné pozůstatky kostelní stavby. František Struschka psal, že ještě roku 1870 bylo spáleniště náměstí na Marku používáno jako obecní skladiště dříví. Podobně František Višňák roku 1886 psal, že z bratrského kostela zůstal díl základů. František Bayer se dvakrát zmiňuje v roce 1893, že základy kostela jsou posud zachovány a spatřují se. Kopat doporučoval ještě roku 1927 Richard Kantor, profesor přerovského gymnázia, když vzpomínal na výběr místa pro budovu gymnázia.¹¹⁵

112 SOKA Přerov, AM Přerov, nezpracovaná část (pozemkové knihy).

113 ZAPLETAL, F.: *Přerov v minulosti*, s. 83. Srovnej též *Ze stavební historie nového zboru Bratří v Přerově*. Obzor, 26. 5. 1929.

114 HUDEČEK, L.: *Jak bylo v Přerově před 50 lety*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, 1937/8, s. 11—12.

115 SOKA Přerov, sbírka rukopisů, inv. č. 19 (opis Dějin města Přerova od Fr. Struschky, 1872, český překlad od JUDr. Karla Příkryla), s. 116—117; VIŠŇÁK, F.: *Jakub Škoda*. Přerov 1886, s. 18; BAYER, Fr.: *Přerovsko. Město i hejtmanství*. Přerov 1893, s. 96, 147; KANTOR, R.: *50 let budovy přerovského gymnázia*. Obzor, 4. 12. 1927, 6. 12. 1927.

Náměstí Na Marku po demolici sokolovny, 1988. SOKA Písek

Při hledání vhodného místa pro stavbu budovy gymnázia bylo bráno v úvahu náměstí Na Marku. Když ale byl v roce 1887 podán v tělocvičné jednotě Sokol návrh na vystavění tělocvičny, darovalo město jednotě k tomuto účelu pozemek Na Marku. Na konci roku 1889 vzniklo družstvo pro postavení tělocvičny, jehož zásluhou se mohlo začít v březnu 1896 stavět. Budova byla dokončena na jaře roku následujícího. Dne 11. listopadu 1936 byly schváleny plány stavitele Stanislava Andrlíka na adaptaci staré sokolovny na kino, jež se později jmenovalo Jas.¹¹⁶

Jednou z vymožeností v roce 1957 byla přístavba pro promítání širokoúhlých filmů. V roce 1977 se už v kině nepromítalo a následně byly prostory upraveny k dočasnému využití jako okresní pobočka České státní spořitelny v Přerově, později pro prodejnu Obuvi. Od ledna 1987 přestala být budova kina využívána. Dne 15. srpna 1988 vydal odbor výstavby Městského národního výboru v Přerově rozhodnutí o odstranění stavby a 5. září 1988 byla provedena demolice.¹¹⁷

116 *Památník šedesátého výročí tělocvičné jednoty Sokol.* Přerov b. d., s.11; *Památník čtyřicátého výročí tělocvičné jednoty „Sokol“ v Přerově.* Přerov 1911, s. 29; NETOČNÝ, V.: *13. září 1936.* Naše Haná, 13. 9. 1946, č. 47.

117 SOKA Přerov, fond MěstNV Přerov, nezpracovaná část (zrušené stavby).

Jiří Tomešek

Hmotová rekonstrukce bratrského centra v lokalitě Na Marku v Přerově

Úvod

Pro vznik a rozvoj města Přerova byla vždy důležitá jeho poloha na brodu přes řeku Bečvu. Již ve středověku byl brod nahrazen pevným dřevěným mostem, který střežilo opevněné hradiště a umožnilo vznik trhové vsi a později města, které se stalo součástí hradské soustavy. Novověká historie mostu přes řeku Bečvu se začala psát v roce 1903, kdy byl postaven v Přerově první železobetonový most rakousko-uherského mocnářství, později po schválení městskou radou nazvaný jako Tyršův most. Historie tohoto mostu skončila v roce 1945, kdy byl vyhozen do povětří ustupující německou armádou. Provizorní ocelová lávka přes původní mostní pilíře byla teprve roku 2012 nahrazena novým mostem podle návrhu architektky Aleny Šrámkové.

V souvislosti s realizací investiční akce „Tyršův most Přerov — Jižní předpolí Tyršova mostu“ byl pracovníky společnosti Archaia Olomouc o. p. s. prováděn záchranný archeologický výzkum formou dohledu nad zemními pracemi. Investorem akce bylo Statutární město Přerov a jeho povinností bylo zajištění záchranného archeologického výzkumu, což vyplývá ze zákona č. 20/1987 o státní památkové péči, ve znění pozdější novelizace. Stavba probíhala na území s archeologickými nálezy (plošně chráněné památkové území ochranného pásma Městské památkové zóny Přerov — parc. č. 237, Městská památková zóna Přerov — parc. č. 238, 4955).

Při záchranném archeologickém výzkumu, po odkrytí části obvodové základové zdi původního bratrského sboru, byl objeven téměř celý půdorys této významné renesanční stavby z roku 1554. Část původní jižní obvodové zdi byla v roce 1897 přerušena výstavbou objektu sokolovny. Na východní straně sboru u polygonálního závěru stavby byla objevena zcela zachovalá dlážděná cesta a za ní základy bratrského domu se školou, která zde působila od konce 15. století.

Nálezová situace všech objektů byla geodeticky zaměřena jednak standardní geodetickou metodou, ale také pomocí fotogrammetrie. Byly pořízeny letecké snímky zkoumané lokality.

Na základě geodetického zaměření byl vytvořen trojrozměrný virtuální model základů renesančního sboru, bratrské školy a následně hmotová rekonstrukce areálu bratrského centra.

Popis hmotové rekonstrukce

Půdorys vytvořeného modelu vychází z geodeticky zaměřených základů¹ renesančního zdiva bratrského sboru a bratrského domu nalezených

¹ SCHENK, Z. — MIKULÍK, J.: *Archeologický odkryv základů kostela sv. Marka v Přerově. Podklady pro architektonickou soutěž.* Přerov 2012.

Obr. č. 1 **Trojrozměrný model znázorňující překrytí základů sboru, školy a sokolovny** — (vloženo do fotografie Mgr. F. Pospíšila)

při záchranném archeologickém výzkumu v letech 2012 až 2013. Při modelování bylo použito počítačových programů Autocad LT a Sketchup 8. Pro lepší názornost překrytí staveb byl do letecké fotografie nálezové situace vložen model se základy tří odkrytých budov: v levé části bratrský sbor s polygonálním závěrem, v pravé části lichoběžníkový půdorys bratrské školy. Obě tyto stavby překrývají pozdější základy staré sokolovny, posléze kina Alfa s obdélníkovou přístavbou na pravé straně budovy (viz obr. č. 1). Původní plány staré sokolovny i pozdějších přestaveb na kino jsou uloženy ve Státním okresním archivu Přerov.²

Výškové poměry zdiva a střechy hlavní lodi a presbytáře bratrského sboru jsou aproximovány podle dobových vedut Přerova (z veduty Jana Willenberger z roku 1593,³ ze čtyř nákresů vypracovaných pro předpokládané přemístění židovského obyvatelstva z let 1727—1728⁴ a veduty vytvořené pro plánované historiografické dílo Dismase Hoffera z roku 1727).⁵

Umístění oken na severní straně lodi sboru a bratrského domu vychází z Willenbergerova dřevorezu, který jediný zachycuje budovy bratrského centra ze severu od řeky Bečvy. Na vedutě je severní stěna kostela zachycena pouze schematicky (limitováno velikostí dřevorezu 35 × 23 mm). Původní předpoklad Floriána Zapletala,⁶ že v hlavní lodi bylo pět vysokých oken, se vzhledem k nálezu základů tří opěráků jeví jako méně pravděpodobný. Existuje domněnka, že dva vertikální zářezy na dřevorezu jsou pravděpodobně opěráky severní stěny.⁷ Stavitelé si byli vědomi nutnosti postavit severní stěnu kostela velmi bytelně s ohledem na blízkost řečiště řeky Bečvy a časté povodně v tomto území. Tomu odpovídá hluboké masivní založení základů severní zdi — archeologická sonda v severozápadním rohu

kostela dosáhla hloubky cca 3 m. Na vizualizaci se předpokládá, že vysoká okna byla tři a opěráky byly vytaženy až do jejich výše, což odpovídá pěti zářezům na Willenbergerově dřevorezu (viz obr. č. 2). Šikmý opěrák v severovýchodním rohu lodi je neobvyklý, je možné, že byl zamýšlen jako beranidlo proti kmenům při velké vodě (viz obr. č. 3). Použití opěráků na obou stranách lodi nám obecně určuje zaklenutí prostoru. V našem případě bohužel nemůžeme určit, zda byly na jižní straně lodi také opěráky, protože jsou základy porušeny a překryty pozdější výstavbou sokolovny. Spíše se předpokládá, že loď nebyla zaklenuta a strop byl rovný.

Západní průčelí bratrského sboru není zachyceno na žádném nám dnes známém zobrazení Přerova. Je předpoklad, že na západní straně budovy se nacházel hlavní vstup do sboru s portálem a nad ním okna z empory (viz obr. č. 4). Pro rekonstrukci možného vzhledu západní stěny bylo jako vzoru použito renesanční průčelí bratrského sboru v Mladé Boleslavi. Ten roku 1554 dokončil vlašský stavitel Matteo Borgorelli. Předpokládáme, že přerovský sbor nebyl tak honosný jako mladoboleslavský, který vznikl nákladem majitele boleslavského panství Kunráta Krajčire z Krajku. Popisovaná stavba v Přerově byla financována pouze z prostředků jednoty bratrské.

Jižní stěna hmotové rekonstrukce kostela byla vytvořena podle pěti vyobrazení města, určených pro zachycení domů obývaných židovským obyvatelstvem v letech 1727—1728. Kresby postupně vznikaly na popud přerovského děkana, ale také městských a zámeckých úředníků. Dnes jsou tyto veduty uloženy v Moravském zemském archivu v Brně⁸ a v Archivu města Brna.⁹ Bohužel prezentované nákrasy byly vytvářeny autory bez výtvarného školení a jejich zobrazení skutečnosti mají pouze dokumentární charakter. Kresebná znázornění města odpovídají na všech těchto skicách pohledu přibližně ze západu, ale kostel je na nich zachycen v poněkud jiném natočení. Již na prvním vyobrazení, které pochází z korespondence děkana Nedomanna, je kostel sv. Marka zakreslen od jihozápadu takovým způsobem, že celé západní průčelí kostela kryje věž — zvonice. Všechna ostatní zobrazení kostela z let 1727—1728 tento pohled víceméně opakují. Není známo, kdo je autorem jednotlivých pohledů, ale podle rukopisu kreseb se můžeme domnívat, že autorem aspoň prvních tří z nich by mohla být stejná osoba. To by nám zdůvodňovalo, proč je zobrazení kostela vždy ze stejného úhlu, který neodpovídá realitě celkového pohledu. Velikost a umístění oken na jižní stěně kostela vychází z uvedených skic, které vypovídají o podobě kostela v souvislosti s barokní přestavbou po požáru Přerova

2 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Berní správa Přerov, čp. 1253 — nezpracováno. SOKA Přerov, fond sportovní archiv Přerov, karton Kino Alfa — nezpracováno.

3 Dřevorez od Jana Willenbergera ve spisu Bartoloměje Paprockého z Glagol „Zrcadlo slavného markrabství moravského“ z roku 1593.

4 LAPÁČEK, J.: Translokace Židů v Přerově v letech 1726—1730. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 1993. Přerov 1993, s. 76—84.

5 LAPÁČEK, J.: Korespondence D. J. I. Hoffera s moravskými městy. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2005. Přerov 2005, s. 15—34.

6 ZAPLETAL, F.: *O památkách Přerova nad Bečvou*. Přerov 1929.

7 Eva Šamánková ve své knize „Architektura české renesance“, Praha 196, s. 69, popisuje obecný typ renesančního kostela: „... katolický i protestantský kostel udržoval po celé 16. století gotické tradice. V dispozicích kostelů trvaly stále podélné prostory s postranními emporami a vztaženými opěrnými pilíři a jako v pozdní gotice uzavíraly je polygonální chóry. Do oken, často lomených tvarů, se neustále vkládaly kružby a v klenbách se užívalo křížových a síťových obrazců...“

8 Moravský zemský archiv v Brně, fond Sběrka map a plánů, sign. 1347, mapová skříň 12/17, inv. č. 1200.

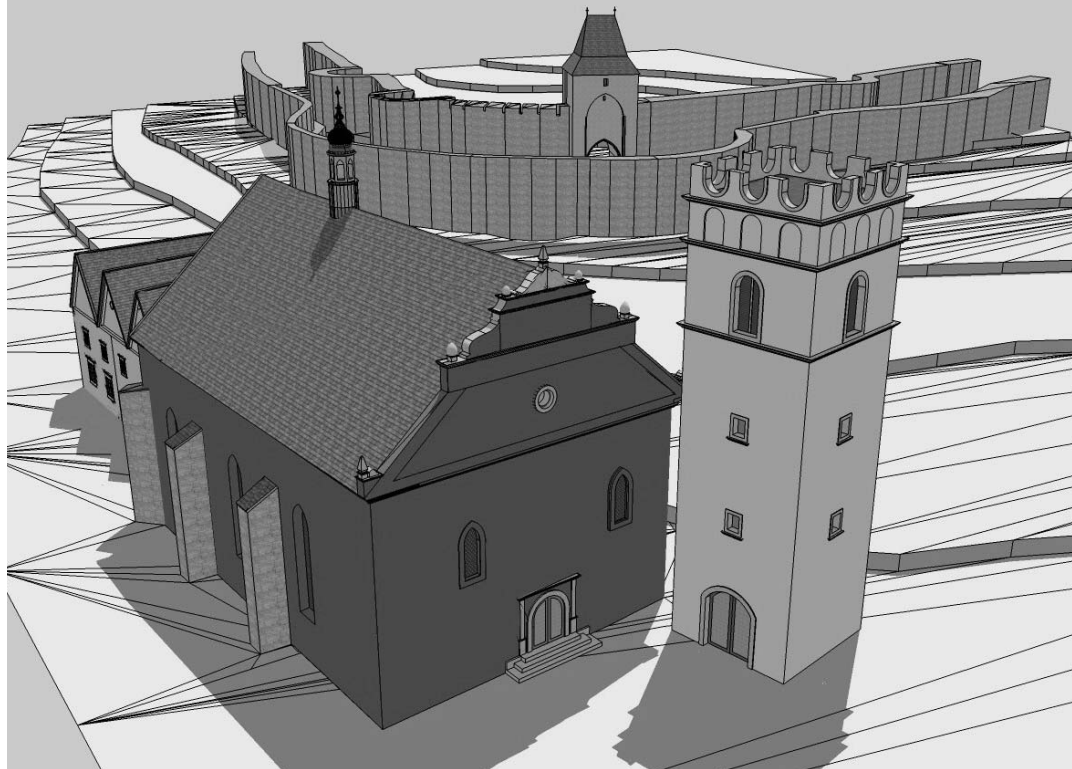
9 Archiv města Brna, V 3 Knihovna Mitrovského 1400—1900 (1956), sbírka vedut D. J. I. Hoffera, sign. A 260, č. 30/90a.

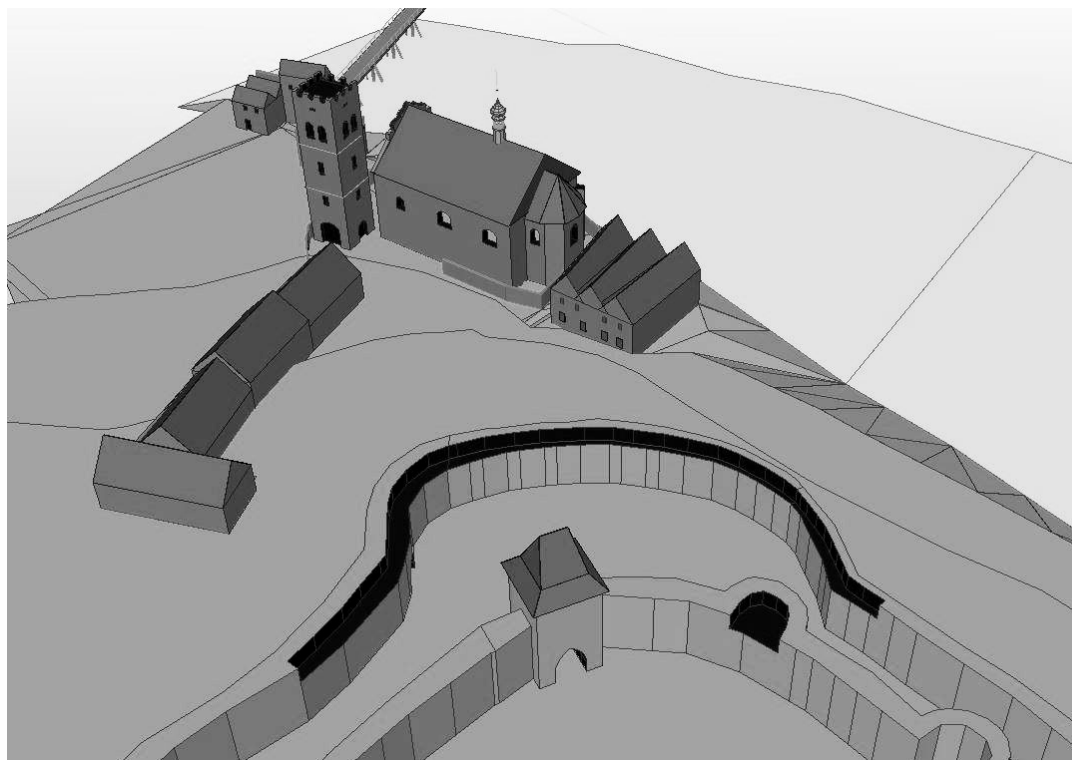
Obr. č. 2 **Pohled inspirovaný nejstarší vedutou Přerova od Jana Willenbergera** — (vloženo do fotografie J. Tomeška)

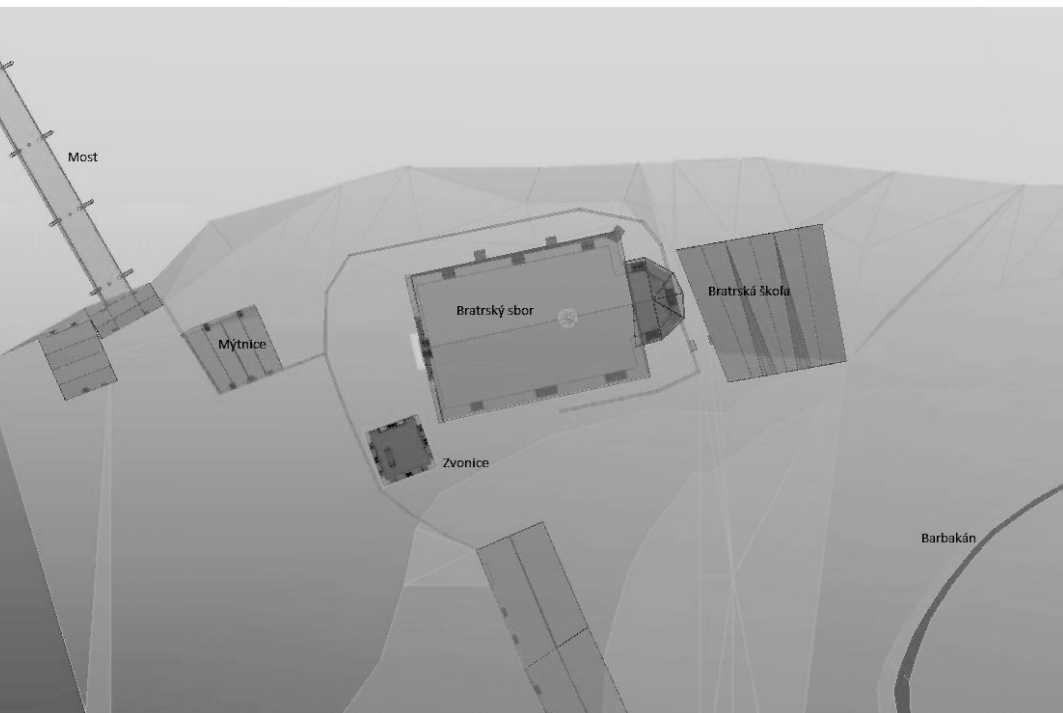
Obr. č. 3 **Vodní ulička mezi sborem a školou umožňující přístup k Bečvě**

Obr. č. 4 Pohled na západní průčelí bratřského sboru a zvonici

Obr. č. 5 Pohled na bratřské centrum s hradbami horního města od jihovýchodu

Obr. č. 6 Celková situace bratřského centra vytvořená při hmotové rekonstrukci (půdorys)

Obr. č. 7 Pohled na bratřské centrum a barbakán ze severu

v roce 1664. Původní pozdně gotická lomená okna byla právě v uvedeném období změněna na barokní půlkruhová (viz obr. č. 5).

Základním problémem vytvoření hmotové rekonstrukce bratrského centra bylo umístění renesanční zvonice, jejíž základy se v rámci záchranného archeologického výzkumu jižního předpolí Tyršova mostu nepodařilo nalézt. Barokní zobrazení kostela, jakkoli se jeví schematická, nám ukazují, že věž kostela nebyla organickou součástí západního průčelí kostela, jak se domníval přerovský historik Florian Zapletal.¹⁰ Tento názor potvrdily taktéž výsledky archeologického záchranného průzkumu, který u základů západního průčelí neobjevil žádné další navazující stavební konstrukce odpovídající základům věže — zvonice. Také zmínka z prodejní smlouvy pozemku se zbytky vyhořelého kostela z roku 1788, kde se hovoří o rozebrání zdiva kostela a věže, nás utvrzuje v názoru, že věž — zvonice stávala ve zkoumané oblasti pravděpodobně samostatně.¹¹ Na tomto místě prezentovaná hypotéza však neodpovídá obrazu malíře Jana Hoffmana, který pro přerovskou faru kolem roku 1764¹² vytvořil vedutu Přerova. Malíř ale vytvářel obraz v době více než 15 let po velkém požáru roku 1749, při kterém byl kostel sv. Marka zcela zničen a už nikdy nebyl obnoven.

Při hledání možné polohy věže se vycházelo ze všeobecně známých zobrazení sboru s věží na vedutách a byla snaha zasadit jednotlivé objekty do půdorysu katastrální mapy Přerova. Již neexistující objekty byly doplněny z indikační skicy stabilního katastru z roku 1830 a z plánů jednotlivých budov uložených ve Státním okresním archivu Přerov.¹³ Poloha sboru a bratrského domu byly umístěny do mapy podle aktuálního geodetického zaměření nálezové situace.

Na Willenbergerově dřevorezu je věž — zvonice — zachycena v blízkosti západního průčelí sboru. Aby bylo dodrženo postavení zvonice na tomto zobrazení, a zároveň abychom se co nejvíce přiblížili pohledu vykreslenému na barokních skicách, byla věž umístěna do vzdálenosti 2,1 m od západního průčelí a severovýchodní roh věže byl přesazen o 1,5 m před jihozápadní roh sboru (viz obr. č. 6). Tím vznikla pozice věže tak, že v pohledu od severu odpovídá Willenbergerově dřevorezu (viz obr. č. 7) a při pohledu od jihozápadu věž částečně zakrývá západní průčelí kostela, přičemž jsou zároveň vidět dvě barokní okna na jižní stěně budovy (viz obr. č. 8).

Pravděpodobnou příčinou, proč nebyly základy zvonice doposud nalezeny, je uložení dvou kanalizačních tras před západním průčelím sokolovny. Již na nákresu z roku 1880 je vyznačen ve vzdálenosti asi 6 metrů od základů kostela pouliční kanál, ten se objevuje také na stavebních výkresech dnes již asanovaných domů číslo popisné 49 a 50.¹⁴ Na prováděcím projektu akce „Jižní předpolí Tyršova mostu“ můžeme nalézt dvě trasy kanalizačních potrubí: jedna o velikosti 300 mm asi ve vzdálenosti 3 metry od západního průčelí a druhá o velikosti 600—700 mm ve vzdálenosti asi 6 metrů od původních základů. Při budování těchto kanalizačních tras byly

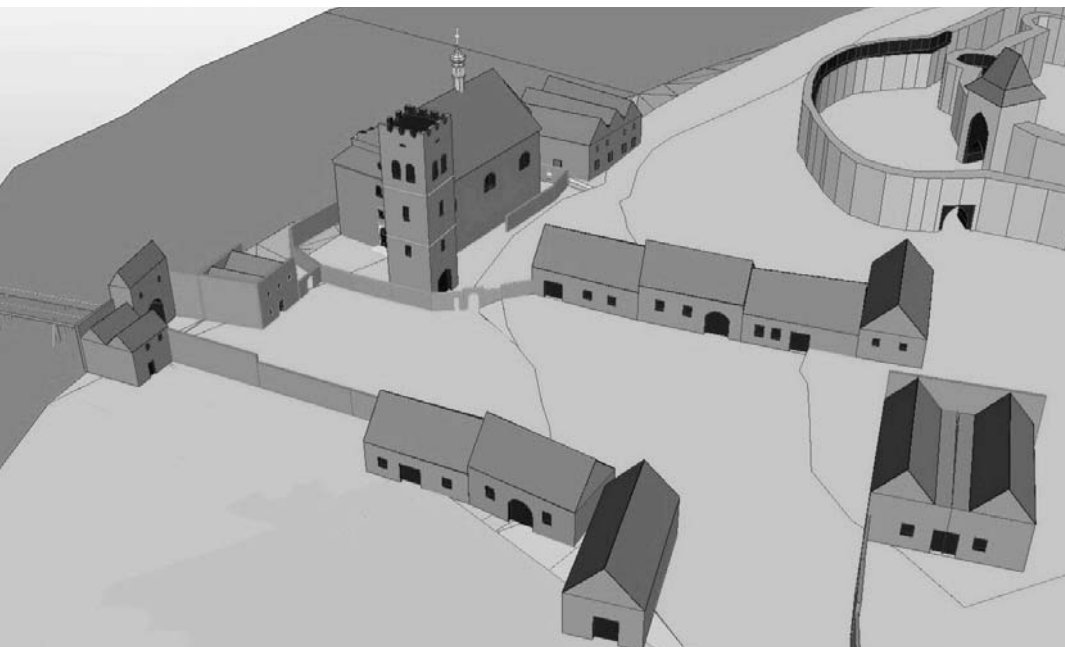
10 ZAPLETAL, F.: *O památkách Přerova nad Bečvou*. Přerov 1929.

11 MOLLINOVÁ, Z.: *Bývalý kostel sv. Marka v Přerově*. Slovo pro každého — Časopis přerovského děkanátu, 11, 2005, č. 4, str. 15 (úvod), č. 5, str. 14 (dokončení).

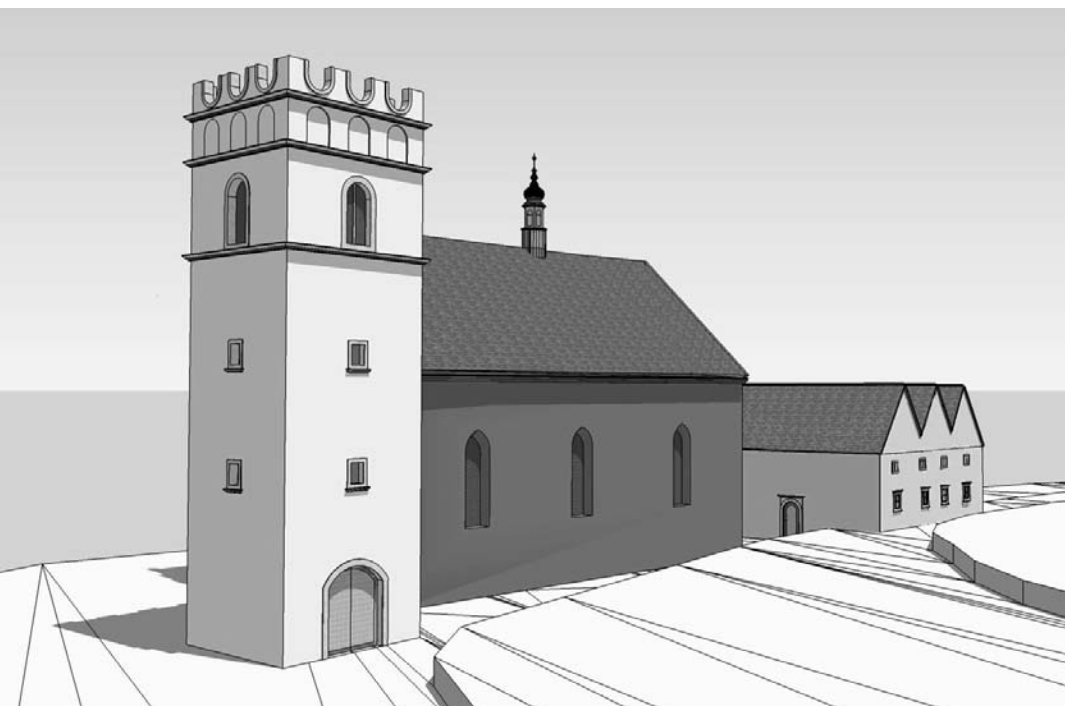
12 ZAPLETAL, F.: *Obraz Přerova z doby kolem roku 1765*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 41/42, 1929, s. 240—243.

13 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, Stavební úřad Přerov, číslo popisné 49 — nezpracováno.

14 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, Stavební úřad Přerov.

Obr. č. 8 **Pohled na bratrské centrum a barbakán z jihozápadu**

Obr. č. 9 **Pohled na zvonici, sbor a vstup do budovy školy**

pravděpodobně rozrušeny a překryty základové konstrukce zvonice. Západní a jižní základy mohly být porušeny při výstavbě domu číslo popisné 47 a při budování zděného transformátoru, který stál při jihovýchodním nároží domu číslo 47.

Součástí vytvořené verze modelu je předpokládaná obvodová zídka kolem objektu kostela. Na severní straně polohu zídky neznáme, na jižní a západní straně odhadujeme její polohu pouze z vedut. Je možné, že do prostranství před sborem a do míst hlavního vchodu do bratrského sboru se procházelo přes zvonici. Takový vstup do kostela nalézáme u staveb ve východních Čechách, kde tento princip použili vlašští stavitelé ve službách Rožmberků.

Stavitele přerovské zvonice neznáme. Podle typu zvonice, jak nám ji ukazují veduty, můžeme usuzovat také na vlašské stavební mistry. Ti pracovali na Moravě jak pro rod Pernštejnů, tak pro pány ze Žerotína. Například Jeroným (Girolamo) Vlach vybudoval zámek Dřevohostice pro Karla staršího ze Žerotína. Vlašší mistři na Moravu přicházeli často ze Slezska.¹⁵

Vlastní tvarovou podobu věže můžeme pouze vyvozovat z dochovaných zobrazení. Na Willenbergerově vedutě je zachycena zvonice těsně po své dostavbě v roce 1593. Zvonice má v každé stěně menší okna v úrovních nižších schodišťových pater a jedno zvukové okno na úrovni zvonového patra. Zvukové okno je na spodní úrovni lemováno parapetní římsou. Nad úrovní zvukových oken se nacházela atika, která byla pravděpodobně lemována renesanční členkou s atikovým vlysem¹⁶ (viz obr. č. 9). Podobná renesanční členka se vyskytuje na zvonici v Lipníku nad Bečvou postavené vlašským mistrem Janem Mario Vlachem roku 1609 a pravděpodobně se původně nacházela také na zvonici u bratrského sboru v Dřevohosticích dostavěné v roce 1581.¹⁷

Zobrazení zvonice na barokních vedutách se poněkud liší od Willenbergerova pohledu. K úpravám zvonice došlo po požáru v roce 1664, spodní dvě okna na úrovni schodišťových pater jsou rozdělena obvodovou římsou, zvonové patro bylo zvýšeno a na každou stranu byla umístěna dvě sdružená zvuková okna. Zvonové patro je odděleno patrovou římsou, která se může shodovat s původní parapetní římsou. Atika zvonice ztratila po opravě svůj renesanční ráz a změnila se na stylizované cimbuří. Mezi cimbuřím a zdvojenými okny byla s velkou pravděpodobností umístěna šterbinová okna.

Model bratrského centra s obvodovou zídkou, mostní branou, mýtnicí a domy na uliční čáře Mostní ulice byl doplněn částí opevnění Horního města s Dolní branou, parkánovou zdí a mohutným barbakánem, jehož základy byly objeveny při záchranném archeologickém výzkumu. Geodetické

15 Eva Šamánková ve své ve své knize „Architektura české renesance“ připouští vliv slezské renesance na moravská města (s. 87): „...severní Morava nepřerušila své starší spojení se sousední uměleckou oblastí: i po polovině století přejímá ze Slezska tvaroslovné předlohy a na moravských stavbách často pracují ve Slezsku zdomácnění vlašští mistři...“

16 O vzniku atikových vlyسů na moravských stavbách se zmiňuje Eva Šamánková ve své knize „Architektura české renesance“ (s. 61): „...Na jižní Moravě se ze vztyčených nebo ležících volut, prokládaných baštičkami s cimbuřím a klíčovými střílnami či na koso postavenými hranolovými římsami, vytvářejí celé atikové vlysy. Jako příklad můžeme uvést atiku brány městského opevnění v Jihlavě z roku 1564 nebo atiku vnějšího opevnění hradu Boskovic z roku 1568. Atik stejného typu se pak užívalo i při stavbách samostatných zvoníc (Náklo u Litavle), nebo se jimi ukončovaly věže starších kostelů, které teď dostávaly ještě i zděné helmy (Ivančice u Brna, Starý Jičín)...“

17 KUČA, K.: *České, moravské a slezské zvonice*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha 2001.

Obr. č. 10 **Letecký pohled na bratrské centrum a barbakán umístěné do současné zástavby** — (vloženo do fotografie Google Maps)

zaměření 43 metrů dlouhých základů barbakánu a jeho umístění do virtuálního modelu možné podoby dané lokality nám doplnilo představu o mohutné fortifikaci Horního města (viz obr. č. 10).

Závěr

Na základě studia nejnovějších poznatků získaných při záchranném archeologickém průzkumu, dobových vyobrazení a zachovaných mapových plánů byl vytvořen virtuální trojrozměrný model hmotové rekonstrukce možného vzhledu bratrského centra a barbakánu v lokalitě Na Marku, která je spojena se jmény významných představitelů jednoty bratrské — biskupů Jana Blahoslava a Jana Amose Komenského. Presentovaná podoba virtuálního modelu dává odborné i laické veřejnosti lepší představu o rozmístění již neexistujících budov na několika historicky exponovaných přerovských parcelách. Zároveň Přerovanům v dnešní době umožňuje porovnání dochovaných vyobrazení bratrského centra s aktuální nálezovou archeologickou situací a dovoluje každému návštěvníkovi města Přerova nalézt chybějící souvislosti pro vytvoření možné představy o této lokalitě v období raného novověku.

Jan Štěpán

Návrhy varhan pro farní kostel v Kokorách z roku 1808

V Kokorách stojí kostel Nanebevzetí Panny Marie, který byl nově postaven v roce 1809 na místě staršího kostelíka.¹ Tento starší kostelík měl podle inventáře z roku 1807 jen starý špatný positiv s pěti rejstříky.² Součástí novostavby bylo také pořízení varhan pro nový svatostánek, ke kterým se dochovaly návrhy tří varhanářů.³ Shodou okolností spadá objednávka do období varhanářské krize, způsobené napoleonskými válkami a nedostatkem financí.⁴ Jedná se celkem o tři návrhy varhan, z nichž jeden, téhož varhanáře, byl vyhotoven dvojmo. Dva z nich mají dochovaný náskres, naopak návrh, který jej nemá, je vlastně přesným rozpočtem na jednotlivé manuály, takže je neméně cenný. Varhany se nedochovaly, neboť v roce 1843 byly postaveny nové, a to roku 1842 oslovenou varhanářskou firmou Aloise a Josefa Schimkových z Klatov.⁵ Původní varhany již v zimě roku 1842 přestaly zcela hrát, všechny dřevěné píšťaly měly být tak prožrané červotočem, že nedokázaly udržet vzduch a kokorský farář Josef Link požádal konzistoř o povolení zakoupit nové varhany za 506 zlatých.⁶ S varhanáři bylo rovnou dohodnuto, že varhany nebudou splaceny ihned, ale postupně během dalších tří let podle možností kostela. Vzhledem k opravám na kostele ale ještě v roce 1848 nebyla varhanáři za nové varhany splacena celá částka.

Vraťme se však do roku 1808 k návrhu varhan bez náskresu. Návrh není datován a sepsal jej olomoucký varhanář Michal Oranský, který byl zřejmě jako první osloven k zhotovení varhan, spadá tedy snad do února roku 1808.⁷ Oranský varhany navrhoval s rozpočtem 850 zlatých, z toho varhanní skříň (Corpus) byla naceněna na 90 zlatých, vzdušnice na 70 zlatých, dva měchy na 50 zlatých, trubky a klaviatura na 30 zlatých, řezbářské práce na 50 zlatých a na stejnou částku seřizování a ladění. Píšťaly měly být zhotoveny jednak z cínu a jednak ze dřeva (v závorce cena ve zlatých). V kovových píšťalách to měly být Principál (70), Superoktáva (50) a Kvinta (40) a dále pedál Mixtura (60). Ve dřevě měly být velká a malá Kopula (obě 60) a Salicionál (40) a pedálové Subbas (70) a Violonbas (60).⁸

1 KREUTZ, R.: *Vlastivěda moravská — Přerovský okres*. Brno 1927, s. 271—272.

2 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. č. 8296, Farní úřad Kokory (inventář k fondu), SOKA Přerov, fond Farní úřad Kokory, inv. č. 28, kart. č. 1. Tento údaj uvádí ještě i Wolný, viz WOLNÝ, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. I. Abt., V. Band. Brünn 1863, s. 184.

3 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Rokytnice, inv. č. 225, kart. č. 7. K dochování návrhů dále SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 31—34.

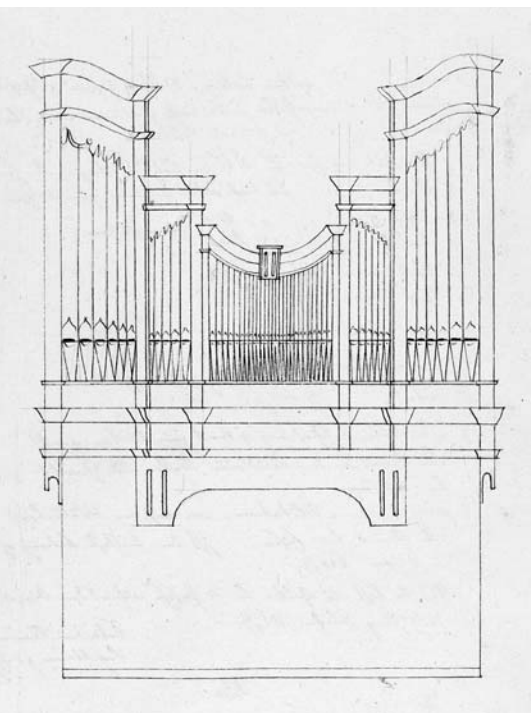
4 SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 2. varhany*. Brno 2004, s. 16.

5 SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 126—127.

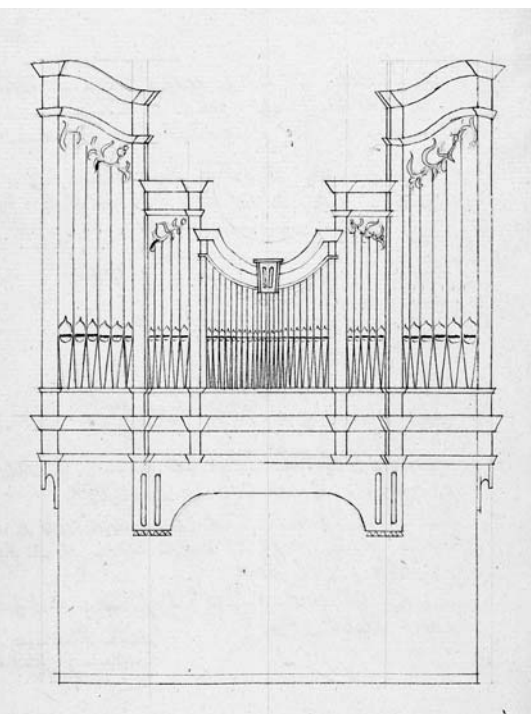
6 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, signatura G1 Kokory, kart. č. 4606.

7 SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 16.

8 K cenám dále SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 18—20.

První návrh varhan Sebastiana Staudingera

Druhý návrh varhan Sebastiana Staudingera

Další nabídka pocházela od Šebestiána Staudingera (pravděpodobně Fabiána Šebestiána Antonína) z Andělské Hory.⁹ Varhany měly být 11 stop vysoké (cca 3,5 m) a 8 stop široké (cca 2,5 m) s osmi rejstříky za 620 zlatých a dalších 36 zlatých na třítydenní práci dvou osob při sestavení varhan na místě. Složení mělo být následující: Principál 4' s píšťalami CDE ze dřeva, ostatní z cínu, Kvinta 3' s nejhlubšími 45 píšťalami ze dřeva, ostatních 45 bylo z cínové slitiny, Oktáva 2' měla mít píšťaly z cínové slitiny, třítřídá Mixtura byla ze 135 píšťal, Flétna minor 4' měla píšťaly ze dřeva a Flétna major 8' také. V pedálech Superoctáva 4' a Oktávbas 8' byly po dvanácti píšťalách ze dřeva. Všechna ventilová pera měla být z mědi a armování a hřídelnice ze železa.

Poslední nabídka, tentokrát datovaná v Brně 10. května 1808, pochází od Františka Harbicha,¹⁰ respektive rozpočet je podepsán Barborou, vdovou Staudingerovou, které v té době dílna patřila, a Harbich je zde uveden jako „Werkführer“, tedy dílovedoucí. Podporovalo by to zároveň předpoklad, že Harbich mohl být tovaryšem u manžela Barbory Františka Staudingera, neboť rozpis pochází z doby necelého půl roku před svatbou vdovy a Harbicha.¹¹ Harbich se dále podepsal na připojený náčrt varhan, zajímavé ale je, že pod jeho podpisem vystupuje nezřetelně ještě jeden podpis. Pravděpodobně zní Josef Staudinger a je tedy otázka, zda tento náčrt skutečně zhotovil Harbich, nebo jen smazal jméno a přepsal je svým podpisem.¹² Dispozice varhanní skříňe totiž odpovídá varhanům Františka Staudingera, byť je otázka, proč podpis zní Josef.¹³ Josef

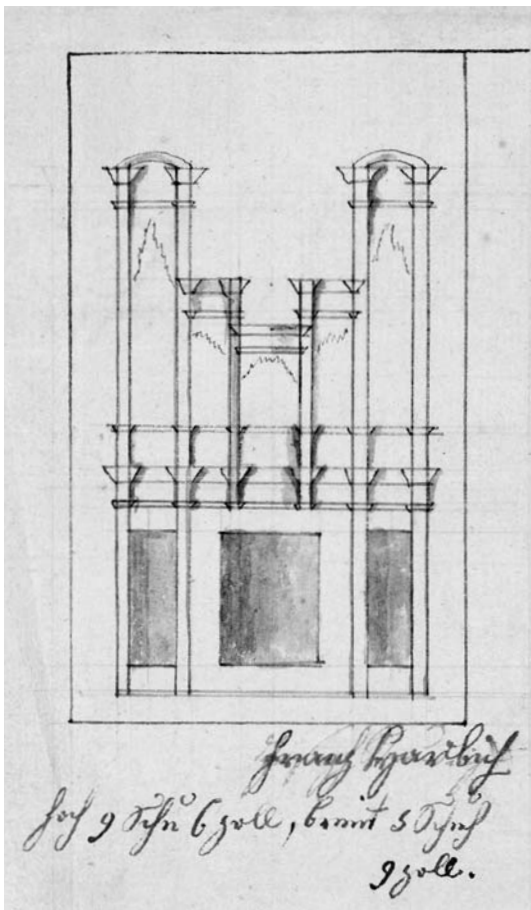
byl ale otcem Františka Staudingera, nákras by tak musel být výrazně starší a mohl být jakýmsi vzorovým nákresem, který se Harbich rozhodl přestat používat, a připojil jej proto k této nabídce.

Tyto varhany o devíti rejstřících měly být 9 stop 6 palců vysoké (cca 3 m) a široké 5 stop 9 palců (cca 1,8 m), v ceně 780 zlatých byla řezbářská práce, sestavení dvěma osobami a naladění. Varhany měly mít v manuálu Principál 4' s hlasy CD ze dřeva, ostatní z cínové slitiny, z cínové slitiny byly také ostatní rejstříky, a to Superoktáva 2', Kvinta 1 1/2', Salicionál 4' a třída Mixtura 1'. Flétna minor 4' měla píšťaly ze dřeva a Flétna major 8' také. V pedálu byly dřevěné Subbas 16' a Oktávbas 8'. Hrací stůl měl být postaven proti varhanní skříni, součástí byly dvě vzdušnice, dva měchy 6 stop vysoké (cca 1,9 m) a 3 stopy 6 palců (cca 1,1 m) široké z kůží a s lněným těsněním.

Podle potvrzujícího zápisu zemského gubernia na návrhu a doporučujícího listu z 12. května 1808 se zdá, že to byly právě tyto varhany, které nakonec nově postavený kostel zdobily a ozvučovaly.

Podle něj totiž vdova Staudingerová snížila cenu za práci a poddaní se zavázali dovézt varhany až z Brna, což snížilo náklady oproti ostatním návrhům. Mimo to farní inventáře dochované z let 1834—1837 uvádějí v kostele varhany s devíti rejstříky s odhadní cenou 700 zlatých, což dále odpovídá právě tomuto návrhu.¹⁴ Na návrhu vdovy Staudingerové je dále napsáno, že je to vítězná zakázka a že podle ní mají být varhany postaveny.

Na zadní straně je však přípis, který praví, že se varhany zavázal podle tohoto návrhu a rozpočtu v ceně 780 zlatých zhotovit olomoucký varha-

Návrh varhan Barbary Staudingerové

9 Tamtéž, s. 116.

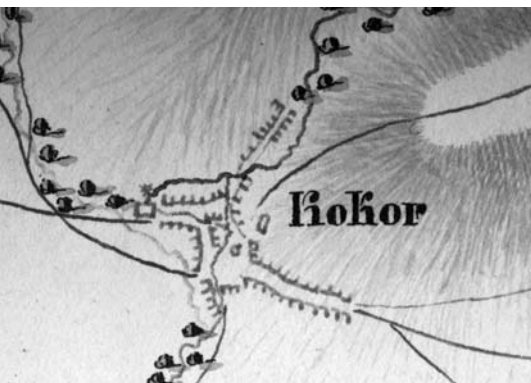
10 Tamtéž, s. 59—62.

11 Tamtéž, s. 116—117.

12 Sehnal uvádí, že řada nákrasů byla univerzálních a neodpovídaly ani skutečné dispoziční kostelů. Je možné, že toto byl také univerzální návrh. Viz SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 31 (konkrétně k Harbichovi s. 33—34, 37—38).

13 SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanáři*. Brno 2003, s. 118.

14 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Rokytnice, inv. č. 469, kart. č. 56. Naopak kniha kostelních účtů z let 1758—1817 přestavbu nereferuje, takže informace k varhanářům nepřináší. Viz SOKA Přerov, fond Farní úřad Kokory, inv. č. 11.

Kokory na mapě panství Rokytnice kolem roku 1800

nář, tedy zmíněný Michal Oranský. Přitom podle listu z 22. února 1808 Oranský v této době dokončoval nové varhany o 16 rejstřících pro novostavbu kostela v Dubanech a panovaly tak vcelku oprávněné obavy, že nebude mít čas varhany pro Kokory zhotovit.

Trochu světla do celkové situace tak přináší až dochovaná korespondence mezi velkostatkem a zemským guberniem, kde je změna reflektována již 10. června 1808.¹⁵ Důvodem totiž bylo nejen to, že se Oranský zavázal varhany

postavit v nižší cenové relaci, ale zároveň dále klesly náklady na přepravu, což bylo také přívětivější pro poddané, neboť varhany museli přivézt formou potažní roboty, a kratší vzdálenost byla jistě v době drahoty vítaná.¹⁶ Celkovou částku za dovezení varhan ale neznáme. Je totiž skryta v souhrnné položce v ceně 86 zlatých a 43 fůrách za dovezení stolařských výrobků, kazatelny, oltářů, lavic, okenních rámců, křtitelnice a samozřejmě varhan. Dalším faktorem, ovlivňujícím udělení zakázky Oranskému, byla ale také skutečnost, že případné změny a ladění „kleineren Unänderung oder Verstimmung“ mohl řešit rychleji, neboť se jeho dílna nacházela v bližší Olomouci.

Rozhodnutí se ukázalo podstatným vlastně ihned během stavby, protože původní schodiště ke kostelu bylo při stavbě zcela zničeno a bylo třeba zhotovit nové. To nejen navýšilo cenu za postavení kostela, ale také zneumožnilo odtransportovat hotové varhany („der neuen Orgel ... in Olmütz gänzlich fertig ist“) k jejich sestavení do kostela včas, jak vyplývá z listu z 21. listopadu 1808. Nakonec bylo rozhodnuto ponechat varhany u varhanáře přes zimu, aby nedošlo k jejich poškození (prý hlavně dřevěných píšťal) a varhany tak byly sestaveny až roku 1809 po zhotovení nového schodiště.¹⁷ Podle zprávy ocenil pro špatný stav varhanář Oranský starý pozitiv jen na 20 zlatých, ale ten nakonec sloužil ještě o rok déle, než byly sestaveny varhany nové, které sloužily až do roku 1843.

V Kokorách tak v letech 1809—1842 sloužily varhany, které zhotovil olomoucký varhanář Michael Oranský podle návrhu brněnské varhanářky vdovy Staudingerové, které měly devět rejstříků a zřejmě převážně dřevěné píšťaly. Oranský varhany zhotovil v relativně krátkém čase mezi červnem a listopadem 1808, přičemž do té doby dokončoval práce na šestnáctirejstříkových varhanách v kostele v Dubanech. Jejich skutečnou podobu neznáme, přesto jsou dochované návrhy cenné, neboť přinášejí další doklady k varhanářským návrhům v tomto období.

15 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Rokytnice, inv. č. 254, kart. č. 6.

16 SEHNAL, J.: *Barokní varhanářství na Moravě. 1. varhanář*. Brno 2003, s. 20.

17 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Rokytnice, inv. č. 254, kart. č. 6.

Zdeňka Mollinová

Na staré venkovské faře

Z historie farnosti Špičky

Špičská farnost byla malá, nijak významná, jakých byla v olomoucké arcidiecézi většina. Životní podmínky jejího faráře byly skromné a často jen těžko vyhověl podmínkám „*důstojnosti kněžského stavu*“. Farní stavení z roku 1768 se donedávna skoro nezměnilo, jen kostel byl zvýšen a přestavěn v letech 1901—1902. Ve fondech Státního okresního archivu Přerov jsou uloženy zachované dokumenty ze špičského farního archivu, bohužel neúplné. Zejména chybí pamětní kniha, která v padesátých letech zmizela beze stopy. I tak je však možno učinit si obrázek o tom, jak život špičské farnosti kdysi vypadal.

Podle Hosákova Historického místopisu náležely Špičky k biskupskému lennímu panství Kamenec. První zmínka „*in villa Stpicki*“ je ve falzu k roku 1169, podle něhož bylo jedno popluží („*terram ad aratrum*“) s lukami a sadem ve vsi Špičkách majetkem rajhradských benediktinů. Roku 1270 „*in festo Pascha*“ dal v Olomouci biskup Bruno ze Schauenburku Špičky („*villa Spizk*“) lénem svému manu Eberhardovi a jeho dědicům. Ten se roku 1275 psal „*de Spizk*“ a seděl na tvrzi, která byla podle průzkumu Aloise Pukla asi v prostoru dnešního Dvořiska (zahrada čp. 30) a Tvrze (zahrada čp. 28) ve Špičkách a snad se jmenovala Sáhov. Kvalitní pramen pod Tvrzí, zvaný „*V lázni*“ nebo „*U lázně*“, prý býval studnou, kam se chodil napájet dobytek z tvrze. Do začátku 20. století zde zůstávala poslední starobylá obecní studna s vahadlem ve Špičkách, odkud si dříve vozili pitnou vodu obyvatelé horního konce obce, včetně faráře.

Podle biskupské listiny, uvedené v Codex diplomaticus Moraviae, pag. 46, kap IV., získal ve vsi Špičky Eberhard v držení patnáct lánů, z nichž jeden měl náležet kostelu, stejně jako důchod z jednoho ze čtyř povolených šenkovních domů (kostel už pravděpodobně existoval a zmíněné důchody měly sloužit k obživě faráře). Dále směl mít ve Špičkách mlýn a jednoho rybáře. K tomu obdržel Eberhard ještě 10 a 8 lánů v jiné nově založené vsi („*alia nova villa*“), asi Kozích (Hranických) Loučkách nebo Kunčících, které byly na deset let osvobozeny od dávek a platů. S lénem převzal pro sebe a své dědice patronát kostela, kněží byli dosazováni olomouckou kapitulou.

Gotický presbytář kostela ve Špičkách pochází asi ze 13. století. Podle lidového podání zapsaného farářem Tidlem měl být tento kostel jedním z nejstarších na Moravě, původně prý býval kaplí tvrze. Předtím měl stát na jeho místě kamenný pohanský chrám, který při své misijní cestě Moravou změnili na křesťanský kostel svatí Cyril a Metoděj. Jim také lidová slovesnost přičítala dřevěnou monstranci z majetku špičského kostela, která byla roku 1884 darována Vlasteneckému museu v Olomouci, starý podlouhlý zvon bez nápisu a smírčí „*cyrilometodějský*“ kříž zasazený

v ohradní zdi hřbitova vedle branky ke kostelu, pocházející asi z konce 16. století.

Podle historika a archeologa Inocence Ladislava Červinky drželi léno Špičky Eberhardovi potomci až do roku 1500. První zmínka o přifařené německé vsi „Chunczendorf“ pochází z roku 1389, kdy držel toto biskupské léno Oneš z Kunčic. Bedřich ze Špiček a Krumsína je roku 1500 pro neplnění manských povinností pozbyl a biskup Stanislav Thurzo dal obojí léno Přemkovi z Víckova a Janovi z Doubravky. Bedřich ze Špiček a z Krumsína zemřel roku 1504 a jím vladýcký rod „ze Špiček“ vymřel.

Roku 1532 se stal manem vsi „Spiczky“ Bernard mladší ze Žerotína a roku 1539 bratři Vilém a Přemek ze Žerotína. Roku 1542 přijal léno na Špičky, Kunčice a další manské vsi Vilém ze Žerotína a roku 1542 jeho syn Karel ze Žerotína, který tu seděl ještě roku 1565. Z jeho doby pocházel špičský zvon „Václav“ s nápisem: *TENTO ZWON LEITEI KE CTI A K CHWALE BOZI A SWATYMV FILIPV IAKVBV LETA BOZIHO 1548 WACLAW ZWONARZ*, pravděpodobně zvonař Václav z Olomouce. Ke Špičkám byly přifařeny Kunčice, Heřmanice, Kozí Loučky, Blahouvice a Polouvsí. Tehdy se kostel ve Špičkách dostal pod evangelickou správu, protože spolu s manskými povinnostmi převzali Žerotínové i jeho patronát. Žerotínský rod už byl v oné době nekatolický.

K roku 1602 držel léno Špičky od biskupa kardinála Ditrichštejna syn Karla ze Žerotína Viktorin, pán na Hustopečích, který k němu připojil ještě léna na manské vsi Kunčice, Neměnice, Horní a Dolní Těšice, Zámrsky, Kladeruby, Komárovice a dvůr Kamenec.

Viktorin ze Žerotína v závěti roku 1608 odkázal celý majetek své manželce a dvěma dcerám, Johanně Emilii a Anně Marii ze Žerotína. Zemřel 11. září 1611. Johanna Emilie zdědila hustopečské panství, které prodala roku 1617 prostřednictvím svého manžela Adama mladšího z Valdštejna spolu se všemi právy na manské vsi za 40 000 zlatých moravských svému strýci Vilému Fridrichovi ze Žerotína na Starém Jičíně. (Jako žena nemohla plnit manské vojenské povinnosti.) Pro účast na stavovském povstání propadly čtyři pětiny majetku Viléma Fridricha ze Žerotína fisku. Statek Kamenec byl lénem olomoucké dómské kapituly a jako takový byl připojen roku 1640 se všemi manskými vesnicemi včetně Špiček a Kunčic k panství olomouckých biskupů v Kelči. Vesnice Heřmanice a Kozí Loučky připadly k ditrichštejnskému hranickému panství.

Farnost ve Špičkách zanikla roku 1625, ves byla přifařena do roku 1672 ke Starému Jičínu, později k Hustopečím nad Bečvou (tam se zachovala matrika do roku 1771) a s nimi roku 1683 k děkanátu ve Valašském Meziříčí. Špičky byly spolu s Hustopečemi spravovány katolickými faráři ze Starého Jičína až do roku 1683, kdy byla obnovena hustopečská fara, na níž byl prvním katolickým farářem ustanoven Jan Höger. Se Špičkami zůstaly přifařené u Hustopečí vesnice Kunčice, Heřmanice, Kozí Loučky, Blahouvice a Polouvsí.

Roku 1642 „na svatého Ducha“ podle zápisu v drahotušské kronice ustupovalo přes Špičky před Švédy císařské vojsko ze Slezska. Obě vojska kraj strašlivě zpusťovala, asi tehdy vzala za své tvrz ve Špičkách a pravděpodobně i kostel, zůstal stát jen presbytář. Panské sídlo ve Špičkách ani fara obnoveny nebyly, byl dostavěn pouze kostel.

Obnovená kostelní loď neměla klenby, jen rovný deskový strop a čtyři oblouková okna. Z dostupných údajů není jasné, kdy přesně byl kostel obnoven. Podle lipnické děkanské matriky měl roku 1672 tři oltáře, roku 1682 jen dva, nad hlavním oltářem visel obraz Narození Panny Marie, dnes nezvěstný. Uprostřed kostela stála kamenná křtitelnice. Kostel vlastnil jeden pozlacený stříbrný kalich s patenou, dvě kasule a stříbrný pozlacený řetěz, který visel u oltářního obrazu.

Stavba měla celkem šest dlouhých oken (dvě v presbytáři, čtyři v lodi) a kulaté okénko za hlavním oltářem, dvoje dveře (hlavní a vedlejší vchod do kostela), šindelovou střechu a na ní dřevěnou vížku se dvěma zvony. Do sakristie se vcházelo z presbytáře dveřmi s gotickým lomeným ostěním, zachovanými dodnes.

Když se roku 1677 projednávalo přefaření Blahutovic a Polouvsí od Špiček k Německému Jeseníku (Jeseníku nad Odrou), zjistila konzistorní komise, že „fara ve Špičkách svými šesti vesnicemi zvláště dobře obdařena byla, ale pozemky i les jsou rozchváčeny mezi farníky, kteří meziříčskému děkanovi skoro ničeho neplatí, místo, kde kdysi fara stála, je ještě známo a kostel sám je dle způsobu stavby prastarý“ („*ecclesia dicitur antiquissima... sine fornice, ex muro forti more antiquo aedificata*“).

V roce 1672 a dalších letech nedostávali kantor a kostelník ve Špičkách plat mimo osvobození od robot, škola však zřejmě existovala. Kostelníkem býval chalupník, nebo podruh, učitelem asi některý vysloužilý voják. Roku 1690 už kantor dostával na penězích 4 zl. 30 kr., k tomu ročně 4,5 měřice obilí od každé přífařené vsi. Kde se učilo, není přesně známo. Zmínka o „starém farním a školním domě“ v reversu obce z roku 1768 se dá chápat tak, že farářem neobývané stavení bylo využíváno jako škola. V ostatních obcích farnosti školy nebyly.

Po přífaření k Hustopečím se 8. září 1683 Špičky zavázaly odvádět hustopeckému faráři desátek 26 měřic „sypaného“ žita. Ve druhé části inventáře z roku 1806 popisuje historii tohoto platu farář Kuča. Hustopecký farář sloužil ve Špičkách ročně 26 mší svatých (každou třetí neděli a o svátcích). Farníci mu vždy v onen den museli poskytnout oběd a odpoledne po požehnání svačinu (chléb a sýr), jenže jemu jejich strava nevyhovovala. Proto se s nimi dohodl, že místo oběda mu každý sedlák (bylo jich právě 26) dá ročně po měřici žita a místo svačiny peníze („*Kässgeld, Vesperbrot, svačina*“). Špičky mu tedy platily 3 zl. 44 kr. ročně a před Velikonocemi ještě z každé usedlosti půl tuctu vajec, ostatní přífařené obce podobně. Tento závazek obec znovu potvrdila 10. března 1702 a zůstal v platnosti až do obnovení samostatné farnosti roku 1771.

Dlouhá zima v letech 1709—1710 způsobila neúrodu a hladomor, roku 1710 se na Moravě opět objevil hlízový mor. V letech 1714—1715 propukl na Hranicku, postihl Bělotín a Kunčice prý skoro vyliadnil. Farář Tidl zaznamenal vyprávění, podle něhož roku 1715 putoval prý jakýsi student z Olomouce domů cestou přes Hranice a Bělotín. U Kunčic klesl mrtev a zůstal ležet na místě, kde byla o dva roky později postavena kaple. Mrtvého našel kterýsi místní sedlák a vzal si jeho šaty. Tak byl do Kunčic vnesen mor, který řádil tak, že mrtví už nemohli být pohřbíváni na nedostačujícím hřbitově ve Špičkách, ale museli být pochováváni hned v Kunčicích, asi tam, kde byl nalezen první mrtvý. U pohřebiště byla postavena dřevěná kaplička

ka s obrazem sv. Augustina, protože právě o jeho svátku 28. srpna 1715 morová rána skončila. Ve Špičkách nezemřel nikdo a svou záchranu přičítali zázračné ochraně Panny Marie Nanebevzaté, od té doby se vždy o jejím svátku konala (a koná) ve Špičkách děkovná pouť. O dva roky později, roku 1717, byla přeživšími obyvateli Kunčic postavena na místě dřevěné kapličky zděná, zasvěcená sv. Fabiánu a Šebestiánu, ochráncům před morem.

Podle údajů tereziánského katastru z roku 1748 žilo ve Špičkách 23 sedláků, 6 chalupníků a 11 podruhů. Robotní povinnosti se lišily ve vsích farnosti podle toho, zda náležely k hranickému, nebo kelečskému panství. Poddaní knížete Ditrichštejna v Heřmanicích a Kozích Loučkách měli robotu vyšší. (Biskupská vrchnost roku 1707 vyhověla prosbám poddaných o snížení robotní povinnosti, také umožnila sedlákům se z jednotlivých robot vykupovat. Robotní povinnosti vykonávali poddaní na pozemcích statku Kamenec.)

Samostatná farnost ve Špičkách byla obnovena až v hladovém roce 1771, kdy byla dostavěna nová fara. Farní kostel zůstal zasvěcen sv. Šimonu a Judovi. Dřívějšímu obnovení bránil prozaický nedostatek peněz, které měl dodat patron, vrchnost (v případě Špiček olomoucké biskupství), nebo farní obec (vsi bylo nutno „odfariť“ od hustopečské farnosti, jejíž důchody nebyly nijak vysoké). Zřízení fary muselo předcházet založení kmenového jmění pro stavbu a údržbu kostela a pro dostačující důchody beneficia. Právním nositelem tohoto jmění byl kostel, farář byl jen uživatelem farního majetku, složeného ze záduší, prebendy a nadací.

Záduší či kostelní jmění („*bona, dotatio fabricae*“) sloužilo k udržování kostela, jeho zařízení, farní budovy, kaplí, hřbitovů. Prebenda („*praebenda, beneficium, peculium clericale, obročí*“) nebo kongrua („*ad congruam sustentationem*“) sloužila obživě duchovních osob u příslušného kostela. Na obživu faráře („*portio canonica*“) a jeho nutné čeledi bylo podle kurendy z 9. dubna 1725 (AO, sign. A 270) potřeba nejméně 300 zl. ročně (z toho dvě třetiny mohly být poskytnuty v naturáliích), na obživu lokálního kaplana 180 zl. ročně, pro kooperátora mělo stačit 1 zl. 30 kr. týdně, pro kaplana 2 zl. (byli placeni hůře než někteří řemeslníci ve městech). Potřebný kapitál měl být uložen u moravských zemských stavů na úrok 4 % (císařské nařízení z roku 1766), takže se jeho výše musela pohybovat pro zajištění nejnižší kanonické porce kolem 7500 zl. Zbožné nadace („*fundace, fundatio pia, causae piae*“) byly zvláštní majetkové podstaty (pozemky, kapitály, práva) věnované církvi, aby příjmy z nich užívala ke zbožným a dobročinným účelům, určeným fundátorem. Tyto byly velmi různorodé, od dotací kostelů či oltářů přes anniversaria po stipendia pro podporu studentů, sirotků, nemocných a chudých. V kostelních účtech muselo být přesně doloženo hospodaření se všemi kapitály, pravidelně je kontroloval děkan při každoroční kanonické vizitaci.

Odděleně byla vedena evidence štolových poplatků („*štola, jura stolae, Stolgebühren*“), které věřící odváděli za některé kultovní úkony, při nichž měl kněz obvykle obléknutu přes sutanu jenom albu či rochetu a na ní štolu, neoblékal ornát. Štolové taxy byly sjednoceny biskupem Troyerem a císařovnou Marií Terezií a vyhlášeny kurendou 5. května 1749, nový štolový řád vydal Josef II. roku 1781. Měšťané a venkovský lid byli rozděleni do čtyř tříd podle majetnosti, nejdražšími obřady byly svatby a pohřby, při

nichž mohlo být rozvinuto nejvíce církevní obřadnosti. Chudým měly být tyto poplatky promíjeny. Stálým problémem bylo poskytování naturalních dávek, tradičně zvaných „desátky“, ačkoliv už dávno nebyly oním „desátým dílem z úrody zemské“. Šlo nejen o množství, ale kvalitu zrna a nutné poplatky za svoz a mláčení, výhodnější bylo brát desátek „sypaný“ z vymláčeného obilí. Zvykovou dávkou byla vánoční „koleda“, která znamenala vítaný příspěvek do farní kuchyně.

O obnovení farnosti ve Špičkách se jednalo od roku 1768, kdy František Antonín Zajíc, hustopečský farář v letech 1750—1768, ve své závěti odkázal na obnovení fary ve Špičkách 6 500 zl., které prý mu ještě jako faráři ve Staříči věnovala jistá hraběnka. Kapitál 6 200 zl. měl nést rentu necelestých 300 zl. ročně k obživě faráře, 300 zl. kostelního jmění mělo být použito na novostavbu farní budovy. Od roku 1766 žil ve Špičkách, protože se nesnášel s hustopečskými farníky a ve Špičkách 6. září 1768 zemřel. Hustopečtí si vynutili jeho pochování v Hustopečích.

Opis Zajícovy závěti ze 6. července 1768 je přílohou zakládací listiny farnosti a je podepsán „*Franciscus Antonius Zajitz farář hustopečský a špičský*“, jako svědkové se podepsali Henricus Kraus, děkan holešovský, Joannes Wenceslaus Liber Baro de Freienfels, prelát a arcidiakon olomoucký, a Antonius Joannes Korberg, knížecí biskupský hospodářský rada. V zakládací listině obnovené farnosti ze 3. prosince 1771 kníže biskup olomoucký Maxmilián hrabě von Hamilton mimo jiné uvádí: „...*ecclesia Speicens, ab antiquitate celebris, deplorandam subiit sortem ... quae fama ferente a SS. Moraviae apostolis extructa renuntiatur...*“ Obnovená farnost sestávala z dříve zmíněných čtyř obcí — Špiček, Kunčic, Heřmanic a Kozích Louček. Farní kostel stál ve Špičkách, v Kunčicích byla velká kaple sv. Fabiána a Šebestiána, v Heřmanicích a Kozích Loučkách byly jen obecní zvoničky. Hřbitov kolem farního kostela nebyl ohrazen.

Když se jednalo o znovuzřízení fary, knížecí biskupský hospodářský rada Anton Korberg v Kroměříži projednával se zástupci přifařených vesnic otázku obročních „farářských“ polí, zcizených v době reformace. Farář neměl kde pěstovat obilí ani krmivo pro dobytek. (Na vysvětlenou dodejme, že úředníku Korbergovi vážně nemocný biskup Hamilton neomezeně důvěřoval, takže byl fakticky správcem biskupského majetku a v ekonomických záležitostech suverénně rozhodoval.)

Dohodlo se tedy, že pozemky jednotliví sedláci vracet nebudou, ale zůstanou plat hustopečskému faráři a k němu obce přidají ještě vařivo: po půl měřici kvalitního obilí na krupici apod. (celkem 13 měřic čistého žita nebo pšenice) a tři měřice hrachu pro farskou čeleď. Kdyby si farář přál, mohl být hrách nahrazen stejným množstvím čočky nebo pšenice. Protože farář neměl pastvinu a pole, měl dostat od každého gruntu dvakrát ročně libru másla, celkem 104 libry čistého (nesoleného) másla (polovici na sv. Jana Křtitele, polovici na sv. Václava — v době, kdy krávy nejlépe dojily) a po jednom kuřeti — 26 kuřat v průběhu roku.

K vydržování faráře přidal kníže biskup ještě 20 zl. úroků z kapitálu 500 zl. z konzistorních archivních peněz (takže s úroky z odkazu faráře Zajíce měl farář dostávat ročně 277 zl. rýnských 28 kr.), z kelečských biskupských lesů ročně 20 sáhů palivového dřeva a 10 sudů piva z knížecího pivovaru za režijní cenu 4 zl. za sud. Ke kostelnímu jmění 300 zl. rýnských

Copia Instrumenti Fundationis neo-erecta
Parochia Speiczerisis.

Maximilianus V. S. Gratia Episcopus
Moravicus, Vix. S. R. I. Princeps Regie
Capella Bohemica, nec non ab Hamilton
Comes.

Auctoritate, quā sursum ordinariā presentium Te-
more in Nomine Illius, Qui omnium Salus est ad
perpetuam rei memoriam notum facimus. Quod
cum in specula commisi Nobis gregis positi ex,
poscente muneri Nostri Pastoralis solitudine su-
premam curam locandam esse censeamus, ut ea,
quæ temporum injuriis collapsa sunt, pro virili restau-
rentur, oblitterata rursus excitentur, atque ad excolen-
dum agrum Territicum operarii opportunè exponan-
tur, nullum hac in parte defectum admittere: sed
quantum in Domino possumus, Officiū Nostri Episco-
palis partes evacuare firmiter statuerimus; siquē
postquam ante secula Ecclesia Speiczerisis ab an-
tiquitate celebris deplorandam subivit sortem: quod
proventuum defectu destituta, et præbenda Pres-
bytero necessaria sustentationi longè impar facta
viciniori Parocho commendari debuerit. omni
col la

přidal kníže biskup ještě 200 zl. Nakonec bylo uloženo u moravských zemských stavů 600 zl. na čtyřprocentní úrok jako „*Domestical Pamatka Nro 6924. dess 27 Septembris 1769. De Dato 1ma Maji 1789*“, takže vynášely 24 zl. ročně. Výdaje kostela však byly zhruba 80 zl. Zbývající částka se nasbírala do zvonečku (30—40 zl.), z ořer při zádušních a svatebních mších (4—6 zl.), za svíce při zádušních mších (8—10 zl.) a za pronajatá místa v kostelních lavicích (2—3 zl. ročně). Farář Kuča roku 1806 psal: „*Pokud nepostačuje a je zapotřebí něco většího opatřit, nezbyvá než se z kazatelny obrátit s prosbou k farníkům a požádat je o mimořádný příspěvek, který oni po dlouhém brblání („langen Gegenbrummen“) svému kostelu poskytnou.*“¹

Protože ani v zakládací listině, ani v reversech obcí nebyla zmínka o koledě pro faráře, odmítli ji Špičtí platit, přestože podle guberniálního nařízení z 19. září 1792 se jednalo o povinnou dávku v hodnotě 2, 5 nebo 7 kr. z „čísla“, splatnou o Vánocích. Farář Kuča se ji styděl soudně vymáhat, když mu farníci tuto zvyklost odepřeli, protože ji už nedávali jeho předchůdci; dostával ji pouze kostelník.

Obec Špičky se zavázala reversem ze dne 3. července 1768 k dovozu veškerého stavebního materiálu a ke konání nádenických prací při stavbě fary zdarma a k udržování farní budovy v dobrém stavu („*sarta tecta*“). Text reversu zní (částečně přepsán podle dnešního pravopisu):

„*My fojt, burgmistr, ouřadové a společná obec vysoce knížecí dědiny Špičky ku panství biskupskému kelečskému přináležící vyznáváme a slibujeme tímto reversem veřejně a kde toho potřeba jest za nás a potomky naše, že totižto: poněvadž Jejich Knížecí Milost nejvelebnější a důstojný kníže a pán, pan Maxmilian z Boží milosti biskup olomoucký, vůdce Svaté říše římské, kníže Královské české kaple a z Hamiltonů hrabě, náš nejmilostivější biskup a pán nám tu velikú milost proukázati, a nás na naši nejponíženější prosbu s vlastním farářem při našem starožitným kostele zaopatřiti ráčiti chce, my nejenom nyní k vystavení farního domu všechny hmotnosti neb materialia bez oplatků přivážeti a také jinší nádenický práce při stavení farního domu bez záplaty vykonati, nýbrž taky na budúcí věčný časy ten farní dům s jinýma farníkama vždy poprauvati dáti, a v dobrém stavu zachovati chceme, nýbrž také onomu našemu panu faráři každoročně následovní peníze a potřebnosti bez odtahování věrně a úplně milerádi ku jeho vyživení oddávají a odváděti se zavazujeme. Totiž budeme povinováni mimo starožitného ročního odvádění na penězích třech rýnských čtyřiceti čtyř krejcarův dvacet šest staromoravských měřic přední rži a dvouh kop čtyřiceti osum kusův slepičích vajec za první — každoročně předního čistého žita neb pšenice tři nácte měřic,*

totižto13 měřic

hrachu tři měřice, totižto 3 měřice

a putrového čistého másla polovici při výroční památce svatého Jana Křtitele a polovici při svatým Václavu jedno sto a čtyři funtů jest 104 funty kuřat dvaceti šest kusův jest 26 kusův raději odváděti.

Za druhé — bude míti pan farář náš milý moc a právo do obecních pasenkův vždy dvě krávy, jednu jalovici a několik kusův černého neb svinského

1 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond Farní úřad Špičky, inv. č. 25 (inventář kostela, farního obrocí a farní budovy z roku 1806).

dobytkta bez oplatků vyháněti, a všude s naším obecním dobyt看em pásti nechati.

Aby ale i za třetí — nějaké zelený věci, stromové, trávu a slámu ku domácí potřebě a užívání měl, odstupujeme do jeho budoucího a všech budoucích farářův věčného užívání vedle fojtové zahrady ležící trávníku kus tej jmenované kněžské zahrady, s vyjímání kusu pro obecní vejhon téhož začínajíc od jabloně ku polu obecnímu a respective od cesty kunčické dolů až k vrbkám, jak meza již ukazuje, a taky ten vedle toho trávníku ležící kus obecního pole, kteréžto nyní Anton Waygl hofer k užívání měl a za dvě měřice vejsevku se drží, nicméně všečen ten okršlek země proti kostelu, na kterýmž nyní starý farní a školní dům stojí a cesty naproti fojtovým příbytku až ku druhé cestě před obecníma domkami, a respective až po příbytek Antoše Susíka, aby na tejš zemi dům farní s potřebami a dvorkem, i zahrádkú vystaven a obhrazen, školní domek ale na zahrádku Jana Hojnštayna přestaven a taky rektorovi kúsek zahrádky udělen býti mohl.

Za čtvrté — se tuto zavazujem budoucímu panu faráři našemu deset beček piva z knížecího pivovaru komarovského a ony od hranické knížecí vrchnosti jemu přicházející dvanácte měřic žita bez oplatků přivážeti a poněvadž školní mistr neb rektor svoje bydlení a vyživení míti musí, zavazujeme se taky tímto, že příbytek jeho vždy v dobrém stavu zachovávati a jemu školnímu rektorovi mimo jiných případnostech každoročně jakožto stálou věc čtyři rýnský šest krejcarův, jest 4 fl. 6 xr., a půl třetí měřice rži staromoravské míry na chléb skládati a vydávati chceme.

Všechno věrně a bezelstně, kteréhož budoucího zachování a pozorování jsme tento revers ve třech jednostejných exemplářích vyhotovili a chceme naši milostivější knížecí vrchnosti a jí veleslavné královské zemské Gouvernium o potvrzení a povolení nejponiženěji dožádati. Jenž se stalo v Špičkách dne 6. července roku 1768.“

Revers podepsali tehdejší špičský fojt Jan Kurfürst, starší burgmistr Antonín Bartošik a úradové Jan Kunovský, Tomáš Plesník, Václav Bartošik, Jan Palacký, Václav Matyska, Jura Čepica a Josef Hrab.

Kunčičtí podepsali podobný německý revers: „*My, rychtář, starosta, přísežní radní a celá obec vysokému knížecímu arcibiskupskému olomouckému panství Kelč přináležející vsi Kunčice stvrzujeme a vyznáváme tímto reversem před každým, zvláště tu před Jeho Vysokou knížecí Milostí nejdůstojnějším a nejurozenějším knížetem a pánem panem Maximilianem, biskupem olomouckým, vévodou, císařským a královským říšským knížetem královské české kaple a z Hamiltonu hrabětem, jako naším nejmilostivějším biskupem a pánem, jenž na naši nejponiženější prosbu ráčil nás zaoopatřit v blízko ležící vsi Špičky vlastním farářem a duchovním pastýřem, že my za prvé nejenom při stavbě bytu pana faráře potažní i pěší robotou del svých možností, ale každý letos jedním dnem vožení stavebního materiálu a osmi dny ruční práce zavázáni jsme, až stavení bude hotovo a dále zvláště při udržování a opravách tohoto obydlí v případě potřeby spolu s ostatními farníky a proportioně spolupracovati budeme, aby ono stavení v dobrém stavu udržováno bylo.*

Za druhé chceme také mimo nynějšího ročního poplatku 2 zl. 40 kr. v penězích a dvou kop a 21 kusů slepičích vajec k vydržování našeho pana faráře ročně 5 měřic a šest achtlů předního zrna staré moravské míry společně

sypati a toto panu faráři na začátku října každého roku bez nucení do farního dvora přivézt, ne méně k jeho domácí potřebě než dvacet sáhů pali-
vového dřeva přivážeti, jak nám biskupským hospodářským úřadem kromě
dalších náležitostí z lesa Nilou a Dubra vykázáno jest, a to polovinu v měsí-
ci lednu a polovinu v říjnu.

A současně za třetí také školní mistr neb rektor ustanoven a placen býti
musí, tak chceme špičskému školnímu mistru ročně dva zlaté rýnské 42 krej-
carů a dvě měrice zrna staromoravské míry odevzdávati a tyto peníze a zrno
bez nucení na sv. Martina odváděti.

Všechno věrně a bezelstně v této listině jsme potvrdili a podepsali a přiloži-
li svou obecní pečeť a tímto o nejmilostivější vrchnosti stvrzení poníženě pro-
síme.

Kunčice 6. července 1768.

Tomas Hermann dědičný rychtář, Korlen Schidler burmistr, Georg Die-
trich, Anton Friedrich, George Dietrich, Antonín Bauer, Anton Schindler
radní a celá obec kunčická.²

Naturální dávky jednotlivých farníků byly takovéto: ve Špičkách od foj-
ta nebo sedláka 18 10/27 aichtlu pšenice, 1 měrice 4 20/27 aichtlu žita,
4 16/27 aichtlu hrachu, 2 libry másla, 6 vajec, 1 kuře. Od sedláka ještě
1 18/23 dne práce při dovozu piva a obilí. Podsedník dával 4 16/27 aichtlu
pšenice, 9 8/27 aichtlu žita, 1 4/27 aichtlu hrachu, 2 libry másla, 3 vejce,
1/4 kuřete (to znamenalo 1 kuře vždy po čtyřech letech), domkář jen 2 lib-
ry másla. Kunčičti dávali: sedláci a rychtář po 6 vejcích a dovoz 1 sáhu dře-
va, podsedníci 3 vejce a dovoz 1/3 sáhu dřeva. Podobně sedláci z Heřmanic
a Kozích Louček dávali po 6 vejcích, podsedníci 3 a chalupníci 2 vejce. Kro-
mě vajec mělo faráři náležet ročně z Heřmanic 1 zl. a 40 kr. (svačina),
z Kozích Louček 1 zl. 24 kr. (svačina).³

Dovoz 20 sáhů deputátního tvrdého dřeva pro zimní topení v kamnech
z knížecích lesů „Nilova“ a „Dubravy“ převzali Kunčičti. Roku 1768 bylo
v Kunčicích 20 sedláků, každý měl přivést po sáhu. (Jak sedláků ubývalo,
museli tuto povinnost převzít „po pořádku“ chalupníci, kteří se zakoupili
na příslušném „číslu“.) Pro dřevo se jezdilo k nemětickému panskému les-
níkovi, zpravidla se saněmi kolem svátku Tří králů. „Od cesty“ dostal kaž-
dý na faře máz piva.⁴

Poznámka k jednotkám: 1 měrice moravská se i při slabé úrodě dala
vymlátit z kopy (60 kusů) snopů, měla objem 70,614 l, vídeňská „Metze“
61,487 l. Aichtl byla osmina měrice. 1 libra byla 0,56 kg, 1 sáh dřeva
2,273 m³. 1 sud — „bečka“ — piva byl 244,5348 l, dělil se na 4 vědra —
„Eimer“ — po 56,589 l, každé vědro na 40 mázů po 1,4147 l. Měrice jako
plošná míra znamenala 19,182 aru nebo 528 čtverečních sáhů vídeňských,
sáh jako jednotka délky byl 1,896 m.⁵

Na obecní pastvisko táhnoucí se podél Bečvy od Milotic až k Černotínu
mohl dát farář vyhánět dvě krávy, jednu jalovici a několik prasat zdarma.
(Krávu si opatřil až farář Kuča, farář Zeidler choval jen několik ovcí, skrom-
nějších v krmení. Roku 1806 neměly Špičky obecního pastýře, proto si farář

2 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKa Přerov), fond
Farní úřad Špičky, inv. č. 25 (inventář kostela, farního obro-
cí a farní budovy z roku 1806).

3 Tamtéž.

4 Tamtéž.

5 ŠINDELÁŘ, V. — SMRŽ, L.: *Nová měřová soustava*, Praha
1968.

Na pozemku proti kostelu, kde předtím stál „*starý farní a školní dům*“, se měla postavit fara s dvorkem a zahrádkou. Škola se měla vystavět na zahrádce Jana Hohnštajna (prý to bylo hned za dnešními farními hospodářskými budovami) a zbytek zahrádky se měl dát k užívání školnímu rektorovi.

Stavba fary začala roku 1768 na místě, kde stávala původní, na vrcholu špičského návrší u kostela obklopeného neohrazeným hřbitovem. Dům z kamene a cihel měl v přízemí dvě a v patře čtyři místnosti, dále malou kuchyň, komoru a sklep. Stropy přízemí byly klenuté, v 1. patře byly dřevěné, fara měla dva zděné komíny. Podlahy obytných místností byly z prken, chodba a půda dlážděna cihlami, schodiště dřevěné, malá okna čtyřkrídla. Místnosti v 1. patře tvořily byt faráře, v přízemí byl pokojík kooperátora s kachlovými kamny a velký pokoj, později užívaný jako čeledník a nakonec kancelář. Do velkého pokoje byla vestavěna kachlová chlebová pec, v níž se topilo z předsíně, v protější kuchyňce bylo „*kotliště*“ — otevřené ohniště. Ve čtyřech farářových místnostech byla jen dvoje kachlová kamna s topením z předsíně. Dřevěný záchod byl přistavěn zvenčí ke stěně v 1. patře. Střecha byla kryta šindely.

Hospodářské budovy byly postaveny jen ze dřeva. Proto byly roku 1851 nákladem patrona postaveny znovu, farníci pomáhali při stavbě ručně i potahy. Kunčičtí tehdy protestovali proti tomu, že Heřmanice a Kozí Loučky nemají povinnost pomáhat při stavbě, když přece v zakládací listině fary je psáno „*spolu s ostatními farníky*“, — a kdo už by to měl být, když ne farníci z Heřmanic a Kozích Louček?

Stodola byla postavena „*mimo obec*“ vedle cesty do Kunčic na hranici farního pozemku u dnešního hluzovského rozcestí. Původně měla trámovou konstrukci obitou prkny a střechu krytou šindely. Až do zbourání před padesáti lety byla stodola místní zajímavostí — její střecha byla přesně na rozvodí, a tak déšť ze severní strany odtékal do Baltského a z jižní strany do Černého moře.

Ve Špičkách byla často nouze o vodu, studny v horní části obce snadno vysychaly. Pitná voda se na faru vozila nebo nosila od pramene „U lázně“. V zimě se k napájení dobytka používala voda z roztápeného sněhu, která v krutých zimách, jako byla např. v roce 1766, musela stačit i lidem. Máchat a bělit prádlo se chodilo skoro hodinu cesty k Bečvě. Farní studna byla vykopána až v zimě 1845/1846 a na vodu se narazilo v hloubce 11 m.

Obec Špičky se zavázala bezplatně dovážet faráři 10 beček piva z knížecího pivovaru v Komárovcích a 12 měric žita, přikázaných mu hranicou vrchností (knížetem Karlem von Dietrichstein-Proskau, k jehož hraničkému panství patřily přifařené Kozí Loučky a Heřmanice). Pokud by 10 sudů deputátního piva nestačilo, mohl farář poslat pro *přívarek* — na zvláštní povolení vrchnosti mohl odebrat ještě 7 sudů deputátního piva, ale za každý musel do knížecí sýpky v Kelči odvést tři měrice ječmene a doplatit pivní daň 3 zl. za sud.⁷ (Pivo bylo považováno za potravinu, užívalo se na různé polévky a omáčky, ale také sloužilo jako plat za různé služby pro faru.) Podobně směl farář požádat o dalších sedm sáhů palivového dříví, které si však musel nechat podle pokynů knížecího lesníka na své útraty pokácet, pořezat a přivézt. Pro toto dřevo jezdívali Špičtí.

6 SOkA Pterov, fond Farní úřad Špičky, inv. č. 25.

7 Tamtéž.

Pro pivo jezdili sedláci „po pořádku“. Pivní taxa 4 zl. za sud se platila v kelečské kanceláři, „posudně“ přímo sládkovi, 18 kr. za sud, 4 1/2 kr. za vědro. Byl to poplatek za zapůjčení a vyčištění sudu, který se prázdný zase musel vrátit. Přivezené pivo složil sedlák do farního sklepa a dostal máz piva „od cesty“. Byla-li rozvodněná Bečva a nedalo se projet brodem, povolila vrchnost využit služeb nemětického rychtáře, který čekajícímu sedlákovi převezl přívozem z panské pivnice v Neměticích jedno až dvě vědra piva.⁸

Škola jako „*dcera církve*“ podléhala konzistoři, která na návrh děkana jmenovala učitele (*školního mistra, rektora*). Děkan byl současně vrchním školdozorcem příslušné oblasti (okresu). Při každé kanonické vizitaci sám prověřoval znalosti školáků. Bezprostředním nadřízeným učitele byl místní farář. Proto jsou nejstarší doklady týkající se školy připojené k farním.

Dne 8. listopadu 1774 byl knížetem biskupem Maxmiliánem hrabětem Hamiltonem jmenován první stálý učitel ve Špičkách, Josef Trnka (Tirnka). Byl mu biskupskou vrchností k obvyklému školnému od žáků (1 1/2 kr. od žáka týdně) přirčen plat 2 měrice obilí a 2 sáhy dřeva. Dále se obec Špičky zavázala udržovat byt učitele v dobrém stavu a „*mimo jiných případností*“ mu dávat ročně 4 rýnské a 6 kr. a půl třetí měrice žita staré moravské míry na chléb. Také se zavázala vozit do školy 6 2/3 sáhu deputátního dřeva, které poskytl kníže biskup jako pozemková vrchnost a školní patron současně. Z Kunčic měl špičský školní mistr (rektor) dostávat vždy na sv. Martina 2 zl. a 42 kr. a 2 měrice žita. Dne 16. ledna 1788 provedl prohlídku školy krajský školní komisař Jakub Alois Prakisch za přítomnosti faráře Zeidlera, špičského rychtáře Josefa Kurfürsta a burmistra Martina Strnadela, za příškolené obce tu byli členové obecního výboru z Kunčic Jürg Dittrich a Josef Herman, dědičný rychtář Georg Blazek a burmistr Wentzl Havran z Kozích Louček a dědičný rychtář Josef Kahlich a burmistr Josef Beck z Heřmanic. Zástupce vrchností se nemohl dostavit „*pro vysokou vodu na Bečvě*“.

Bylo konstatováno, že jediná místnost školy slouží jako byt učitele i k vyučování. Proto bylo s obcemi dohodnuto, že v létě roku 1788 bude pro 84 školních dětí přistavena učebna a původní školní světnice zůstane učitelským bytem. Přítomný inspektor důrazně vysvětlil, že už od roku 1774 bezpodmínečně platí *nejvyšší školní regulativ* o povinné školní docházce šesti- až dvanáctiletých dětí. V případě zanedbání budou rodiče trestáni dvojitým školním platem, chudí rodiče veřejnou prací.

Na místě byla uzavřena dohoda o platu za výuku: místo dosavadního 1,5 kr. za dítě týdně 2 kr., aby děti nemusely jako dosud donášet do školy dřevo na otop, který učitel bude kupovat pro sebe i pro učebnu. V obilním desátku dostane dle dolnorakouské míry sypaného žita ze Špiček 2,5 měrice a 10 mázů, z Kunčic 3 měrice, z Heřmanic 0,5 měrice a 2 mázy, z Kozích Louček 0,5 měrice a 2 mázy, celkem 6,5 měrice a 14 mázů. V penězích ze Špiček 4 zl. 6 kr., z Kunčic 2 zl. 42 kr., z Heřmanic 48 kr. a z Kozích Louček 45 kr. Na koledu a o sv. Mikuláši („*Nicolai Cantation*“) ze Špiček 1,5 měrice ječmene, z Kunčic 1 měrice žita, z Heřmanic 0,5 měrice žita a stejně z Kozích Louček, celkem 2 měrice žita a 1,5 měrice ječmene. K tomu měla škola 1/3 jitra pole (3 a 1/3 měrice).⁹

Jak bylo i dříve zvykem, měl dostat učitel od každého platícího dítěte bochník chleba ročně, od každého sedláka a zahradníka (malorolníka)

o posvícení koláč, při soupisu osob schopných zpovědi v usedlosti 1—4 vejce (např. roku 1806 měly Špičky 336 osob schopných zpovědi a 72 zpovědi neschopných — dětí mladších devíti let a lidí nesvéprávných).

Podle § 5 regulativu měl školní plat a přídavky vybírat rychtář a učitel v určitých lhůtách odevzdávat proti kvitanci. Špičky se zavázaly odvádět školní plat čtvrtletně, Kunčice měsíčně, obilní desátek s koledou skládat na sv. Martina, kdy se obvykle „*sypaly desátky*“. Plat měl být skládán u rychtáře, přídavky odevzdávány přímo učiteli jako dříve. Celkem měl být školní plat 52 zl. 54 kr. ročně.

Z kostela náleželo rektorovi za hudební službu 1 zl. 21 kr., za trojí svátky („*festivalia*“ — Vánoce, Velikonoce a letnice) 21 kr., za pohřby a svatby poplatky ve výši 1/3 štolové taxy, asi 5 zl. 27 kr. ročně, z přifařených obcí měl dostat 8 zl. 21 kr., takže měl mít pevný příjem celkem 82 zl. 24 kr. ročně. Kromě toho konal služby obecního písaře.

Od arcibiskupa jako vrchnosti a současně patrona školy měl rektor dostávat 6 a 2/3 sáhů dřeva, od obcí Špiček a Kunčic 3 a 1/3 sáhu, celkem 10 sáhů palivového dřeva zdarma. Deputátní dřevo mu vozili zadarmo sedláci ze Špiček.

Od roku 1798 byly od Špiček odškoleny Heřmanice a Kozí Loučky. Z obou vesnic začaly děti chodit do nově zřízené německé školy v Heřmanicích, jejímž prvním učitelem se stal Lorenz Rotter. O náklady na tuto školu se Heřmanice s Kozími Loučkami dělily v poměru 2:1.

První faráři obnovené farnosti Špičky

Prvním farářem se ve Špičkách stal 8. října 1771 Jan Sarkander Zeidler, syn mědirytee z Uničova, ordinovaný roku 1763. Předtím byl kooperátorem ve Vyšehorkách a Všehovicích a rád se přihlásil o nově vypsanou, byť chudou farnost. Byl investován olomouckým biskupem jako světskou i církevní vrchností a 8. října 1771 instalován.

Při udělování benefícia musel žadatel prokázat svou *kompetenci*, tj. schopnost zastávat samostatné místo v duchovní správě církevním nadřízeným a světskému majiteli příslušné farnosti, a zaplatit prezentační taxu na úřední výkony. Výše této taxy kolísala podle hodnoty benefícia. Vrchnost vybrané kandidáty *presentovala* konsistoři, generální vikář přezkoumal jejich údaje a kandidáty přezkoušel, konzistoř vybrala toho, kdo bude na faru *investován*, a sdělila to jeho vrchnosti a příslušnému děkanovi. Zástupcem vrchnosti a děkanem byl pak nový duchovní správce *instalován*, tedy slavnostně uveden do svého úřadu.

Instalace probíhala podle předepsaného schématu: v dohodnutý den přijel děkan a zástupce vrchnosti do farnosti, kde byli očekáváni shromážděnými farníky i kněžími z okolí. Nový farář už byl obvykle ubytován na faře a instalace se konala o nejbližší neděli. Uklizený a ozdobený kostel byl zamknut a klíč předán děkanovi, podobně převzal zástupce vrchnosti od administrátora nebo představeného obce klíč od farní budovy.

Farníci vyšli se zpěvem vstříc novému faráři a doprovodili jej ke kostelním vratům. Tam jej čekal děkan a po žalmu a krátké modlitbě mu obřadně podal klíč od kostela, aby jej nový farář odemkl a tím se ujal duchovní

Maximilian Von Gottes Benerer Dyrchacht zu Oberts
 Hertsog des heil. Römisch: Reichs Fürst der Königl. Geheim: Capellen
 und Hamilton Graf

Unsere Gnad zu Vor: Frendester Lieber getreuer wir Verwilligen
 Sie mit gnedigst, das dem Unterthänigst Supplicirenden Oefftlicher
 Schulmeister Joseph Ziruba zu seinem Jahrl: genyppenden gefalt
 annoch 2 Metzen Korn, und 2 Klafter Holz, Von Ersten Julij
 Cur anni anfangen, wo für derselbe nicht nur den Kirchen
 dienst zu verrichten sondern auch die Arme Kinder in dem
 Christenthum und also vafren Catholischen Blandien fleijzig
 und seiner selbst angelobnis nach ofnent gelidlich zu unter
 richten und dieselbe zum gemeinen gutt gottesfürstigen Or
 dentlichen Leben, durch geförige Ducht anzufür uns zu verleiten
 pflichtig und Vorbinden sein solle. Und Unseren Herrschafft
 Reliquen betrefenden Amtern alle Jahr verabsolget werden
 Räum

Wannach die dies zuriestum gemäß mit Unserer Ausserer quädigstem
 Resolution das wir unsern zu Vor anlangem imi solech gemacht
 Beschlüssen zu sinnem Nach Anfall, gesehens zur Erfolgeung

Ad Mandatum Reisdineae Suae Celsitudinis pprium
 den 8 gbris 1774
 Franz Joseph Karast

Concordat cum suo vero Originali. Pflanz
 Pflanz 7. Januarius 1774
 Johann Ch. Borsmann
 Wam Rittm.

správy. Za zpěvu hymnu „Te Deum laudamus“ vešel nový duchovní správce první do kostela a hned za vchodem byl obléknut do mešního roucha. Následoval průvod kostelem a předepsané modlitby u křtitelnice a bočních oltářů, pak kázání děkana, který nového faráře, sedícího na *sedes* u hlavního oltáře, oficiálně představil farníkům. Po kázání se během dalšího hymnu oblékl v sakristii do mešních rouch i děkan a následovala slavná mše svatá za farnost, po ní *Libera Domino* a průvod kolem kostela po hřbitově s modlitbami za zemřelé farníky.

Pak farníci doprovodili svého nového faráře k faře, kde už čekal zástupce vrchnosti, aby mu předal klíč od jejích dveří. Jejich slavnostním odemknutím se nový farář ujímal obročí a získal nárok na všechny požitky s ním spojené. Slavnost obvykle skončila obědem pro *honorationibus* a pohoštěním farníků. Druhý den se konala vizitace školy.

P. Zeidler neuměl dobře česky. V německých Vyšehorkách to nevadilo, ale špičská farnost byla ještě převážně česká, a proto si musel pro vedení české duchovní správy (zejména kvůli kázání) vzít českého kooperátora. P. Fabián Gillar, narozený 6. ledna 1736 v Oseku, syn učitele, ordinovaný roku 1759, který působil do roku 1774 v Bělotíně jako II. kooperátor, přišel do Špiček v červenci 1774 a zůstal zde až do své smrti.

Farář Zeidler velmi brzy zjistil, že deputátní dřevo nestačí k vytápění fary, ze všech stran vystavené větru, a nestačí pivo, kterým se zvykově platilo farníkům za poskytované služby při různých dovozech ap. Vyprosil si proto výše uvedené přídatky piva a palivového dřeva.

Po Zeidlerově smrti v létě 1798 P. Gillar krátce administroval farnost do příchodu nového faráře Augustina Kučí. Roku 1805 byl penzionován, 9. ledna 1808 ve Špičkách zemřel. Špičskému kostelu odkázal vklad na anniversarium a 40 zl. rýnských na pořízení nových varhan. Špičky samotné měly tehdy 294, Heřmanice 272 a Kozí Loučky 174 českých obyvatel, jen Kunčice už byly se svými 198 obyvateli převážně německé.

P. Zeidler požádal arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo o to, aby kostelníkem ve Špičkách mohl být sedlák, který by ho vozil po jednotlivých obcích k bohoslužbám, k nemocným ap. To by však znamenalo osvobození kostelníka od potažní roboty, a tak roku 1790 povolila vrchnost i nadále pouze to, aby kostelníkem ve Špičkách zůstal *zahradník*, čtvrtník, osvobozený od jiných robot. (Špičským kostelníkem je už více než 200 let vždycky někdo z rodiny Susikovy.) K jeho povinnostem patřilo také zvonění ranního a večerního klekání a na mračna (za to dostával od obce ročně dvě měřice ječmene), uklízení kostela, pečení oplatek pro kostel (za 2 zl. 20 kr. ročně, železná forma na 30 hostií s dvěma kružidly na vykrajování byla majetkem kostela) a obstarávání svíček u voskaře v Hranicích (za 30 kr. ročně), kterému vozil na protiúčet zbytky paškálu a „*okapy*“. Také jezdil na děkanství do Kelče pro posvěcené oleje. Za svatby a pohřby dostával odměnu ve výši čtvrtiny štolového poplatku, do které byl zahrnut plat za obvyklé vyzvánění umíráčkem.

Za celoroční službu v kostele dostal kostelník 2 zl., při křtu 3 kr. a při svatbě 6—18 kr. a koláč. Koláč také dostal od každého sedláka při posvěcení a od selek při úvodu. Jako koledu dostal při „*sypání desátku*“ z Heřmanic a Kozích Louček po půl měřici žita. Ve Špičkách a Kunčicích konal koledovou obchůzku (ono *Christus Mansionem Benedicat*, C+M+B), při kte-

ré mu v každém stavení dávali dobrovolnou koledu, zpravidla vařivo (kрупici, jáhly) nebo mouku. V postní době před Velikonocemi sbíral vejce pro faráře i pro sebe — náleželo mu jich 165, faráři náležející počet postupně narůstal až na 493 v roce 1835.

Kostel měl nočního hlídače, *hlásného*, který byl současně obecním hlídačem. Býval to podruh (hofer). Ponocenská píšťala, okovaná hůl se železným křížem a lucerna byly kostelním majetkem. (Ještě ve 20. století stávala obecní šatlava, kam ponocný zavíral přistižené provinilce a případně je rovnou trestal výpraskem podle zvykového práva. Při větším přestupku rozhodla o trestu obecní rada. Zločiny soudila vrchnost.) Za svou službu dostával od obce Špičky měřici žita a měřici ječmene, z Kunčic 1,5 měřice žita, z Heřmanic a Kozích Louček po měřici žita. O posvícení dostal od každého majitele polí ve všech přifařených vesnicích po koláči (celkem 95 kusů). Aby si přilepšil, pracoval jako nádeník na faře a hrobník. Za vykopání dětského hrobu dostal 18 kr., za hrob pro dospělého podle velikosti 30—45 kr. Při promrzlé půdě tyto sazby stoupaly zhruba na dvojnásobek (24 kr. — 1 zl.). Hroby pro chudé kopal zadarmo. Zvláštní placenou službou kostelníka a hrobaře bylo „*vymetání sněhu z hůry kostelní*“, jejíž šindelová střecha značně podfukovala.

Farář Zeidler zemřel ve Špičkách 25. srpna 1798 krátce po tom, co byla na náklady patrona arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo postavena v ose kostela dřevěná, 6 sáhů (11,38 m) vysoká věž a na ni zavěšeny oba „*dva zvony dva centy těžké*“.

Nový farář Augustin Kuča byl „*Moravus*“, syn biskupského justičního sekretáře z Kroměříže, narozený 14. září 1763, který byl předtím zhruba devět a půl roku kooperátorem v Kelči. Jazykové problémy neměl, česky se podepisoval „*Kuča*“, německy „*Kutscha*“. Na piaristickém gymnáziu v Kroměříži na něho obrozenecky zapůsobil P. Vít Baur, který vybízel studenty k veršování v rodném jazyku. V době teologických studií v generálním semináři na Hradisku v Olomouci psal Kuča české básně a za působení v Kelči posílal svá dílka Josefu Dobrovskému a ten Antonínu Puchmajerovi do Prahy. Básně byly zveřejněny v Puchmajerových „*Sebráních básní a zpěvů*“ (I 1795, II 1797) a „*Nových básních*“ (I 1798, II 1802). Spolu s Janem Aloisem Zábranským a Tomášem Mnichem tvořil Kuča trojici zakladatelů novočeského básnictví na Moravě. Jako hospodyně si přivezl Johanku Morycovou, dceru své starší sestry. Starého P. Gillara, kterého — jak píše — zdědil po svém předchůdci, si ponechal a bratrsky se o něj postaral, aby mohl ve Špičkách klidně dožít. Rychle se zorientoval v novém působišti, dokázal si získat české i německé farníky a během několika let přes válečné hospodářské potíže dokázal změnit kostel i faru k nepoznání. Byl dobrým hospodářem, který omezené prostředky uměl využít beze zbytku. Z jeho ruky se zachoval první, velmi podrobný inventář špičského obročí z roku 1806, do něhož připsal řadu vysvětlivek, ledacos objasňujících, jako např. poznámku o kuřatech — musel prosadit, aby mu farníci nedávali kuřata mladší tři měsíců, která by musela hospodyně teprve vykrmit, aby se dala jíst. Prvních pět let svého působení popsal v české listině z 26. září 1803, uložené zřejmě ve víku nové křtitelnice. Starou křtitelnicí dal postavit jako kroupenku pod kůr ke vchodu do kostela. Následující opis zmíněné české listiny je mírně přizpůsoben dnešnímu pravopisu.

Roku 1803 dne 26ho Septembra začali sme stavět touto křtitedlnicu. Kazatedlnica se začala dně 29 Augusta z kazatedlnice staré dělat. Oboje to koštovalo práce řezbařské 110 rýnských a materyál koštoval 30 rýnských. Řezbář, který celou robotu do kostela dělal, jmenoval se Jozef Piskoř, rodilý z Bodenstatu, bytem v Lipníku.

Já, Augustyn Kuča, rodilý z Kroměříža dně 14 Septembra 1763, študýrovaný Theolog v Olomoucy od roku 1783 až do roku 1789, v kterém sem dně 18ho January za kněze posvěcen, v Kelči až do 14 Novembra 1798 půl desáta roku kooperátorem a od 15 Novembra 1798 za faráře Špičského ynvestýrován byl, začal sem ten kostel mou nevěstu, kterou sem škaredou, tmavou, černýma deskama sbedněnou zastal, hned od prvního roku ozdodobovat, a každý rok sem jí lícej kus ozdoby zjednal.

1798 roku zjednal sem dvě nové spovědlnice za 34 rýnských.

1799. Dlačil sem kostel nákladem patrona za 20 rýnských a zdělaly se stolice nákladem farníků za 81 rýnských, ale s tou smlouvou, že jenom sedlácy a sedlky je mají držet, a sice jen do smrti, po smrti ale noví dostupitelové na jejich grunty mají si je zas zakoupit, jedno každé místo za půl rýnského.

1800. Zbořil sem starý černý dřevěný Oltář, a 40 rýnskýma, které mynář Špičský Jan Dobrozemský kostelu daroval, začal sem z gruntu hrubý Oltář stavět, ten koštoval s malováním 40 rýnských, zdil ho Jan Filipp, mistr zednický z Hranic. Schodky dělal Jan Glaser, kameník z Mezříče, za 24 rýnských.

1801. Koupil sem Tabernakl na hrubý Oltář od měšťanů Kelečských z Kostela městského jejich Svatej Panny Kateřiny za 10 rýnských.

Zjednal sem nový modrý ornát na advent a na půst za 32 rýnských, novou mosaznou postříbřenou kaditedlnicu za 20 rýnských,

novou kamennou křtitedlnicu a dva žehnáčky pod chór za 10 rýnských a dva hruby anděle na hrubý Oltář za 24 rýnských.

Lampa hrubá visící v presbyteryum před hrubým Oltářem byla darována od France Ležaka pana správčího z huti Lukovských.

1802. Zjednal sem pečátko kostelní s nápisem 1798 za 5 rýnských a celou řezbu na hrubý Oltář za 14 rýnských.

Hrubý obraz Svatých Kostela Patronů Šimona a Judy Apoštolů maloval Jan Fröml, malíř ve Fulneku, nákladem Jana Dobrozemského, mynáře Špičského za 50 rýnských.

1803. Rám a řezbu dělal na ten obraz výše jmenovaný řezbář za 49 rýnských, varhany sem nechal popravít za 26 rýnských.

To sem tak všelijak z dobrodinců snášel a Pán Bůh snažení moje požehnával.

Zed' okolo hřbitova stavěl Patron i farníci za 270 rýnských.

Když sem tou křtitedlnicu stavěl, tenkrát z mej okrase nic nebylo ještě štafýrovaného, jen toliko všecko bylo z brusu nové a přichystané.

Dlážka v kostele pod střechou byla dlažená tihlama a železnýma dvírkama zaopatřená nákladem patrona za 37 rýnských.

Farníci toho času byli:

Ve Špičkách:

Nro. 1. Jiřík Ševčík hofer

2. Jiřík Prokl sedlák

3. *Vacula Jiřík čtvrtník*
4. *Kocmunda Josef čtvrtník řezník*
5. *Ryška Jan sedlák*
6. *Dohnal Josef sedlák*
7. *Plesník Šimon sedlák*
8. *Tureček Jakub sedlák*
9. *Matyska Wencl sedlák*
10. *Čepica Šimon sedlák*
11. *Kubik Jozef hofer*
12. *Semdenský Wencl kovář*
13. *Halva Antonín hofer*
14. *Wellert Šimon čtvrtník*
15. *pusté*
16. *Kašák Antonín sedlák*
17. *Paydla Tomáš sedlák*
18. *Matouška Barbora vdova*
19. *Kubik Jozef čtvrtník*
20. *Paydla Valentin čtvrtník*
21. *Bartošík Antonín sedlák*
22. *Wainla Šimon čtvrtník*
23. *Janča Tomáš hofer*
24. *Ondroušek Fabián hofer*
25. *Novák Martin hofer, krejčí*
26. *Prokl Šimon sedlák*
27. *Matyska Karel čtvrtník*
28. *Hrab Jozef mladý sedlák*
29. *Prokl Antonín sedlák*
30. *Hrab Jozef starý sedlák*
31. *Mikolášek Wencl sedlák*
32. *Petráš Michal pastýř*
33. *Matyska Jan hofer*
34. *Waygl Antonín hofer, švec*
35. *Kunovský Jakub hofer*
36. *Janošek Šimon hofer*
37. *Susyk Jan čtvrtník, bednář, kostelník, dobrodinec chrámu Páně*
38. *Prokl Šimon hofer, huslař, hlásný*
39. *Kunovský Jiřík sedlák*
40. *Baynstayner Martin sedlák*
41. *Fara, v ní Fabián Gillar církevní kněz, rodilý z Oseku dně 6
January 1736.
hospodyň Johanka Moryc, rodilá z Brna na hrubé Křenové ulici
dně 6 January 1778, panenka svobodná, faráře sestřenica*
42. *Kurfürst Jozef fojt*
43. *Prokl Kristián panský šenkýř*
44. *Hadaš Tomáš sedlák*
45. *Palatský Jozef sedlák*
46. *Palatský Jan sedlák*
47. *Hrab Martin sedlák*
48. *Kunovský Jiřík sedlák*

49. *Strnadel Martin sedlák, pudmistr*
50. *Kunovský Jiřík hofer*
51. *Janošek Jiřík pazderák*
52. *Jan Dobrozemský mynář, dobrodinec, dal za toho času až dosavad
240 rýnských na chrám Páně*
53. *Matouška Martin hofer, tesař*
54. *Mikeš Tomáš hofer*
55. *Palatský Šimon hofer*
56. *Spilka Vincenc školní učitel a Regens Chori*
57. *Čepica Jozef hofer*
58. *Čepica Jan hofer*
59. *Wellert Jozef výminkář z gruntu Nro 28*
60. *Mikolášek Jozef hofer*
61. *Susyk Jakub hofer, krejčí*

*Tak byly Špičky obsazeny krom výminkářů a podlidníků. Všickni Moravci
Katolíci.*

v Kunčicích:

- Nro.*
1. *Bahnik Joseph sedlák*
 2. *Hermann Martin podsedník, ten dně 9ho Septembra 1802 k vyzná-
ní luterskému augšpurgskému on sám z čeledi své přešel.*
 3. *Zbrůž Franc hofer, švec*
 4. *Wellert Wencl sedlák, pudmistr*
 5. *Litschmann Ignac hofer, švec*
 6. *Paydla Martin sedlák*
 7. *Dytrych Lorenc sedlák*
 8. *Skoček Jiřík podsedník*
 9. *Ertl Jozef sedlák*
 10. *Pelc Ondřej pastýř*
 11. *Bauer Jan hofer*
 12. *Baynstayner Antonín sedlák*
 13. *Šindler Jan sedlák*
 14. *Walenta Martin sedlák*
 15. *Hermann Tomáš sedlák*
 16. *Šindler Jozef hofer*
 17. *Taychmann Martin podsedník, tkadlec*
 18. *Rabl Wenzl podsedník, tesař*
 19. *Weselský Valentin panský šenkýř*
 20. *Rabl Tomáš sedlák*
 21. *Michalek Antonín sedlák*
 22. *Dytrych Martin sedlák*
 23. *Walter Franc sedlák*
 24. *Šindler Wencl hofer*
 25. *Berger Jiřík sedlák*
 26. *Ertl Tomáš sedlák*
 27. *Hermann Leopold fojt, přestoupil se svou ženou i s dětma k vyzná-
ní luterskému augšpurgskému dně 9ho Sept. 1802.*
 28. *Hermann Tomas otec jeho katolický, výměnkář na fojtství*
 29. *pusté*
 30. *Anders Antonín kovář*

31. *Matouška Franc podsedník, zámečník*
32. *Alez Tomáš podsedník*
33. *Bauer Tomáš podsedník*
34. *Dytrych Karel sedlák*
35. *Dytrych Jozef sedlák*
36. *Hermann Wencl sedlák*
37. *Šindler Martin podsedník*
38. *Matouška Jan hofer*
39. *Hermann Antonín podsedník*
40. *Berger Lorenz podsedník*
41. *König Valentin podsedník*
42. *Dytrych Lorenc hofer*
43. *Wellert Jan hofer*
44. *pusté*
45. *Ertl Matěj hofer*
46. *Frydrych Jozef hofer*
47. *pusté*
48. *Hermann Jan hofer*
49. *Rabl Antonín hofer*

Krom výminkářů a podlidníků, největším dílem Němci, Katolíci v Hermanicích:

- Nro.*
1. *Kovář Zuzana vdova hoferova*
 2. *Blažek Jiřík sedlák*
 3. *Unger Tomáš sedlák*
 4. *Bek Antonín sedlák*
 5. *Frays Martin sedlák*
 6. *Nitschmann Jozef sedlák*
 7. *Gläzl Jozef sedlák*
 8. *Hawran Jan sedlák*
 9. *Frayz Wencl hofer*
 10. *Gabryel Antonín hofer, zedník*
 11. *Durmann Wencl podsedník*
 12. *Wayzer Wencl podsedník, kovář*
 13. *Nitschman Antonín podsedník*
 14. *Kovář Jiřík hofer*
 15. *Klayber Wencl hofer*
 16. *Hawrann Jozef sedlák*
 17. *Šlosser Jan sedlák*
 18. *Nitschmann Antonín sedlák, pudmistr*
 19. *Kalich Jozef fojt*

Rotter Lorenz učitel školní

20. *Popp Martin sedlák*
21. *Hawran Antonín sedlák*
22. *Buk Jan sedlák*
23. *Janečka Wencl pastýř*
24. *Kalich Jozef hofer*
25. *Berger Jan hofer, tesař*
26. *Unger Wencl hofer*

Krom výminkářů a podlidníků. Samí Němci katolíci.

v Kozí Louče:

- Nro. 1. Hawrann Jozef sedlák
2. Hawran Wencel sedlák, pudmistr
3. Kayner Martin sedlák
4. Blažek Jiřík fojt, dobrodinec chrámu Páně
5. pazderňa pustá
6. Dytrych Tomáš sedlák
7. Dolaček Matouš sedlák
8. Řehák Jozef sedlák
9. Hawran Martin sedlák
10. Berger Tomáš sedlák
11. Šnayder Jozef sedlák
12. Anders Jiřík sedlák
13. Frays Tomáš sedlák
14. Tassler Jan sedlák
15. Frays Tomáš hofer, tesář
16. Glázl Wencel hofer, tkadlec
17. Kohout Jozef pastýř
18. Gerych Jiřík hofer
19. Hawran Martin hofer
20. Bissof Wencel hofer, švec
21. Kayner Wencel hofer
22. Blažek Matouš hofer, zedník
23. Řehák Matouš hofer

Či znali po moravsky i po německy všichni, ale k moravským se vyznávali, všichni Katolíci.

Toho času byl Papež Římský Pius VII. Císař pán náš Franciscus II. Arcibiskup holomoucký a Cardinal Antonius hrabě z Colloredo a Waldsee. Pan Hejtmán v Kelci Jozef Merkl, Pan Děkan Soběchlebský Jan Kuzník, farář Kelečský.

Obilí po žních platilo takto: rži (žito) za 3 rýnské a 5 groší, žito (pšenice) za 5 rýnských a deset groší, ječmen za dva rýnský, oves za 1 rýnský a za deset groší, cent sena za 1 rýnský a osm groší, sláma za 6 šest rýnských, mírka kaše za 16 krejcarů, funt putru za 24 krejcarů, máz piva za 6 krejcarů, vína ročního máz za 20 krejcarů, starýho vína máz za 30 a 36 krejcarů, masa hovězího i skopovýho funt za 8 1/2 krejcaru, plat nádenický na den bylo 20 krejcarů.

Tenkrát byl svět papírový u nás, nebylo dokonce žádných peněz stříbrných ani zlatých ale jen bancovní cedulky za 1, 2, 5, 10, 25, 100 zlatých a tak dál, a kuprových bylo málo, proto se draho zchytlo, že sme s těma papírma nikam nemohli se hnout do cizích zemí. To se ale stalo vojnou s francouzama, kteří všecy dobré peníze od nás vytržili, a nám falešných papírů podhodili, že sme se to juž čtvrtý rok po vojně nemohli na nějaké bohatství sebrat.

Amen. Pán Bůh s vámi i s námi. Pomodlete se za nás.

Kutscha Augustyn farář mpria

Roku 1799 obnovil arcibiskup faráři Kučovi na jeho prosbu milodar sedm sáhů palivového dříví a právo na přívarek. Pro uložení dřeva nechal farář roku 1800 zvětšit kůlnu na dvoře a pod střechu kůlny dal postavit skla-

diště slámy a nad chlěvy seník. Za malou těsnou kuchyň dal k budově fary přistavět spížíni komoru a nákladem patrona přestavět záchod, jehož dřevěný odpad předtím vedl těsně po zdi fary. Pro vytápění velkého pokoje v přízemí a lepší využití pece dal do ní vezdít kotel na vaření. Malý nevytápěný přístěnek v prvním patře změnil na farní archiv a dal do něho přenést kostelní truhlu s doklady, jeho okno dal zpevnit železnou okenicí. (Železem obitá *kostelní truhla* — pokladna z tvrdého dřeva se dvěma zámky a čtyřmi klíči byla později opatřena ještě třetím „dobrým zámkem“. Klíče měl farář, správce arcibiskupské vrchnostenské kanceláře v Kelči a později také kostelní hospodář.)

V roce 1803 byl za 150 zl. od patrona ohrazen hřbitov kamennou zídou s prkny mezi sloupky krytými stříškami, farníci pomáhali materiálem a robotou ruční i potažní v ceně dalších 120 zl. Podobně byla nákladem patrona přestavěna výše zmíněná farní stodola jako kombinovaná stavba s prkennými stěnami mezi osmi kamennými pilíři. Farář Kuča nechal roku 1803 zvýšit věž kostela ještě šestibokou dřevěnou vížkou s bání a křížem a do ní převěsit zvony. Kovové dveře z roku 1803 mezi kůrem a kostelní půdou byly protipožárním opatřením od patrona, na půdě byl na stropních trámech zásyp proti ohni.

Roku 1806 sepsal farář Augustin Kuča už zmíněný podrobný inventář kostela, farní budovy a obročí, který doplnil pečlivými ověřenými opisy zakládací listiny a reversů obcí a všech listin týkajících se obročí a farní správy. Jako školdozorce přiložil protokoly, týkající se školy ve Špičkách. Kuča napsal: „*Kostel je postaven z lomového kamene na vápennou maltu, uprostřed hřbitova, pojme asi 800 lidí. Presbytář a sakristie jsou klenuty, loď má rovný strop z obílených desek. Podlaha kostela je kryta kamennými dlaždicemi.* (Vpisek říká, že tak tomu bylo do roku 1843, kdy byl kostel vydlážděn brídicí. Pozn. autorky.) ... *Střecha kostela je šindelová a byla nově postavena nákladem patrona r. 1798.*

O oltářích: V kostele jsou tři, hlavní a dva postranní. Hlavní oltář byl r. 1800 za dar 40 zlatých od špičského mlynáře Jana Dobrozemského na ruinách zříceného starého oltáře vybudován z cihel, je zvednut na třech kamenných stupních, nesvěcený a bez fundace, ale má olomouckým světicím biskupem posvěcené portatily, jehož autenticita je uvedena v příloze 7 (inventáře, pozn. autorky). Na tomto oltáři stojí dřevěný svatostánek s loubím, vedle něho dva andělé a vedle nich dvě vázy. Na svatostánku leží na Knize Zjevení Beránek Boží a za ním stojí P. Maria Nanebevzatá, vše ze dřeva...

O hřbitově: Hřbitov kolem farního kostela při svém založení byl dost prostorný na to, aby mrtví ze čtyř přifařených vesnic mohli být pochováváni na 20, později na 13 let. V r. 1803 byl ohrazen. Ze zvláštní laskavosti daroval patron k tomuto účelu 150 zlatých, farníci dali potřebné dřevo, prkna a robotu.

Na hřbitově nestojí žádný kříž, stojí však jeden mezi farou a hřbitovni zdí, jehož udržování náleží obci Špičky.¹⁰ (Tento kříž byl z dubového dřeva s plechovou malovanou figurou, roku 1880 jej nahradil kamenným farář Antonín Schwarz.)

Veškeré kostelní stříbro vážilo roku 1806 jen 48 úředních lotů (0,84 kg), byl to jeden stříbrný pozlacený kalich zdobený andělskými hlavičkami s patenou (28 lotů), a zlacený pacifikál z 28. srpna 1778 (20 lotů) — kříž „se

stříbrnou figurou“, v jehož dutině byla v zapečetěném stříbrném pouzderku uložena tříska Svatého Kříže. Kostel je musel odevzdat roku 1810 do státní pokladny na krytí státního dluhu. Jen pouzderko, které podle výnosu z 28. srpna 1778 „*ex thesauro Augustissimae Caesareae, Regiaeque Majestatis extractam esse*“, bylo vloženo do nového pacifikálu z pozlacené mědi.

Ostatní kostelní nádobí bylo podle zmiňovaného inventáře z pozlacené mosazi nebo mědi, šest velkých měděných svíců „*stříbřených starých*“ za 84 zl. odkázal kostelu zemřelý černotínský sedlák Josef Kajnárek. Na hlavním oltáři a u svatostánku bylo osm velkých a dva menší cínové svícní (spolu s píšťalami z varhan byly odebrány roku 1915 na válečné účely). Na stěnách kostela bylo celkem osm železných svíců. (Svíce na nich se rozsvěcovaly jen o nedělích a svátcích, jinak se svítilo pouze na oltáři a při zpívaných mších na kůru. Farníci si nosili do kostela vlastní „*sloupky*“ — tenké svíčky, které přilepili na lavici.)

Jednoduchá dubová zpovědní stolice se dvěma klekátky stála v sakristii, která se v zimě dala alespoň trochu vyhrát ohřívadlem na dřevěné uhlí, druhá zpovědnice byla v koutě presbytáře. (Zpovídalo se především v postním období před Velikonocemi.)

Na železném pečetidle farnosti, které nechal farář Kuča udělat, byl obraz Božího oka a pod ním zkrížené pila a kyj, symboly sv. Šimona a Judy. Nápis pečeti zněl: *SIGILLUM ECCLESIAE PAROCHIALIS SPEITSCHENSIS 1798*.

O farní budově je v inventáři napsáno, že „... je pevně postavena r. 1768 z pálených cihel, jednopatrová, na onom místě, kde kdysi stávala fara dřevěná, od vesnických domů se nelišící. ... Zeleninová zahrádka má asi jednu osminu měřice, je ohraničena deskovým plotem krytým šindelem, který má zteřelé sloupky a na více místech je svalený.

Dvůr má dvoje vrata, přední dvoukřídlá, nad nimiž je na dvou pilířích vyzděn oblouk, mají zámek. Byla postavena r. 1800 nákladem patrona. Druhá vrátka jsou vjezdem od stodoly, jednokřídlá s visacím zámkem, vedou do zeleninové zahrádky. Na dvoře jsou dva prasečí chlívký, dva kurníky, chlév pro dvě krávy, komora na přípravu řezanky (dříve ovčín) a na čtyřech zděných pilířích stojící kůlna na dřevo. Nad chlévy, které jsou ze dřeva, je seník, nad dřevníkem půda na uložení slámy, oboje zamykatelné.

Farní stodola stojí v poli, přímo na farním pozemku, byla r. 1803 postavena nákladem patrona ... je, jak Špičtí říkají, východním mezníkem farních pozemků, neboť tam, kde nyní stojí její první pilíř na straně k obci, stávala jablň, která podle zakládací listiny sloužila jako výchozí bod pro vyměření farní role. Prý tam kdysi stávala zděná brána do vesnice, jejíž zbytky byly použity jako materiál při stavbě fary r. 1768.¹¹

Aby nemohlo docházet ke sporu o farní pole, bylo přeměřeno a zakládací listina doplněna českou přílohou: *My níže podepsaní ouřadové dědiny Špičky panství knížecího arcibiskupského kelečského známo činíme tímto listem, že rolí ta, kterou obec naša při zakládání fary na místu v dědině naší dle od sebe daného a do fundačních fárních die(s)k vztáhnutého Reversu od 6ho července 1768ho roku k fáře pod jménem zahrady na zelené věci a na stromoví ovocné darovala, když sme ju na žádost našeho pána faráře, dle*

tak znějícího nařízení od slavného Císařského moravského a slezského panování zemského od 3ho prosince 1803ho roku Nro 21 933. řetázkem měřicím měřili, obsahuje vrchní šířky 29 sých a 4 střevice, prostřední šířky 35 sých a 4 střevice (v prostředním prostříhu zůstává šířky 34 sých a 4 střevice), dolní šířky 39 sých.

Zdýlky ale od vrchu až dole po příkopu obsahuje sých 120.

Okršlek tedy její veškeren i s mezama je na sedm měřic 6 achtelů a půl druhé mírky.

Hranice ale rolí té jsou:

Od strany půlnoční po břeh, a na tom břehu meza vedle rolí souseda našeho pod numerem popisným 49, dost široká na chodník, aby se vedle rolí obouch jít mohlo, a níže je zahrada tohož souseda, od strany polední vedle celé zdýlky rolí je obecní pastvisko, od šířky vrchní hraničí fární stodola a cesta veřejná, která vede z dědiny naší do Kunčic, od šířky dolní je příkopa pro odtok vody z rol, vedle které od strany rolí fární vysazené jsou vrby vlastní pána faráře.

Jenž se stalo ve Špičkách dne 9ho září 1804ho roku.

Jozef Kurfirst fojt, Symon Czepicza burmister, Anton Kassik, Symon Prokl, Jozef Palacký v.r.

O kaplanovi Gillarovi píše roku 1806 farář Kuča: „Držeti si kooperátora není zdejší farář povinen. Ten, jehož si můj předchůdce od r. 1774 do své smrti r. 1798 vydržoval a jehož jsem si ode dne své investitury podržel, protože mi zůstal jako dědictví, je starý, souchotinami trpící člověk, který tu strávil své mládí. Z dobré vůle jsme se spolu dohodli, protože v zakládací listině není na kooperátora pamatováno ničím. Jeho zabezpečení za mého předchůdce i za mne je toto: bezplatné stravování, vytápění pokoje, praní prádla a obsluha, polovina přímluv, příjem za matricy a všechny volné mše svaté. Kdyby však po jeho odchodu po mně farníci chtěli přijetí nového kooperátora, musel bych je požádat o jeho vydržování.“¹² (Kněz byl povinen každý den ráno sloužit v kostele mši svatou, farář u hlavního oltáře, kooperátor zpravidla u vedlejšího. Nedělní a sváteční mše byly vždy obětovány za farníky, ostatní byly „volné“, pokud se nejednalo o pohřeb či sňatek. Když si některý z farníků přál, aby volná mše byla obětována „na úmysl dárců“ jako prosba nebo poděkování za něho nebo člena jeho rodiny, zaplatil kostelu dobrovolný příspěvek, z něhož 15 kr. bylo na uhrazení mešních potřeb, a zbytek náležel celebrantovi.)

K vydržování kaplana zřídil na popud faráře Kuči už zmíněný zámožný mlynář Dobrozemský ze samoty Kačena u Bečvy roku 1808 nadací s kapitálem 3 000 zl. rýnských, dalších 520 zl. rýnských k tomuto účelu odkápal v cenných papírech, aby úroky z těchto peněz „druhého kněze jako kooperátora ve špičské farnosti držely, aby k užítku farníků o všech nedělich a svátcích dvě mše svaté ve farním kostele byly slouženy, výklad evangelia po ranní mši a kázání před velkou mší konány byly a přitom zpovědnice zpovědníkem osazena“.

„Dobrozemskému Janovi zemřeli následkem neštěstí a střelbou dva synové v jednom měsíci, a sice František 3. dubna a Jakob 25. dubna 1800, staří 21 a 25 let“, uvádí Pamětní kniha obce Špičky. Mlynářova štedrost a zámožnost se stala pramenem pověstí. Prý uměl čarovat, a tak našel na hluzovském kopci poklad, který věnoval kostelu. Říkalo se však, že mít

mlýn na Kačeně je lepší než mít na Skaličce panství. Pravdivé jádro asi má vyprávění o loupežnících, kteří přepadli Kačenu a rozprchli se až po střelbě učitele Spilky a po příchodu přivolaných špičských sousedů. Statečná mlynářka prý tehdy kterémusi loupežníkovi dobývajícímu se oknem dovnitř vypíchla vařečkou oko.

Kaplan byl povinen sloužit za zakladatele nadace, jeho manželku, děti a duše příbuzných z obou stran dvanáct tichých mší svatých ročně, vždy první pátek v měsíci. Při neobsazení místa kaplana mělo místnímu faráři náležet z úroků nadace 12 rýnských ročně — za každou nadační mši 45 kr., kostelu za dvě svíce 8 kr., za víno 4 kr., za paramenta 3 kr. Také se měl vždy v neděle a svátky v přímluvách po kázání modlit za zakladatele nadace a jeho rodinu. Ostatní úroky se měly připisovat k základnímu kapitálu tak dlouho, pokud zisk nepostačí k vydržování kooperátora (donátor předpokládal potřebných 300 rýnských ročně, takže nadační kapitál musel vzrůst na 6 000 rýnských při pětiprocentním úroku). Pokud by získaná částka byla vyšší než potřebný obnos, měla konzistoř použít rozdíl k zlepšení kongruy faráři a příplatku za nadační mše kaplanovi po jednom rýnském. (První nadační kaplan nastoupil v roce 1843, roku 1947 odešel z nadačního místa poslední. Roku 1903 dostával kaplan z výnosu nadace služné 2 K za den — počítalo se s 325 dny ročně a po 2,10 K za každou mši svatou, za celoroční kaplanovo stravování dostával farář náhradu 910 K.)

Z roku 1808 se také zachoval soupis příjmů špičského učitele (pravděpodobně Spilky), bohužel nepodepsaný. Možná byl pořízen při vizitaci, kdy školu přebíral Spilkův nástupce Chytil.

Protokoll anebo Poznamenání všech příjmů při Spiczkej Škole a sicej:

*Vlastně přivtělených 3 1/3 měřice rolí dobrej,
která ročně čistýho příjmu 80 zl
Školního platu mezi 124 dětmi, kteří týhodně
1 kr 2 d platějí vynáší 86 zl
Od 4 obcí koledních peně z 8 zl 42 kr
Festywal 2 zl 21 kr
Religionsfond ročně 25 zl 15 kr
Obecní pisařství a Lucentirmusteramt
ze Špiček — a z Kunčic 30 zl
Stola (stejnau?) ročně, poněvadž všechno
slavení pohřby sou a Copulací 25 zl
Suma 257 zl 18 kr*

W naturaliach

*Spická obec 2 měřice 8 achtlů rži
Kunčická obec 4 měřice rži
Hermická 1 měřice 1 achtl rži
Lučky 1 měřice 1 achtl rži
Spická obec ječmenu 1 měřice 4 achtl ječmen
Od Knížete 4 měřice rži
dtto stravy 1 měřice stravy
Suma 15 měřic 8 achtlů
*Dříví pro školu a rektoru**

<i>Od Milostivého knížete</i>	<i>8 1/2 sáhu</i>
<i>Od Spickéj obce</i>	<i>1 3/4</i>
<i>Od Kunčickéj obce</i>	<i>1 3/4</i>
<i>Suma 12 sáhů</i>	
<i>Koláčů na hody</i>	<i>116 kusů</i>
<i>Chlebů školních ze Spiček</i>	<i>32 kusů</i>
<i>z Kunčic</i>	<i>28 kusů</i>
<i>Vajec při popisu</i>	<i>442 kusů</i>

V této době ještě kostel neměl mešní nadace. Jen ve výroční den smrti zakladatele farnosti P. Františka Antonína Zajíce byla sloužena zádušní mše s officiem, která byla vždy ohlášena v neděli předtím, aby se jí farníci v hojném počtu zúčastnili. Za tuto mši se neplatila štola, ani obvyklé odměny kostelníkovi atd., protože „*všichni byli účastni na dobrodiní zakladatelově*“.

Jak už bylo výše zmíněno, při křtech, sňatcích a pohřbech dostávali varhaník, kostelník, kalkant a ministranti odměnu ze štoly, závislou na „*třídě*“. (Do první třídy patřili měšťané, dědiční rychtáři, mlynáři a hospodští, do druhé sedláci, čtvrtníci a prokazatelně zámožné osoby, do třetí třídy podruzi, do čtvrté čeleď a chudina. Podle zachovaných štolových výkazů většina obřadů ve Špičkách byla III. a IV. třídy. Např. pohřeb I. a II. třídy totiž předepisoval účast tří kněží, kteří by museli být přivezeni z některé farnosti v okolí, a to by obřad značně prodražilo.) Pro výši štolových poplatků existoval už zmíněný sazebník. Vybíral je při sjednávání obřadu farář a pak je rozděloval. Ministranti dostávali 3 kr., kalkant (měchošlap) 3—5 kr. Za použití (a opotřebování) slavnostních mešních rouch a pluviálu při svatbách apod. se „*ke počtění dobrodinců kostela*“ neplatilo nic, ostatní kostelu připlatili 30 kr.

Jen pohřby se nekonaly přesně podle třídy. Vždy byly vypravovány z domu zemřelého a „*u známých chudých, aby nebyli zarmucováni a dostalo se jim průvodu, upouští se od přísnosti (ceníku) a přijme se podle jejich možnosti*“. Za zapůjčení příkrovu a már se kostelu neplatilo, protože je pořídili farníci. Po výkropu v domě se rakev se zesnulým přenesla do kostela, odkud ji po zádušní mši svaté odnesli k hrobu, vykopanému v příslušném hřbitovním poli podle obce, odkud zemřelý pocházel. V přifařených obcích donesli nebožtíka ke kříži na hranici obce, kde se s ním rozloučili staří a nemocní sousedé, pro které by dlouhá cesta do kopce ke Špičkám byla příliš namáhavá. Tam byla rakev položena na vůz a dovezena ke kříži na okraji Špiček, kde se jí opět chopili nosiči a v pohřebním průvodu došli do kostela. Dovézt rakev na prkeňáku až ke kostelu znamenalo nedostatek „*přátelstva*“. Zvykem býval „*odpros*“, na konci obřadu při pohřbu dospělého (staršího devíti let) farář u hrobu jménem zesnulého požádal všechny přítomné o odpuštění všech provinění zemřelého vůči nim a pomodlil se za něho.

Bylo-li třeba jet k nemocnému nebo na křestanské cvičení mimo Špičky, posílali farníci dvojspreží, měl-li farář vlastní kolesku a saně. Jinak poslali selský vůz s korbou (farář Link si postěžoval, že z Heřmanic přijeli jen s jedním koněm a dokonce košatinou). V případě obzvláštní nutnosti půjčoval fojt faráři jezdeckého koně. Poštovní zásilky nosil do Hranic nebo do Kelče zvláštní posel.

Podle daňového priznání z roku 1804 byly příjmy faráře tyto: kongrua (úroky z farního kapitálu) 268 zl., užívání 5 měřic pozemků v hodnotě 15 zl., deputát od patrona v hodnotě 96 zl. 5 kr., peníze za „svačinu“ 9 zl. 28 kr., štola 30 zl., stipendia 18 zl., suffragia 10 zl., celkem 460 zl. 33 kr.

Tento příjem nedovoloval faráři, aby si zjednal stálou čeleď, většinu práce musela zvládnout farní hospodyně sama. Přebytky z naturálních dávek másla a vajec prodávala v Hranicích a za utržené peníze opatřovala olej ke svícení, sůl, koření, mýdlo a jiné domácí potřeby. V žádné vsi farnosti nebyl krám, takže nákupy znamenaly cestu do Hranic, Kelče nebo Hustopečí, nebo využití služeb podomních obchodníků. Ti chodívali po vsích především o nedělích, svátcích a poutích, takže P. Tidl zapsal o faráři Tomáši Linkovi: „*Hořel pro svěcení nedělí a svátků, pročez tvrdě zamítal nákup a prodej u žida, stejně jako návštěvy řezníka a nákup skrze psy (kteří tahali vozíky kramářů) v obcích. Stejně tak dbal na pobožnost a pořádek při bohoslužbách, při nichž nepřipouštěl rušení dovolenci, porážkami dobytka a Izraelyty.*“¹³

Mešní víno bylo kupováno prostřednictvím arcibiskupské vrchnosti, přivážel je špičský fojt jako vrchnostenskou službu. Obilí k mletí vozil nádeník na asi 3 km vzdálený mlýn Kačenu.

Protože fara měla pozemky zanedbatelné výměry, byly i vyměřené kontribuce malé — 33 kr. ročně, a podobně dodávky obilí na vydržování armády, jejichž hodnota nepřesahovala 30 kr. ročně. Proto je ve svém daňovém priznání uváděl a platil kelečský farář a soběchlebský děkan v jedné osobě, se kterým se špičský farář vždy na počátku „vojenského roku“ (v listopadu) vyrovnal. Nejvyšší daní byla „*duchovenská daň na udržování pevností proti Turkům co nepřátelům víry*“ 5 zl. ročně a „*alumnatum*“ 1 zl. 23 1/2 kr. ročně. Když si farář opatřil krávu, vyprosil si u vrchnosti pronájem vrchnostenské louky u lesa „*Skalka*“ za 3 zl. ročně, kterou dával kosit na vlastní náklad zjednanými sekáči. Získal tak asi šest fůr sena a další dvě fůry dala „*hráza*“ u této louky, kterou mu arcibiskupství milostivě propůjčilo zadarmo.

Jednou za měsíc nechával farář Kuča vystrojit oběd pro čtyři obecní chudé a každému přidával půl mázu piva a bochník chleba.

Při kanonické vizitaci (obvykle koncem května) platil kostel soběchlebskému děkanovi a konkomisaři (obvykle hustopečskému faráři) cestovné. Deputace přifařených obcí byly při vizitaci pohoštěny na faře telecí pečeni, chlebem a pivem (chleba stačily dva velké bochníky, ale piva bylo třeba nejméně 16 mázů). Na Hromnice dostávali rychtáři a starostové všech čtyř obcí po velké posvěcené voskové svíci — hromniče. (Poslední dva obyčeje se další farář Link rozhodl zrušit z úsporných důvodů, protože šlo jen o zvyk, ne o právo.)

Farář Thomas Link zemřel 24. června 1826. Zachoval se po něm v archivu dopis určený nástupci, nadepsaný „*Pro Memoria DD: Succesorum*“ nejspíše na jaře 1826, kdy zřejmě pomýšlel na penzi. Informuje o milostech, o které je nutno opakovaně vrchnost žádat. Na rozdíl od faráře Kuči s farníky asi příliš dobře nevycházel: upozorňuje svého nástupce na šízení při dovozu deputátního dřeva a piva (kdosi z dovozců mu je dolil vodou), sud je prý málokdy plný. Hrách mu vozí pacholek ze statku Kamenec v rámci

13 TIDL, L.: *Gedenkbuch*, rukopis, SA P.

Špičky na pohlednici z nedávné minulosti. SOkA Přerov

roboty, protože Špičští raději tři měrice hrachu zaplatí, jenže farář je škodný na placení mýta. Špičské popisuje jako pyšné neotesance („*Speitscher sind stolz grob*“), kteří nemají před svým duchovním správcem žádný respekt. Vpisky jeho nástupce u jednotlivých odstavců něco potvrzují, něco ne. Další zachovaný list od kunčického starosty Antona Michaleka a přísežných Josepha Schindlera a Karla Klesela, došlý faráři Schneiderovi 6. října 1827, ale dokazuje, že to s deputátem nebylo snadné. List je zřejmě odpovědí na farářův protest proti nízké kvalitě „*sypaného obilí*“ a nějaké další nesrovnalosti v dovozu dřeva a placení mýtného. Starosta nabízí zpětné odkoupení obilí za tržní cenu a slibuje poslat dva lidi, kteří se s farářem domluví. Pro dřevo vyjedou ještě dnes, jestli počasí dovolí. P. Schneider později připsal: „*3. února 1829 místo dvou sáhů dřeva obdržel 1 1/2 sáhu.*“

Mlynář Jan Dobrozemský zemřel 14. ledna 1809. V červnu téhož roku odešel farář Kuča jako farář a děkan do Místku, kde zemřel 1. listopadu 1836. Z účtů vyplývá, že za dobu svého působení vynaložil na úpravy kostela 1885 zl. 29 kr. Roku 1819 daroval špičskému kostelu měděné, v ohni zlacené ciborium s věnováním „*A. K. D. M. vovit Ecclesia Špeičzensi 1819*“ (Augustin Kuča Decanus Mistecensis, pozn. autorky), které bylo v roce 2000 ukradeno spolu s dalšími věcmi ze sakristie. Tak zmizela poslední hmotná památka na tuto významnou osobnost.

Jan Jirka

Naše třída

Osudy oktávy reálného gymnázia v Přerově, ročník narození 1925

Ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov 2011 jsem se v článku „Ze života Přerovanů v první polovině 20. století“ zabýval životem občanů města Přerova v klidném období po první světové válce, kdy vyrůstala poválečná generace dětí, které netušily, že mají před sebou život ve dvou totalitách.

Když jsme došli do septimy, upravily nacistické školní úřady počet studujících ve třídách středních škol, aby prý odpovídaly počtům žáků za Rakouska. V naší VII A. i v VII B. zůstalo 29 žáků, tedy 58 žáků dohromady v oktávě. Přebyteční studenti byli vybíráni podle prospěchu, museli hledat volná místa jinde. Dá se říci, že všichni skončili do konce války s maturitou, ať už to bylo na Vyšší hospodářské škole v Přerově, na gymnáziu v Olomouci, nebo v Hlučíně, Litovli, Bučovicích, takže MUDr. Marie Karásková byla nakonec vedoucí dětské kliniky v Brně, MVDr. Vojtěch Konečný byl obvodním zvěrolékařem v Přerově apod.

Naše třída vynikala ani ne tak vědou anebo učením, ale spíše hudbou, sportem. Byli to především žáci přerovských hudebních škol, odchovanci ředitele hudební školy Karla Maříka, žáka Antonína Dvořáka, který nás v prvních třídách gymnázia učil zpěvu. Nabídlý nám to učební osnovy, které při rozšiřování hodin němčiny a propagaci německé hudební kultury doporučily pořádat tzv. „Bunte Stunden“. Ty aktivizovaly žáky k tomu, aby ukázali své umění ve hře na housle a na klavír nebo ve zpěvu a také v recitaci básní německých autorů.

Do hry vstoupil také profesor tělocviku Otakar Tlustý, svým zaměřením „atlet“, který organizoval nejdříve v říjnu 1939 mezitřídní utkání kvarta A s kvartou C, ve kterém se ukázali nejrychlejší žáci, což byli toho času ve třídě IV. C tři výborní běžci Vítězslav Procházka a Lubomír Stiova, oba narození 1925, a Jaroslav Nečesaný, narozený 1924. Záznamy o závodech z října 1939 ukazují, že rychle běželi i Věroslav Hradílek, Olda Kohout a Jan Jirka. Tento závod však vyhrál Vítek Procházka, který uběhl 60 m za 8,2 s. Vyrostl ve sportovním klubu SK Přerov a dosáhl v roce 1940 času 7,1 s a stal se v tabulkách za rok 1940 nejrychlejším mladším dorostencem v tehdejší protektorátu. To přerovské trenéry inspirovalo k přípravě štafety 4 x 60 m, kterou na stadiónu v Lískovci dne 8. září 1940 vyhráli v sestavě Procházka, Nečesaný, Rotter a Kleiber, v novém českém rekordu 28,0 s.

Do naší třídy chodila i Růžena Grebeníčková (* 1. 11. 1925 Sušice u Přerova, † 21. 7. 1997 Praha, provdaná Kosíková), jejíž úmrtí český tisk komentoval článkem s nadpisem „Grebeníčkovou bude česká literatura postrádat“. Věnovala se srovnávací literatuře a filozofii a proslula realizací pěší

Držitelé ocenění Gottfrieda von Herdera v roce 1985, v popředí sedí Růžena Grebeníčková. SOkA Přerov

poutě z Prahy do Itálie, kterou podnikla v roce 1980 ve stopách Karla Hynka Máchy, jehož dílu se po desetiletí věnovala. Růžena byla ve třídě první žákyní, která se naučila navíc ruštinu. Psala však také stati, které jí otevřely cestu na mezinárodní fórum. Během normalizace se dostala až k samizdatu a pohybovala se suverénně nejen literaturou českou, ale i ruskou a francouzskou, kde nalézala souvislosti.

Jiná spolužačka Lýdie Maňásková, rozená Svobodová (* 15. 9. 1925 Přerov, † 17. 12. 2008 Calgary, Kanada), byla dcerou profesora gymnázia, vášnivého rybáře, zvaného Topin. Výhodně použil své úspory a ve stejný den, kdy Němci začali okupovat naši zemi, on se s rodinou stěhoval do nového bytu u parku, kde se do sousedství nastěhovalo gestapo. Jeho manželka hrála výborně na klavír a pěkně zpívala. Lýdie studovala francouzštinu a angličtinu ve francouzském Štrasburku, ovládala šest jazyků. Vdala se a syna pojmenovala Tomáš na počest bývalého prezidenta T. G. Masaryka, pak pracovala po mateřské dovolené jako recepční v hotelu, když jí nebylo umožněno učit na škole. Pak si našla práci v ústavu pro ochranu historických památek, ale se synem se rozhodla odstěhovat do Kanady. Navštívila země, o kterých snila, jako bylo Řecko, Turecko, Izrael a Mexiko, každoročně jezdila do Francie, protože byla ve styku s Institutem Ernesta Denise v Praze. Její popel byl rozprášen v horách u Calgary, které milovala.

Vliv na to, že studenti ve třídě oktáva A byli svými zájmy především sportovci a hudebníci, měl v roce 1923 vzniklý oddíl atletiky SK Přerov. Vítězslav Procházka (* 21. 7. 1925, † 28. 5. 1988) byl roku 1940 nejrych-

lejším dorostencem na 60 m v čase 7,1 s. Procházka byl také velmi dobrým violoncellistou. Podobně Jaroslav Nečas (* 31. 3. 1924, † 16. 1. 1999) běhal výborně druhý úsek štafety, ale byl také vynikajícím pozaunistou přerovského populárního COMEDY Jazzu. Po roce 1989 mu úřady dovolily učit na gymnáziu latinu a francouzštinu, když předtím mu to bylo zakázáno pro jeho pobožnost. Nesměl učit na gymnáziu a musel v neděli do kostela dojíždět z Přerova až do 20 km vzdálené Kroměříže. Členy štafety později byli Zdeněk Příkryl (* 2. 2. 1926, † 19. 12. 1988), výborný matematik učící na gymnáziu v Příboře, a PaedDr. Lubomír Stiova, (* 11. 9. 1925) ředitel jedné ostravské školy. Miloš Kleiber byl o rok starší a Miroslav Rotter odešel na vojenské školy a po válce se stal předsedou Slovenského svazu atletiky, oba již zemřeli.

Avšak nejen atletikou žili na gymnáziu, ale i dalšími sporty. Byli to plavci — členové vynikajícího přerovského plaveckého oddílu Sokol Přerov, MVDr. Vojtěch Konečný (* 3. 11. 1925, † 12. 1. 2011), populární přerovský zvěrolékař, a Ing. Lubor Sobotka (* 6. 3. 1925), tenisté Ing. Jiří Pavelka a Ing. Rostislav Hlaváč a odbýjenkáři RNDr. a PhMr. Vladimír Jeřábek, (* 27. 1. 1925), šéf nad lékárnami ostravského kraje, a MUDr. Břetislav Lučan, populární hranický porodník (* 31. 7. 1925, † 8. 4. 1993). RNDr. a PhMr. Jaroslav Dudek (* 15. 4. 1925, † 29. 1. 2009), který byl naším spolužákem od první třídy obecné až do primy, pomáhal farmaceutům v Tunisu.

Nikdo se nevěnoval v naší třídě kopané, jen Leopold Navrátil jako důstojník čs. armády hrál úspěšně lední hokej. Plk. MUDr. František Sedlák CSC. (* 24. 3. 1925, † 11. 2. 2011) byl jako lékař u prezidenta republiky generála Ludvíka Svobody, když na pražském hradě umíral.

Jeden z našich spolužáků se dal úspěšně na divadelnictví. Byl to Hugo Domes (* 25. 5. 1925, † 11. 7. 1967), který se svou matkou začínal u ochotníků v přerovském spolku TYL a po odchodu z gymnázia a absolvování příslušných škol se stal režisérem a ředitelem divadla v Karlových Varech a pak v Pardubicích. Při hostování divadla ve Žďáru nad Sázavou při neopatrném přecházení křižovatky zahynul.

Eva Dlouhá (* 27. 3. 1925) se provdala za generála Janko, velitele tankových vojsk v armádě Ludvíka Svobody, který osvobozoval Ostravu, brzy jako Janková ovdověla, když v 60. letech byl generál zabit při likvidaci maršálů a velitelů sovětských vojsk. A nemůžeme zapomenout na houslové melodie, které jsme slyšeli z houslí JUDr. Miroslava Šuby (* 28. 1. 1926, † 27. 6. 2009) a jeho zpěv, který se zpěvákem Josefem Zimou dodnes můžeme po ránu slyšet v rozhlase.

A nemůžeme zapomenout na Rio Preisnera (* 13. 11. 1925 v Mukačevu na Podkarpatské Rusi), který odešel z Přerova studovat do Prahy a pak jako disident odešel do Německa a odtud do USA, kde zemřel 2. srpna 2007 v Cheswicu při přípravě na vzpomínkovou cestu do Přerova. Měl zde příbuzné, kteří v těžkých dobách jemu a jeho rodičům poskytli na přerovské Svěpomoci při útěku před maďarskými okupanty útočiště, a mnoho kamarádů, které našel na gymnáziu v tercii.

Nesmíme také zapomenout, že dnes populární poslanec Lubomír Zaozálek, předseda Sněmovny lidu (ČSSD), je synem našeho spolužáka, který s námi maturoval, Jarky Zaozálek, kterého jsme nazývali „Jovišek“ a který z Radslavic přišel mezi nás a dělal s námi maturitu.

Hugo Domes. SOKa Přerov

Milan Uherek. SOKa Přerov

Prošli jsme celým ročníkem 1925, který na přerovském gymnasiu byl v různých letech rozdělen do dvou tříd A a B a v období většího počtu žáků, zejména v tercii a kvartě v době stěhování z pohraničí do tří tříd A, B a C, aby zase od kvarty do oktávy se spojily do dvou tříd A a B.

Nakonec jsem si nechal naše „cestovatele“, kteří najezdili tisíce kilometrů při práci, která dávala radost i prospěch všem občanům. Byl to Ing. Jiří Pavelka (* 26. 4. 1925), který dosud žije a bydlí v Přerově, o němž jsme už psali jako o dobrém tenistovi. Ten jako projektant musel absolvovat dvě dlouhé cesty letadlem přes Asii z Prahy do Tokia a zpět a který pobýval dva roky služebně na Kubě. Ale nemůžeme zapomenout našeho spolužáka z obecné školy a prvních dvou tříd gymnázia s neobvyklým křestním jménem Hvězdoslav Lipner (* 27. 10. 1925, † 6. 12. 2000, zvaný „Hvězdík“). Pracoval v lůžkových a jídelních vozech Čs. drah a staral se o občerstvení na železničních trasách, zejména vlaků do Francie přes Itálii a na Balkán. Byl to synovec přerovského majitele bývalého hotelu proti nádraží „Grand Hotel Lipner“, jeho rodiče byli dlouhá léta nájemci oblíbené restaurace na přerovském nádraží.

Na závěr jsem si nechal dvojici předních „cestovatelů“ naší třídy, maturitní ročník 1944, kterou jsem seřadil podle abecedy. Ti projeli Evropu, ale i celou zeměkouli, jak se říká lidově, „křížem krázem“ jako sportovní funkcionáři nebo především jako hudebníci.

Milan Uherek (* 23. 12. 1925 Bzenec, zvaný přáteli „Magda“) hrál v orchestru na flétnu, byl vynikajícím varhaníkem a klavíristou, který byl častým autorem scénické hudby a úprav lidových písní. Atletům se podařilo přesvědčit okresního šéfa Kuratoria pro výchovu mládeže v Přerově, kterým byl atlet kladivář Pavel Mezihorák, aby vydal rozhodnutí k náboru členů orchestru mládeže (50 členů) a pěveckého sboru (80 členů) v tom smyslu, že kdo se přihlásí do těchto souborů, bude osvobozen od jinak přísně povinných politických přednášek a školení. To mělo tak výrazný vliv na nábor dětí, že organizátoři si mohli zpěváky a hudebníky vybírat. To usnadnilo výběr jak dirigentu oktávánu Janu Jirkovi, tak oběma učitelům a atletům — výškaři Emilu Schneidroví a atletickému rozhodčímu Eduardu Zemánkovi. Navíc při koncertu konaném v sokolovně pro postížené bombardováním Přerova v listopadu 1944 si mohli dovolit žádat odstranění nacistických vlajek s odůvodněním, že jde o akci sociální a nikoliv politickou. Uherek studoval na Masarykově univerzitě v Brně u B. Štědrone a J. Racka, také studoval dirigování u V. Steinmanna a skladbu u V. Petrželky. Stal se od roku 1954 sbormistrem Divadla F. X. Šaldy v Liberci a roku 1958 založil se svou manželkou Jiřinou Uherkovou (1930—1989) dětský pěvecký sbor Severáček, kde hostuje jako dirigent dodnes. S tímto

sborem projel mnoho míst v České republice, ale také v Evropě, kde se zaměřil na Francii, ale pak i skoro celou Evropu.

Autor tohoto článku byl s Uherkem jako spolužákem v kontaktu a potvrzuje i to, jak vše napsal ve své knize Jiří Zapletal v roce 1997 „Milan Uherek vypráví“. V ní se čtenáři dozvědí, jakými politickými peripetiemi musel Uherek se svou manželkou projít, aby uhájil svou vysokou odbornost a svá vítězství na nejvyšších evropských hudebních soutěžích, že dokonce Uherek, který nebyl členem strany, dostal titul „zasloužilý umělec“.

Můj přítel Milan se nebude zlobit, když jednu příhodu ze života Severáčku připojím. V knize se vypráví, jak Severáček byl požádán, aby se zúčastnil mistrovství světa v letech na lyžích v Harrachově v roce 1983. Pořadatelé přišli na zdánlivě dobrý nápad, aby hymnu vítěze v této lyžařské soutěži zazpíval Severáček. To ovšem znamenalo sehnat a naučit se všechny hymny států, jejichž lyžaři padali v úvahu, že mohou zvítězit. Milan se zpěváčky se zavřeli v autobuse a nacvičovali. Já jsem přijel na kontrolu přípravy harrachovského lyžařského můstku jako vrchní ředitel tělovýchovných zařízení. Po příjezdu jsem hledal Milana jako svého spolužáka, abych ho pozdravil, a našel jsem ho zavřeného v autobuse, jak se mořil s nácvikem. On mne uvítal jako znalce zahraničních hymen právě, když nacvičovali hymnu NDR, odkud by měl pocházet pravděpodobně vítěz závodu. Hned po prvních zkušebních taktích jsem poznal, že tempo hymny neodpovídá skutečnosti, hymna měla být hrána pomalu vznešeně. Milan nacvičil hymnu v prušáckém stylu různé a rychle. Zazpíval jsem text hymny v používaném tempu a tempo jim upravil. Rádi pomalé tempo přijali, ale netušili, že hymnu NDR je kvůli textu o svobodě zakázáno zpívat a jen se smí hrát. Také režie, když zjistila, že hymna se bude zpívat, protože vyhrál závodník NDR, vysílání televize vypnula. Nácvik byl zbytečný. Tak skončilo hraní hymen na počest vítěze NDR v Harrachově, hymnu slyšeli jen diváci přítomní vyhlášení vítězů. Naše spolupráce s Milanem tím skončila.

Milan Uherek byl prohlášen v roce 1979 „zasloužilým umělcem“, bylo mu uděleno čestné občanství města Liberec v roce 1992 a čestné občanství města Šumperka v roce 2000. Jak sám uvádí ve své knize, navštívil bez svého sboru USA a Japonsko, se Severáčkem navštívil mnohokrát různé evropské země kromě Irska, Dánska, Norska a Portugalska. Bydlí střídavě v Liberci a v Nové Pace.

Druhým naším cestujícím spolužákem byl pozdější docent Jiří Trávníček (* 10. 12. 1925 Vlastovičky u Opavy, † 16. 6. 1973 Brno), který se proslavil zejména na koncertech orchestru mládeže hraním Cikánských melodií od Sarasateho za doprovodu orchestru mládeže. Z komorní třídy prof. Černého vzniklo v roce 1947 světově proslulé Janáčkovovo kvarteto, jehož předním iniciátorem byl houslista Jiří Trávníček a cellista Karel Krafka a jehož členy byl druhý houslista Jan Večerka a violista Jiří Kratochvíl. Jirka Trávníček, žák prof. Kudláčka, byl v letech 1951—1955 koncertním

Rio Preisner. SOKA Přerov

Zleva Adolf Sýkora, Jiří Kratochvíl, Karel Krafka, Jiří Trávniček (1. housle). SOKA Píerov

mistrem Symfonického orchestru kraje Brněnského, učil i na konzervatoři v letech 1957—1959 a od roku 1969 byl docentem JAMU.

Poprvé se dostali do zahraničí v srpnu 1951 do Vídně, primarius Trávniček odjel na čtrnáctidenní cestu do NDR. Kvarteto se odvážilo poprvé z paměti hrát Haydnův kvartet „Skřivánčí“. Už v sezóně 1953—1954 absolvovali 30 samostatných koncertů a 15 v orchestru. Procestovali celý svět od Jižní Ameriky přes USA, Evropu, Asii, Austrálii, Jirka Trávniček hrál v Etiopii císaři Haile Selasie, také zahrál na svatbě autora článku v chrámu sv. Jakuba v Brně v červnu 1952. Osm koncertů v Kahiře a Aténách, pak v Alexandrii, Damašku a Bejrútu skončilo vždy ovacemi nadšených posluchačů. Byli vřele přivítáni v Chile, Japonsku, poklonili se u Sibeliova hrobu, navštívili mexické pyramidy, vydali se na cestu kolem světa 27. března 1956, když během dvou měsíců objeli celou zeměkouli. V jejich adresáři byla města Glasgow, Bonn, Rio de Janeiro, Peru, Kuba, Mexico City, New York, Rakousko navštívili třináctkrát, Německo sedmáctkrát a tak by bylo možno pokračovat ve výčtu. V Africe byli třikrát, v Kanadě dvakrát, v Evropě navštívili všechny státy kromě Španělska, Portugalska a Albánie. Hráli také na proslulých festivalech v Salcburku, Dubrovniku, Londýně, hráli před hlavami států, ale i černé utiskované mládeži z kolonie u Kapského města.

Je pochován na ústředním hřbitově na místě zvaném Slavin, vedle hrobu Leoše Janáčka.

Petr Jirák

Osada Símře a její obyvatelé — oběti kolektivizace zemědělství

2. část

Ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov 2012 byly popsány osudy dvou rodin, vystěhovaných z osady Símře v roce 1952. Jednalo se o rodiny Jaroslava Holubce a Antonína Sehnala. V tomto sborníku následuje líčení kalvárie zbývajících dvou rodin — Antonína Vaňka a Antonína Zámorského. Všechny čtyři rodiny byly vystěhovány v rámci akce Kulak, což byla nejrepresivnější součást procesu kolektivizace zemědělství v Československu. Studie se zaměřuje zejména na soudní procesy, které byly vedeny s hlavami čtyř selských rodin. Na závěr věnuji pozornost samotné osadě Símře, která se nacházela v katastrálním území obce Soběchleby.

Antonín Vaněk

Narodil se 11. září 1921 v Soběchlebích. Absolvoval pět tříd obecné a čtyři třídy měšťanské školy. Od mládí pomáhal svému otci v zemědělství. V roce 1948 jeho otec onemocněl a Antonín tak převzal větší odpovědnost za rodinný statek. V únoru 1950 se oženil s Ludmilou, rozenou Baďurovou, dcerou středního zemědělce. V den svatby mu otec definitivně předal zemědělství o výměře 31 hektarů. Při předávání majetku bylo smluvně uloženo, aby Antonín z majetku splatil 150 000 korun rodičům a 100 000 sestře Marii.¹ Antonínovi rodiče si ponechali do doživotního užívání zbývajících sedm hektarů půdy. Ovšem již v roce 1951 Antonín Vaněk st. zemřel² a Antonín junior začal obhospodařovat i těchto sedm hektarů.³ V rok svatby Antonínova manželka vinou předčasného porodu potratila.

Antonín byl rovněž politicky činný. Po únorovém převratu 1948 vstoupil do komunistické strany. Byl z ní za krátkou dobu vyškrtnut kvůli špatné návštěvě schůzí a nezájem. V letech 1948—1950 zastával funkci člena místního akčního výboru Národní fronty v Soběchlebích. Této funkce byl zbaven během reorganizace. U zemědělce s velkou výměrou půdy překvapuje, že byl členem místního akčního výboru Národní fronty, což byly

1 Marie si vzala Svatopluka Pivodu, řídícího učitele v Nejdku.

2 Antonín Vaněk starší (narozen 15. 6. 1887) zemřel 1. 2. 1951. Příčinu smrti kniha úmrtí bohužel neuvádí. Zjištěno úředním dotazem na Obecní úřadě Soběchleby v červnu 2013. Podle určitých sdělení mělo jít o sebevraždu (viz následující poznámka).

3 Pamětník Václav Libosvár mluvil v roce 2002 o Vaňkovi jako o zemědělci, jenž byl v roce 1947 oceněn ONV Hranice jako nejlepší zemědělec v okrese. V padesátých letech měl spáchat sebevraždu, poněvadž neunesl tíhu doby. Viz *Po padesáti letech zůstává vzpomínka na akci kulak stále živá* [Pořad o Símři vysílaný Českým rozhlasem Olomouc v roce 2002]. Libosvár evidentně mluvil o Vaňkovi starším (ročník 1887), neboť to byl právě on, kdo vedl statek v roce 1947. Sedí rovněž datum jeho úmrtí. Jeho syn (Antonín Vaněk junior) žil navíc dlouhou dobu po vystěhování v roce 1952. Obsah Libosvárova tvrzení byl zahrnut rovněž do novínového článku: *Símře — příběh jedné osady*. Nové Přerovsko, příloha Palackého revue, 26. 7. 2002, s. 1. Článek zpracovala Konfederace politických vězňů ČR, okresní pobočka Přerov. S rodem Vaňků souvisí dochovaná pergamenová listina z 24. 2. 1703, jež byla pečatěna ve Vídni. Kníže Leopold z Ditrichštejna listinou potvrzuje práva a povinnosti Jakuba Vaňka ze Símře. Viz SOkA Přerov, fond Archiv obce Soběchleby, nezpracováno, listina z roku 1703.

Antonín Vaněk. SOKA Přerov

mocensko-politické orgány, jež pomáhaly komunistům k převzetí moci v Československu. Po uskutečnění převratu v únoru 1948 se akční výbory (v obcích, školách, úřadech, továrnách apod.) snažily uskutečňovat „očistu veřejného života“. V praxi to znamenalo především vydávání rozhodnutí a výzev, kterými byli postiženi odpůrci komunistů. Často šlo o osoby, jež nebyly komunistům pohodlné z čistě osobních důvodů. Proti rozhodnutím akčních výborů nebylo odvolání, přestože jejich existence postrádala právní základ. V letech 1948—1950 Vaněk též zastával funkci člena národní správy Hospodářského družstva v Lipníku nad Bečvou.

Vaněk pracoval na svém zemědělství spolu s manželkou. Pomáhal jim Vincenc Ketmann, penzista ve věku 66 let. Podle zjištění Sboru národní bezpečnosti (SNB) měl Vaněk dostatek hospodářských strojů i dostatečnou výpomoc ze strany občanů v době špičkových prací. Antonínův otec plnil dodávky během okupace i po osvobození stoprocentně. Antonín měl v tomto ohledu problémy už roku 1950, kdy nedodal 4 000 litrů mléka. Okresní národní výbor (ONV) Hranice ho za to potrestal pokutou ve výši 200 000 korun. Do větších problémů se Vaněk dostal v následujícím roce. Stejně na tom byli jeho tři sousedi v osadě Símře. Podívejme se podrobněji na statistiku dodávek Antonína Vaňka za rok 1951.

V roce 1951 splnil dodávky těchto zemědělských produktů (stav k 1. prosinci 1951):

komodita	plán	plnění
oves	12,0 q	32,0 q
olejniny	10,36 q	10,36 q
hovězí maso	31,82 q	31,35 q
brambory	90,0 q	103,0 q
vejce	5 516 ks	5 516 ks

Dodávky následujících komodit v roce 1951 nesplnil:

komodita	plán	plnění
pšenice	131,49 q	111,24 q
žito	79,22 q	65,30 q
ječmen	60,0 q	26,50 q [†]
cukrová řepa	1 900,0 q	1 300,0 q
vepřové maso	27,20 q	10,66 q
mléko	25 390 l	16 506 l

Nesplnění dodávek je v dobových spisech přibliženo. U obilí se jednalo o tři čtvrtě vagonu, u cukrové řepy dokonce o šest vagonů. Orgány SNB provedly u Vaňků 10. prosince 1951 domovní prohlídku. Zjistily, že v sýpkách bylo uskladněno jen 7 q krmného ječmene, 11 q ječmene pro jarní setbu, 5,5 q ovsu. Hospodářství označily za vhodně udržované. Dobytek byl řádně ustájen. Vaněk měl tenkrát dva páry koní, 29 kusů hovězího dobytka a 25 kusů vepřového dobytka.

Vaněk již tehdy uvedl následující důvody, proč nesplnil dodávky některých produktů: „K všeobecnému objasnění neplnění předepsaných dodávek v roce 1951 udávám jednak to, že hektarové výnosy nejsou tak velké, jak jest stanoveno při odevzdávkách. Na předepsaný počet dobytka není přiděl jadrného krmiva, což se odráží jak v doživosti, tak i v přírůstcích. Vzhledem k tomu, že nemám pro dobytek dostatek krmiva, tento tratí velmi na kvalitě. Rovněž moje zemědělství trpí nedostatkem pracovních sil. Následkem přesílení v roce 1950 moje manželka předčasně porodila, což mělo za následek nejen smrt dítěte, nýbrž byla způsobena i újma na zdraví mé manželce. Jsem si plně vědom povinností, jaké jsou na mne jako na zemědělce kladeny, avšak při své nejlepší vůli jsem dodávky předepsané v roce 1951 splnit nemohl. Přesto, že jsem v roce 1951 dával své zemědělství k dispozici a rozhodnutí ONV v Hranicích, nebylo až dosud o nápravě rozhodnuto“.

(Citace z dokumentů jsou doslovně uvedeny včetně překlepů a gramatických chyb — pozn. autora). Vaněk dodal, že měl vyjma ječmene dobrou úrodu. Dodávky považoval za nesplnitelné především kvůli neúměrně vysokému předpisu z hektarového výnosu.

Dne 17. prosince 1951 okresní velitelství Národní bezpečnosti v Hranicích zaslalo okresní prokuratuře trestní oznámení na Antonína Vaňka kvůli ohrožení jednotného zemědělského plánu v osadě Símře u Soběchleb. Nesplněním dodávek narušil plán místního národního výboru (MNV) Soběchleby, hospodářského družstva v Soběchlebích a mlékařského družstva v Šišmě.

Vaněk se obviněním přirozeně bránil. Řadu faktů na svou obranu uvedl 24. ledna 1952 během výslechu u okresní prokuratury. Jeho otec měl v roce 1949 předpis mléka 14 000 litrů, o rok později se jednalo o dodávku 22 500 litrů při stejném plánovaném stavu dojnic a při stejné krmivové základně. Z pokuty za nedodání mléka v roce 1950 měl Vaněk v té době zapláceno pouze 60 000 korun. Dodávky obilnin byly dle Vaňka příliš vysoké. U pšenice činil předpoklad výnosu 30 q na hektar, u žita 28 q na hektar (Vaněk zřejmě mluvil o dodávkách za rok 1951 — pozn. autora). Udal, že takového výnosu ze žita nikdo z okolních zemědělců včetně jeho otce v minulosti nedosáhl. Ječmen byl z poloviny (asi na 2,5 hektarech plochy) vyset na pozemcích s těžkou slínavitou půdou. Hned zjara byl těžce poškozen záplavami. Ječmen byl na těchto pozemcích asi z 60 procent zničen, což Vaněk v květnu 1951 nahlásil Josefu Kociánovi, tajemníkovi MNV Soběchleby, v rámci hlášení polních škod. Vaněk si nechal pouze obilniny na osevu (12 q pšenice, 6 q žita, 15 q ječmene) a 36 q ječmene na výkrm vepřů (z toho musel na podzim 1951 po návštěvě komise z Krajského národního výboru Olomouc odevzdat do družstva asi 10 q). Nedodávku ječmene ve výši 37,50 q nahradil předáním ovsa, který odevzdal na přímý rozkaz tajemníka Metelky, jenž mu „jménem okresu“ nařídil, aby do večera toho dne odvezl do družstva 20 q ovsa. Vaněk příkazu vyhověl, ale neučinil kroky, aby mu ONV Hranice toto plnění uznal jako náhradní dodávku za nedodaný ječmen.

4 Na podzim 1951 dodal Hospodářskému družstvu v Lipníku nad Bečvou (konkrétně pobočce v Soběchlebích) dalších 10 q ječmene. Množství ječmene, dodaného Vaňkem, bylo proto stanoveno na 36,50 q. Později Vaněk snížil nedodávku mléka a vepřového masa, jak se čtenář dozví v dalším textu.

T 92/52

Příkaz k zatčení.

V trestní věci proti Antonínu Vaňkovi pro trestný čin sabotáže podle §u 85, odst.1a, tr.z. usnesl se okresní soud v Hranicích po návrhu prokurátora takto:

Podle §u 97, odst. 1,2, tr.ř. vydává se

příkaz k zatčení

obviněného Antonína Vaňka narozeného 11/9 1921 v Sobchlebích, okr. Hranice, samostatného zemědělce s výměrou 31 ha půdy, bytem v Soběchlebích, osad Simra č.1.

O d ů v o d n ě n í .

Obviněný Antonín Vaňek jest podezřelý z trestného činu sabotáže podle § 85, odst. 1a, tr.z. jehož se dopustil tím, že nedodal předepsaná množství hospodářských produktů a porušil povinnost svého povolání v umyslu mařit nebo ztěžovat provádění jednotného hospodářského plánu v zemědělském úseku. Poněvadž jest obava s ohledem na výši trestu, který jej podle očekávání postihne, že uprhe, nepokusí se mařit ob-
jasnění skutečností závažných pro trestní řízení, jest dán důvod vazby po-
podle § 96, odst. 2a, b, tr.ř. Soud proto vyhověl návrhu prokurátora a
vydal podle § 97, odst. 1, 2, tr.ř. příkaz k zatčení obviněného. Tento pří-
kaz doručí se obviněnému orgány NB při jeho zatčení. / § 97, odst. 3 tr.ř. /
Proti tomuto usnesení není přípustná stížnost.

Okresní soud v Hranicích, odd.2.,
dne 26. března 1952.

Handwritten signatures and notes:
K. P. ...
2) ...
Smyz ...

Došlo
26/3/52

Příkaz k zatčení Antonína Vaňka. SOKA Přerov

Vaňek odmítal nedbalost ohledně nesplnění dodávky cukrové řepy, poně-
vadž ponravy chrousta způsobily obrovské škody v řepné kultuře v celém
okolí. Předpokládaný výnos přes 300 q na hektar byl podle Vaňka za těch-
to okolností nesplnitelný (sám dodal okolo 200 q z hektaru). Nedodávku

vepřového masa vysvětlil krmnou základnou v jaderných krmivech, která byla pro jeho usedlost stanovena příliš nízkou. Přestože dodržel plánovaný stav vepřového dobytka (27 kusů), nešlo dodávky splnit kvůli nedostatku jaderných krmiv. Koncem ledna 1952 dodal 650 kg vepřového masa, čímž nedodávka této komodity klesla na 10 q. Vaněk mohl dodat i toto množství, ale musel by snížit plánovaný stav dobytka, čímž by ohrozil splnění dodávky za rok 1952. Rovněž nedodávka mléka byla podle Vaňka vysvětlitelná reálným hospodářským stavem. V roce 1950 měl plánovaný stav 12 dojnic při plánovaném osevu pícnin na ploše 7,60 ha. O rok později byl však plánovaný stav dojnic zvýšen na 14 při snížení plánované plochy pícnin na necelé 3 ha. Tento krok měl za následek nedostatky krmiv a snížení dojivosti ustájených dojnic. Navíc si Vaněk jako soukromý zemědělec nemohl koupit dojnice v hospodářském družstvu, nýbrž je mohl získat jen výměnou s jiným zemědělcem nebo z vlastního odchovu. Aby dodržel plánovaný stav, musel si ponechat i staré, nevýkonné dojnice. Z těchto příčin nemohl Vaněk splnit plánovanou dodávku mléka. Negativní příčiny nemohl navíc odstranit vlastními silami. Vaněk zdůraznil akutní nedostatky jaderných krmiv, tak potřebných k udržení dobré dojivosti.

Zajímavý je poslední odstavec Vaňkovy výpovědi: *„Rozhodně není pravda, že bych snad nějak zemědělství, práci v hospodářství a starost o ně a péči o řádný chod zanedbával, ať už z nějakého zlého úmyslu anebo z prosté nedbalosti. K hospodářství jsem neměl zpočátku příliš kladného vztahu, už od doby první republiky jsem pozoroval stálý odliv pracovních sil z venkova a bylo mi jasné, že zemědělské hospodaření musí prodělat radikální změnu, poněvadž situace se v tomto ohledu stále zhoršuje. Předvídal jsem podle pokračujícího vývoje, že hospodaření na velkých zemědělských usedlostech bude čím dále těžší a neměl jsem sám chuti, abych se do toho pouštěl. Avšak nervové zhroucení mého otce v roce 1949 mne postavilo před nutnost rozhodnout se, zda mám se uvázat ve vedení hospodářství po otci nebo nechat statek upadnout. Poněvadž jsem cítil, že rodiče by to sotva přežili, kdyby výsledek své celoživotní práci viděli takto zmařen, nebylo mi, než proti své vůli se ujmout hospodaření, i když jsem předvídal, že jdu vstříc nepřekonatelným těžkostem. Když jsem se už však tohoto úkolu ujal, snažil jsem se ze všech sil, abych splnil všechny povinnosti, které mi tím vznikly, a činil jsem vše, co bylo v mých silách, abych svým závazkům zejména dodávkovým povinnostem, dostál. Jestliže se mi to nezdařilo, nutno příčinu toho hledat v důvodech, které jsem uvedl, a nejsem si v tomto směru vědom ani sebemenší nedbalosti.“*

Velitelství SNB Soběchleby poslalo koncem února 1952 okresní prokuratuře zprávu o Vaňkově hospodaření v roce 1951. Okopání a jednocení cukrové řepy proběhlo řádně do konce června. V obci Soběchleby byl za rok 1951 průměrný výnos cukrovky 187 q na ha. Po zjištění u MNV bylo konstatováno, že Vaňkův výnos byl nejlepší. Svědčí to o nesmyslných kvótách, poněvadž Vaněk nedodal šest plných vagónů cukrové řepy (sic!). Výnos z řepy byl u jiných zemědělských podniků v procentech logicky menší než u Vaňka. Přesto to byl právě on (a ostatní zemědělci v Símři), kdo byl trestán. Po podání trestního oznámení dodal Vaněk 621 kg vepřového masa. Po dohodě s MNV Soběchleby bylo toto dodatečné plnění přípustné a započítatelné pro dodávku na rok 1951. Lhůta byla totiž prodloužena

do 31. ledna 1952. Nedodaný zbytek předepsané kvóty vepřového masa na rok 1951 činil u Vaňka 1 033 kg. Po podání trestního oznámení Vaněk dodal rovněž další mléko (1 901 litrů), čímž nedodávka této komodity klesla na 6 983 litrů. Podle výtahů z mlékárny v Šišmě dodal Vaněk za rok 1951 celkem 18 407 litrů mléka. Plánovaný stav dojníc měl v letech 1950—1951 dvanáct kusů, plánovaná plocha pícnin činila 4,96 ha. V roce 1951 nebyla Vaňkovi přidělena žádná jadrná krmiva, pokrutiny, otruby či krmná mouka. Na žádost hospodářského družstva dobrovolně dodal 13 q brambor. Zaměstnanci hospodářského družstva v Soběchleších totiž uzavřeli socialistickou smlouvu o výkupu 200 q brambor nad plán. Závěr zprávy vypracovaný mladším strážmistrem Hermanem zněl: „V důsledku zaneprázdněnosti se Antonín Vaněk o politické dění nezajímá a svým nepřátelským postojem nikterak na veřejnosti neprojevuje a taktéž nebylo dosud zjištěno, že by nějakým jednáním nebo záškodnickou činností ovlivňoval svoje okolí proti socialisaci vesnice. Jmenovaný se snaží všemožně předepsané dodávky splnit.“⁵

O vystěhování selských rodin ze Símře a soudních procesech s hlavami rodin bylo rozhodnuto předem. Potvrzuje to i dopis Krajské prokuratury v Olomouci z 13. března 1952. Žádala Okresní prokuraturu v Hranicích, aby ještě před podáním žaloby provedla všechna opatření podle příslušných směrnic ve spolupráci s orgány lidové správy (vzetí obviněného do vazby, vydání usnesení o zajištění majetku).⁶

Lidový soud Hranice obdržel 26. března 1952 od okresní prokuratury žalobu a příkaz k zatčení Antonína Vaňka. Ten byl ještě téhož dne spolu s dalšími třemi simerskými sedláky zatčen příslušníky SNB Hranice. Prokuratura žalovala Vaňka za maření plnění jednotného hospodářského plánu. Nesplněním dodávek sedmi komodit se měl dopustit sabotáže podle § 85 odst. 1 písmene a) trestního zákona. Vaněk se ocitl ve vazbě Lidového soudu v Hranicích. Jako obhájce si vybral Jaroslava Nováka, člena advokátní poradny v Lipníku nad Bečvou.

V poslední březnový den 1952 byl Vaněk na svou žádost předveden. Jeho obhajobu lze shrnout do následujících bodů:

- splnil dodávky vepřového masa (do konce roku 1951 dodal 20 q, v lednu 1952 sedm kusů a další čtyři kusy koncem ledna či začátkem února 1952), odvolával se na evidenci Hospodářského družstva Hranice a velitele SNB Soběchleby;
- za rok 1951 dodal předepsaný kontingent hovězího masa (31 q), což mohl doložit stvrzenkami v osobním držení;
- za zbývajících 17,50 q ječmene dodal jako náhradní plnění 20 q ovsa;
- na ploše 1,5 ha mu před žněmi polehla pšenice, proto byl její výnos mnohem menší;
- polovina oseté plochy ječmene (2,5 ha) byla v květnu 1951 z 60 procent poškozena vrchní vodou;
- celková neúroda cukrové řepy v roce 1951;
- počet kusů plánovaného dobytka bylo nutné zvýšit o 2—3 kusy, což chtěl učinit, ale nebyl mu umožněn nákup lepších kusů.

Vaněk uvedl řadu svědků, kteří měli jeho tvrzení potvrdit. Okresní prokurátor tušil problémy. Vypovídá o tom jeho přípis, který byl určen lidovému soudu. Zejména závěr přípisu je příznačný: „Pokud by soud pokládal

za nutné přesto připustit některé z navržených důkazů, vyslovuji se v každém případě proti hromadnému předvolání svědků vedených v téže skutkové okolnosti, a navrhuji, pokud budou svědkové připuštěni, aby byli oběsláni telefonicky prostřednictvím příslušné stanice NB tak, aby konání hlavního líčení nebylo ohroženo nebo zmařeno. Obviněný měl možnost už v přípravném řízení tyto důkazy navrhnout, a jestliže tak neučinil a činí tak nyní, je z toho zřejmá snaha věc protáhnout.“

Hlavní líčení se konalo 3. dubna 1952 u Lidového soudu v Hranicích. Soud byl složen z následujících osob: Ladislav Sláma (předseda senátu), Stanislav Lacina, Rudolf Anežka (soudci), Vladimír Smrček (prokurátor). Stejní lidé byli u případů ostatních zemědělců ze Símře. Vaňkovým obhájcem byl JUDr. Václav Häusler z Přerova (nikoliv tedy Jaroslav Novák, kterého si obžalovaný přál). Vaněk zopakoval důvody, proč nesplnil dodávky za rok 1951 (polehnutí pšenice na 1,5 ha, poškození žita hrbáčem osenním, neumožnění nákupu dojníc atd.).

Hynek Kašpar, zemědělský referent ONV Hranice, uvedl údaje k Vaňkovu hospodaření za rok 1951.⁷ Kašpar byl do celého případu hodně zainteresován. V březnu 1952 se zúčastnil dvou schůzí ONV. Projednávala se na nich likvidace usedlostí čtyř vesnických boháčů v Símři. Vedle zástupců ONV byli na schůzích přítomni zástupci okresní prokuratury, okresního výboru Komunistické strany Československa (KSČ), okresního velitelství SNB a Československých státních statků (ČSSS).⁸

Na návrh prokurátora byl předvolán a vyslechnut Jan Zrněčko, plánovatel Hospodářského družstva Hranice. Zrněčko uvedl podrobné informace k plnění Vaňkových dodávek. Vaněk dodal v polovině ledna 1952 šest vepřů o váze 413 kg. Další dva vepře (53 a 97 kg) dodal na konci února, respektive začátkem března 1952. V lednu 1952 dodal dva kusy hovzího (310 a 275 kg). U soudu se projednávalo, zda bylo přípustné plnit dodávky za rok 1951 na začátku následujícího roku. Blížší údaje k této věci byly uvedeny v první části studie, proto stručně shrnu to nejpodstatnější. Podle Jana Zrněčka mohli zemědělci ze Símře nedodávky dodatečně splnit v prosinci 1951. Zemědělci se však přes výzvu MNV nedostavili k likvidační komisi. Z toho důvodu jim nebylo umožněno náhradní plnění v roce 1952. Obžalovaní tvrdili něco jiného. O likvidační komisi nebyli uvědoměni. Josef Kocián, tajemník MNV Soběchleby, navíc oznámil, že jim dodávky dobytka v lednu 1952 skutečně zapsal do dobytčích pasů jako kontingent za rok 1951. Jeho postup byl v souladu se směrnicemi Hospodářského družstva Hranice a ONV Hranice.

5 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 92/52 (Antonín Vaněk).

6 SOKA Přerov, fond Okresní prokuratura Hranice, nezpracováno, sign. Pt 5/52 (Antonín Vaněk). Krajská prokuratura odpovídala na dopis okresní prokuratury z 6. 3. 1952, v němž bylo mj. uvedeno: „V přítomné době jsou v proudu jednání s ČSSS o převzetí usedlostí. Zatím je věc brzděna nedostatkem pracovních sil, avšak lze mít za to, že tento nedostatek bude v dohledné době odstraněn. Poněvadž rychlé provedení trestního řízení má pak napomoci praktickému usnadnění zamýšleného hospodářského převzetí, upozorňuji na věc jako na naléhavou. Vzetí do vazby a zajištění majetku nepokládám zatím za vhodné, dokud není zajištěn chod hospodářství pomocí náhradních pracovních sil. Zamýšlím tak učinit, jakmile ONV mi bude moci sdělit, kdy náhradní pracovní síly budou k dispozici. Předčasným zatčením by byl jen ještě zvýšen úpadek, v němž hospodářství nyní je, což s hlediska budoucího převzetí státními statky by nebylo hospodářsky únosné.“

7 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 92/52.

8 JIRÁK, P.: *Osada Símře a její obyvatelé — oběti kolektivizace zemědělství*, 1. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2012, s. 157—161.

Svědék František Navrátil
udává po zák. poučení a napomenutí k
udání pravdy, ad gen.: jako na č.l.29
bez poměru k věci:

Svědék udává jako na č.l.29 a dodává:

Do obce Soběchleby jsem se přizemil v r.1928 a od té
doby znám obviněného Vaňka. Obviněný hospodaří na usedlosti asi od
r.1948, kdy jeho otec onemocněl a usedlost převzal v roce 1950, kdy také
se obviněný oženil.

Obviněný hospodaří na statku se svojí ženou, dále mu
vypomáhá, ~~nech~~ může pro svoji nemoc, jeho matka a jeho teta a snad nějaký
dělník. Při špičkových pracích na jaře, žních a na podzim mu vypomá-
hají místní občané, ježto sám se svojí rodinou by na práce na statku
nestačil. Znáám obviněného ještě jako rolnického syna, kdy pracoval
na statku rodičů, kdy pracoval řádně, od r.1948 vedl pak ho-
spodářství pro nemoc otce sám, řádně pracoval a rovněž i pak, kdy
hospodářství převzal sám od r.1950. Obviněný byl v r.1950 potrestán
ONV v Hranicích pro nedodávku mléka částkou 200.000 Kčs. Víím, že
v r.1950 měl obviněný nějaké dojnice nemocné.

Vím, že obviněný měl v r.1951 pšenici a žito polehla
a z části také požráno brouky, v důsledku toho byl v obilovinách men-
ší výnos. Cukrovku splnil tak jak ostatní zemědělci, ježto pro výrobu
více splnění nemohl. Mám za to, že dodávku mléka nesplnil pro ne-
dostatek ^{a kvůli} jadrného krmiva a rovněž z toho důvodu nesplnil také dodáv-
ku vepř. masa. Obviněný se chová v rodině a na veřejnosti řádně,
hostince nenavštěvuje a na svém statku pracuje řádně od rána do noci.
S obviněným se náhodně stýkám, týž mluví jen o zemědělství, o poli-
tice ~~ne~~ nemluví a já sám říci nemohu o jeho postoji k lid.-demokra-
tickému zřízení. Neslyšel jsem, že by se choval tak, co by nesvěd-
čovalo tomu, že by měl záporný postoj k dnešnímu zřízení.

Obviněný tázán k věci, trvá na svém.

Předseda MNV Soběchleby hájí Antonína Vaňka u soudu v Olomouci. SOKA Přešov

Obhájce navrhl pro Vaňka mírný trest, k čemuž se obviněný připojil.
Lidový soud v Hranicích uznal Vaňkovu vinu. Vaňek v roce 1951 jako samo-
statný provozovatel velkého zemědělského podniku nesplnil dodávkové
povinnosti (ve vepřovém mase o 16,54 q, v mléce o 7 019 l, v pšenici
o 25 q a v žitě o 13,86 q). Nesplnil tak povinnosti svého povolání, čímž stě-
žoval provoz výrobního národního podniku. Tím se dopustil trestného činu
ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135/1, 2 tr. z. Podle
odstavce 2 téhož paragrafu za to byl odsouzen k trestu odnětí svobody na
čtyři měsíce a k peněžitému trestu 5 000 korun, v případě nedobytnosti
k odnětí svobody na dalších 14 dní. Podle § 23 tr. z. se mu do trestu počí-

tala vazba od 26. 3. 1952 18:00 hodin. Podle § 43 tr. z. byla u něj vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu tří let. Podle § 47 tr. z. propadlo jeho jmění státu (vyjma movité věci patřící do jeho osobního vlastnictví). Podle § 53 byl u obviněného vysloven zákaz pobytu v okrese Hranice navždy. Odsouzení bylo nepodmíněné. Naproti tomu byl Vaněk podle § 162/c tr. řádu zproštěn žaloby, že v roce 1951 jako provozovatel zemědělského podniku nesplnil dodávkové povinnosti (v hovézím masa o 1,07 q, v ječmeni o 17,56 q a v cukrovce o 600 q). Tím byl zproštěn obžaloby z trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 tr. z.

Z odůvodnění rozsudku se lze dozvědět konkrétnější fakta. Soud započítal dodávky vepřového masa z ledna a března 1952 do plnění kontingentu za rok 1951. Dodávku hovézího masa Vaněk taktéž dodatečně splnil počátkem roku 1952. Za nedodávku části kontingentu ječmene dodal v náhradním plnění dostatek ovsu a brambor. I přes poškození úrody pšenice měl Vaněk podle soudu dodat větší množství. Špatně naplánoval dodávku mléka, když ji nevyšíl v jarních a letních měsících, kdy byl dostatek zelené píce. Ve výměře trestu hrála pozitivní roli dosavadní beztrestnost obviněného. Naopak mu přitížilo, že trestným činem projevil nepřátelství vůči lidové demokratickému řádu. Zákaz pobytu v hranickém okrese byl Vaňkovi vyměřen proto, aby po svém případném návratu nemohl opětně dávat špatný příklad jiným. Jedná se o dost drsné vyjádření. Nelze ho ani brát vážně. V případě nepříznivých přírodních podmínek je úroda menší, než se očekává. To platí o zemědělství obecně. Vaněk si naopak nevedl špatně. Cukrovar v Dřevohosticích potvrzoval, že Vaněk dosáhl v roce 1951 nejlepší dodávky cukrové řepy v rámci obce Soběchleby. O Vaňkově „vině“ bylo rozhodnuto předem. Musel být stejně jako ostatní zemědělci ze Símře odsouzen, aby mohly být zabráný jejich statky.

Vaněk byl 7. dubna 1952 přemístěn do Olomouce. Koncem dubna 1952 podal odvolání proti rozsudku. Ani okresní prokuratura nezahálela. Odvolání podala 25. května 1952. Lidový soud v Hranicích obviněnému neprávem přiznal jako polehčující okolnost jeho dosavadní bezúhonnost. Vaněk podle prokuratury musel vědět, jaké následky přivodí jeho nedbalé počínání (poškození a ztížení plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby a výživy obyvatelstva). Prokuratura žádala, aby byl Vaněk uznán vinným ze sabotáže podle § 85 odst. 1a tr. z. Vaněk se 9. června 1952 odvolal co do trestu a současně se vyjádřil k odvolání okresní prokuratury. Uznal správnost rozsudku o vině i výši trestu. Jeho odvolání se vztahovalo pouze na vynesené vedlejší tresty. Jako neúměrné přísné hodnotil tresty propadnutí jmění a zákaz pobytu. Dodatečné zajištění výchovného účelu trestu spatřoval v odnětí svobody. Žádal zrušení či změnění vedlejších trestů vynesených Lidovým soudem v Hranicích. Nařčení ze sabotáže odmítl. Neměl v úmyslu poškozovat důležité politické, vojenské nebo hospodářské zájmy republiky.

Odvolací líčení se uskutečnilo 24. června 1952 u Krajského soudu v Olomouci. Odvolání okresního prokurátora do výroku o vině bylo zamítnuto. Soud však vyhověl odvolání prokurátora do výroku o trestu odnětí svobody a do výroku o peněžitém trestu. Napadený rozsudek byl v těchto výroci zrušen a Vaňkovi byl podle § 135 odst. 2 tr. z. uložen trest odnětí svobody v trvání osmi měsíců a podle § 135 odst. 2 a § 48, 49 tr. z. peněžitý

trest 30 000 korun (v případě nedobytnosti náhradní trest odnětí svobody v trvání tři měsíců). Krajský soud nedokázal, že by Vaněk zavinil nedodávky úmyslně. Ačkoliv ani tento soud nekvalifikoval Vaňkův čin jako sabotáž, byly tresty oproti rozsudku lidového soudu výrazně zvýšeny. Rovněž neplnění dodávek z nedbalosti mohlo být dle krajského soudu spácháno z nepřátelství k lidově demokratickému zřízení (sic!). Odvolání obviněného bylo krajským soudem zamítnuto. Jediným zmírněním byl zákaz pobytu v okrese Hranice, který byl Vaňkovi změněn z doživotí na pět let.⁹

Prokuratura rozhodla, aby Vaněk platební příkaz na 30 000 korun uhradil do 20. července 1952. Ludmila Vaňková napsala prokuratuře 12. července 1952 dopis, ve kterém prosila o prodloužení splatnosti pokuty. Pokutu hradila ze své poloviny hospodářství v Símři, kde tehdy hospodařily Československé státní statky (ČSSS) Přerov. Dne 6. října 1952 Okresní prokuratura v Hranicích upustila od dalšího vymáhání peněžitého trestu a nařídila náhradní výkon trestu odnětí svobody v délce tři měsíců. Exekuční vymáhání peněžitého trestu by nevedlo k cíli, protože Vaňkovi byl konfiskován majetek. Prokuratura sdělila Ludmile Vaňkové, že trest nemohl být vymáhán tím, že by provedla úřední výkup poloviny živého a mrtvého inventáře zemědělské usedlosti (tehdy její), jak navrhovala: „*Jen v tom případě, kdybyste jménem Vašeho manžela hotově vložila celou částku nebo její část, bylo by lze uznat takovou platbu za důvod k zrušení nebo omezení nařízeného už výkonu náhradního trestu odnětí svobody na tři měsíce. Takové řešení je možné kdykoli, nejpozději ovšem do doby, kdy Váš manžel bude mít celý náhradní trest odpykán.*“ Částka 30 000 korun od Vaňka přišla okresní prokuratuře 7. listopadu 1952. Prokuratura proto upustila od výkonu náhradního trestu odnětí svobody. Vaněk byl na svobodu propuštěn 26. listopadu 1952 z Vězeňského ústavu Ostrov u Karlových Varů. Jako místo svého dalšího pobytu uvedl Blazice v tehdejším okrese Holešov, kam byla vystěhována jeho manželka Ludmila.¹⁰ Obec se nachází pouze pár kilometrů od Soběchleb. Rodina Vaňkova žila vlastně na dohled od Símře.

Po propuštění z vězení byl Vaněk zaměstnán u Středomoravských dřevařských závodů, poté u Lidového spotřebního družstva Kroměříž. V roce 1965 bydlel v Bystřici pod Hostýnem a pracoval v družstvu Lidrukov. Na základě kladných pracovních posudků a podle zprávy MNV Blazice, kde žil v letech 1952—1955, se Vaněk choval řádně a měl dobrou pověst. Okresní soud v Kroměříži rozhodl 8. ledna 1965 v neveřejném zasedání ve věci zahlazení odsouzení Antonína Vaňka.

Ministerstvo spravedlnosti zaslalo 24. září 1969 Okresnímu soudu v Přerově žádost o předložení Vaňkova spisu kvůli případnému odškodnění. Spis byl u ministerstva do poloviny června 1970. Po vrácení si spis zapůjčila pro změnu okresní prokuratura — ve věci „podnět k přezkoumání trestní věci“. Prokuratura vrátila spis soudu na konci dubna 1971.¹¹ Věc byla s největší pravděpodobností ukončena v důsledku nastupující normalizace. Rozsudky proti Antonínu Vaňkovi z roku 1952 byly prohlášeny za zrušené po změně společenských poměrů. Na základě zákona 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci byl Antonín Vaněk v létě 1990 rehabilitován.¹² Dle údajů na náhrobku zemřel 27. srpna 1997.¹³

Antonín Zámorský

Narodil se 4. dubna 1907 v Soběchleběch. Po absolvování pěti tříd obecné a tří tříd měšťanské školy navštěvoval dva ročníky hospodářské školy. V letech 1928—1930 vykonával vojenskou prezenční službu, v níž dosáhl hodnosti desátníka. Po návratu z vojenské služby pracoval na selském hospodářství svého otce. V roce 1939 se oženil a zároveň převzal po otci zemědělství. Nebyl členem žádné politické strany. Manželka, rozená Matějčková, byla dcerou středního zemědělce. Brzy se jim narodily dvě dcery. Antonín měl rovněž tři sourozence. Bratr Václav učil na gymnáziu ve Valašském Meziříčí, Vladimír se přiznal na hospodářství v Nahošovicích a vyměře oko 14 hektarů. Sestra Marie se provdala za veterináře Langra.¹⁴

Před podrobným líčením událostí souvisejících s perzekucí začátkem padesátých let 20. století budiž zmíněna zajímavost k rodu Zámorských. Na počátku 18. století jedna z usedlostí v Símři nebyla pod vrchnostenskou pravomocí, nýbrž se jednalo o zemanství. Žili na něm právě Zámorští, kteří byli v zemských deskách vedeni jako majitelé deskového statku. Zámorští se tak řadili k příslušníkům nejnižší šlechty (zemani, dvořáci).¹⁵ Majitel deskového statku nemusel před rokem 1848 vykonávat robotu a byl osobně svobodný. Statek Zámorských patřil k deskovým až do roku 1920.¹⁶

Antonín Zámorský pracoval na svém zemědělství se svou manželkou. Vypomáhali jim Antonínovi rodiče — Václav a Augustina Zámorští. Antonín jim naopak pomáhal obdělávat necelých pět hektarů půdy, které si v roce 1939 ponechali v užívání. K obdělávání půdy měl dostatek zemědělských strojů i pracovních sil. Zaměstnával Václava Klanicu, důchodce z Dolních Nětčic. V době špičkových prací mu vypomáhali drobní zemědělci ze Soběchleb.

Do roku 1948 Antonín plnil předepsané dodávky na sto procent. Roku 1949 nesplnil kontingent mléka, když nedodal 1 000 litrů. ONV Hranice mu kvůli tomu vyměřil pokutu ve výši 20 000 korun. Po odvolání mu byl

9 Jako svědek byl u krajského soudu vyslechnut František Navrátil, který znovu potvrdil poškození úrody pšenice a žita, stejně tak nemožnost dodat více cukrové řepy. Byl také toho názoru, že dodávky mléka, vepřového a hovězího masa Vaněk nesplnil pro nedostatek jadrného krmiva. Navrátil mj. řekl: „Obviněný se chová v rodině a na veřejnosti řádně, hostince nenavštěvuje a na svém statku pracuje řádně od rána do noci.“ Přes očividné hájení símerských hospodářů se jméno Františka Navrátila objevuje mezi osobami, které podle JUDr. Jaroslava Pospíšila patřily k pomahačům komunistické zločve v případě Símře. Viz POSPÍŠIL, J.: *Nesmiřitelni. Hory Hostýnské*. Vizovice 1992, s. 42.

10 Ludmila Vaňková již 7. 4. 1952 prohlásila svůj odchod k rodičům do Blazic. Byla totiž těhotná. Dodala, že teprve dva měsíce po porodu odejde na určené místo. Viz SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Hranice, inv. č. 236, kart. č. 80. Nakonec však na Havlíčkovobrodsko neodešla a též po odchodu z Blazic zůstala na Kroměřížsku.

11 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 92/52.

12 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 30. V rejstříku T-1952 je vložen seznam spisů, které byly v roce 1990 rehabilitovány Okresním soudem v Přerově. Týkalo se to všech čtyř sedláků ze Símře (signatury 5 Rt 6/90-9/90). Ve spisech Lidového soudu Hranice jsou dokonce vloženy soudní rozsudky z roku 1990 k případům Holubce, Sehnala a Zámorského. Rehabilitaci Antonína Vaňka dokazuje vložený seznam rehabilitovaných spisů z roku 1990.

13 Hrob rodiny Vaňkové na hřbitově v Soběchleběch. Jeho žena Ludmila zemřela 24. 3. 2005.

14 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 93/52 (Antonín Zámorský).

15 BAĐURA, J.: *Zemanství čís. 5 v Símři*. Záhořská kronika, roč. VII, č. 1 (leden 1911), s. 9—11. V dřívějších dobách byly svobodné všechny usedlosti (dvorství) v Símři. K starší historii Símře rovněž viz JAKÉŠ, J.: *Dvořácká práva*. Záhořská kronika, roč. VIII, č. 4 (červen 1926), s. 98—102. Dvořáci na Záhoří nevykonávali roboty, neplatili daně, měli mnoho pozemků a směli si brát dřevo z lesů podle potřeby. Jejich práva byla zaručena pergamenovými listinami, z nichž se většina nedochovala. Výjimku představuje listina z roku 1703, o níž přiši v poznámce č. 2. Povinnosti dvořáků bylo účastnit se válečných akcí a podílet se tak na obraně království.

16 POSPÍŠIL, F.: *Soběchlebské Záhoří*. Přerov 1973, s. 1 nebo *Po padesáti letech zůstává vzpomínka na akci kulak stále živá* [Pořad o Símři vysílaný Českým rozhlasem Olomouc v roce 2002]. O deskovém statku Zámorských hovoří PhDr. Jiří Lapáček.

109

Pt 3/52

OKRESNÍ SOUD v HRANICÍCH
 DOŠLO 26.3.1952 hod.
 Okresnímu soudu
 v Hranicích.

Okresní prokurátor v Hranicích žaluje

T 93/52

Antonína Zámorského,

nar. 4.4.1907 v Soběchlebích, zemědělce hospodářského na usedlosti o výměře 28 ha, bytem Soběchleby-osada Simři č. 5,

ž e

v roce 1951 v Soběchlebích v úmyslu mařit, po případě ztěžovat plnění jednotného hospodářského plánu v zemědělském úseku, nesplnil povinnost svého povolání, totiž své smluvní závazky k dodávkám 6,77 q vepřového masa, 5672 litrů mléka, 1,36 q hovězího masa a 13,47 q pšenice, a 3402 cukrovky,

a že tím se dopustil

sabotáže podle § 85 odst.1 písm a/ tr.z.

Navrhuji :

- 1./ volati k hlavnímu líčení svědka Hynka Kašpara, zemědělského referenta ONV v Hranicích,
- 2./ čísti o něho trestní oznámení č.1.1,2, přílohu č.1.5, zprávu SNB č.1.13-15, spisy ONV č.1.12, zpráva cukr ovarů č.1.10,11, záznam č.1.16, a osobní doklady obviněného.

D ů v o d y :

Obviněný Ant. Zámorský hospodář na zemědělské usedlosti v výměře 28 ha. Při tomto zemědělství, které převzal v roce 1939 od svého otce, má 24 kusů hovězího a 29 kusů vepř. dobytka. K obdělávání půdy má 6 koní a dostatek hospodářských strojů. Na usedlosti pracuje obviněný se svou manželkou, svými rodiči a zaměstnává ještě jednu pracovní sílu. Má tedy obviněný i dostatek pracovních sil. Přestože obviněný měl v předchozích letech stejné předpoklady jako v roce 1951, dodávky plnil řádně. V roce 1951 však z předepsaných 76,02 q pšenice, 760 q cukrovky, 15,25 q vepř. masa a 20175 l mléka, nedodal množství uvedené v žalobě. Z toho je nejlépe vidět, že obviněný se hospodářství nevěnuje, nemá zájmu, aby dodávky splnil na 100 % a tím prokázal, že je si plně vědom, že zajistit výživu všem pracujícím, je nejdůležitějším úkolem splnění hospodářského plánu. Obviněný se vymlouvá na sucho, na nedostatek krmiva pro dobytek a na větší plánovaný stav dojníc. To je pouhá výmluva, která je dostatečně vyvrácena provedeným šetřením. Postoj obviněného k dnešnímu zřízení je jasný-úmyslně ztěžovat plnění jednot. hospodářského plánu v zemědělském úseku. Rozsah nesplněných dodávek je toho nejlepší důkazem. Je tedy žaloba podána právem.

V Hranicích dne 25. března 1952.

Okresní prokurátor:

Janův

trest snížen na 15 000 korun, které zaplatil. V následujícím roce zcela splnil všechny předepsané dodávky. V roce 1951 hospodařil na 28 hektarech půdy. Vlastnil šest koní, 24 kusů hovězího a 29 kusů vepřového dobytka. V té době byla jeho manželka postižena vleklou chorobou, přesto vykonávala veškeré domácí práce. Jejich dcery byly již ve věku osm a jedenáct let. Antonínovi rodiče stále žili v usedlosti na výměně (výminku) a synovi vypomáhali při polních pracích.

V roce 1951 Antonín Zámorský splnil dodávky následujících zemědělských produktů (stav k 1. prosinci 1951):

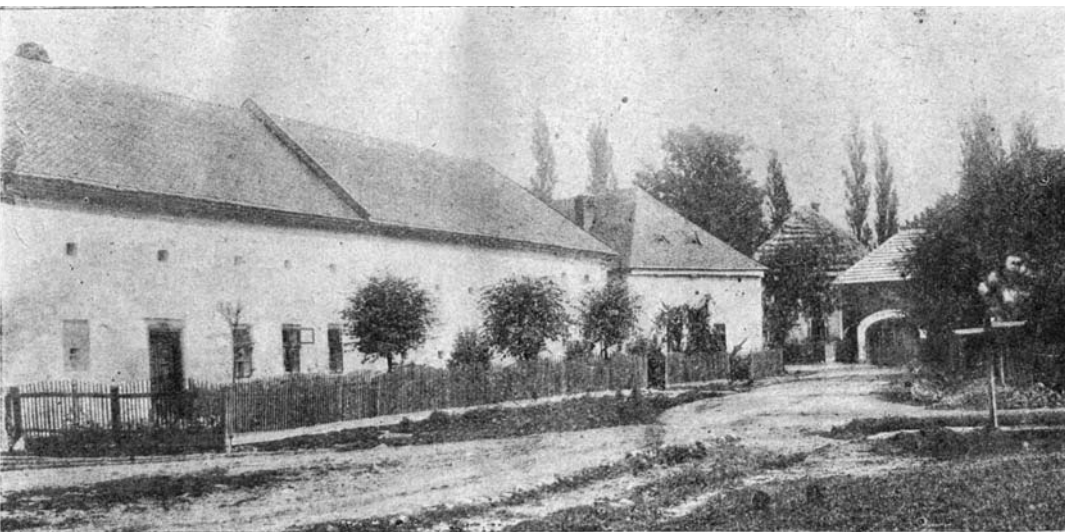
komodita	plán	plnění
žito	44,30 q	44,30 q
ječmen	33,00 q	33,00 q
oves	6,30 q	23,34 q
brambory	51,00 q	61,70 q
řepka	5,71 q	5,71 q
mák	—	1,50 q
drůbež	0,27 q	0,32 q
vejce	3 857 ks	3 857 ks

Dodávky těchto komodit naopak v roce 1951 nesplnil:

komodita	plán	plnění
pšenice	76,02 q	43,99 q
cukrová řepa	1 100,00 q	760,00 q
hovězí maso	21,56 q	20,20 q
vepřové maso	15,25 q	7,00 q
mléko	20 175 l	13 779 l

Zámorský při výslechu udal důvody, proč nesplnil dodávku několika komodit. Kvůli suchu se mu neurodila pšenice. Hospodářskému družstvu místo toho odevzdal určité množství ovsu, máku a brambor, čímž měl splnit předepsanou kvótu pšenice. Suché počasí bylo též důvodem malého hektarového výnosu cukrové řepy. Dodávku hovězího masa chtěl Zámorský splnit ještě do konce roku 1951. Vepři nebyli kvůli nedostatku jadrného krmiva dostatečně krmeni, tudíž nebyli většinou vhodní pro dodávkové účely. Ani dojnice neměly dostatek jadrného krmiva, proto Zámorský nemohl splnit dodávku mléka. Hovězí dobytek krmil jen slámou a řízky z cukrové řepy. Za první čtvrtletí paradoxně dodal více mléka. Bylo mu proplaceno jako nadkontingentní, ale nepočítalo se do úhrnného ročního plnění.

Okresní velitelství Národní bezpečnosti Hranice zaslalo 17. prosince 1951 okresní prokuratuře trestní oznámení na všechny sedláky ze Símře, Zámorského nevyjímaje. Trestním činem bylo ohrožení jednotného zemědělského plánu v Soběchlebích. Zámorský narušil nesplněním dodávek výkupní plán hospodářského družstva v Soběchlebích a mlékařského družstva v Šišmě. Představitelé místního SNB našli během domovní prohlídky v usedlosti Zámorských jen 12 q ovsu a 7 q ječmene, jež byly určeny k jarní setbě. Okresní velitelství Národní bezpečnosti v Hranicích o Zámorských mj. zmínilo: „*Rodina Zámorských je považována za rodinu tzv. „Fojtů“ a i nyní je od mnohých občanů nazývána. Dle pověsti starousedlíků byla osa-*

Fotografie Símře, pravděpodobně 20. léta 20. století. SOKA Přerov

da Símře dříve celá majetkem rodiny Zámorských, až následkem dědictví byl majetek rozdělen a dostal se do rukou několika majitelům. Antonín Zámorský není a ani nebyl nikde politicky organizován a taktéž nezastával žádnou veřejnou ani jinou funkci. O politické dění se údajně nestará a věnuje se čistě svému zemědělství. Až dosud nebyl trestán. Pro svůj třídní původ a pro své nepřátelské jednání k dnešnímu zřízení tím, že poslední dobou neplní předepsané dodávky, nedá se říci, že má kladný poměr k dnešnímu lidově-demokratickému zřízení. Z řad větších zemědělců má přízeň, avšak u malých a středních zemědělců je považován za vesnického boháče a kořistníka. Vzhledem ke shora uvedeným okolnostem není žádoucí, aby Antonín Zámorský byl ponechán v obci Soběchleby, jelikož je nebezpečí, že by své okolí ovlivňoval a brzdil další socializaci vesnice.“

Zámorský byl 24. ledna 1952 vyslechnut u okresní prokuratury, kde upřesnil důvody neplnění dodávek. Pšenici nebyl schopný splnit i kvůli místu osetí. Na pozemku u potoka se projevil vliv vichřice, která způsobila polehnutí obilí, což velmi snížilo výnos. Nesplnění kontingentu hovězího masa bylo zanedbatelné (136 kg). Zámorský navíc na konci roku 1951 nabídl k dodávce krávu (500 kg), jenže nebyla hospodářským družstvem ihned přijata. Přes snahu získat pracovní síly na výpomoc mu nebyly žádné přiděleny. Pomáhala mu jen manželka a staří rodiče. Výjimku představovala příležitostná pomoc dvou mužů (dělník Alois Ryška ze Soběchleb, důchodce František Václavík z Dolních Nětčic).

Velitelství SNB Soběchleby zaslalo na konci února 1952 okresní prokuratuře zprávu, jež v podstatě dávala za pravdu Zámorskému. Zvýšený stav vepřového dobytka nastal z důvodu většího množství selat, která byla stejně určena k brzkému prodeji. Ryška s Václavíkem potvrdili polehnutí a nízký výnos pšenice.

Lidový soud Hranice obdržel 26. března 1952 od okresní prokuratury žalobu a příkaz k zatčení Antonína Zámorského. Zatčení jmenovaného i dal-

ších tří simerských sedláků proběhlo téhož dne. Kvůli nesplnění dodávek pěti zemědělských komodit za rok 1951 byl rovněž Zámorský obviněn ze sabotáže.

Dne 31. března 1952 byl Zámorský na svou žádost předveden. Za svého obhájce si přál Jaroslava Nováka, člena právnické poradny v Lipníku nad Bečvou. Uvedl další podrobnosti k dodávkám:

- dodávku obilnin pokládal za splněnou, přičemž zopakoval náhradní plnění (oves, žito, mák, brambory);
- před Vánoce nabídl dodatečně čtyři kusy vepřového dobytka o váze asi 320 kg, které začátkem roku 1952 skutečně dodal, čímž snížil nedodávku jmenované komodity;
- nebyla mu započtena dodávka 500 litrů mléka, které dal k dispozici veřejnému zásobování;
- s ohledem na polehlu pšenici žádal prostřednictvím MNV o úřední výmlat, avšak povolení nedošlo.

Hlavní líčení se konalo 3. a 4. dubna 1952 u Lidového soudu v Hranicích za přítomnosti stejných justičních představitelů jako líčení s ostatními třemi zemědělci ze Símře. Obhájcem obviněného byl určen JUDr. Ladislav Homolík z Přerova. Obviněný zopakoval, proč nesplnil dodávky za předchozí rok. František Navrátil, předseda MNV Soběchleby, mu dosvědčil dodatečné dodávky hovězího i vepřového masa začátkem roku 1952, stejně tak dodání 500 litrů mléka, které však nebylo započteno do předepsané dodávky. Rovněž žádosti o úřední výmlat s ohledem na polehlu pšenici a o přidělení pracovních sil označil jako pravdivá. Obhájce dokonce navrhoval zjistit ze soupisů Zámorského, jak stoupala jeho dodávková povinnost od roku 1949.

Jan Zrněčko, jenž byl předvolán a vyslechnut na návrh prokurátora, uvedl podrobné údaje k plnění Zámorského dodávek. Zemědělec dodal 23. února 1952 čtyři vepře (335 kg), bez uvedení data dalšího vepře na nutnou porážku (19 kg) a pět selat (87 kg). Během druhého dne vypovídal u soudu znovu František Navrátil. Tentokrát se zmínil také o údajné pomoci partyzánům, jež byla za války Zámorskými poskytnuta. Věděl to z doslechu.¹⁷ Navrátilovu výpověď potvrzují retrospektivní záznamy obecní kroniky Soběchleb, které odbojovou činnost připisují i zbývajícím rodům ze Símře.¹⁸ V archivních fondech poválečných protifašistických organizací jsem našel dokumenty, jež vypovídají o podpoře partyzánů rodinou Holubcových.¹⁹ Působení partyzánů v oblasti Záhoří v závěrečných fázích války je nicméně nesporným historickým faktem.

Lidový soud v Hranicích uznal Zámorského vinným, protože jako provozatel zemědělského podniku nesplnil dodávkové povinnosti (6,77 q vep-

17 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 93/52.

18 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce z let 1984–1987. Pramen mj. zmiňuje: 15. 3. 1945 zvěrolékař Benedikt Kronik ošetřoval raněné partyzány v Símří v Zámorských. Toho dne došlo v lesíku Dubanec poblíž osady k boji mezi partyzány a německou hlídkou. Dne 6. 5. 1945 byl v Símře zastřelen (zřejmě partyzány) poddůstojník SS a následně zakopán u kříže před domem čp. 5. Jako pomocníky protinacistického odboje uvádí kronikář všechny čtyři sedláky z osady. Kromě toho zmiňuje další zajímavé údaje k Símří. V předposlední válečný den (7. 5. 1945) Němci vyhodili do vzduchu most u osady, obyvatelé se v tu dobu ukrývali v pískovišti. Detonace značně poškodila střechy obydlí. Válečné škody u všech čtyř domů v Símří činily celkem téměř 150 000 korun. Boj u Símře z 15. 3. 1945 je uveden v hlášení odbojové činnosti partyzánské jednotky Záhoří, která byla později součástí 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky jako oddíl vedený Jaroslavem Václavíkem. Viz SOKA Přerov, fond Svaz národní revoluce — Sdružení českých partyzánů — místní odbočka Hranice, inv. č. 13, kart. č. 1.

řového masa, 5 672 litrů mléka). Dopustil se tím ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135/1, 2 tr. z. Na základě druhého odstavce paragrafu byl potrestán odnětím svobody na tři měsíce a k peněžitému trestu 5 000 korun, v případě nedobytnosti k odnětí svobody na dalších 14 dní. Podle § 23 tr. z. se mu do trestu počítala vazba počínaje 26. březnem 1952 od 20:00 hodin. Podle § 43 tr. z. byla u něj vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu tří let. Podle § 47 tr. z. propadlo jeho jmění státu (vyjma věcí patřících do jeho osobního vlastnictví). Podle § 53 byl u obviněného vysloven zákaz pobytu v okrese Hranice navždy. Odsouzení bylo nepodmíněné. Vyřčené tresty jsou téměř totožné s tresty uvalenými na Vaňka. Zámorský byl podle § 162/c tr. řádu zproštěn žaloby, že v roce 1951 jako provozovatel zemědělského podniku nesplnil dodávkové povinnosti jiných komodit (v hovězím mase o 1,36 q, v pšenici o 13,47 q a v cukrové řepě o 340 q).

Z odůvodnění rozsudku lze zjistit pár dalších informací. Podle šetření SNB měl Zámorský osety tři hektary pícninami a kromě toho vlastnil šest hektarů luk. Na základě toho soud odvodil, že obviněný musel mít dostatek píce. Dodávka cukrovky byla vzhledem k nepříznivým okolnostem (sucho, ponravy chrousta) na dobré úrovni, jak dosvědčil cukrovar Dřevohostice. Též u Zámorského hrála ve výměře trestu pozitivní roli dosavadní beztrestnost a negativní roli, že trestným činem projevil nepřátelství vůči lidově demokratickému režimu. Zákaz pobytu v hranickém okrese byl odůvodněn stejnou formulkou jako u Holubce, Sehnala a Vaňka.

Zámorský byl 7. dubna 1952 přemístěn z vazby k dalšímu výkonu trestu do Olomouce. Dne 26. dubna 1952 se odvolal proti rozsudku lidového soudu ohledně viny i trestu. Postup okresní prokuratury byl standardní: 25. května 1952 podala odvolání, poněvadž nesouhlasila s uznáním dosaždní soudní bezúhonnosti obviněného jako s polehčující okolností. Požadovala uznání Zámorského ze spáchání sabotáže podle § 85 odst. 1a tr. z. Zámorský začátkem června 1952 rozvedl své odvolání, přičemž nesouhlasil s výroky o ztrátě občanských práv (žádal zrušení), propadnutí všekřerého jmění a zákazu pobytu (požadoval zmírnění). Menší dojivost vysvětloval tím, že měl několik mladých krav, u nichž se nedá čekat dojivost srovnatelná se staršími kusy. Nepříznivou okolností byl špatný zdravotní stav manželky, která byla několik měsíců v nemocnici. Dojení krav musela obstarávat zemědělcova stará matka, což označil za další důvod snížení výroby. K zákazu pobytu sdělil: *„Zákaz pobytu na okrese hranickém navždy je neúměrně přísným a tvrdým opatřením, které prakticky postihuje všechny příslušníky mé rodiny, kteří se ničím neprovinili a nebyli uznáni vinnými z nějakého trestného činu. Úplně zdruštěvnění zemědělské výroby je otázkou blízké budoucnosti, kdy vztahy býv. vlastníků k jejich usedlostem budou tak rozrušeny a přetřhány, že po uplynutí několika málo let pobyt jejich ani v jejich domovské obci ani v domovském okrese nebude žádným rušivým činitelem pro pokračující socialisaci vesnice. Postačí proto úplně, když zákaz pobytu bude omezen na dobu 3—5 let, případně jen na obec Soběchleby a nikoliv na celý obvod hranického okresu.“*

Odvolací líčení proběhlo 24. června 1952 u Krajského soudu v Olomouci. Obviněný znovu zopakoval svá stanoviska a na jeho obhajobu opět vystoupil František Navrátil, jenž mj. řekl: *„Pokud jde o obviněného, má tento v rodině i na veřejnosti pověst dobrou, rovněž má dobrou pracovní*

*morálku, ježto pracuje od rána do noci... Na obvi-
něného jsem neslyšel žádné stížnosti ohledně čeledi
i dělníků u něho pracujících.*“ Nemělo to ovšem žád-
ný vliv na zmírnění původního trestu. Odvolání
okresního prokurátora do výroku o vině bylo sice
zamítnuto, na druhé straně mu bylo vyhověno
ohledně výroků o trestu odnětí svobody a o peněži-
tém trestu. Odvolací soud uložil Zámorskému trest
odnětí svobody na šest měsíců (podle § 135 odst. 2
tr. z.) a peněžitý trest ve výši 20 000 korun, v pří-
padě nedobytnosti náhradní trest odnětí svobody
v trvání dvou měsíců (podle § 135 odst. 2 a § 48, 49
tr. z.). Přestože nebyl odsouzen podle paragrafů
o sabotáži, byly tresty zpřísněny. Odvolání obvi-
něného krajský soud zamítl. Výjimku představuje
zmírnění zákazu pobytu v okrese Hranice z doživo-
tí na tři roky.

Zámorský byl 26. září 1952 propuštěn z věznice
v Olomouci na svobodu. Podstoupil tak vyměřený
trest šesti měsíců odnětí svobody. Peněžitý trest
zaplatil včas. Po propuštění se odstěhoval do Šacho-
tína v okrese Havlíčkův Brod, kde již žila jeho rodi-
na.²⁰

V létě 1969 si náměstek okresního prokurátora
v Přerově vyžádal spis Zámorského kvůli podnětu
k přezkoumání trestní věci. Spis byl soudu vrácen
až v březnu 1972, aniž by se na rozsudcích z roku 1952 něco změnilo. Roz-
sudky byly prohlášené za zrušené až po pádu komunistického režimu. Kon-
cem srpna 1990 byl Antonín Zámorský rehabilitován Okresním soudem
v Přerově na základě zákona 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci.²¹ Přes těžký
životní úděl se dožil vysokého věku, zemřel 8. března 1995.²²

Jaroslav Holubec. SOKA Přerov

Antonín Sehnal. SOKA Přerov

Srovnání všech případů odsouzených zemědělců ze Símře

Případy odsouzení jednotlivých zemědělců ze Símře se od sebe moc neli-
ší, což je dáno společným postupem orgánů. Všechny selské rody z osady
byly zahrnuty do Akce K (kulak, neplést se stejně znející akcí týkající se
klášterů). Ve dnech 3. a 31. března 1952 proběhly na ONV Hranice pora-

19 SOKA Přerov, fond Svaz národní revoluce — Sdružení českých partyzánů — místní odbočka Hranice, inv. č. 10, kart. č. 1. Jan Opletal „Voloděv“ zmiňuje Holubce jako jednu z osob, které mu mohly dosvědčit protinacistickou činnost. V popisu „odbojo-
vého života“ Opletal výslovně uvádí, že do Símře posílal uprchlé sovětské zajatce. Přímo je v tomto směru zmíněn jen Holu-
bec, nicméně některé formulace naznačují, že Opletal měl na mysli všechny sedláky z osady. Fotografie Holubce, ale i Sehnala
a Vaňka tvoří součást alba, které si vedla poválečná organizace Svaz národní revoluce. Viz SOKA Přerov, fond Svaz národní
revoluce — Sdružení českých partyzánů — místní odbočka Hranice, inv. č. 17. Nedatovaný seznam pomocníků partyzánů
obsahuje jména manželů Jaroslava a Boženy Holubcových a Antonína Sehnala. Viz SOKA Přerov, fond Český svaz protifašis-
tických bojovníků — základní organizace Hranice, inv. č. 58, kart. č. 4.

20 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 93/52. V soudním spise se vyskytují také archiváře
k uhrazení 660 korun (náklady výkonu trestu za dobu 26. 3. — 7. 4. 1952) a 236 korun (náklady trestního řízení). Některé doku-
menty k případu Zámorského rovněž zde: SOKA Přerov, fond Okresní prokuratura Hranice, nezpracováno, sign. Pt 5/52 (Anto-
nín Zámorský). Téměř ve všech případech se jedná o archiváře, jež jsou obsaženy i ve fondu Lidový soud Hranice.

21 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, inv. č. 164, kart. č. 72, sign. T 93/52.

22 Hrob rodiny Zámorských na hřbitově v Soběchlebech.

dy, na nichž se projednávala likvidace selských usedlostí v Símři a jejich následné převzetí Československými státními statky, národní podnik, Přerov. Okresní velitelství Národní bezpečnosti v Hranicích podalo již 17. prosince 1951 trestní oznámení na celé kvarteto sedláků kvůli ohrožení jednotného zemědělského plánu. I poté orgány postupovaly jednotně, např. 25. března 1952 okresní prokuratura vydala příkaz k zatčení, který byl ve všech případech proveden následujícího dne. Soudní procesy se uskutečnily 3. dubna 1952, u Holubce a Zámorského se protáhly do příštího dne. Ani jednomu simerskému sedlákově nebyl přidělen advokát, kterého si přál. Byli obviněni z neplnění dodávek zemědělských produktů. U každého z nich byla míra neplnění různá. Přitom je důležité zdůraznit vliv nepříznivého počasí, řádění škůdců a nedostatek pracovních sil. U některých dodávek soud musel uznat, že je nebylo možné splnit, např. Vaněk měl roku 1951 nejlepší dodávku řepy v rámci Soběchleb, přesto dodal sotva 70 procent toho, co měl dodat podle plánu. Předseda MNV Soběchleby o všech zemědělcích vypovídal u soudu kladně. Lidový soud v Hranicích odsoudil obviněné z trestného činu ohrožení jednotného hospodářského plánu (podle § 135 odst. 1, 2 tr. z.), ačkoliv prokuratura je vinila ze sabotáže (podle § 85/1 tr. z.). Prokuratura se poté ohradila proti rozhodnutí soudu, jenž přihlédl k dosavadní bezúhonnosti nevinných jako k polehčující okolnosti.

Odvolání prokurátorů i obviněných řešil Krajský soud v Olomouci. Tresty proti zemědělcům byly během odvolacího řízení podstatně zpřísněny. Vaněk a Zámorský byli odsouzeni 24. června 1952. U prvního z nich byl trest odnětí svobody zvýšen ze čtyř na osm měsíců. U druhého ze tří na šest měsíců. Rovněž vyměřené pokuty doznaly velké zvýšení. Obviněným soud vyhověl pouze v případě trestu o zákazu pobytu v okrese Hranice navždy. Ten byl snižen na dobu pěti let (u Vaňka, případně tři let (u Zámorského). Přes odvolání prokurátora byli potrestáni na základě paragrafu o ohrožení jednotného hospodářského plánu. Holubec a Sehnal takové „šťěstlí“ neměli, poněvadž odvolací soud přehodnotil jejich provinění na trestný čin sabotáže. Původní trest Holubce (devět měsíců) se zvýšil na dva roky (rozsudek z 26. srpna 1952). Nejpozději se odvolací líčení konalo v Sehnalově případě, poněvadž se musely řádně prověřit jeho dodávky. Dne 25. listopadu 1952 byl odsouzen na 18 měsíců, což byl trojnásobek trestu lidového soudu. Rovněž pokuty byly u Holubce a Sehnala zvýšeny. Ani jeden z nich navíc nedosáhl zmírnění zákazu doživotního pobytu v okrese Hranice.

Problémy s plněním dodávek nemělo kvarteto až do roku 1948. V následujícím roce byli jako neplnění pokutováni Holubec a Zámorský. Za rok 1950 nesplnili dodávky některých produktů Holubec, Sehnal a Vaněk. Obdrželi kvůli tomu pokuty ve výši 250 000 korun (Holubec a Sehnal) nebo 200 000 korun (Vaněk).

Výměra zemědělců nebyla moc odlišná. Tři obhospodařovali 28–35,5 hektarů zemědělské půdy (včetně lesů, luk apod.). Holubec měl největší výměru: 49 hektarů zemědělské půdy, z toho 35,5 hektarů orné. Zřejmě se jedná o shodu okolností, ale pokud bychom měli zmínit sedláka ze Símře, jenž tehdy nejvíce trpěl, byl by to pravděpodobně Holubec. Obdržel nejvyšší trest, měl největší rodinu a navíc ho už od mládí provázela špatná zdravot-

ní stav. Zrovna v jeho případě se dochoval kladný posudek z výkonu trestu (ve Vězeňském ústavu Ostrov), což je zajímavé.

Sehnal byl v letech 1945—1948 členem lidové strany, kterou i zastupoval v plénu MNV Soběchleby. Vaněk dokonce krátkou dobu patřil ke komunistické straně a do místního akčního výboru Národní fronty (1948—1950), což u sedláka s velkou výměrou půdy jistě nebylo běžné. Jeho vyčlenění z obou institucí již tak překvapivé není. Jako jediný u soudu kritizoval hospodaření na zemědělských usedlostech. Považoval ho za dávno překonané, avšak převzetí rodinné usedlosti bral jako samozřejmost kvůli rodičům. Holubec ani Zámorský nebyli v žádné politické straně.

Pokud nepřevzeme dobovou rétoriku, nešlo v případě jednání obviněných o žádnou protistátní činnost. Zemědělci ze Símře i jejich rodiny se stali oběťmi komunistické perzekuce. Do činnosti proti komunistickému režimu byl zřejmě zapojen Sehnalův bratr Oldřich. Alespoň byl podle zmínky uvedené v soudním spisu k Antonínovi odsouzen v prosinci 1951 na deset let za podporu „teroristů“ (rozuměj účastníků třetího odboje). Holubcovi a Zámorští na konci druhé světové války pomáhali partyzánům, čímž podporovali protinacistický odboj. Stejnou činnost zřejmě vykonávali i Sehnalovi a Vaňkovi.

Dva ze sedláků byli v době trestního řízení ve středním věku (Holubec, Zámorský — oba ročník 1907), zbývající duo těsně přesáhlo hranici 30 let (Sehnal — ročník 1919, Vaněk — ročník 1921). Od toho se odvíjely jejich rodinné poměry. Holubec měl již tři syny a dceru, z toho byly dvě děti velmi malé (1—2 roky). Zámorský měl dvě dcery ve věku osm a jedenáct let. Sehnal měl tříletého potomka a Vaněk byl dokonce bezdětný. Jeho manželka byla ale zrovna těhotná. Tato skutečnost nakonec rozhodla o tom, že se nemusela odstěhovat na Havlíčkobrodsko. Žila v Blazicích, kam se za ní po výkonu trestu vrátil manžel. Ostatní tři zemědělci ze Símře museli alespoň nějakou dobu po propuštění žít na Vysočině. Holubec žil v Pohledu několik let, poté se s rodinou přestěhoval do Vizovic a v sedmdesátých letech žil dokonce v Horní Moštěnici. Sehnal žil v roce 1974 stále v Pohledu (okres Havlíčkův Brod). K Zámorskému nejsou v soudním spise zmínky o jeho dalším pobytu. Po propuštění z vězení zřejmě odešel do Šachotína za manželkou. Postupem času se vrátil na Záhoří. Napovídá tomu alespoň rodinný hrob v Soběchlebích, kde je uvedeno jeho jméno. Totéž platí o Vaňkovi.

Všichni si odseděli celé tresty, jen Holubec byl podmíněčně propuštěn těsně před vypršením trestu. Po změně společenských poměrů byla celá čtveřice plně rehabilitována.

Dne 20. února 1951 zemědělci ze Símře žádali MNV Soběchleby, aby jim dodal pracovní síly, které nutně potřebovali pro zvládnutí svých zemědělských podniků. V opačném případě by museli nechat MNV k dispozici část orné půdy do nuceného nájmu. Ani v jednom jim však nebylo vyhověno. Nebyly vyslyšeny ani jejich návrhy, že sami předají půdu státním statkům. Důvodem jejich stíhání včetně vystěhování tak nebylo často mylně uváděné „odmítnutí vstupu do JZD.“²³ O jejich osudu bylo rozhodnuto předem, soudy představovaly v podstatě jen formalitu.

Osada Símře po vystěhování rodů, které tvořily její historii

Rodiny zemědělců byly z osady vystěhovány 7. dubna 1952 a již se sem nikdy nevrátily. Státní statek v Přerově poté převzal veškeré objekty v Símři. Obytné budovy nějakou dobu sloužily svému původnímu účelu. Statek je využil k ubytování části svých pracovních sil. Dokazuje to mj. podrobná soupiska budov, staveb a rozvodného zařízení v Símři z roku 1955, kde je u čtyř obytných budov jako účel využití uvedeno „byty zaměstnanců.“²⁴

Dne 6. listopadu 1956 za nevyjasněných okolností shořela usedlost Zámorských (čp. 5). Ani příčina ničivého požáru Holubcovy stodoly v roce 1963 nebyla zjištěna.²⁵ Poslední roubená stodola v osadě zmizela ze světa někdy v druhé polovině padesátých let.²⁶

Komplex budov byl po převzetí statky označován jako farma Símře. Státní statek, národní podnik (n. p.) Přerov zanikl v roce 1960 a byl nahrazen Státním statkem, n. p. Lipník nad Bečvou. V roce 1963 došlo k další organizační změně. Závod se přejmenoval na Šlechtitelský a semenářský podnik, n. p. Olomouc, odštěpný závod Lipník nad Bečvou. Od roku 1966 se jednalo o Semenářský státní statek, n. p. Lipník nad Bečvou.²⁷ Ke všem těmto zemědělským podnikům patřila farma v Símři.

V roce 1976 byla farma převzata Jednotným zemědělským družstvem Záhoří Soběchleby. Půdní základna družstva se tímto krokem rozšířila o 123 hektarů zemědělské půdy.²⁸ O stavu objektů v Símři v tehdejší době vypovídá obecní kronika Soběchleb: „*Hospodářské objekty farmy jsou ve velmi špatném stavu a způsob práce v objektech nám připomíná začátky hospodaření družstva.*“ O dva roky později skončila stáj v Símři na posledním místě v soutěži dojíček (míněn pravděpodobně obvod JZD Záhoří).²⁹

Delimitace farmy do JZD Záhoří nebyla zcela stoprocentní, část byla v režii Vojenských lesů a statků, n. p. Lipník nad Bečvou, které v roce 1977 převzaly hospodaření zaniklého semenářského státního statku v Lipníku nad Bečvou. Společný zemědělský podnik Símře byl nižší formou kooperace. Do března 1981 v jeho čele stál Josef Polok ze Zbrašova, jenž byl nahrazen Františkem Houžvou z Přerova. Pod jeho vedením však podnik v roce 1982 nesplnil plán v žádném ukazateli. Předseda JZD Záhoří usiloval o převedení společného zemědělského podniku do družstva. Koncem roku byl záměr schválen nadřízenými orgány. Od následujícího roku podnik přešel na nižší formu kooperace a byl při JZD Záhoří. Novým vedoucím byl jmenován Václav Zobaník ze Žákovic. Hospodářské výsledky se za něho zlepšily.³⁰ Družstvo mělo

23 Toto stanovisko mj. viz: POSPÍŠIL, J.: *Nesmiřitelní. Hory Hostýnské*. Vizovice 1992, s. 41, *Símře — příběh jedné osady*. Nové Přerovsko, příloha Palackého revue, 26. 7. 2002, s. 1. Oba texty obsahují i jiné mylné údaje, např. Pospíšil zkomolil jméno rodiny Zámorských na Záhorovské. Kolektivizaci Símře se věnuje rovněž následující literatura: POSPÍŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004; HELCL, R.: *Osada musela zaniknout. Žili v ní jen kuláci*. Mladá fronta Dnes, příloha Střední Morava, 18. 4. 2009, s. B1, B3; JIRÁK, P.: *Za osídlením Símře udělala tečku kolektivizace*. Právo, příloha Střední a východní Morava, 17. 3. 2012, s. 13. Dramatická kapitola padesátých let 20. století byla připomenuta i v rozhlasu: *Po padesáti letech zůstává vzpomínka na akci kulak stále živá* [Pořad o Símři vysíláný Českým rozhlasem Olomouc v roce 2002]. Jména všech perzekuovaných sedláků ze Símře jsou uvedena v seznamu knihy BLAŽEK, P. — JECH, K. — KUBÁLEK, M., a kol.: *Kolce: vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech*. Praha 2010, s. 326.

24 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Semenářský státní statek Lipník nad Bečvou, inv. č. 165, kart. č. 29. Archivní fond obsahuje rovněž dokumenty z činnosti předchůdců semenářského státního statku. Podle inventurního soupisu sloužila kaple v roce 1955 stále svému původnímu účelu. Ani využití hospodářských objektů se moc nezměnilo. Na jaře 1956 si tehdejší obyvatelé osady (téměř 15 dospělých osob) vyřizovali vydání potvrzení o československém státním občanství. U některých z nich je uvedeno datum přihlášení trvalého pobytu v Símři (od roku 1953, případně 1954). Viz SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Hranice, inv. č. 1510, kart. č. 1307.

Výstavba krytého skladu objemných krmiv v Símři, 80. léta 20. století. SOKA Přerov

v roce 1985 ve společném podniku podílovou účast 65 procent, vojenským lesům a statkům náleželo 35 procent (výroba selat, prodej masa).³¹

V letech 1986—1989 byl v Símři vybudován krmivářský areál s třemi silážními žlaby a seníkem. Roku 1989 bylo na farmě vykrmováno 1 900 ks prasat.³² Již v průběhu let 1986—1987 byly vydány demoliční výměry na

25 POSPÍŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004, s. 20. A. Pospíšil čerpal tyto informace zřejmě z obecní kroniky Soběchleb. Inkriminovaná kronika však bohužel není uložena ani ve Státním okresním archivu Přerov (zde jsou uloženy kroniky Soběchleb z let 1976—1997) ani na Obecním úřadu v Soběchlebcích. Požary se Símří nevyhnuly ani v dřívějších dobách, např. 22. 5. 1926 vypukl oheň v moučné komoře u Holubců. Škody způsobené požárem obnášely okolo 32 000 korun. Viz SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 862, kart. č. 348.

26 POSPÍŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004, s. 35.

27 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Semenářský státní statek Lipník nad Bečvou, inv. č. 11, kart. č. 2.

28 *40 let zemědělství v okrese Přerov*. Přerov 1989, s. 206. V Símři byla v sedmdesátých letech postavena porodna prasnic a výkrm prasat společně s výkrmou selat.

29 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1976—1979.

30 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1980—1983.

31 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1984—1987.

32 *40 let zemědělství v okrese Přerov*. Přerov 1989, s. 206. V lednu 1986 uspořádali motoristé ze Svazarmu na staveništi v Símři „školu smyku“, jež měla přispět k bezpečnosti silničního provozu. Akce se zúčastnilo 22 řidičů z řad veřejnosti. Viz SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1984—1987.

Místo zaniklé osady v roce 2013. Foto Petr Jirák

jednu usedlost (čp. 5), na stodoly (při čp. 2 a 3) a na chlévy a stáje (při čp. 2). Podle záznamu kroniky byly demolice provedeny v roce 1987.³³ Pamětník Jiří Šrámek z Bezuchova, pocházející ze selské rodiny, datoval likvidaci tří selských usedlostí do roku 1990, kdy je měly buldozery a bagry srovnat se zemí.³⁴ Do doby zcela nedávné existovaly zbytky usedlosti Jaroslava Holubce. Na telefonický dotaz autora, kdy proběhla likvidace této budovy, starosta obce uvedl rok 2012. Stavební úřad v Lipníku nad Bečvou tento údaj potvrdil, bohužel nezjistil datum likvidace starších objektů v osadě.³⁵ Fotografie Holubcovy usedlosti byla zveřejněna v první části této studie.

Po pádu komunistického režimu se změnilo hodně věcí. Rovněž zemědělská oblast nebyla ušetřena velkých změn. Jednotná zemědělská družstva se přeměnila na jiné hospodářské celky (většinou zemědělská družstva), některá JZD zcela zanikla. Řada bývalých samostatných zemědělců, případně jejich potomci, vnesli restituční nároky na svůj majetek. Nejinak tomu bylo v případě bývalých simerských sedláků. Řešily se náhrady za hospodářské i obytné budovy, ve hře byl podíl na výkrmně v Símří či její vydání.³⁶ Tyto záležitosti jsou již mimo rámec studie. Hospodaření ve vepřině převzala v roce 1992 společnost Novax, s. r. o. se sídlem v Žakovicích. Výkrm vepřů ukončila začátkem 21. století z ekonomických důvodů.

Po nedávné likvidaci Holubcovy usedlosti jsou jedinými pozůstatky původní Símře dva kamenné kříže při okraji cesty a kapele se zvonící.³⁷ Hos-

Hrob rodiny Vaňkova na hřbitově v Soběchleběch. Foto Petr Jirák

podářské objekty, vybudované až po vystěhování „kulaků“, nejsou v moc dobrém stavu.

Potomci sedláků Holubce, Sehnala, Vaňka a Zámorského jsou rozptýleni na mnoha místech, někteří i v zahraničí. Občas vykonají návštěvy dávného domova, přičemž nezapomínají ani na péči o rodinné hroby na hřbitově v Soběchleběch.³⁸ Někteří z potomků žijí stále na Záhoří.

*Na závěr bych se chtěl omluvit rodině Holubců i všem čtenářům za nesmyslný údaj, který jsem uvedl v první části studie. Jaroslav Holubec své sestry při jejich provdání samozřejmě nevydělil. Během jedné výpovědi pouze uvedl, že byly vyděděny. Tento krok mohli provést rodiče, nikoliv bratr.*³⁹

33 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1984—1987.

34 *Po padesáti letech zůstává vzpomínka na akci kulak stále živá* [Pořad o Símřích vysílaný Českým rozhlasem Olomouc v roce 2002].

35 Stavební úřad zaslal písemnou odpověď na autorův dotaz 28. 6. 2013.

36 SOKA Přerov, fond Obecní úřad Soběchleby, nezpracováno, kronika obce za léta 1992—1994.

37 Kaple sv. Antonína, jež byla postavena roku 1936, nahradila původní dřevěnou zvonici. Začátkem 21. století byla kaple opravena. Viz např.: *Po padesáti letech zůstává vzpomínka na akci kulak stále živá* [Pořad o Símřích vysílaný Českým rozhlasem Olomouc v roce 2002].

38 POSPÍŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004, s. 32.

39 JIRÁK, P.: *Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství*. 1. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2012, s. 162. Věta na konci třetího odstavce byla nesprávně formulována: „*Obě své sestry při provdání vydělil.*“ Jan Jílek (ročník 1924), okresní velitel SNB Hranice, který byl 31. 3. 1952 přítomen jednání komise ONV Hranice, jež projednávala vysídlení Símře, byl v listopadu 2013 odsouzen Okresním soudem v Přerově za zneužití pravomoci v případě Símře ke dvěma letům vězení s podmínkou. Přístupné na webu: <http://zpravy.ihned.cz/c1-61322410-snb-61-letech-kolektivizace-odsouzeni-kulaci-komunismus>.

Lenka Pavlíková

Násilné ukončení Pražského jara

Vojenská intervence do Československa a město Přerov

Od počátku roku 1968 probíhal uvnitř Komunistické strany Československa obrodný proces známý pod názvem Pražské jaro. Díky uvolnění, ke kterému ve straně došlo, mohly být uskutečněny reformy liberálního rázu, jako například zrušení cenzury nebo zákon o rehabilitacích obětí politických procesů z 50. let.¹

Liberalizace postupně pronikala i na nižší stranické orgány a nevyhnu-la se ani městu Přerovu. Za její počátek lze však považovat až okresní konferenci KSČ v březnu 1968, kde byla obměněna více než polovina členů okresního výboru strany a do funkce vedoucího tajemníka byl zvolen Josef Ryška. První kroky nového výboru vedly ke zlepšení stavu tolik kritizované informovanosti členů KSČ, byla zřízena informační skupina, která měla každý týden předávat zprávy členům pléna. Pro osvětlení dění funkcionářům KSČ v okrese byly pořádány aktivity komunistů, ale konaly se i besedy pro nestranické obyvatelstvo. Nejdůležitější informace přinášel také okresní tisk, jímž bylo Nové Přerovsko.

Zatímco se téměř všechny organizace KSČ zabývaly vypracováním akčního programu, postupně silil tlak Sovětského svazu a dalších socialistických států na ukončení obrodného procesu. Veřejnost se však o této situaci dozvěděla až v červenci, kdy byl zaslán dopis zástupců pěti komunistických a dělnických stran z Varšavy. Poté se zvedla vlna odporu proti těmto tlakům a obyvatelé projevíli reformnímu vedení strany svou podporu dopisy a rezolucemi. Přestože schůzky v Čierné nad Tisou a Bratislavě slibovaly uklidnění mezinárodní situace, objevily se mezi obyvateli Přerova úvahy o možnosti vojenského zásahu.

Srpnové události roku 1968 v Přerově

Dne 20. srpna před půlnocí začala noční múra většiny československého obyvatelstva, naplnily se obavy z vojenské intervence. Hranice země překročila vojska pěti států Varšavské smlouvy. Předsednictvo ÚV KSČ, ještě před svou internací, vydalo prohlášení a vyzvalo občany k zachování klidu. Odsoudilo v něm vstup cizích vojsk a označilo jej za překročení mezinárodního práva.²

Předsednictvo okresního výboru a rovněž funkcionáři městského a okresního národního výboru v Přerově se pustili do práce hned v brzkých raních hodinách. Rozhlasem informovali obyvatele o okupaci, zajistili spojení s podniky a zaslali do Prahy rezoluce a telegramy, ve kterých intervenci odsoudili. Městský národní výbor vydal také vyhlášku, ve které okupaci rezolutně odmítnul a jménem obyvatel Přerova požadoval odchod okupačních vojsk. Zároveň poděkoval občanům, za zachování klidu a plnění svých

Přijezd sovětských jednotek do Pířerova. SOKA Pířerov

povinností. V dopoledních hodinách začali občané a mládeř vyvěšovat a psát hesla proti okupantům a na podporu ústavních činitelů. Byly také vydávány tiskoviny a letáky.

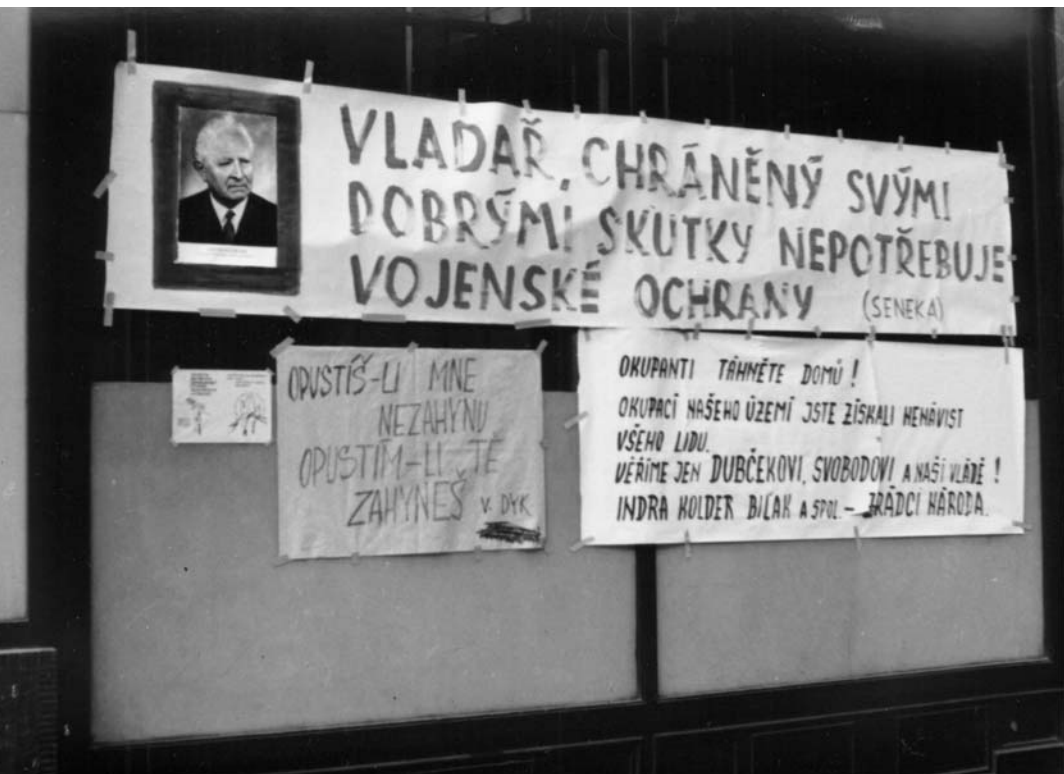
Někteří však nejprve vzali útokem obchody s potravinami, takže se zvýšil odběr cukru, mouky a pečiva. Okresní výbor v této situaci apeloval na ředitele obchodních domů Pramen a Jednota, aby nepřipustili abnormální nákupy. V souvislosti s tím byl 22. srpna zaveden prodej potravin do „jedné ruky“ — byla tak určena maximální hranice nákupu. Úplný zákaz prodeje se vztahoval na alkohol.³ V restauracích směli nalévat pouze pivo a byla zkrácena jejich provozní doba na devátou hodinu večerní. Fronty se tvořily také před čerpacími stanicemi a zvýšil se i výběr peněz ze Státní banky.⁴

1 Článek vychází z autorčiny diplomové práce s názvem Průběh Pražského jara v Pířerově, která byla obhájena v červnu 2013 na Katedře historie Univerzity Palackého v Olomouci.

2 *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ.* Praha, 1969, s. 297.

3 *Zavedení potravinářského zboží do jedné ruky.* Nové Pířerovsko, 24. 8. 1968, s. 2. Problémů se zásobováním se zhostila rada MěstNV, která zajišťovala informace z jednotlivých prodejen. Na schůzi padly sice návrhy na zavedení přidělových lístků na potraviny, aby se předešlo tomu, že lidé obcházeli více obchodů a kupovali základní potraviny, kterých byl nedostatek. To však bylo zamítnuto. Rada však vydala opatření týkající se seniorů — byl pro ně zajištěn přednostní nákup v obchodech, aby nemuseli stát dlouhé fronty, a také příspěvek 100 Kčs na nákupy. SOKA Pířerov, fond Městský národní výbor Pířerov, nezpracováno (knihová zápisů č. II ze zasedání rady MěstNV Pířerov z roku 1968, zasedání rady 28. 8. 1968).

4 SOKA Pířerov, fond OV KSČ Pířerov, inv. č. 68, kart. č. 100 (zasedání předsednictva OV KSČ Pířerov 22. 8. 1968).

Podpora vyjadřovaná československému vedení v srpnových dnech byla obrovská.

Foto F. Toth. SOKA Přerov

Okamžitá byla i reakce týdeníku Přerovských strojíren, Přerovského Strojáře, který hned 21. srpna vydal mimořádné číslo, v němž označil tento den za paralelu 15. března 1939, kdy však bylo Československo obsazeno nepřítelem. „Stojíme tvář v tvář armádám, které jsme do včerejška považovali za své přátele a spojence.“ Ihned také zaměstnanci Přerovských strojíren vypracovali rezoluci, v níž požadovali odchod vojsk. Byla osobně doručena na ústřední výbor Ing. Plškem, který 21. srpna v noci odjel spolu s ostatními zvolenými delegáty na mimořádný XIV. sjezd KSČ do Prahy.⁵ Spolu s rezolucí zaměstnanců Přerovských strojíren odvezli delegáti i podpisové archy. Během prvního dne okupace přerovští studenti na Dolním náměstí shromáždili tři tisíce podpisů a i v dalších dnech měli občané Přerova možnost tímto způsobem vyjádřit svůj názor na situaci v zemi.⁶

V pravé poledne 21. srpna se také ve městě rozezvučely sirény, k nimž se přidaly klaksony aut a dalších dopravních prostředků. Přerované se tak připojili k výzvě Svazu československých novinářů ke dvouminutové stávce.⁷

Druhý den po obsazení Československa se sešla také rada městského národního výboru a dodatečně potvrdila kroky, které již předseda a pracovníci výboru učinili, schválila i prohlášení, jež mělo být použito při setkání s velitelem okupační armády.⁸ Během dne vydalo předsednictvo okres-

ního výboru KSČ několik prohlášení, v nichž opět vybízelo občany k nástupu do práce, zachování klidu a důvěry demokraticky zvolenému orgánu. Distancovali se také od výzvy skupiny členů ÚV KSČ, mezi které patřil Vasil Bilak, Drahomír Kolder, Alois Indra a František Barbírek. Pro zvýšení informovanosti obyvatel vyšlo mimořádné číslo Nového Přerovska a také bylo zajištěno vysílání rozhlasu pomocí vysílače Československé lidové armády.⁹

Přerovský strojař se do informování zaměstnanců zapojil s vervou, 22. srpna vyšla čtyři mimořádná čísla, kterými nabádal ke klidu a mlčení, varoval před kolaborací s okupanty, deklaroval věrnost voleným orgánům a hlavně čelním představitelům KSČ a také haněl zrádce národa. Od 23. srpna se začaly redakce časopisu každý den měnit a došlo i ke změně názvu Svobodný přerovský strojař. „*Sdělujeme, že redakce Svobodného strojaře je s novým osazenstvem umístěna na takových místech, kde byste ji za normálních okolností nehledali.*“¹⁰ Výtisk časopisu se objevil dokonce i v Novém Jičíně, což redakci potěšilo a vyzvali zaměstnance, aby jej po přečtení dále šířili.¹¹ Řidiči Přerovských strojů jej rozváželi na sídliště po celém městě.¹² Mezi aktuálními informacemi a pokyny Strojař otiskoval také citáty, básně nebo výtahy z mezinárodních smluv, kterými dokazoval protiprávnost invaze. Redakce si také povzdechla „*Ach, kde jsou ty doby, kdy rozvoj komunismu potlačovali jenom imperialisté.*“¹³

I v dalších dnech vycházela zvláštní čísla závodního časopisu, redakce odsoudila vytváření frakcí, jmenovitě Koldera, Barbírka, Indru a Bilaka. Byli pohoršeni jejich chováním: „...*na všechny náš lid zapůsobilo Vaše neodpovědné jednání s okupačními armádami*“. Žádali jejich vyjádření „*Jak vysvětlíte našim národům, že i Vy nejste internováni se soudruhy Dubčekem, Černíkem, Smrkovským, Krieglerem, Císařem a Špačkem?*“¹⁴ Jejich propuštění bylo požadavkem, který v textu následoval. Zástupci celozávodního výboru KSČ, závodního výboru Revolučního odborového hnutí (ROH), rady pracujících i vedení podniku vybízeli zaměstnance k práci a přesvědčovali je, že jedině svou disciplinovaností mohou okupantům dokázat, že jejich přítomnost není potřebná.¹⁵ „*Věřme proto neochvějně, že nakonec přece jen zvítězí pravda a rozum, pracujeme všichni s odhodláním, že naše práce pomůže zachránit nejen budoucnost našeho státu, ale i budoucnost socialismu, byť na celém světě současnou okupací našeho státu velmi utrpěl.*“¹⁶ Byl vyzdvihován klid a chování občanů, „*protože v této těžké situaci je to naše nejsilnější zbraň*“.¹⁷ Volené orgány deklarovaly, že jejich funk-

5 SOKA Přerov, fond OV KSČ Přerov, inv. č. 68, kart. č. 100 (zasedání předsednictva OV KSČ Přerov 22. 8. 1968).

6 *První den v Přerově — tři tisíce podpisů občanů*. Nové Přerovsko (Zvláštní vydání zdarma), 22. 8. 1968, s. 1.

7 *Když se rozezvuky stírény*. Nové Přerovsko, 24. 8. 1968, s. 2.

8 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů č. II ze zasedání rady MěstNV Přerov z roku 1968, zasedání rady MěstNV 22. 8. 1968).

9 SOKA Přerov, fond OV KSČ Přerov, inv. č. 68, kart. č. 100 (zasedání předsednictva OV KSČ Přerov 26. 8. 1968, zpráva o činnosti předsednictva OV KSČ).

10 *Zvláštní vydání 6*. Svobodný Přerovský Strojař, 23. 8. 1968, s. 1.

11 *Zvláštní vydání 7*. Svobodný Přerovský Strojař, 24. 8. 1968, s. 2.

12 *Zvláštní vydání 11*. Svobodný Přerovský Strojař, 26. 8. 1968, s. 2.

13 *Zvláštní vydání 10*. Svobodný Přerovský Strojař, 26. 8. 1968, s. 2.

14 *Zvláštní vydání 3*. Přerovský Strojař, 22. 8. 1968, s. 4.

15 *Zvláštní vydání*. Přerovský Strojař, 21. 8. 1968, s. 1—4.

16 *Zvláštní vydání 2*. Přerovský Strojař, 22. 8. 1968, s. 2.

Podpisová akce jako výraz odporu proti okupaci na Dolním náměstí v Prerově.

Foto F. Toth. SOKA Prerov

cionáři zůstanou na svých postech a nehodlali připustit žádnou kolaboraci s okupanty.

Mimořádný sjezd začal jednat 22. srpna a upíraly se k němu další naděje československých obyvatel. Členy nového ÚV KSČ z okresu Prerov byli zvoleni Miroslav Šimek a Josef Plšek.¹⁸ Během jednání vydali delegáti tohoto sjezdu prohlášení, v němž označili „přátelskou pomoc“ vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy za okupaci a narušení suverenity ČSSR. Požadovali odchod vojsk a také návrat vedoucích představitelů KSČ zpět do země. Pokud by ve lhůtě 24 hodin nebylo zahájeno jednání o odchodu okupačních jednotek a občané Československa by o tom nebyli informováni z úst Alexandra Dubčeka, vyzývali k hodinové stávce v pátek 23. srpna ve 12 hodin.¹⁹

Týž den požadovali zaměstnanci Prerovských strojíren ve svém již čtvrtém zvláštním vydání závodního časopisu, aby do 18. hodin vystoupili internovaní českoslovenští představitelé v rozhlasu a televizi, jinak se zapojí do generální stávký. Rezoluci stejného významu vydala i Meopta.²⁰ Pokyny nižším stranickým orgánům ohledně stávký vydal i okresní výbor, dále je upozornil, aby nikomu nesdělovali jména funkcionářů a pečlivě uschovali členské kartotéky a stranické materiály.²¹

Vůz se sovětskými vojáky, který lidé popsalí různými nápisy odsuzujícími okupaci.

Foto F. Toth. SOKA Přerov

Generální stávka se uskutečnila v plánovaném čase, na hodinu se zastavila práce. „Všude byl naprostý klid a lidé setrvali na svých pracovištích a poslouchali z rozhlasu hlášení o průběhu stávek v celé naší republice.“²²

Obsazení Přerova

V noci z 22. na 23. srpna kontaktovali zástupci okupačních jednotek předsedu Městského národního výboru v Přerově (MěstNV) a žádali schůzku, což Karel Rosmus odmítnul a odložil setkání na pátek 23. srpna. Došlo k němu v budově okresního národního výboru (ONV) za účasti člena předsednictva OV KSČ, zástupců ONV, vojenské posádky Přerov a náčelníka Okresního oddělení Veřejné bezpečnosti v Přerově. Za okupanty se jednání zúčastnil plk. Milsitov, pplk. Smirenko a další dva důstojníci. Karel Rosmus požádal, aby bylo tlumočeno, že pokud budou chtít projednávat

17 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů z plenárního zasedání ONV Přerov č. II z roku 1968, plenární zasedání ONV 24. 8. 1968).

18 *Zvláštní vydání 11*. Svobodný Přerovský Strojář, 26. 8. 1968, s. 2.

19 SOKA Přerov, fond Rychtalíková Božena, inv. č. 70, kart. č. 2 (prohlášení XIV. mimořádného sjezdu).

20 *Zvláštní vydání 4*. Přerovský Strojář, 22. 8. 1968, s. 2–3.

21 SOKA Přerov, fond OV KSČ Přerov, inv. č. 68, kart. č. 100 (zasedání předsednictva OV KSČ Přerov 26. 8. 1968).

22 *Zvláštní vydání 6*. Svobodný Přerovský Strojář, 23. 8. 1968, s. 2.

P A M A T U J T E, že teplo v B R N Ě závisí na Vaší práci. Dokažte v praxi svou solidaritu s B R N E M.

DESATERO DNEŠNÍCH DNU

Neznám

Nepodám

Neumím

Neudělám

Neslyším

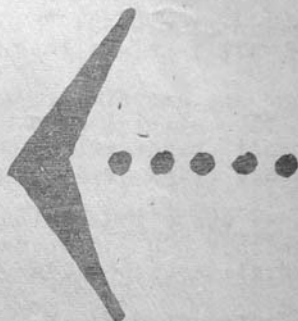
Nechci

Nevidím

Neukážu

Nemám

Nezradím

S OKUPANTY. ŽÁDNÉ ŘEČI !!!

ANI KAPKU VODY PRO NĚ !!!

Heslo „s humorem jde všechno snáz“ platilo i ve dnech okupace. Redakce Přerovského Strojáře plnila mimořádná čísla různými humornými črtami. Foto F. Toth. SOkA Přerov

otázky týkající se Přerova, musí přijít do budovy MěstNV. V 11 hodin tedy pplk. Smirenko dorazil na schůzku, jíž se kromě Karla Rosmuse zúčastnili všichni vedoucí pracovníci. Stejně jako při každém dalším jednání odmítl předseda MěstNV podat ruku zástupci okupačních jednotek. Ve svém projevu zdůraznil, že ve městě nejsou vítanými hosty a bez vědomí československých orgánů nejsou oprávněni dávat MěstNV žádné pokyny. Jako člen protifašistického odboje se dovilil zmínit o svém vztahu k Sovětskému svazu a dodal: „Tyto city byly Vámi pošlapány. Do smrti nemohu a nezapomenu spolu s naším lidem tuto pohanu a ponížení od těch, kteří byli našimi bratry a přáteli.“²³ Podplukovník byl těmito slovy dotčen a rozhořčen, „že ústy vedoucího města, ústy předsedy městského národního výboru je tak chladně vítán a že mu předseda jako účastníku druhé světové války nepodal ani ruku“. Požadoval možnost obsadit poštu, telegraf, banku a rozhlas. Vydal také rozkaz, že nesmí být vyvěšována hesla a plakáty, kde je nazývají okupanty.²⁴

Druhý den obsazení města došlo k zabránění rozhlasu. Veliteli okupačních jednotek byly předány klíče a budova byla střežena třemi vojáky a jedním dělem. Okupanti však rozhlas nemohli použít, protože Přerované okamžitě rozrušili rozhlasovou síť.²⁵ Obsazení rozhlasu stavělo MěstNV a ONV

před problém o způsobu informování obyvatel. Právě rozhlasové vysílání podle názoru poslanců ONV v této době pomohlo rychle získávat zprávy a zabránilo vzpourám nebo jiným neuváženým činům obyvatel.²⁶

Jedním z cílů okupačních vojsk a jejich letadel se stalo přerovské vojenské letiště. Dne 22. srpna se letci zavázali, že udělají vše, aby ztížili, nebo dokonce znemožnili přistání sovětských letadel.²⁷ Na plochu proto vyvezli všechny těžké stroje, aby bylo znemožněno přistání. O den později však byli nuceni letiště vydat pod pohružkou „zákroku tankové kolony“²⁸, jejich příprava však okupantům nadělala velké problémy.²⁹ Zůstali pak nadále na svých místech a odmítli vydat zbraně nebo spolupracovat.³⁰ Dne 24. srpna již byla přistávací plocha vyčištěna a přistálo na ní větší množství nadzvukových letadel.³¹

S příjezdem vojáků do Přerova vzrostlo napětí, ale ke konfliktům nedošlo. Kolovaly pouze falešné zprávy o rabování a zatýkání okupačními vojáků. Transparenty a hesla, která občané přes den vyvěsili, v noci díky vojákům zmizely. „*Naši lidé však nelení a nadržují je jinými.*“³² Šířily se i letáčky s výzvami k okupantům, ty se však staly dvousečnou zbraní. Lidé, kteří je rozdávali, byli zatýkáni. Byl mezi nimi i pracovník Přerovských strojíren Jaroslav Sedlář, po několikahodinovém výslechu byl však propuštěn. Redakce Strojaře proto vyzývala zaměstnance, aby neriskovali a nenosili u sebe větší množství těchto materiálů.³³ Varování přinašely i další letáky. Apelovaly na občany, aby neriskovali své životy a nepodceňovali nepřítele. „*Dnes se vám snad ještě nemůže nic stát, ale nevíte, co bude zítra ... Sovětská špionáž je dokonalá, a věřte, že má otevřené oči ... Ať nepřítel nezná naše jména, vaše stanoviště ... Nedopusťte, aby nás nepřítel mohl zničit.*“³⁴ I vedení okresních organizací mládeže varovalo mladé lidi, aby nekomunikovali s okupačními vojsky a vyhnuli se provokacím. „*Jakékoliv setkání, rozhovor, úsměvy adresované okupačním vojákům jsou zneužívány tiskovými agenturami.... Jsou přerucovány jako projev souhlasu a nadšení s příjezdem okupačních armád!!!*“³⁵

23 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů z plenárního zasedání MěstNV Přerov z roku 1968, plenární zasedání MěNV 23. 8. 1968. Neohrožený postup předsedy MěstNV Karla Rosmuse při přijetí velitelů okupačních jednotek získal podporu občanů. Své díky mu vyjádřili i zaměstnanci Přerovských strojíren.

24 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů z plenárního zasedání MěNV Přerov z roku 1968, plenární zasedání MěstNV 23. 8. 1968). Karel Rosmus nehodlal přikročít k odstranění protisovětských hesel, kterých bylo v ulicích Přerova ještě 29. srpna poměrně dost. Nejprve měly být nahrazeny škody, které okupanti způsobili, teprve potom se měl MěstNV přičinit o likvidaci hesel. Viz SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů z plenárního zasedání ONV Přerov č. II z roku 1968, plenární zasedání ONV 29. 8. 1968).

25 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů č. II ze zasedání rady MěstNV Přerov z roku 1968, zprávy městského národního výboru v Přerově, č. 2, 28. 8. 1968, s. 2).

26 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, nezpracováno (kniha zápisů z plenárního zasedání ONV Přerov č. II z roku 1968, plenární zasedání ONV 24. 8. 1968); srov. HAVLÍČEK, D.: *Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha 1998, s. 161—162.

27 *Zvláštní vydání 3. Letci s námi*. Přerovský Strojař, 22. 8. 1968, s. 4.

28 *Zvláštní vydání 11*. Svobodný Přerovský Strojař, 26. 8. 1968, s. 2.

29 *Zvláštní vydání 6*. Svobodný Přerovský Strojař, 23. 8. 1968, s. 1.

30 *Zvláštní vydání 11*. Svobodný Přerovský Strojař, 26. 8. 1968, s. 2.

31 *Zvláštní vydání 9*. Svobodný Přerovský Strojař, 25. 8. 1968, s. 2.

32 *Zvláštní vydání 7*. *První noc v okupovaném Přerově*. Svobodný Přerovský Strojař, 24. 8. 1968, s. 2.

33 *Zvláštní vydání 5*. Přerovský Strojař, 23. 8. 1968, s. 1.

34 SOKA Přerov, fond Rychtalíková Božena, inv. č. 93, kart. č. 4 (Přátelů, soudruzi, lidé!).

35 SOKA Přerov, fond Rychtalíková Božena, inv. č. 93, kart. č. 4 (Mladým Přerova).

Časopis Přerovský Strojář v průběhu kritických srpnových dnů vtípkoval na účet sovětských vojáků: „Pokud jste si všimli, jediná správná směrovka v Přerově je na bochošské silnici před expedicí u Blahuta. Zůstala úmyslně, neboť naši pracovníci jsou ochotni okupanty třeba brigádnicky po přecháse vyexpedovat domů.“ Foto F. Toth. SOKA Přerov

Okresní výbor Československého svazu žen se také postavil proti okupaci, místo rezolucí určených ústřednímu výboru však poslal dopis manželkám a rodinným příslušníkům internovaných reformních politiků. Ženy v dopise vyjádřily svou účast, poděkovaly jim za jejich porozumění a podporu, kterou věnují svým manželům a vyslovily také přání návratu „polednových neklidných a přece tak krásných časů“.³⁶

Jednotky okupačních armád byly podle dohody pplk. Smirenka a předsedy Karla Rosmuse přemístěny mimo město, do prostoru mezi městskou částí Kozlovice a obec Grymov. Stanoviště velitele bylo umístěno u zemědělské tržnice na ulici Kopaniny.³⁷

V pozdních večerních hodinách 25. srpna přijely do Přerova nové okupační jednotky, aby nahradily ty stávající. Následující den jednali jejich velitelé se zástupci městského a okresního národního výboru. Požadovali pouze zřízení velitelství, k těmto účelům byl opět použit areál na ulici Kopaniny. Předsedovi MěstNV byly nově příchozími vráceny klíče od městského rozhlasu. Bylo také dohodnuto, že vojáci nepoužijí zbraně proti obyvatelstvu Přerova a všechny spory se vyřeší smírnou cestou za účasti před-

sedy MěstNV. Karel Rosmus tak chtěl předejít podobnému krveprolití, k jakému došlo v Prostějově.³⁸

Do 26. srpna probíhalo téměř nepřetržitě zasedání předsednictva okresního výboru KSČ. Poté, co se ukázala situace ve městě jako relativně stabilní, se členové rozhodli scházet se pouze dvakrát denně, aby projednali nejdůležitější záležitosti. V budově okresního výboru však byli přítomni vždy alespoň dva členové předsednictva.³⁹ Situace se pomalu uklidňovala a od 30. srpna se předsednictvo scházelo pouze jednou za den.⁴⁰

V centru města vznikla zpravodajská služba, která vydávala informační letáky *Pravda vítězí!*, v nich zveřejňovala nejen různé rezoluce závodů a obcí, ale také oficiální prohlášení okresního výboru KSČ. Zřídila i telefonní číslo 4789, na něž mohli občané sdělovat informace o dění v jejich okolí.⁴¹

Nápisy

Náladu obyvatel v srpnových dnech zachytil přerovský fotograf František Toth, jeho osobní fond uložený ve Státním okresním archivu Přerov obsahuje fotografie, na nichž lidé píšou nápisy na dlažební kostky nebo podepisují petice k odchodu okupačních vojsk. Díky jeho objektivu se zachovala část nápisů, které ve městě odsuzovaly okupaci.⁴² František Toth jich zachytil padesát pět, většinou umístěných na plotech, ve výlohách, na budovách nebo na silnicích. Největší koncentrace nápisů psaných křídou se vyskytla na sovětském vozidle stojícím na Dolním náměstí v Přerově, kde jich fotograf zachytil patnáct. Z toho je patrné, že někteří obyvatelé podceňovali riziko, jaké jim při psaní nápisů hrozilo.

Nápisy byly nejčastěji psány barvou na papír nebo látku a poté připevněny například ve výloze obchodů nebo na plotě. Dominovaly jazykově české nápisy, pouze sedm ze všech zaznamenaných bylo psáno azbukou. Hlavními tématy byly výzvy okupantům k odchodu a podpora československým politickým představitelům, především Dubčekovi a Svobodovi. Prachem ulic byli vláčeni „zrádci národa“ Indra, Kolder, Bilak a Barbírek. Okupace také byla dávana do souvislosti s Mnichovskou dohodou nebo jako protiklad k osvobození sovětskou armádou v roce 1945.

Pouze tři nápisy byly citáty, jejich autory byli římský filozof Seneca, spisovatel Viktor Dyk a francouzský myslitel Jean Jacques Rousseau. Na rozdíl od jiných míst se Přerované na okupanty neobraceli slovy Karla Havlíčka Borovského a minimálně bylo využíváno i motivů Haškova Švejka.⁴³

36 SOKA Přerov, fond Sběrka jednotlivin, inv. č. 161, kart. č. 10 (*Pravda vítězí!* č. 2, 26. 8. 1968, s. 2).

37 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nepracováno (kniha zápisů č. II ze zasedání rady MěstNV Přerov z roku 1968, zprávy městského národního výboru v Přerově, č. 2, 28. 8. 1968, s. 2).

38 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nepracováno (kniha zápisů č. II ze zasedání rady MěstNV Přerov z roku 1968, zprávy městského národního výboru v Přerově, č. 2, 28. 8. 1968, s. 2). Tragické události v Prostějově se odehrály právě 25. 8. 1968. Po 20. hodině došlo při příjezdu rozsáhlé kolony sovětských jednotek ve směru od Olomoucké ulice k náhlé střelbě z obrněných vozidel. Palbou byli usmrceni tři občané (Josef Boháč, Ladislav Lang a Marta Říhováská). Těžce zraněno bylo dalších devět občanů. Ze sovětské strany nebylo nikdy uvedeno, kdo měl za ozbrojený incident odpovědnost, ani nebyla vyslovena omluva. Viz BARTOŠ, J., a kol: *Prostějov — dějiny města II*. Prostějov 1999, s. 174.

39 SOKA Přerov, fond OV KSČ Přerov, inv. č. 68, kart. č. 100 (zasedání předsednictva OV KSČ Přerov 26. 8. 1968).

40 Tamtéž (zasedání předsednictva OV KSČ Přerov 29. 8. 1968).

41 SOKA Přerov, fond Sběrka jednotlivin, inv. č. 161, kart. č. 10 (*Pravda vítězí!* 26. 8. 1968).

42 Jak již bylo výše zmíněno, nápisy mizely přes noc přičiněním sovětských vojáků, takže opravdu se dochovala pouze jejich část. *Zvláštní vydání 7. První noc v okupovaném Přerově*. Svobodný Přerovský Strojář, 24. 8. 1968, s. 2. Viz přílohy č. 5, 6.

Většina nápisů měla spíše humorný podtext, například plakát, který vyzýval občany, aby stáli za Dubčekem, ne za bukem.⁴⁴ Nebo rým „Vírou, duchem, chytrostí proti RUSKÉ hlouposti.“ A také karikatura sovětského vojáka v tanku, který ukazuje na jeho hlavě a říká „Eto naše dělo“. Výjimkou nebyly ani nápisy, které se objevovaly i v jiných koutech republiky jako například „Lenine, vzbud se! Brežněv se zbláznil.“, který byl napsán i na Karlově mostě v Praze.⁴⁵

Nápisy psali hlavně mladí lidé, některé však měly hanlivý tón. Prostřednictvím informačního zpravodaje Pravda vítězí! bylo na ně apelováno, aby neriskovali a spíše v nápisech odsuzovali okupaci, doporučovali jim: „*Působte na jejich city! Byli jsme očitými svědky, že si hesla pozorně čtou a nestrhávají je.*“⁴⁶

Různé výzvy pro okupanty se objevovaly rovněž v závodních časopisech. Neaktivnější v této činnosti byl již několikrát zmiňovaný „Svobodný“ Přerovský strojař, který si na úkor okupačních armád dovolil i žerty. Například svářeči Přerovských strojren se dobrovolně přihlásili ke kolaboraci s okupačními jednotkami, kterým chtěli „*bez nároku na odměnu, nepřetržitě a na počkání zavařovat hlavně i laufy jejich zbraní*“.⁴⁷ Objevila se také rubrika Malý oznamovatel, kde byly uveřejněny inzeráty: „Vyměním tank za bochník chleba. Zn. ‚Okupant‘“, „Koupím okamžitě průvodce po ČSSR v ruské řeči. Zn. ‚Rád bych trefil domů‘“.⁴⁸ Oblíbenou knihou zaměstnanců se také v této době stal bestseller „Daleko od Moskvy“.⁴⁹

Československé obyvatelstvo svým postojem prokázalo odhodlanost bránit obrodný proces a podporu reformním činitelům Komunistické strany Československa. V jeho silách však nebylo odvrátit moskevské dohody. Oficiálně nadále okresní výbor strany v Přerově i na podzim roku 1968 pokračoval v politice nastoupené v lednu. Prereformně se však vyjadřovali pouze jednotlivci a za jejich příklon k „pravicovému oportunismu“ je později stihl trest. Takto se nenápadně měnilo klima ve straně a od vyloučení demokraticky smýšlejících členů už byl jen krůček k odsouzení Pražského jara jako vystoupení kontrarevolučních sil.

43 Srov. PECKA, J.: *Spontánní projevy pražského jara 1968—1969*. Praha 1993, s. 10.

44 ČERMÁK, M. (ed.): *Sedm olomouckých dnů 21.—27. srpen 1968*. Sborník dokumentů. Olomouc 1990, s. 31.

45 PECKA, J.: *Spontánní projevy pražského jara 1968—1969*. Praha 1993, s. 50.

46 SOKA Přerov, fond Sběrka jednotlivin, inv. č. 161, kart. č. 10 (Pravda vítězí! č. 3, 27. 8. 1968, s. 1).

47 *Zvláštní vydání 8*. Svobodný Přerovský Strojař, 24. 8. 1968, s. 1.

48 *Zvláštní vydání 12*. Svobodný Přerovský Strojař, 26. 8. 1968, s. 2.

49 *Zvláštní vydání 9*. Svobodný Přerovský Strojař, 25. 8. 1968, s. 1.

Milada Písková

Před dvaceti lety zemřel prof. PhDr. Jiří Daňhelka, CSc.

Jeden z nejlepších pedagogů olomoucké filozofické fakulty, excelentní vědec, odborník na staročeskou literaturu a její jazykové zázemí, děkan Filozofické fakulty Univerzity Palackého, vedoucí Katedry českého jazyka a literatury Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, vynikající člověk, který se stal v osobním i pracovním životě příkladem stovkám svých žáků.

Narodil se 7. února 1919 v Praze, jeho otec byl typografem. Větší část svého života ale strávil na Moravě, a to v Olomouci, kde se podílel na rozvoji obnovené Univerzity Palackého, která se stala jeho osudem.

Absolvoval Benešovo státní československé gymnázium v Praze v Londýnské ulici. V zimním semestru roku 1938/1939 se zapsal na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor čeština-němčina, od studentských let se věnoval studiu srovnávacího jazykozpytu. Po uzavření vysokých škol německými okupanty pracoval nejdříve u speditérské firmy v Praze, v letech 1940—1941 v knihkupectví a nakladatelství V. Kotrby. V roce 1944 byl totálně nasazen, pracoval jako pomocný dělník v Báňské a hutní společnosti ve Vamberku. Po osvobození studia na univerzitě dokončil, v říjnu 1946 byl promován doktorem filozofie.

Už v době války začal spolupracovat s Kanceláří staročeského slovníku. Po osvobození a otevření vysokých škol byl zaměstnán v Seminári pro slovanskou filologii Univerzity Karlovy, zpočátku jako pomocná vědecká síla, později se stal asistentem. Současně působil jako jazykový poradce novin Svobodný zítřek (1945—1947). Od září 1948 pracoval v Ústavu pro jazyk český ČSAV v Praze. Aktivně se podílel na přípravě Staročeského slovníku, jehož koncepci vytvořil, bádáním v této oblasti se pak zabýval až do konce svého života. Od studijního roku 1945/1946 přednášel český jazyk pro učitele v činné službě na Škole vysokých studií pedagogických (později pedagogické fakultě) v Plzni.

Ve studijním roce 1949/1950 byl pověřen přednáškami pro studenty archivnictví na Univerzitě Karlově v Praze. V té době začal dojíždět na Univerzitu Palackého do Olomouce, kde přednášel na filozofické a pedagogické fakultě. V listopadu 1952 byl jmenován zástupcem docenta pro obor Stará čeština a stará česká literatura. Po obhajobě dizertační práce (*Karel Jaromír Erben a kultura spisovného jazyka*), kandidátské práce (*Husitské skladby Budyšínského rukopisu jako problém filologický*) byl v roce 1954 jmenován docentem. V letech 1954—1958 a 1964—1966 vedl Katedru českého jazyka a literatury na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V zimním semestru roku 1966 byl zvolen děkanem této fakulty.

Badatelské zájmy prof. Daňhelky byly široké, nakonec se soustředil na vývoj českého jazyka, na starou češtinu a starou českou literaturu. Zabýval se historickou textologií, monografickým studiem osobností českého stře-

J. Daňhelka. Archiv UP v Olomouci

dověku ve vztahu k době husitské. Spolupracoval na řadě edičních projektů, např. na *Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu*, *Výboru z české literatury doby husitské*, aj. Na obou publikacích se podílel autorsky i na práci redakční. Spolu s Bohuslavem Havránkem, Zdeňkem Kristenem a kol. připravil vydání *Dalimilovy kroniky* (1957—1958). Průběžně sledoval ediční a textologickou problematiku u nových literárních děl, recenzoval studie z oborů, kterým se věnoval.

V oblasti vývoje českého jazyka se zabýval analýzou básnického jazyka K. J. Erbena v kontextu vývoje básnictví 19. století. Připravoval monografii o mimořádné osobnosti české jazykovědy 19. století — Janu Gebauerovi. Byl spoluautorem akademických *Dějin české literatury* (1959), kde zpracoval monografické studie o Tomáši ze Štítného a Janu Husovi. S akademikem Ryšánkem spolupracoval na přípravě vydání *Sborníku vyšehradského*.

Jeho vědecké práce, jejichž počet přesáhl sto položek, měly velký ohlas i v zahraničí. Publikoval v Polsku, NDR, NSR, Anglii aj. Spolu s prof. Schmausem připravil k vydání velkou antologii z české středověké prózy s obsáhlým slovníkem.

Zpracovával bibliografii české a slovenské medievalistické produkce pro mezinárodní bibliografii prací o středověku, vydávanou v Leedsu. Odborné studie otiskoval v časopisech *Listy filologické*, *Časopis pro moderní filologii*, *Česká literatura*, *Naše řeč* aj. Středověkou literaturu popularizoval v časopisech *Věda a život*, *Literární noviny*, *Lidové noviny*, *Hanácké noviny* aj.

Zastával názor, že ve vědeckém bádání jsou užitečné a potřebné mezioborové vazby, a nezůstával jen u teorie. Spolupracoval a přátelil se s řadou vědeckých kapacit z jiných vědních oborů, např. s lékaři prof. MUDr. F. Šantavým, doc. MUDr. E. Vondrákem, prof. MUDr. J. Zrzavým ad. Sám o tom říkal: „*Rozumí-li si filolog s botanikem nebo historik s lékařem, není to jen proto, že jeden druhého může potřebovat (i když i to hraje svou roli, zejména pokud jde o vztah k lékařům), ale především proto, že je spojuje vědomí příslušnosti k obci vědců včetně závazného obecného vědomí úcty k poznané pravdě.*“

Prof. Daňhelka zastával řadu funkcí ve vědeckém světě. Byl např. Jednatelem Ústředního výboru Kruhu přátel českého jazyka (1945—1953), redaktorem *Oběžníku Kruhu přátel českého jazyka* (1948—1951), členem Komise pro vydávání textů Husových při ČSAV, členem Výboru pro zříze-

J. Daňhelka. Archiv UP v Olomouci

ní Památníku národního písemnictví v Praze, atd. Působil v redakčních radách časopisu Slovo a slovesnost (1957—1961), Listy filologické (1961—1968), Antika a česká kultura (1967—1978). Redigoval řadu odborných sborníků, např. Sborník k historickému studiu slovanských jazyků (1957/1958), Literární atlas ad.

Prof. Daňhelka byl mimořádně schopným pedagogem. Jeho přednášky patřily k tomu nejlepšímu, co mohla olomoucká filozofická fakulta svým studentům poskytnout. Jeho nucený odchod z olomoucké univerzity, politická šikana po roce 1968, byl nenahraditelnou ztrátou nejen pro tuto vysokou školu, ale pro celou československou vědeckou obec. Byl donucen žít se jako pomocný dělník, po večerech pracoval na Staročeském slovníku. Po změně režimu v roce 1989 už neměl sílu vrátit se na fakultu, v jejímž čele stál v tom nejtěžším období.

Prof. PhDr. Jiří Daňhelka zemřel 28. března 1993 v Olomouci. Jeho písemná pozůstalost (uložená ve 120 kartonech) byla předána do Zemského archivu v Opavě, pobočka v Olomouci.

Jeho lidský, vědecký a pedagogický odkaz je výzvou pro stovky studentů, které vychoval a kteří na něho dodnes vzpomínají s úctou a láskou.

Použité prameny

Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, fond prof. Jiří Daňhelka.

Zdeněk Schenk

Vzpomínka na nestora amatérských archeologů z Horního náměstí v Přerově

Před deseti lety dne 30. srpna 2003 nás náhle opustil pan Václav Martínek, plukovník letectva. Narodil se 1. srpna roku 1930 ve Veltrubech v Čechách, kde prožil své mládí. Vystudoval obor zahradnictví. Po absolvování vojenské docházky se stal vojákem z povolání v postu leteckého navigátora v Chrudimi. Postupně dosáhl hodnosti kapitána.

Při vpádu okupačních vojsk Varšavské smlouvy nechal v srpnu 1968 postavit zemědělskou techniku na přistávací plochu bochořského letiště. Až po roce 1990 byl rehabilitován a povýšen do funkce plukovníka letectva. Po roce 1968 byl kvůli svým politickým postojům vyřazen z armády.

O archeologii se Václava Martínek zajímal již od 70. let 20. století. Na podzim roku 1968 našel na své zahrádce pod přerovskou nemocnicí keramiku z mladší doby hradištní (950—1200 n. l). V těchto místech se v raném středověku rozkládalo na terasách řeky Bečvy a v dnešním areálu přerovské nemocnice velké sídliště, které bylo součástí raně středověké aglomerace rozrůstající se kolem přerovského hradiště v místě dnešního Horního náměstí. V té době Václav Martínek již spolupracoval s Marií Jaškovou z oddělení prehistorie Vlastivědného muzea v Přerově.

Na počátku 70. let se Václav Martínek přistěhoval s rodinou na Horní náměstí do renesančního domu čp. 33, kde se později odehrálo mnoho přátelských setkání archeologů. V roce 1972 se seznámil s archeologem Čeňkem Staňou z AÚ ČSAV Brno, kterého provázal při společných výpravách do Předmostí. Dle slov Václava Martínka byl pro něj „*Staňa*“ prvním učitelem archeologie. V roce 1974 byl přítomen významnému objevu dvou hrobů ze střední doby hradištní s bohatou výbavou v podobě velkomoravských šperků v prostoru Horního náměstí.

V 80. letech minulého století se účastnil několika záchranných archeologických výzkumů probíhajících v samotném historickém jádru města Přerova pod vedením pracovníků AÚ ČSAV Brno. Byl svědkem objevu raně středověké fortifikace z počátku 11. století odkryté během stavby Klubu Přerovských strojíren na Horním náměstí. Jednalo se o pozůstatky dřevohlinité hradby s hákovou konstrukcí, kterou známe především z prostředí polských hradišť raného středověku. Zde se seznámil s vedoucím výzkumu, brněnským archeologem PhDr. Rudolfem Procházkou.

V roce 1990 pracoval pod vedením PhDr. Jiřího Kohoutka, CSc. na výzkumu mladohradištního sídliště z 10.—11. století na Horním náměstí čp. 19 a 20. S oblibou vzpomínal na nález stříbrných křížových denárů z období vlády císaře Oty III. (983—1002). V roce 1991 se účastnil prací při výzkumu zříceniny královského hradu Lukova. S doktorem Kohoutkem se v průběhu let stali dobrými přáteli a Václav Martínek byl nedílnou sou-

Operátoři bochořského letiště před IL-14. Od levé strany stojí: kpt. Karel Kála, pplk. Jindřich Jehlička, pplk. Václav Martínek, npor. František Trenda a npor. „Dědek“ Hain. Snímek pořízený před srpnem 1968 (archiv autora)

částí jeho výzkumů v prostoru Horního náměstí, Mostní ulice a v dalších částech města Přerova. Jejich spolupráce a přátelství trvalo bezmála dvádnáct let, až do předčasného odchodu Václava Martínka. Nezapomenutelná byla jeho věta „*Jůůra přijede*“, kterou mi nadšeně a pln očekávání sděloval onu novinku, vyhlížeje z okna svého domu na Horním náměstí.

V roce 1992 probíhal zjišťovací archeologický výzkum v Předmostí na „Hradisku“ vedený PhDr. Jiřím Svobodou. Zde byl Václav Martínek svědkem objevu doposud nejstarších dokladů paleolitického osídlení v prostoru světoznámé lokality v Předmostí.

Ve stejném roce jsem poprvé stanul před prahem jeho domu s hromádkou nálezů z hradu Helfštýna a absolvoval první lekci archeologie v nezapomenutelném podání „*dědy*“ Václava Martínka. Byl to začátek nesčetných návštěv a konzultací u mého „*prvního učitele*“, které nás postupně sblížily. Svým vypravěčským talentem, humorem sobě vlastním

Pan Václav Martínek na ploše archeologického výzkumu na Horním náměstí v Přerově v roce 1990
(archiv autora)

a lehkostí, s jakou dokázal podávat historiky ze života, si uměl získat srdce téměř každého člověka. Zkrátka „božský děd“, jak jej s oblibou nazýval Jiří Kohoutek.

V roce 1992 a 1993 absolvoval výzkum velkomoravského hradiště v Mikulčicích, který vedl PhDr. Zdeněk Klanica. V prosinci roku 1995 zorganizoval spolu se Zdeňkem Schenkem a Alešem Drechslerem záchranný archeologický výzkum v trati „Dolní Újezd“ v Předmostí, kde byl hlubokou orbou narušen kostrový hrob z mladší doby kamenné.

V průběhu dalších let se aktivně účastnil všech větších archeologických akcí v historickém jádru města Přerova a posléze, pokud mu to zdraví dovolalo, je alespoň navštěvoval a nechal se o nejnovějších objevech informovat. Nebál se zakročit v případech, kdy byly poškozovány archeologické památky a byl vždy nápomocen jejich záchraně. Během výstavby sídliště v Předmostí v první polovině 80. let minulého století shromáždil od místní mládeže početnou kolekci mamutích kostí ze zdejší mladopaleolitické lokality, kterou posléze odevzdal pracovníkům AÚ ČSAV v Brně. Velkou zásluhou byla i jeho práce s mladou generací, které předával své dlouholeté zkušenosti nasbírané v archeologickém oboru. On i jeho dům, který

Pan Václav Martínek uprostřed s trasírkou na ploše záchranného archeologického výzkumu na Horním náměstí čp. 19—20 probíhajícího pod vedením Jiřího Kohoutka v roce 1990 (archiv autora)

byl vlastně jakousi „Mekkou“ pro každého příchozího, byl vždy místem nezapomenutelných přátelských setkání. V době, kdy tak významná archeologická oblast, jakou přerovský region bezesporu je, postrádala po dvě desetiletí trvalou profesionální archeologickou sílu, zastoupil ji v plné míře svou osobou.

V souvislosti s aktuálními objevy základů sboru a domu se školou jednoty bratrské v lokalitě Na Marku v Přerově nelze nepřipomenout jeho přání, které nejednou vyslovil. Již v 90. letech 20. století nám kladl na srdce, ba přímo nás nabádal k hledání kostela sv. Marka. Poukazoval přitom na možný archeologický potenciál ukrytý pod povrchem parcel č. 237 a 238. Výsledky archeologického výzkumu realizovaného v letech 2012—2013 mu daly za pravdu, potvrdily jeho slova.

Velkou oporou byla „dědovi“ Martínkovi jeho rodina a manželka Květoslava, která s ním sdílela všechny jeho životní „eskapády“ a s nadhledem sobě vlastním tolerovala jeho záliby. Dne 27. května 2013 deset let po odchodu „dědy“ i ona ve věku nedožitých 76 let opustila tento svět.

Václav Martínek stál u zrodu mnoha významných objevů na území našeho města a vykonal vždy vše, co bylo v jeho silách, pro záchranu archeolo-

Přerov. Horní náměstí čp. 20. Pan Václav Martínek u kostrového pohřbu odkrytého během archeologického výzkumu v roce 1998 (archiv autora)

Přerov. Mostní ulice. „Děda“ Martínek s autorem článku na záchranném archeologickém výzkumu v roce 2002 (archiv autora)

gických památek v Přerově a jeho okolí. Za to mu náleží po právu velké poděkování a vděk archeologické obce. Pan Václav Martínek bude věčně žít hluboko v našich srdcích a našich myslích, kam se nám všem, kteří jsme ho znali, nesmazatelně zapsal.

Literatura

KOHOUTEK, J.: *Za Václavem Martínkem*. Pravěk, nová řada, 13, 2003, s. 487—489.

SCHENK, Z.: *Ohlédnutí za archeologem PhDr. Jiřím Kohoutkem, CSc.* Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov, 2008, s. 251—255.

DRECHSLER, A. — KOLBINGER, D. — SCHENK, Z.: *Neprofesionální archeologové působící na území bývalého Přerovského okresu v letech 1945—2010*. Archeologie Moravy a Slezska 2011. Informační zpravodaj pobočky ČAS pro Moravu a Slezsko, XI. Ročník, 2011, s. 264—286.

SCHENK, Z.: *Václav Martínek stál u zrodu významných archeologických objevů*. Nové Přerovsko, 13. 9. 2013, s. 12.

Petr Jirák

Hanácké kořeny slavné české herečky Anny Ondrákové

Anna Sofie Ondráková (narozena 15. května 1902 v Tarnově) patří k nejslavnějším českým filmovým hvězdám, přičemž během kariéry vystupovala jako Anny Ondráková (případně Anny Ondra), ze začátku používala i pseudonym Ossia Valdová. Poprvé hrála ve filmu *Dáma s malou nožkou*, jenž byl natočen v roce 1919. V následujícím roce se Anny objevila již v řadě filmů. Zcela zásadní byl začátek její spolupráce s Karlem Lamačem (1897—1952), režisérem, scénáristou a hercem. Založili spolu KALOS (Karel-Anny-Lamač-Ondráková-Společnost), Anny natočila během své kariéry celkem 27 snímků v Lamačově režii. Spolu s kameramanem Ottou Hellerem a scénáristou Václavem Wassermanem vytvořili skupinu, které se říkalo silná čtyřka českého filmu. Vedle toho Ondráková a Lamač tvořili milenecký pár. Hvězda mladé plavovlasé herečky ve dvacátých letech minulého století vystoupala až nečekaně vysoko. Komedijní a pohybový talent jí dostaly rovněž do zahraničních filmů. Spolu s Lamačem se zcela prosadila v sousedním Německu a koncem dvacátých let si několikrát zahrála v anglických filmech, přičemž ji v roce 1929 do dvou filmů obsadil Alfred Hitchcock (1899—1980): *Blackmail* (Její zpověď) a *The Manxman* (... a nevěd nás v pokušení). První ze jmenovaných filmů byl natočen rovněž ve zvukové verzi. Anny Ondráková získala renomé evropské filmové hvězdy světového formátu. Ve třicátých letech účinkovala především v zahraničních filmech, v českých zvukových filmech hrála pouze čtyřikrát, naposledy v roce 1937 v Lamačově filmu *Důvod k rozvodu*. V témže roce skončila osmiletá existence produkční společnosti Ondra-Lamač-Film a také téměř dvacetiletá spolupráce Ondrákové a Lamače. Ondráková byla již od července 1933 vdaná za boxera Maxe Schmelinga (1905—2005), světového šampióna v těžké váze za roky 1930—1932. V letech 1936 a 1938 Schmeling absolvoval v USA dva zápasy s tamním boxerem Joe Louisem. Za vítězství v prvním duelu byl bombasticky oslavován nacistickým režimem, přičemž Hitler, Goebbels a spol. nenechali bez povšimnutí ani krásnou Maxovu partnerku. Další souboj mezi Němcem a černým Američanem však skončil v červnu 1938 jasným vítězstvím Louise, který zvítězil v prvním kole technickým k. o. Nacisté nenechali ani jednoznačnou porážku „svého soukmenovce“ bez povšimnutí. V květnu 1941 byl Schmeling dokonce vysazen jako výsadkář na Krétě. Až do konce života vysvětloval, že nikdy nebyl příznivcem Hitlerova režimu. Mluvil také o tom, jak během tzv. křišťálové noci v listopadu 1938 spolu s Anny ukřývali dva židovské přátele. Ondráková, která šla dříve z filmu do filmu, si v průběhu druhé světové války zahrála pouze ve dvou snímcích. Po skončení válečného běsnění Max a Anny přišli téměř o celý majetek a navíc čelili obvinění z šíření nacismu. V letech

1947—1948 Schmeling vybojoval pět posledních zápasů, aby si mohl v Holenstedtu u Hamburku koupit dům s pozemkem. V padesátých letech se někdejší Ossia Valdová navždy rozloučila s účinkováním na stříbrném plátně. Zatímco její manžel zastupoval v severním Německu firmu Coca-Cola, Anny se věnovala především milované zahradě. Zemřela 28. února 1987 v pozeňnaném věku 85 let. Manžel ji přežil o 18 let, jako boxer se skoro dožil neuvěřitelné stovky. Manželství hvězdného páru bylo bezdětné, protože Anny nemohla mít po autohavárii z roku 1936 potomky.¹

Před lety během rozhovoru s maminkou jsem se dozvěděl, že slavná herečka Anny Ondráková pochází z Lobodic. Dostupné životopisy však nic takového neuvádějí, proto jsem celou záležitost považoval za fámou. Někdy v letech 2008 nebo 2009 jsem si vzpomněl na zmíněný rozhovor s maminkou. V bibliografii článků k okresu Přerov jsem našel zajímavou stopu. Dne 9. září 1934 totiž vyšel v přerovských regionálních novinách *Obzor* článek V žilách Anny Ondrákové koluje zdravá hanácká krev. Článek označuje, že si filmová hvězda musela kvůli prokázání čistoty árijské rasy poříditi rodný a křestní list: „*A tu se muselo s pravdou ven. Z Prahy se zatelefonovalo do Tovačova o vyhotovení křestního listu pro Annu Ondrákovou, narozenou a své dětství prožívající v Lobodících, kdež její matinka byla vychovávána svým otcem, nadlesním Janem Mráčkem na samotě zv. Chrbov. Tam také byla konána svatba matinky Anny Ondrákové, jež se provdala za rakouského důstojníka českého původu Bohumíra Ondráka. Pradědeček Anny Ondrákové zemřel před lety v Rokytnici u Přerova, kdež až do své smrti sedlačil. Babička naší nejslavnější filmové hvězdy zase pocházela z lesnického rodu...*“² Tento článek mě přiměl ke složitějšímu bádání, do jaké míry je pravdivý. Skutečným rodištěm Ondrákové je totiž ve skutečnosti polský Tarnov, který byl tehdy součástí Rakousko-Uherska, nikoliv obec Lobodice. Polští kolegové z Národního archivu v Krakově (oddělení Tarnov) mně 4. listopadu 2013 zaslali naskenovaný záznam z matiky narozených v Tarnově, který jednoznačně prokazuje, že se Ondráková 15. května 1902 narodila v tomto městě.³ Můj původní dojem, že „*Ondráková se přece nenarodila v Lobodících*“, byl tedy naprosto správný. Už dávno jsem ale věděl, že nějakou vazbu na Lobodice herečka musí mít. Články v denním tisku bývají často plné chyb a senzacechtivých sdělení, ale aby byla celá stať z roku 1934 úplně vymyšlená a vylhaná, tomu jsem nechtěl věřit. A moje víra se nakonec vyplatila, jinak by tento článek nevznikl.

Postupem času jsem pečlivě prošel obecní kroniky Lobodic, pamětní knihu téže obce z pera Jana Vaculíka, několik dalších archiválií a samozřejmě i regionální literaturu, aniž bych narazil na nějakou indicii. Teprve při pořádání písemné pozůstalosti Bohumíra Štégera (1908—1985), amatérského historika z Kojetína, se mi dostal do rukou list papíru (formát A5), na němž jsou zaznamenány různé údaje včetně této zprávy: „*R. 1894 dne 13. 11. byla sezdána v sousedních Lobodících dvojice, olomoucký důstojník Bohumír Ondrák (41letý) s dcerou nadlesního na Chrbově Annou Mráčkovou (21letou) — rodiče filmové hvězdy Anny Ondrákové*“.⁴ Potom již nebylo těžké ověřit si pravdivost Štégerova sdělení o svatbě⁵, avšak teprve z nedávno doručeného e-mailu z Polska s naprostou jistotou vím, že se opravdu jednalo o rodiče Anny Ondrákové. O jejím otci Bohumírovi se sice píše i na internetu, ale údaje o matce nejsou uvedeny ani ve svatební matri-

ce braniborské obce Bad Saarow, kde měla Anny Ondráková v roce 1933 svatbu.⁶ V matrice narozených v Tarnowě je uvedena i Annina matka Anna, rozená Mračková, která se narodila 18. prosince 1872 v obci Rakodavy na Moravě.

Hanácké kořeny Anny Ondrákové nutno tedy hledat u její matky. Anna Mračková (nikoliv Mráčková, jak uvádí článek z roku 1934 i Štégerova poznámka) se skutečně narodila 18. prosince 1872 v Rakodavech (konkrétní číslo domu bohužel matřička neuvádí).⁷ Její otec Jan Mraček (narozen roku 1843 v Rokytnici u Přerova), pracoval tehdy jako lesník v Trní.⁸ Matka Anny Mračkové se jmenovala Františka, rozená Špirková (narodila se v roce 1851 v Klenovicích na Haně).⁹

Jan a Františka Mračkovi měli celkem pět dětí. Po prvorozené Anně následovali čtyři synové. V letech 1874 a 1878 se v Rakodavech narodili František a Jan. Během sčítání lidu na konci roku 1880 žila rodina již v Troubkách u Přerova. Zde se Janovi a Františce narodili zbývající synové: Leo (1882) a Karel (1887). Jan Mraček pracoval jako nadlesní velkostatku Tovačov, jenž patřil nejprve

Anny Ondráková na fotografii z roku 1934.

Zdroj — Česká verze internetové encyklopedie Wikipedie

- 1 MOTL, S.: *Mraky nad Barrandovem*. Praha 2006, s. 79—85, 243—245. Doplňující informace byly čerpány též ze dvou biografii Anny Ondrákové, uvedených na Česko-Slovenské filmové databázi. Autory životopisů jsou Markéta „NinadeL“ Nedvedová, velká znalkyně filmové kariéry Ondrákové, a Jarda „krib“ Lopour [cit. 2013-11-04]. Přístupné na webu: <http://www.csfd.cz/tvurce/7458-anny-ondrakova/> a <http://www.csfd.cz/tvurce/7458-anny-ondrakova/?biography=18555>. Do češtiny byla také přeložena popularizační kniha: FRIEDRICHŮVÁ, D.: *Anny Ondráková a Max Schmeling*, Praha 2003. Stručný obsah českých filmů s Ondrákovou podávají následující publikace: *Český hraný film I (1898—1930)*, Praha 1995 a *Český hraný film II (1930—1945)*, Praha 1999.
- 2 Ilja: *V Žilách Anny Ondrákové koluje zdravá hanácká krev*. Obzor, 9. 9. 1934, s. 5.
- 3 E-mailová korespondence včetně odpovědi archiváře Macieje Dudka a přiloženého naskenovaného snímku jsou v držení autora.
- 4 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, fond Štéger Bohumír, inv. č. 119, kart. 4.
- 5 Zemský archiv Opava (dále jen ZAO), pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 9770 (oddací matrika římskokatolického farního úřadu Lobodice pro Lobodice, Chrbov a Cvrčov z let 1880—1913). Matrika je v digitální podobě zveřejněna na webových stránkách Zemského archivu Opava.
- 6 Anemone Bekemeier, farářka z Bad Saarowa, autorkou článku napsala, že se v tamní matrice sňatků uvádí pouze otec Anny Sofie Ondrákové: „Gottfried Ondrak, Militäroberverpflegungsverwalter (verstorben)“. Gottfried je německá varianta českého mužského jména Bohumír. Další údaj zmiňuje povolání tehdy již mrtvého Bohumíra Ondráka — správce vojenského zásobování. E-mailová korespondence s Anemone Bekemeierovou je v držení autora.
- 7 Rakodavy byly dříve samostatnou obcí, která od poloviny 19. do poloviny 20. století patřila střídavě do okresů Kroměříž, Kojetín a Přerov. V roce 1951 se Rakodavy staly součástí obce Věřovany. Tato obec byla v roce 1960 převedena ze zrušeného okresu Kojetín do okresu Olomouc. Viz *Místopisný rejstřík obcí Českého Slezska a severní Moravy*. Opava 2004, s. 667.
- 8 Janův otec František Mraček byl půllánikem v Rokytnici. Janova matka Anastázie byla dcerou Martina Lenocho, půllánika v Biskupicích. Trní — místo v jihovýchodní části katastru obce Věřovany, kde se dříve nacházel dvůr a od začátku sedmdesátých let 19. století rovněž hájenka, která existuje dodnes. Viz VOŽDA, G.: *Hájenska (Region Věřovany č. 69)*, Věřovany 2001 nebo JIRÁK, P.: *K hájence v Trní se váže řada příběhů i pověstí*. Právo, příloha Střední a východní Morava, 11. 6. 2011, s. 21. Prvními obyvateli lesovny v Trní se v sedmdesátých letech 19. století stala rodina Jana Špirka, rodáka z Klenovic na Haně. Jednalo se jistě o příbuzného Františky Mračkové, babičky Anny Ondrákové (viz poznámka č. 9). I článek z 9. 9. 1934 doslova uvádí: „Babička naš nejslavnější filmové hvězdy zase pocházela z lesnického rodu...“ V článku se dokonce dále píše následující: „... a tak si lze dobře vysvětliti, proč také Anny Ondra tak ráda tráví řídké své volné chvíle v zahrádce, v níž se zabývá drobnými zahradnickými pracemi. Dnes, kdy to všechno „prasklo“, se budeme moci dožítí chvíle, že si pan světový mistr boxu přijede zastřílet na Hanou do revíru Dra Guttmana. Je prý, podle soukromé zprávy Anny Ondrákové, nejen roztomilým manželem, vtečným boxerem, ale také náruživým střelcem“. Viz Ilja: *V Žilách Anny Ondrákové koluje zdravá hanácká krev*. Obzor, 9. 9. 1934, s. 5.
- 9 Rodiče Františky Mračkové se jmenovali František Špírk (lesník v Chrbově) a Františka Špírková, dcera Jana Šreibra, lesního v Annově (místní část měla Tovačov nazývaná dnes jako Annín — pozn. autora). Údaje o narození Anny Mračkové byly čerpány z opisu ověřeného záznamu z matřičky narozených v Rakodavech. Matřiční kniha se dodnes nachází na matričním úřadě městyse Dub nad Moravou. Opis z matřičky zaslala autorku článku matrikářka Eva Dohnáková. Roky narození Anniných rodičů byly čerpány ze sčítání lidu v Troubkách v letech 1880, 1890 a 1900 (pozn. autora).

Hrob prarodičů Anny Ondrákové umístěný na starém hřbitově v Lobodících. SOKA Přerov

Kuenburkům a od roku 1887 židovskému podnikateli Davidu Gutmannovi. V roce 1880 žili Mračkovi v čp. 116, při dalším sčítání lidu (1890) v domě čp. 115. V obou případech se jednalo o budovy patřící velkostatku Tovačov.¹⁰

Dne 13. listopadu 1894 se v Chrbově (místní část Lobodic) uskutečnila svatba Anny Mračkové a Bohumíra Ondráka (narozen 19. října 1853 v Miličíně na Benešovsku). V době sňatku byl c. a k. oficiálem vojenského zásobovacího sboru v Olomouci.¹¹ Místo svatby svádí k domněnce, že se rodiče nevěsty přestěhovali po roce 1890 do Chrbova. Údaje ze sčítání lidu v roce 1900 domněnku potvrzují: Jan a Františka Mračkovi žili v myslivně Chrbovsko, která byla vedena jako Troubky čp. 182.¹² Roku 1900 však již byla jejich dcera Anna šestým rokem vdaná za Bohumíra Ondráka, s nímž žila v různých částech rakousko-uherské monarchie. O dva roky později se jim v Tarnově narodila dcera, později uznávaná herečka Anny Ondra. Životopisy zmiňují pozdější pobyt Ondráků v Pule u Jadranu a poté v Čechách, kde roku 1919 začala filmová kariéra Anny Ondrákové. Nemůžeme ovšem vyloučit příležitostné a krátkodobé

pobyty Anny na Hané, kde žili její prarodiče z matčiny strany, případně zde mohl nadále žít některý ze čtyř bratrů její matky. Ovšem případné návštěvy dědečka a babičky v chrbovské myslivně se musely uskutečnit v útlém dětství Anny Ondrákové. Jan a Františka Mračkovi totiž zemřeli v rychlém sledu v prosinci 1908: Františka zemřela 6. prosince na cukrovou úplavici, Jan ji následoval 24. prosince, kdy zemřel na tuberkulózu plic.¹³ Jejich vnučka měla v té době šest a půl roku.¹⁴ Hrob Jana a Františky Mračkových se nacházel na starém hřbitově v Lobodících, který již desítky let neexistuje. Ve Státním okresním archivu Přerov je uložena fotografie hrobu, pořízená v roce 1935 fotografem J. Vyplékem.¹⁵

Anny Ondráková po druhé světové válce Československo již nikdy nenavštívila. Během rozhovoru pro časopis Kino se v roce 1965 novináři Janu Wenigovi svěřila, jak ráda vzpomíná na Prahu, Československo i Moravu, kam jezdila po školních prázdninách k příbuzným.¹⁶ Oblast blíže nevymezila, nicméně podle genealogického průzkumu navštěvovala Přerovsko: do

šesti let prarodiče v Chrbově a poté zřejmě rodiny strýců, kteří se narodili v Rakodavech a Troubkách. Místa jejich pobytu se přirozeně mohla měnit a nemuselo ani už jít o náš region.

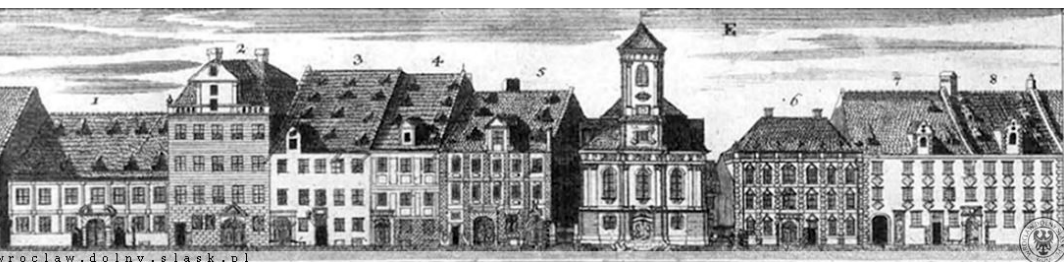
Pokud by náhodou někdo ze čtenářů věděl o vztahu Anny Ondrákové k Přerovsku něco více, autor článku informace rád uvítá. Obzvláště zajímavé by byly případné fotografie Anny Ondrákové pořízené během jejího pobytu v našem regionu.

-
- 10 V roce 1952 byla obec nově očíslována. Domy čp. 115 a 116 obdržely číslo 490. Viz BRÁZDA, R. a spol: *Minulost a přítomnost obce Troubky (1348—1998)*. Troubky 1998, s. 107, 112. Hledat tehdejší budovy tovačovského velkostatku v dnešních Troubkách je i vzhledem k ničivým povodním z léta 1997 nemyslitelné. Lze doložit docházku Anny Mračkové do školy v Troubkách ve školním roce 1879/1880, viz SOKA Přerov, fond Základní škola Troubky, inv. č. 19 (katalog o docházce a prospěchu žáků 1. třídy dvoutrídni školy).
 - 11 Bohumírovi rodiče: Matěj Ondrák (měšťan v Miličíně) a Marie (dcera Martina Jaryho, měšťana v Miličíně). Svatební obřad proběhl v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Lobodicích. Viz ZAO, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 9770 (oddací matrika římskokatolického farního úřadu Lobodice pro Lobodice, Chrbov a Cvrčov z let 1880—1913). Údaj o narození Bohumíra Ondráka je převzat z matričního záznamu o narození Anny Ondrákové v Tarnově.
 - 12 Údaje ze sčítání lidu v Troubkách z let 1880, 1890 a 1900 viz SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, nezpracováno (Troubky 1880 — fascikl č. 78, Troubky 1890 — fascikl č. 85, Troubky 1900 — fascikl č. 104). Teprve u sčítání lidu z roku 1910 (Troubky 1910 — fascikl č. 122) je uvedeno, že čp. 182 odpovídá myslivně Chrbovsko. Myslivna patřila velkostatku Tovačov, v roce 1910 v ní žila rodina lesního Huberta Cenefelse. Posledním obyvatel domů byl František Majtner. Myslivna se nachází na samotném okraji katastru obce Troubky (asi 1,5 km za Lobodicemi), v rozsáhlém lužním lese a poblíž Národní přírodní rezervace Zástudánčí. Budova již dlouho neslouží obytným účelům, v současné podobě jí nyní využívá Myslivecké sdružení Lobodice — Niva.
 - 13 ZAO, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 9771 (úmrtní matrika římskokatolického farního úřadu Lobodice pro Lobodice, Chrbov a Cvrčov z let 1880—1913). Matrika přímo uvádí jako místo úmrtí myslivnu Chrbovsko. Farářem v Lobodicích tehdy byl Jan Vyhlídál (1861—1937), známý katolický kněz, etnograf a spisovatel. Přirozeně to byl on, kdo pohřbíval manžele Mračkovy. Matriční kniha je v digitální podobě zveřejněna na webových stránkách Zemského archivu Opava.
 - 14 Během telefonního hovoru s Obecním úřadem Lobodice jsem se dozvěděl, že myslivna Chrbovsko bývá v současnosti označována jako Majtnerova hájenka, podle příjmení posledního obyvatele. Podle sdělení z obecního úřadu si jedna stará paní v Lobodicích dokonce údajně vzpomněla na to, jak jí její matka říkala o návštěvách Anny Ondrákové v Lobodicích. Ověřování tohoto ústního sdělení považuji za nemožné i zbytečné, nicméně Ondráková mohla Lobodice přirozeně navštívit i po smrti svých prarodičů, např. za účelem návštěvy jejich hrobu na místním hřbitově. Taktéž údaje o úmrtí rodičů Anny Ondrákové ponechávám stranou, poněvadž tyto záležitosti se téměř jistě netýkají Hané. Navíc jsem nezískal téměř žádné indicie, které by mi přiblížily data a místa skonu Bohumíra Ondráka a jeho ženy Anny, rozené Mračkové.
 - 15 SOKA Přerov, Sběrka osobností Přerovska (kulturní místopis), složka týkající se Anny Ondrákové.
 - 16 WENIG, J.: *Interview přes desítky let a stovky kilometrů*. Kino, roč. 1965, s. 13 [cit. 2013-11-05]. Přístupné na webu: https://scontent-b-lhr.xx.fbcdn.net/hphotos-ash3/q71/s720x720/1176184_10151869739764919_1686229170_n.jpg. Jedná se o snímek naskenovaný v malém rozlišení, tudíž je velmi špatně čitelný.

Jiří Lapáček

Předběžná zpráva o domu Karla staršího ze Žerotína ve Vratislavi

Před loňskou návštěvou předvánoční Vratislavi jsem se rozhodl, že zde navštívím místa spojená s pobytem Karla staršího ze Žerotína. V práci Tomáše Knoze Karel starší ze Žerotína jsem našel obrázky s popisem Czerotins-Haus, Jde o kresby F. B. Wernera, kde na jedné z nich je vedle kalvánskeho kostela (Hofkirche, postaven 1747—1750, dnes v ul. Kazimierza Wielkiego (dříve Karlsstrasse), stojící dům uveden jako Žerotínský. Na mědirytině, která byla vydána u příležitosti slavnostního otevření nového kostela, je tento dům označen jako Graf Scherotinsche Haus. Po návštěvě internetových stránek jsem lokalizoval místo, kde dům stál. (Obr. 1, 2)

Obr. 1 Mědirytina z roku 1750, dům vpravo od kostelní budovy s číslem 6 nazýván žerotínský

Rovněž jsem pátral v další odborné literatuře. Karel starší ze Žerotína přijel do Vratislavi 30. října 1629 a ubytoval se v zájezdním hostinci. Následujícího dne se přestěhoval do pronajatého domu. O poloze a podobě domu můžeme v Žerotínově korespondenci najít některé údaje. Žerotín psal 28. prosince 1629 své dceři: „A tak předce z milosti Boží poznávám, že jemu nejsem nepřjemný host, on rač dále pomáhati, aby to tak trvalo. Tyto pak věci tobě sám píši a ne jinejm, neb bych nerad, aby se to rozneslo, zvláště v Vídni, tvejmu však Pánu o všem oznam, ale s žádostí, aby toho při sobě zanechal. Na druhý den okolo nešporů do lozumentu svého sem se přistěhoval, a jak koli mne ním trefili, nacházím jej však takový, že na něm přestati mohu, a pokudž vy v Prešpurku lepší máte, nezávidím ho vám. Pakli ne, přál bych vám takový. Koupím-li ho, s čímž nyní zacházím, mohu jej sobě spraviti, aby ještě zvolnější byl, než jest, ačkoli mám v něm několikoli světnic a komor dosti švarných a prostranných, v nichž se dobře i s svými schraniti mohu. Mám také při něm zahradu nemalou, lázni, pekárni, kuchyni několik, sklepů suchých i víných, maštale na více než 20 koní, a jiného pohodlí při něm nemáo. Zvláště sejpek pro obilí a všeliké potravu domácí. Pán Bůh ráciž mi ho požehnati i bytu v něm. Podle samé zahrady mám

Obr. 2 Dnešní podoba místa, kde stál žerotínský dům v ulici Kazimierza Wielkiego. 2012. Foto J. Lapáček

řeku, po níž se dříví i jiné potřeby do města plaví, tak že chci-li co koupiti, nepotřebí k tomu fůry, může se všechno skrze čeládku rukama odnosit. V místě sem dosti pokojným, nemnoho šturce na ulici bejvá, též se někdy dobytek hovězí tudy žene neb fůry jedou pro dříví, ale proto můžeme se dosti vyspat. O kupu pak nemohut ještě nic jistého psáti, ne proto, aby dům nebyl na prodej, neb že bych já k němu chuti neměl, ale proto že na něm velmi mnohé závady sú. Nebo ti páni Hannywaldové byli zlí hospodáři, a více utráceli, než jmění jejich vynášelo, a tak se zavedli i jiné podlí sebe. Mám však naději, že tomu cesta nalezena bude, s čímž nyní pracuji, dobrých přátel rady užíváje. Mám za to, že asi ve dvou nedělích budut moci něco mistrnějšiho věděti dáti.“

V jiné korespondence je uveden jako majitel domu Adam Sigmund Hannewald. Žerotín skutečně dům koupil. Dne 3. ledna 1630 psal do Přerova svému služebníku Martinu Kratovi: „... dům sem již koupil za 7000 zl. slizských a co sem při tom rozdaroval, učiní za tisíc!“

Ferdinand Schenner ve své studii Karl von Zierotins, den mährischen Exulantenkönigs, letzte Lebensjahre odkazuje na Žerotínův revers ve vřatlavském městském archivu („Revers Zierotins im Breslauer Stadtarchiv, S. 47f.“), kde je uvedeno „das Hannewaldische, an der Ohlau auf der Pfar-

Obr. 3 Veduta Vratislavi z roku 1562, zvýrazněno umístění žerotínského domu v dnešní ulici Kazimierza Wielkiego. Zdroj internet

gaßen alhier gelegene ganze Hauß samt allem Zugehör“.

Dále se zmiňuje, že Žerotín dostal od vratislavské městské rady svolení ke koupi doposud pronajatého domu, bez toho aby musel splnit jinak s tím spojené měštanské povinnosti, které on ovšem byl podle jakéhosi „reversu“ připraven splnit. Oba dokumenty se nalézaly ve vratislavském městském archivu. („Die Bewilligung dazu erhielt er von dem darob erfreuten und dadurch geehrten Rate in der bereitwilligsten Weise 1) ohne Leistung der sonst gewöhnlichen Bürgerpflichten, die zu übernehmen er sich in einem »Reverse« 2) für gerne bereit erklärt hatte. 1 und 2) Beide Manuskripte im Breslauer Stadtarchive.“)

Dne 26. ledna 1630 psal Žerotín Zikmundovi z Teuffenbachu mimo jiné, že přes určité stavební vady nelze jeho dům s ostatními ve městě

srovnat, protože je oproti nim prostranný, takže Žerotín může pohodlně do pokojů manželky i do většiny ostatních, bez toho aby musel šlapat do schodů, jak je tomu v případě jiných domů. Znovu zdůraznil, že je při vodě, což je výhoda z hlediska zásobování, má velkou zahradu. („Die dritte Ursach ist, dass der situs des Hauses also gelegen, dass ihm nit viel heuser zu vergleichen, dann es liegt am wasser, welches weg des zufuehr sehr gelegen, hat ein garten in einer nemlich Grosse, hat auch die weite, da doch andere heuser in der statt etwas enge, also dass ich ebenso fues, nit allein zue meinem Weibe, sondern in die meiste Zimmer gehen khan, welches anderswo stehe ubel zu bekommen, denn die heuser seindt hoch und nit breitt, also dass es viel steugens gibt, welches weder vor mich noch vor diese gelegenheit hätte ausgeschlag, weis ich nicht wo ich ein andere dergleich hätte bekommen können.“)

Poloha domu v ul. Kazimierza Wielkiego podle mého neodpovídá tomu, co víme ze Žerotínova popisu, a také ulice, ve které se nacházel, nebyla nikdy zvána Farní ulice (Pfarrgasse). Viz např. pohled na Vratislav z roku 1562. Domnívám se, že dům mohl patřit některému členu žerotínského rodu z větve falkenberské, popř. velkolosinské. (Obr. 3)

V knize Hermanna Markgraфа Die Strassen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen je uvedeno, že Farní ulicí se vždy určitou dobu jmenovaly pozdější ulice Herrenstrasse, Fischergasse a Wörtherstrasse. Dle mého soudu ani do jedné z nich nelze umístit dům podle charakteristiky, kterou známe od Žerotína, popř. dle údajů městských knih.

Při pátrání po Farní ulici ve Vratislavi jsem v knize Franze Rösselta Breslau und dessen Umgebung nalezl pasáž o Pfnorrgasse, v době autorově nazývané Altbüssergasse (dnes Łaciarska). Poslední dům před vzpěrným obloukem vedoucím k mostu (Hirschbrücke) byl Schicklerovský dům, kdysi Maltzanův dům, jehož zahradu Gomolky velmi chválil. V době autorově tam měla sídlo lože Horus. („Pfnorrgasse, in der Altstadt, soll von den Paternostermachern den Namen haben, war eine Fortsetzung der Wurstgasse, und führte von der Ohlauergasse nach der Hirschbrücke. Jetzt gehört sie zu der Altbüssergasse. Das letzte Haus an dem zur Hirschbrücke führenden Schwibbogen ist das Schicklersche, ehemals Maltzansche Haus, dessen Garten Gomolky sehr rühmt. Jetzt ist er unbedeutend. In diesem Hause hat jetzt die Loge Horus ihren Sitz. Durch den Hof kann man auf den Seidenbeutel kommen; doch pflegt das Thor verschlossen zu seyn, N—S.“)

Obr. 4 Veduta Vratislavi z roku 1562, zvýrazněno umístění domu, který patřil Karlu staršímu ze Žerotína. Zdroj internet

Nabízela se hypotéza, že Ferdinand Schenner se spletl při čtení zápisu v městské knize a že správně má být Pfnorrgasse.

Laskavostí dr. Romana Stelmacha ze státního archivu ve Vratislavi (Archiwum Państwowe we Wrocławiu) mám k dispozici ohlášení (revers) Karla staršího ze Žerotína z 15. prosince 1629 vratislavským radním, z něhož jasně vyplývá, že Karel starší skutečně měl tehdy v nájmu Hannewaldský dům se zahradou, ležící v Pfnorrgasse, který později koupil. (Obr. 4)

Literatura

- KNOZ, T.: *Geografické, duchovní a ekonomické souvislosti Žerotínova exilu ve Vratislavi*. In: Wrocław in Czechach, Czesi we Wrocławiu. Wrocław 2003, s. 305—313.
- KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*. Don Quijote v labyrintu světa. Praha 2008.
- MARKGRAF, H.: *Die Strassen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen*. Mitteilungen aus dem Stadtarchiv und der Stadtbibliothek zu Breslau. Zweites Heft. Breslau 1894.
- ODLOŽILÍK, O.: *Karel starší ze Žerotína 1564—1636*. Praha 1936.
- RÖSSELT, F.: *Breslau und dessen Umgebung. Beschreibung alles Wissenswürdigsten für Einheimische und Fremde*. Breslau 1833.
- SCHENNER, F.: *Karl von Zierotins, des mährischen Exulantenkönigs, letzte Lebensjahre*. In: Jahrbuch für Geschichte der Gegenreformation und Protestantismus in Österreich, I, 1905, s. 142—152, II, 1906, s. 186—209, III, 1907, s. 123—162.

O autorech

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Dr. Jan Jirka

čestný člen Českého atletického svazu, Praha

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

Bc. Jan Mikulík

pracovník společnosti Archaia Olomouc o. p. s. a Muzea Komenského v Přerově
janmikulik@seznam.cz

Zdeňka Mollinová

zdenka.mollinova@seznam.cz

Lenka Pavlíková

studentka archivnictví FF UP Olomouc
l_pavlikova@centrum.cz

Doc. PhDr. Milada Písková, CSc.

Mgr. Zdeněk Schenk

archeolog Muzea Komenského v Přerově, Archaia Olomouc o. p. s.
shimmi@email.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Ing. Jiří Tomešek

jiri.tomesek@seznam.cz